

**İTALYANLAR İÇİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE
YAZILMIŞ DERS KİTAPLARINDA SES BİLGİSİ VE
BİÇİM BİLGİSİ KONULARININ İNCELENMESİ**

Resul KAYA

Doktora Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

**İTALYANLAR İÇİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE YAZILMIŞ DERS
KİTAPLARINDA SES BİLGİSİ VE BİÇİM BİLGİSİ KONULARININ
İNCELENMESİ**

(Examination of Phonetic and Morphological Subjects in Textbooks Written on The Turkish
Teaching for Italians)

DOKTORA TEZİ

Resul KAYA

Danışman: Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU

Erzurum
Temmuz, 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Resul KAYA tarafından hazırlanan “İtalyanlar İçin Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılmış Ders Kitaplarında Ses Bilgisi ve Biçim Bilgisi Konularının İncelenmesi” başlıklı çalışması 21 /06/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Unvan Ad SOYAD
Üniversite Adı

Prof. Dr. Muhsine
BÖREKÇİ

Atatürk Üniversitesi

Danışman: Unvan Ad SOYAD
Üniversite Adı

Prof. Dr. Halit
DURSUNOĞLU

Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Unvan Ad SOYAD
Üniversite Adı

Prof. Dr. Kamil İŞERİ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Jüri Üyesi: Unvan Ad SOYAD
Üniversite Adı

Doç. Dr. Bahadır
GÜCÜYETER

Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Unvan Ad SOYAD
Üniversite Adı

Doç. Dr. Dilek FİDAN

Kocaeli Üniversitesi

Enstitü Yönetim
Kurulunun/....../.... tarih
ve sayılı kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

10 Temmuz 2019

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “İtalyanlara Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılmış Ders Kitaplarında Ses Bilgisi ve Biçim Bilgisi Konularının İncelenmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

21 /06 / 2019

Resul KAYA

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Öncelikle Prof. Dr. Halit DURSUNOĞLU'na bütün bir süreçte akademik ve diğer anlamlarda yardımcı, destek, olduğu için yürekten teşekkür ederim. Özellikle zor zamanlarda ümit verici müdahaleleriyle süreci her zaman olumlu yöne çevirmiştir/çevirebilmiştir. Bilmin, düşüncenin kimi zaman içinden çıkılmaz zorlu, soğuk yollarında aydınlık, ümit veren, aksiyonel sıçrayış hüneri gösteren bir insanın/danışmanın/hocanın varlığı bence akademi için her zaman kazançtır.

Çalışmada, özellikle bulguların yorumlanması dil bilimin, işlevsel dil bilgisinin etkin olduğu bir düşünme şeklinin ürünüdür. Bütün bir dile bu anlamda bakmayı öğretene, gösterene, sezdirene Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ'ye daha yüksek lisanstan başlayıp biriken, artan şükranlarımı bu tez vesilesiyle burada sunmak isterim. Böylesi bir çalışmada teşekkürlerimi sunmuş olmak benim için çok özel bir duygu. Odasına her gidişimde, bıkmadan, usanmadan her bir soruma cevap vermiş olduğunu burada söylemem gerek. Her bir cevapta gözlerinde beliriveren Türkçeye hayranlığı/sevdası unutulacak gibi değil.

Çalışmada Osmanlıca ifadeler/şekiller oldukça yer alır. Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK'e Osmanlıca altyapısı oluşturmuş olduğundan dolayı çok teşekkür ederim. Bunun dışında 'Bilgi fişi nasıl tutulur? Fişler nasıl kullanılır?' bilgisini ilk Rıfat Hocam vermişti. Bu çalışmanın bilgi fişlerinden hareketle kurgulandığını söylemem gerekecek. Bu anlamda da Rıfat Hocam'a çok teşekkür ederim.

Doç. Dr. Bahadır GÜCÜYETER'e bütün bir süreçte akademik anlamda, idari anlamda bir çok organizasyonu gerçekleştirmesi, insanları bir araya getirmesi açısından çok teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde, diğer komitelerde yalnız bırakmadı, hep destek oldu.

Yine tez sürecinde katkılarından dolayı sayın Prof. Dr. Kamil İŞERİ'ye ve Doç. Dr. Dilek FİDAN'a çok teşekkür ederim. Gerek dil bilim açısından gerek ders kitaplarının incelenmesi açısından her ikisinin de çok kıymetli katkıları olmuştur. Farklı bakış açılarından bakmam da oldukça katkıları olmuştur. Destekleri için ayrıca teşekkür ederim.

Çalışmanın şekillenmesinde Araş. Gör. Metin İŞİKOĞLU'nun katkıları çoktur. Kaynakların/kitapların nasıl kullanılacağı, içerik, tablolar, yöntem açısından da çok yardımcı olmuştur. Yabancılarla Türkçe öğretimi konusundaki birikimi de oldukça faydalı olmuştur. Bu anlamda kendisine çok teşekkür ederim.

Yine yöntem özellikle alan eğitimi açısından Doktor Öğretim Üyesi Fatih VEYİS'in süreç içerisinde katkıları fazladır. İdari anlamda da çok yardımcı olmuştur. Desteğini her zaman hissetmişimdir. Ona da teşekkürlerimi sunarım.

Araş. Gör. Ahmet KARADOĞAN tezin okunup, düzeltilmesi konusunda oldukça vakit ayırmıştır. Teknik konularda yardımı çok olmuştur. Giriş bölümünün oluşturulmasında fikirleri yardımcı olmuştur.

Ana dil şuurunu belki herkesten çok aşılayan, dimağıma yerleştiren, ifadesi hiç sekmeye uğramayan annem Mürüvvet KAYA'ya, yol gösteren, her zaman destek olan var olan babam Hayrettin KAYA'ya, kardeşlerim Vahdettin, Ayşe, Nimet, Hatice, Esra'ya; yiğenlerim Talha, İlknur, Emin, Asude, Dilara, Halide'ye varlıkları için çok teşekkür ederim. Hepsi süreç içinde maddi ve manevi anlamda çok destek oldular. Merak ettiler, ilgilendiler, beklediler. Gözlerinde heyecan, kalplerinde umut hiç eksik olmadı.

Kızım Zeynep, İtalyanca öğrenmesi sırasında bir çok gözlem yapmamı sağlamıştır. Onun İtalyancayı sökmeye/edinme çalışmaları çok faydalı olmuştur. Türkçe okuma ve yazmaya başlaması da ayrıca heyecan oldu. Teşekkürler sevgili kızım!

Oğlum Kerem'i de Türkiyede, Türkçe ilk sesleri/kelimeleri çıkarırken oldukça gözlemledim. Varlığının heyecanını ilk seslerle farklı yaşattı hep. Bu anlamda da ona teşekkür etmeliyim.

Eşim Bilge, her şey için ona çok teşekkür ederim. Onun varlığını eş olarak görmek kadar, çocuklarıma bütün bir varlığı anne diliyle yudumlattığını görmek ayrı güzel!

Resul KAYA

ÖZ
DOKTORA TEZİ
İTALYANLAR İÇİN TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE YAZILMIŞ DERS
KİTAPLARINDA SES BİLGİSİ VE BİÇİM BİLGİSİ KONULARININ
İNCELENMESİ

Resul KAYA

Temmuz 2019, 348 sayfa

Amaç: Bu çalışmanın amacı İtalyanlara Türkçe öğretimi için yazılmış üç kitaptaki ses bilgisi ve biçim bilgisi konularının incelenmesi ve karşılaştırılmasının ardından, alanyazına önerilerde bulunmaktır. Bu kitaplardan 1910 tarihli, Il Turco Parlato Harf İnkılabı'ndan önce yazıldığı; ikinci kitap Manuale di Lingua Turca, Harf İnkılabı'ndan hemen sonra yazıldığı ve son olarak yakın zamanda yazılan Corso di Lingua, günümüzde İtalya'da bir çok üniversite ve kurum tarafından kullanılmakta olduğu için inceleme nesnesi olarak tercih edilmiştir.

Yöntem: Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında fonetik ve morfoloji ile ilgili konular etiketlendi. Türkiye'de ve Avrupa'da yayınlanan gramer kitaplarına göre bir model hazırlandı. Bu model verilerin kaydedilmesi ve incelenmesi için kullanılmıştır.

Bulgular ve yorum: Üç kitaptan ikisinde Turco Parlato ve Manuale di Lingua Turca adlı eserlerde genel olarak dil bilgisi öğretiminde klasik yöntem anlayışında etkili olan isim, fiil, edat ayırımına göre dil bilgisi konularının sıralandığı görülmüştür. Corso di Lingua adlı eserde konu sıralanışı kısmen farklı olsa da yine de geleneksel anlayıştan izler taşıdığı belirlenmiştir. Turco Parlato ve Manuale di Lingua'da Meninski'nin konu sırasına benzerlik görülürken, özellikle Manuale di Lingua Turca'da Meninski kitabındaki sıranın aynısı olduğu görülmüştür. Üç kitabın her birinde de ses bilgisi ile ilgili unsurların en başta verildiği, daha çok seslerin (ünlüler-ünsüzler) özellikleri, alfabe, ses olayları (özellikle ünlü uyumları) konuları açısından yoğunluğun olduğu görülmüştür. Biçim bilgisi unsurları açısından özellikle Türkçenin ek düzeni üzerinde durulduğu, eklerin isim ve fiil açısından kullanımlarının ele alındığı görülmüştür. Yazarların Türkçenin ek düzeni ile ilgili farkındalıklarının belirgin olduğu anlaşılmıştır.

Sonuç: Kronolojik olarak birbirini izleyen bu eserlerin Türkçenin ses ve biçim özelliklerini vermesi açısından en azından başlangıç noktasında İtalyanlara veya İtalyanca bilenlere doyurucu bilgiler vermektedir. Bununla beraber bu kitaplardan sonraki çalışmalar için gerek akademik gerekse de ders kitabı açısından Türkçenin dil bilgisinin bir şablona ihtiyacı olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Türkçe dil bilgisinin standartlaştırılması, bu standartlaşmanın yabancılara Türkçe öğretimi alanına da taşınması üzerinde durulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, İtalyanlara Türkçe öğretimi, sesbilgisi öğretimi, biçimbilgisi öğretimi, dilbilgisi kitapları

ABSTRACT
DOCTORAL DISSERTATION
EXAMINATION OF PHONETIC AND MORPHOLOGICAL SUBJECTS IN
TEXTBOOKS WRITTEN ON THE TURKISH TEACHING FOR ITALIANS

July 2019, 348 pages

Purpose: The purpose of this study is to examine and compare the phonetics and morphology in three books written for the teaching of Turkish to Italians, and to give suggestions to the literature: due to the first of these books, *Turco Parlato* was written in 1910, before the letter revolution; The second book, *Manual of Turkish Language*, was written immediately after the *Revolutions of the Letter*, and the most recently written *Language Course* was used by many universities and institutions in Italy today, these books were chosen as the subject of this study.

Method: In this study, document analysis method which is one of the qualitative research methods is used. In the first stage of the study, the subjects related to phonetics and morphology were tagged. According the grammar books published in Turkey and Europe was prepared a template. This template was used for data record and examination.

Findings: In two of the three books, *Turco Parlato* and *Manuale di Lingua Turca*, it is seen that grammar subjects are listed according to the distinction of name, verb and preposition which are effective in the understanding of classical methods in grammar teaching in general. In *Corso di Lingua*, although the order of the subject is partially different, it is determined that it carries traces from traditional understanding. *Turco Parlato* and *Manuale di Lingua* show similarities to the order of *Meninski*, while *Manuale di Lingua Turca* has the same order as *Meninski*. In each of the three books, it was observed that the elements related to phonetics were given in the first place, and that it was more concentrated in terms of the characteristics of sounds (vowels-consonants), alphabet, sound events (especially vowel harmony). In terms of morphological elements, it is seen that the Turkish order of attachment is emphasized and the usage of the suffixes in terms of noun and verb is discussed. It was understood that the authors' awareness about Turkish additional order was significant.

Results: These chronologically consecutive works give satisfactory information to Italians or to those who know Italian at least at the starting point in terms of the phonetic and morphological characteristics of the Turkish. However, it should be emphasized whether the grammar of the Turkish language needs a model for both academic studies and text studies after these books. The standardization of Turkish grammar and the transfer of this standardization to the field of Turkish teaching to foreigners should be emphasized.

Key Words: Teaching Turkish as a foreign language, teaching Turkish to Italians, teaching phonetics, teaching morphology, grammar books

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	ii
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Problem Durumu.....	1
Amaç	3
Önem.....	3
Sınırlılıklar	4
Varsayımlar	4
Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	6
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	6
Dil Bilgisi	6
Dil Sistemi.....	9
Ses bilimi/ses bilgisi, fonetik/fonoloji ayrımı.	10
Türkçenin ses özellikleri.	20
Biçim Bilgisi	24
Biçimbirim (Morfem).....	25
Türkçenin işleyişi/biçimbirimleri.	29
İtalyanlar/İtalyan Olmayanlar Tarafından Sözlük, Konuşma ve Türkçe Dil Bilgisi Kitaplarının İtalyanca (/Latince) Yazılması.....	35
Türkiye’de İtalyan Türkolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar	37
1907’den Sonra İtalya’da Türkoloji	39

Tezde kullanılan eserlerin özellikleri	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	44
Yöntem	44
Araştırma Yöntemi.....	44
Araştırma Veri Kaynakları	45
Veri Toplama Araçları	45
Verilerin Değerlendirilmesi	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	47
Bulgular ve Yorum	47
Eserlerin Biçimsel Özellikleriyle İlgili Bulgular	47
Kitapların İçerik Özellikleri İle İlgili Bulgular	50
Kitaplardaki bölümler.	50
Kitapların içerikleri.	51
Ses Bilgisi ve Yazım ile İlgili Bulgular	58
Kitaplarda Türkiye Türkçesinin sesleri, harfleri ve alfabesi	59
Harf dışındaki diğer simgeler.	62
Büyük harf-küçük harf kullanımı.	68
Ünlüler.....	69
Ünsüzler.	78
Yardımcı ses.....	91
Türkçenin hece yapısı.	93
‘o, ö’ ünlülerinin yalnız ilk hecede bulunması.	94
Kelime başında bulunmayan ünsüzler.	95
Hece/kelime sonunda bulunmayan ünsüzler.	96
Türkçede bulunmayan sesler (c, f, j, h).	99
İkiz ünsüz kullanımı.	100
Üç ünsüz bulunmaması.	101
Türkçede ön ek kullanımı.	101
Ses olayları.	102
Kalınlık-incelik/artlık-önlük/ büyük ünlü uyumu.	107
Düzlük-yuvarlaklık/dudak/küçük ünlü uyumu.	113
Vurgu.	116
Biçim Bilgisi İle İlgili Bulgular	118
Kök ve yapım ekleri.	118
İsimden isim yapım ekleri.....	119

İsimden fiil yapan ekler.....	133
Fiilden fiil yapan ekler.	137
Fiilden isim yapan ekler.	139
Sıfat fiil ekleri	141
Türkçede isim çekim ekleri.	143
Çokluk eki.	147
Ad durum ekleri.	150
İyelik ekleri.	167
Türkçe ek fiil/İtalyanca ‘essere’ fiili	185
Fiillerin sunumu.	191
Fiil çekimi.	200
Fiil çekim ekleri.	201
Şahıs ekleri.	201
Fiil şekil ve zaman ekleri.	203
Fiilimsiler.	235
Diğer Konular.....	261
Sıfat dereceleri.	261
Sayılar, sayı adları, sayı sistemi.	268
Şahıs zamirleri.....	279
Bu, şu, o işaret sıfatları ve zamirleri.	284
Bağlama zamiri/ki ile ilgili bulgular.	287
Soru sıfatları, zamirleri, zarfları.	290
Belirsiz sıfatlar ve zamirleri.	291
Zarflar.....	293
Edatlar.	300
BEŞİNCİ BÖLÜM	308
Sonuç, Tartışma ve Öneri	308
Sonuç.....	308
Tartışma.....	319
Öneriler	322
Hangi konudan başlamak gerektiği meselesi.	323
Ses bilgisinin önceliği.	325
KAYNAKÇA	331
Özgeçmiş	338

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. TP'nin Birinci Bölümünde Temel Dil Bilgisi Konuları	51
Tablo 2. TP'nin Birinci Bölümünde Temel Dil Bilgisi Konuları	52
Tablo 3. Kitaplarda Türkiye Türkçesinin Sesleri, Harfleri ve Alfabeti	59
Tablo 4. Kesme İşareti (').....	62
Tablo 5. (')Ayn sesi/Harfinin Gösterimi	63
Tablo 6. Ünlülerin Sayısı ve Veriliş Sırası	69
Tablo 7. Ünlülerin Özellikleri	69
Tablo 8. Ünlülerin Özellikleri (Devam)	70
Tablo 9. Ünsüzlerin Sayısı ve Veriliş Sırası.....	78
Tablo 10. Oluşum Noktasına Göre Ünsüzler.....	79
Tablo 11. Ses Tellerinin Titreşip Titreşmemesi Göre Ünsüzler.....	79
Tablo 12. Süreklilik ya da Süreksizlik.....	79
Tablo 13. Ünsüzlerin Şematik Sınıflandırılması	79
Tablo 14. Yardımcı Ünlü.....	91
Tablo 15. Yardımcı Ünsüz (y).....	92
Tablo 16. Türkçenin Hece Yapısı ile İlgili Bulgular	93
Tablo 17. 'o, ö' Ünlülerinin Yalnız İlk Hecede Bulunması ile İlgili Bulgular.....	94
Tablo 18. Kelime Başında Bulunmayan Ünsüzler ile İlgili Bulgular.....	95
Tablo 19. Hece Sonunda Bulunmayan Ünsüzler ile İlgili Bulgular	97
Tablo 20. Türkçede Bulunmayan Sesler (c, f, j, h) ile İlgili Bulgular	99
Tablo 21. İkiz Ünsüz Kullanımı ile İlgili Bulgular	100
Tablo 22. Üç Ünsüz Bulunmaması ile İlgili Bulgular	101
Tablo 23. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	113
Tablo 24. -n Eki.....	137
Tablo 25. -dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür Eki	138
Tablo 26. -t Eki	138
Tablo 27. -il Eki.....	138
Tablo 28. -iş Eki	139
Tablo 29. -mak, -mek Eki.....	139
Tablo 30. -ma, -me Eki.....	140
Tablo 31. -ış, -iş, -uş, -üş Eki	140
Tablo 32. -gen Eki	141
Tablo 33. -an, -en Eki	142

Tablo 34. -mış, -miş Eki	142
Tablo 35. -dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük Eki.....	143
Tablo 36. -acak, -ecek Eki	143
Tablo 37. Çokluk Eki ile İlgili Bulgular.....	148
Tablo 38. Çokluk Eki ile İlgili Bulgular (Devam)	148
Tablo 39. Özne Durumu	155
Tablo 40. İlgi Durumu Eki	156
Tablo 41. Yönelme Durumu Eki	158
Tablo 42. Bulunma Durumu Eki	161
Tablo 43. Ayrılma Durumu Eki.....	162
Tablo 44. Yükleme Durumu Eki:	163
Tablo 45. 1. Teklik Kişi:.....	167
Tablo 46. 2. Teklik Kişi.....	168
Tablo 47. 3. Teklik Kişi:.....	168
Tablo 48. 4. Çokluk Kişi:	168
Tablo 49. 5. Çokluk Kişi:	169
Tablo 50. 6. Çokluk Kişi	170
Tablo 51. İyelik Ekleri.....	173
Tablo 52. CLT’de Ünlü Uyumuna Örnekler	185
Tablo 53. 1. Tip Şahıs Ekleri.....	201
Tablo 54. 2. Tip Şahıs Ekleri	202
Tablo 55. Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri.....	202
Tablo 56. Şimdiki Zaman	208
Tablo 57. Geniş Zaman	215
Tablo 58. Görülen Geçmiş Zaman	219
Tablo 59. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	221
Tablo 60. Gelecek Zaman.....	223
Tablo 61. Dilek/İstek Kipi.....	225
Tablo 62. Gereklilik (Necessitativo)	226
Tablo 63. Şart (Condizionale)	226
Tablo 64. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi/Öykülenmesi	227
Tablo 65. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi	227
Tablo 66. Şimdiki Zamanın Hikayesi.....	228
Tablo 67. Geniş Zamanın Hikayesi	228
Tablo 68. Gelecek Zamanın Hikayesi	228

Tablo 69. Şart Kipinin Hikayesi	229
Tablo 70. Gereklilik Kipinin Hikayesi	229
Tablo 71. İstek-Dilek Kipinin Hikayesi	229
Tablo 72. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti/Söylentisi.....	230
Tablo 73. Şimdiki Zamanın Rivayeti	230
Tablo 74. Geniş Zamanın Rivayeti.....	231
Tablo 75. Gelecek Zamanın Rivayeti	231
Tablo 76. Şart Kipinin Rivayeti.....	231
Tablo 77. Gereklilik Kipinin Rivayeti.....	232
Tablo 78. İstek-Dilek Kipinin Rivayeti	232
Tablo 79. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....	233
Tablo 80. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	233
Tablo 81. Şimdiki Zamanın Şartı	233
Tablo 82. Geniş Zamanın Şartı.....	234
Tablo 83. Gelecek Zamanın Şartı.....	234
Tablo 84. Gereklilik Kipinin Şartı.....	234
Tablo 85. -mA Eki.....	236
Tablo 86. -mAk Eki.....	236
Tablo 87. -İş.....	236
Tablo 88. -Dİk Eki.....	240
Tablo 89. -mİş Eki.....	240
Tablo 90. -An Eki	240
Tablo 91. -r, -Ar Eki	241
Tablo 92. -mAz Eki	241
Tablo 93. -AcAk Eki	241

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Demircan'ın ünsüzbirimler tablosu.....	15
Şekil 2. Ünlü dörtgeni.....	17
Şekil 3. Ünlü üçgeni, solda Hellwag sağda Selen.	17
Şekil 4. Ünlülerin Küp Üzerinde Gösterilişi.	18
Şekil 5. Malkoç'un Erkek (Solda) ve kadın (Sağda) konuşuculara ait ünlü dörtgeni.	18
Şekil 6. Dursunoğlu'nun Ünsüzlerin şematik gösterimi.....	20
Şekil 7. Adalı'nın biçimbirimler çizelgesi.	27
Şekil 8. Turco Parlato'nun kapağı.....	47
Şekil 9. Manuale Lingua di Turca'nın kapağı.....	48
Şekil 10. Corso di Lingua Turca'nın kapağı.	49
Şekil 11. TP'nin içindekiler bölümünü gösteren sayfa.	50
Şekil 12. CLT'nin sözlük bölümünden.	56
Şekil 14. Corso di Lingua Turca'da alfabe.	60
Şekil 15. TP'de alfabe.	81
Şekil 16. TP'de alfabe (Devamı).	82
Şekil 17. TP sözlük bölümünden.	86
Şekil 18. MLT'de Ünlü kombinasyonları.	115
Şekil 19. CLT'de Fiil Çekimleri	206
Şekil 20. CLT'de fiil çekimleri devamı.	207
Şekil 21. Scandino'nun sayılarla ilgili tablosu.....	279
Şekil 22. Hâl ekleri (Carbognano).....	314
Şekil 13. TP'de birinci konuşma metni.....	325

KISALTMALAR DİZİNİ

Ar.	: Arapça
CLT	: Corso di Lingua Turca
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İt.	: İtalyanca
MLT	: Manuale di Lingua Turca
TP	: Il Turco Parlato

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Tezin bu bölümünde; çalışmanın konusuna -problem durumu ve konusuna- amacına, önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına, tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

İtalyanların Türklere, Türkçeye 11-12. yüzyılda Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra başlayan ilgisi (Karakartal, 1996, s. 1241), Osmanlı İmparatorluğunun dünya devleti olarak ün saldığı 16. yüzyılda artmıştır. Bu yüzyılda, İtalya'da Türkçe öğrenmek için Venedik'te bir *Doğu Dilleri Okulu* kurma fikri ortaya çıkmıştır (Luchetta, 1989). 1702 yılında başlangıç kursları Venedik Senatosu tarafından planlanmış fakat gerçekleşmemiş (Luchetta, 1983), 18. yüzyıl boyunca benzer girişimler devam etmiştir (Lucchetta, 1984, 1985). Venediklilerin tercüman yetiştirme konusunda ısrarlı çabaları özellikle İstanbul'a bu meslek için gönderdikleri *Dil Oğlanları (Giovani della Lingua)* diye tanımlanan gençlerin yetiştirilmesi için gösterdikleri çabalarını Fransa da örnek almış, Venedik modeline uygun *Enfants de langue* biçiminde ifade edilen gençleri yetiştirmek için 1669'da bir okul açma kararı almıştır (Hitzel, 1995).

İlişkilerin başladığı zamandan 19. yüzyıl sonuna kadar İtalya'dan Türk dünyasına gelen seyyahlar, diplomatik görevliler Osmanlı hayatına dair birçok eser, sözlük, gramer (dil bilgisi) kitapları kaleme almışlardır. 19. yüzyılın sonlarında ise Türk dünyası üzerine akademik çalışmalar başlamıştır (Karakartal, 1994). 1850-1906 yılları arası İtalya'da kurulma aşaması geçiren Türkoloji, 1907'den sonra özellikle üç isimle; *Luigi Bonelli*, *Ettore Rossi*, *Alessio Bombaci* gelişimini devam ettirmiştir (s. 253).

Günümüzde İtalya'da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi özellikle Venedik, Roma, Napoli, Floransa gibi şehirlerdeki üniversiteler bünyesinde gerçekleştirilmektedir. Bünyelerinde barındırdıkları Türkoloji kürsülerinde Türk dili, edebiyatı, tarihi, kültürü üzerine araştırmaların da yapıldığı bu üniversitelerde Türkçe öğretimine yönelik olarak İtalyan Türkolog olan D'Amora tarafından yazılmış olan *Corso di Lingua Turca* (D'Amora, 2012) adlı Türkçe kitabı kullanılmaktadır. Bu kitaptan önce de *Manuale di Lingua Turca* (Rossi, 1939) kitabı, Rossi'den önce ise Luigi Bonelli'nin dil bilgisi kitabı üniversitelerde kullanılmıştır.

İtalya’da Türkçe öğretimi tarihi içerisinde yer alan kitaplarla ilgili çalışmaların artırılması, Türkoloji alanında eser vermiş olan Türkbilimcilerin (Türkologların) Türk dil bilgisi ile ilgili yapmış oldukları çalışmaların incelenmesi, Türkçenin İtalyanlara nasıl öğretileceği sorusunun yanıtlanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu tarihi eserlerin incelenmesi bu nedenle önemlidir. Diğer taraftan günümüzde İtalyanların Türkçe öğretimi üzerine yazılmış kitapların incelenmesine yönelik çalışmalara da rastlanmamaktadır. İtalyanların günümüzde Türkçenin öğretimi konusunda kullanmış oldukları kitapların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Luigi Bonelli’nin *Il Turco Parlato*, Ettore Rossi’nin *Manuale di Lingua Turca*, Rosita D’Amora’nın *Corso di Lingua Turca* adlı eserleri inceleme konusu edinilmiştir. *Il Turco Parlato* (buradan itibaren TP kısaltması ile), İstanbul konuşma Türkçesi üzerine yazılmış kılavuz bir kitaptır. Giriş bölümünde Türkçe dil bilgisi kuralları; diğer bölümlerde ise günlük hayatla ilgili konularda karşılıklı konuşma metinleri verilmiştir. Sonunda bir sözlük bulunmaktadır.

Manuale di Lingua Turca (buradan itibaren MLT kısaltması ile), bir el kitabıdır. Türkçe dil bilgisi konularını betimsel işleyen bir kitaptır. Konulardan sonra alıştırmalar verilmiş; kitabın sonuna da bir sözlük eklenmiştir.

Corso di Lingua Turca (CLT kısaltması ile), ders kitabıdır. Ders kitabı biçiminde hazırlanmış bu eserde dil bilgisi konuları metinlerden sonra anlatılmıştır. Sonrasında dil bilgisi alıştırmaları verilmiştir. CLT’nin sonunda da sözlük bulunmaktadır.

İnceleme konusu olarak bu kitapların seçilmesinin nedenleri şöyle açıklanabilir:

1. 1850-1907 yıllarında kurulma aşamasında olan İtalya’da Türkoloji çalışmalarının 1907 yılından sonra gelişmesine özellikle *Luigi Bonelli*, *Ettore Rossi*, *Alessio Bombaci* (1914-1979) ile bu yüzyılda devam etmiş olmasıdır (Karakartal, 1994).
2. Bu kitaplardan biri olan *Turco Parlato*’nun yazıldığı dönem Batı Türkçesi içerisinde Türkiye Türkçesinin başladığı dönem olmasıdır. Kitabın yazarı Bonelli, modern anlamda Türkolojinin İtalya’da kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bonelli’den sonra gelen Rossi ve günümüzde yaşayan D’Amora ise bu kitaplarıyla modern Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan diğer Türkologlardır.

Modern Türkçe, Türkiye Türkçesi ile ilgili olan *Turco Parlato*, *Manuale di Lingua Turca* ve *Corso di Lingua Turca* adlı kitaplarda ses bilgisi ve biçim bilgisi konuları nasıl ele alınmış; bu ele alınış biçimi dil öğretimi açısından nasıl yorumlanabilir? Bu kitaplardaki dil

bilgisi konularından olan ses bilgisi ve biçim bilgisi unsurlarının neler olduğunun ve nasıl ele alındığının betimlenmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Amaç

Bu çalışmada İtalyanlara Türkçe öğretmek için İtalyanlar tarafından İtalyanca yazılmış TP, MLT, CLT eserlerinde dil bilgisi unsurlarından “ses bilgisi (ünlüler, ünsüzler, ses olayları)” ve biçim bilgisi (kök, ek)” konularının nasıl ele alındığının tespit edilmesi ve bunların yorumlanması amaçlanmıştır.

Önem

İtalyanların Türkçe öğretimi konusunda yazmış oldukları dil bilgisi kitapları ve bu kitaplarla ilgili incelemeler daha çok 20. yüzyıl öncesi ile ilgilidir. İtalya’da Türkolojinin kurulması ve gelişmesi döneminde yani 20. yüzyıl ve sonrasında yazılan dil bilgisi kitaplarına yönelik incelemeler yok denecek kadar azdır. Turco Parlato eserinin giriş bölümündeki dil bilgisi ile ilgili unsurlar incelenmemiştir. Yine Ettore Rossi’nin iki cilt hâlinde kaleme aldığı MLT eseri ile günümüzde İtalya’da Türkçe öğretimi için D’Amora’nın yazmış olduğu CLT eseri üzerine de bir çalışma yapılmamıştır. Çalışma, bu eserler üzerine yapılan ilk çalışmadır.

Bu eserler üzerine yapılan bu çalışmada Bonelli’, Rossi ve D’Amora’nın eserlerinde ses ve biçim bilgisi konularını nasıl ele aldıkları incelenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Ses bilgisi ile ilgili bulgular, bahsedilen Rossi ve Meninski kitaplarındaki terminoloji ve sıraya benzerlik göstermektedir. Biçim bilgisi ile ilgili bulgular onların sınıflandırmalarından farklılık gösterse de Rossi ve Meninski kitaplarındaki sistem yine de göz ardı edilmemiştir.

Temelde Meninski modelinin izlerini taşıyan bu kitaplar üzerine yapılan bu çalışmanın yabancılara Türkçe öğretimi konusunda yararlı olabileceği kanaatindeyiz. “Türkçeyi İtalyanlara İtalyanlar nasıl öğretmişler?” Bu sorunun cevabı, bu çalışmanın içeriğinde yer almaktadır. Bu nedenle çalışma, bir yabancının bir yabancı dili nasıl öğrettiği bakımından da önem arz etmektedir.

Bir yabancının bir yabancı dili nasıl öğrenmesi gerektiği konusunda da bu çalışmanın yararlı olabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda, İtalyanların veya İtalyanca bilenlerin Türkçenin eklemeli bir dil, İtalyancanın çekimli bir dil olmasından dolayı iki dil arasında farklılıklar olsa da Rossi ve D’Amora’nın kitaplarıyla paralel olarak bu çalışmayı okudukları, inceledikleri sırada İtalyanca açıklamaların biçimsel olarak Türkçede ne ifade ettiğini bu çalışmadan hareketle sezebilecekleri öngörülmektedir. Çalışma dil bilgisi öğrenimi için gerekli olan terminolojik bilgiyi; dil bilgisi terimlerini, ifadelerini, açıklamalarını temel/başlangıç aşaması açısından içerir durumdadır.

Çalışma, Türkçe öğretiminde, bu işin öğretimini kimlerin yapabileceği, hangi öğretim metotlarını kullanabileceği, hangi dönemlerde hangi konuların öğretebileceğine dair konularda da önemli katkılar sunacaktır. Diğer yandan, yabancılara, özellikle de İtalyanlara Türkçe öğretimi yazılacak ders kitaplarında dil bilgisi konuları için fikir verirken İtalyanca öğrenmek isteyen Türkler için de faydalı olacaktır.

Sınırlılıklar

Çalışma, İtalyanlara Türkçe öğretimi konusunda yazılmış üç kitapla sınırlandırılmıştır: “*Il Turco Parlato*”, “*Manuale di Lingua Turca*” adlı eserin 1. cildi, “*Corso di Lingua Turca*”. Bu üç kitapta da konular ses bilgisi ve biçim bilgisi konuları ile sınırlandırılmıştır. “*Manuale di Lingua Turca*” ve “*Corso di Lingua Turca*” adlı eserler ders kitabı formunda hazırlanmıştır. Türkçe öğrenmek isteyen İtalyanlar tarafından kullanılmaktadır. “*Il Turco Parlato*” adlı eserin de Türkçe öğretmek amacıyla yazıldığını yazarlar kitabın ön sözünde belirtmektedirler.

Varsayımlar

“*Il Turco Parlato*”, “*Manuale di Lingua Turca*”, “*Corso di Lingua Turca*” adlı eserler İtalyanlara Türkçe öğretimi konularını içermesi açısından yeterlidirler. Bu konular açısından eserlerin temsil edebilir nitelikte oldukları söylenebilir. İtalya’da Türkçe öğretimi için yazılan bu kitapların yazarlarından Bonelli ve Rossi modern anlamda Türkoloji’nin İtalya’da kurucuları ve geliştiricileri olarak kabul edilmektedir.

Tanımlar

Ana dil: Kendisinden başka diller veya lehçeler türemiş olan dil. (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük)

Ana dili: Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil. (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük)

Yabancı dil: Ana dilin dışında olan dillerden her biri. Ana dilin dışında öğrenilen uzmanlık dili. (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük)

Dil bilgisi: Bir dilin sestən söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı (Karaağaç, 2013, s. 80).

Ses bilgisi: Konuşma seslerini özellikleri, türleri, sözcüklerin sıralanışları, görevleri ve uğradıkları değişimler açısından araştıran, sınıflandıran ve herhangi bir kurama dayalı olmayan, genellikle fiziksel yönleri ağır basan dil bilgisi dalı (Eker, 2015, s. 187)

Biçim/şekil bilgisi: Kelimelerin yapısını, bunların uğradıkları anlam ve ilişki değişikliklerini gösteren dil bilgisi dalı. (Banguoğlu, 2011, s. 20).

Türkoloji:

Türklük

bilimi

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle dilin, dil bilgisinin tarih içerisindeki durumu belirtildikten sonra 20. yüzyıl öncesi Türkçenin öğretimi konusunda İtalyanların yazmış oldukları dil bilgisi kitapları ve bu kitaplar üzerinde yapılan incelemeler belirtilecek. Sonrasında ses bilgisi ve biçimbilgisi ile ilgili bilgiler verilip Türkiye’de İtalyan Türkoloji’si üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilecektir. Kuramsal çerçeve 20. yüzyılda İtalya’da Türkoloji’nin kurulmasını, gelişimini, Bonelli’nin, Rossi’nin, D’Amora’nın İtalyan Türkolojisi içindeki yerlerini, TP, MLT, CLT eserlerinin özelliklerini ele alınarak tamamlanacaktır. MLT ve CLT ders kitabı olarak yazıldıkları için ‘ders kitabının biçim özelliklerinin nasıl olması gerektiği’ açısından bulgular bölümünde değerlendirilecektir.

Dil Bilgisi

Birbirinden farklı çok fazla çalışma olmasına rağmen hâlen dilin ne olduğu yerli yerine konulamamıştır. “Dil, çok değişik görünümeler sunan, ancak bir soyutlama işlemiyle birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek yönler içeren karmaşık bir bütündür” (Vardar, 2001, s. 11) ifadesinde geçen dilin bu karmaşıklığına rağmen “İnsan demek, dil demektir.” (Vardar, 2001, s. 15) ifadesi dilin ne olduğunu, kapsamını, sınırını göstermektedir. Bu ifadeden aynı zamanda insanın ne olduğuna ilişkin soruya da yanıt aranır ki bundan, ne dili insansız ne de insanı dilsiz düşünemeyeceğimiz sonucuna ulaşırız. Karşılıklı böyle bir ilgi dilin hem araç hem de amaç olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Ancak dil her zaman bir araç niteliği taşımaktadır.

Her ne kadar dil doğrudan insan türüyle ilişkilendirilse de dilin *amorfo* bir kavram olarak nitelendiğini Fischer’den aktaran Güvenç (Akt. Güvenç, 2015, s.VIII) “*dilin yalnızca Homo Sapiens*’lere özgü bir beceri olmadığı konusunda anlamsal bir değişim geçirdiğini” yine Fischer’den bize aktarmaktadır. Bir canlının başka canlıya bilgi aktarırken bir nevi “dil” kullandığı gerçeğinin kabul edildiğini ifade etmektedir. Çalışmasında; karıncaların, bal arılarının, kuşların, atların, fillerin, balinaların, yunusların, orangutanların, gorillerin, şempanzelerin, bonoboların ne tür dil kullandıklarını Fischer’den bize ileten Güvenç “dilin başlamadığını, sayısız biçimiyle yüz milyonlarca yıllık evrim süreciyle oluştuğunu” düşüncesini de iletmektedir. (2015, s. VIII). Yine de insan diline ait en temel sorulara kesin cevap verilemediğinin kabulü bu çalışmada görülmektedir.

Dilin doğuşu kuramının bilimsellik esaslarının Karl Marx ile Friedrich Engels tarafından atıldığını Ahanov'dan aktaran Ceritoğlu (2013) Marksist Kuram olarak bilinen bu anlayışla ilgili şu bilgileri verir:

Kısaca, dil ile düşüncenin doğuşu, ilk insanın ortaya çıkışından ayrı düşünülemez. Dil insanın maymundan ayrıldığında, işin ardından ve işle birlikte toplumda doğmuştur. İlk insanlar arasında, iş sırasında birbirlerine bir şey söyleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç ses organlarını geliştirmiş, bunun sonucunda da dil oluşmuştur. İnsanı insan yapan iştir. İş sürecinde ve işle birlikte toplumda dil doğmuştur (2013, s. 423).

Yine bu ifadelerde de insan beyninin gelişmesiyle dil ve düşüncenin gelişmesi arasındaki ilişkinin izleri görülmektedir.

Dil ile düşünce arasındaki bu pratik ilgi, dil ile ruh arasında da nasıl bir ilgi olduğunu akıllara getirmektedir. “İnsanın dili olmasaydı, ruhu da olamazdı” biçimindeki Dilemre'nin düşüncesi belirten Özezen (2008) dilin bu anlamdaki yerini Dilemre'den şöyle vermektedir:

İnsan, Allah ile hayvan arasında bir varlıktır. İnsanın hayvandan ayrılıp ışıklı ruh bölgelerine varmağa çalıştığı o göksel katmanların basamakları, sözcüklerden yapılmıştır, uygarlığın temeli onlardır. Dil, Âdemoğlunu hayvansal ve bedensel bağlarından koparıp, onu bütün yaratıklara egemen kıldıktan sonra, fizik ötesi ve felsefe alanlarında yol alabilmek için de onun biricik meşalesi olmuştur (2008, s. 6).

Ve Âdem'e isimlerin hepsini öğretti, sonra onları meleklere gösterip: “Haydi davanızda sadıksanız şunların isimlerini bana haber verin” dedi. (Kuran-ı Kerim, 2/31) Varlık-Allah-Dil arasında genel bilgi veren bu ayet, insan ve diğer canlılar arasındaki farklıların belirlenmesinde dile özel olarak yapılmış bir vurgu olarak da kabul edilmeli. Bu anlamda hem dillerin doğuşunun nasıl olduğu hakkında kesin bilgi de verir.

İsimlerin tarih boyunca temelde ilahî, natüralist veya uyuşumsal kavramlar açısından doğrulukları ele alınmıştır. Bu konunun günümüz açısından nasıl cevaplanabileceği ile ilgili olarak Porzig (Akt. Ülkü, 2011) sentezci bir yaklaşım sergiler. İsimlerin verilisinin nesnelerin kendi tabiatlarından kaynaklanmadığını, bireyin ruhsal özelliklerinin, içinde bulunan toplumun kültürel değerlerinin bu adlandırmada etkili olduğunu belirtir. Keyfiliğin olmadığını vurgular (2011, s. 36).

Gerek kutsal kitaplarda gerek insan zihninde *adlandırmanın* yer almasının nedeni bütün olarak var olanı tanıma, bilme, varlıkla ilgilidir. Dil bu anlamda önemli bir araçtır. “İnsan, ancak dil ile varlık-dünyasının içine dalıyor; onun derinliklerinde yürüyor, varlık-dünyasını ışığa çıkarıyor; bu ışığa çıkarılan varlık-dünyasının determinasyon noktalarını elde ediyor; bu şekilde o, kendisinden yoksun olunması düşünülemeyen bilginin türlü sferlerini

elde ediyor ve bu bilgiye dayanarak bu dünyadaki hayatını düzenliyor ”(Mengüşoğlu, 2005, 241).

Platon’un Kratylos adlı eseri de varlık, birey varlığı açısından bir değerlendirmedir. Aysever bu diyalogların varlık ve bilgi açısından insanın kendi varlığının sorgulamasını yapıldığını belirtir. İçinde bulunulan çağla hesaplaşma gibidir (Aysever, 2002, s. 165).

İnsan varlığı ile iç içe olan dilin tam olarak tanımının yapılamadığı görülmektedir. Bunda neyin etken olduğu ile ilgili olarak Eker, “Dilin, insanın fiziksel, kültürel, sosyal, ruhsal vb. tüm değerleriyle birleşmiş, kaynaşmış nitelik taşıması, bütüncül bir tanımının ortaya konulamamasına yol açmıştır” (Eker, 2015, s. 3) biçiminde ifade ederken 1998 yılında çıkan TDK Türkçe Sözlük’te dilin 13 farklı tanımı olduğunu, dille ilgili yetmiş civarında deyim var olduğunu eklemiştir.

Dil olguları üzerindeki bu karmaşıklık yeni bir şey değildir. Tarih boyunca dil üzerinde duran kişilerin, toplulukların birbirinden ne kadar farklı boyutta bu alanla ilgilendikleri araştırmalarda yerini almıştır. Hintli Panini’nin (İ.Ö V.-IV. yy) dil alanında yaptığı çalışmalar ancak XIX. yüzyılda karşılığını bulacaktır (Vardar, 2001, s. 23). Platon, Kratylos’ta sözcüklerle kavramların arasındaki bağlantılar hakkındaki farklı iki görüşü, doğal ve rastlantısal olma, ortaya koyarken, dil bilgisinin babası olarak bilinen Aristo, kelimeleri inceleyerek bunları sınıflara ayırmıştır (s. 23).

Trakyalı Dionysios “Tekne Grammatike” (Akt. Çoraklı, 2006) adlı eseriyle dil olgusuna farklı bir boyut getirmiştir. İlk bakışta dil bilgisi ve sanat ifadelerinin bir arada kullanılması ilgisiz görünse de dil bilgisinin sanat olarak ortaya konması nedenlerini Antik çağ okullarından olan İskenderiye ve Stoa okullarında aramak gerekir. Antik çağda dil konusunda iki zıt okuldan etkilenecek oluşturulan “Gramer Sanatı” (2006) İskenderiye okulunun düzen anlayışı ile Stoa okulunun düzensizlik anlayışını bir arada veren/sentezleyen, “söz” ün dönem içerisinde edebiyat ve dil *alanındaki* bütün kullanımlarını dikkate alan bir eserdir.

Antikçağda harf anlamına gelen *gramma*dan türetilen grammatikos harflerle uğraşan kişilerin yaptığı okuma yazma eğitimi dense de Thraks (Akt. Çoraklı, 2006), bu ifadeyi daha geniş anlamda dil ve edebiyat alanına taşımıştır. Ona göre (2006, s. 13) “gramer, şairler ve yazarlarca pek çok konuda söylenen sözlerle ilgili bir deneyimdir.” Antikçağdan farklı olarak yakın zamanda/günümüzde de söz ile ilgili kuralların nasıl oluşturulacağı, dil bilgisi uzmanlarının mı yoksa şair ve yazarların mı bu kuralı uygulayacağı, dili kimin yaptığı, ürettiği tartışılmıştır (Safa, 1999, s. 20-21)

Thraks, dil bilgisinin sırasıyla “aksana göre düzgün okuma, var olan edebî türlerin tanımlanması, deyim ve konuların açıklığa kavuşturulması, kelimelerin doğru anlamlarının ortaya çıkarılması, dildeki benzerliklerin sistemleştirilmesi, sanattaki her şeyin en güzeli olan şiir eleştirisi” (Akt. 2006, s. 19) bölümlerine ayırması dil bilgisinin deneysel bilgi ürünü olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Dilâçar da Thraks gibi dil bilgisinin deneysel özelliklerini gramer tanımlamasında sıralar (Dilâçar, 1971, s. 83). Yunan döneminde dil ile ilgili bu çalışmalar sonraki dönemlerde de etkili olmuştur.

Roma’da Yunan dil ölçülerini Latinceye uygulayan Varro, Donatus, Priscianus gibi dilciler çıkmıştır. Orta çağda, özellikle son iki dilcinin kuralcı anlayışı esin kaynağı olarak değerlendirilmiş, dil felsefesi dinsel bir çerçevede yeniden gündeme gelmiştir. Bu çağda “bütün dillerde evrensel bir dil bilgisel yapı bulunduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır.” (Vardar, 2001, s. 25)

Batı’dan farklı olarak Arap dünyasında da önemli dilcilik çalışmaları yapılmıştır. Dil bilgisinin çeşitli alanlarında yapılan çalışmalar arasında VIII. yüzyıl Basra okulunun en önemli bilgini Sibeveyhî, Arapçanın en geniş ve sağlam dil bilgisini, El Kitab adlı eseri meydana getirmiştir (Aksan, 2000, s. 19).

Dilin daha doğrusu Latincenin Orta Çağ’da kilise dili olarak etkin kullanıldığı görülmektedir. Bu çağda, Alexander de Villadei’nin dil bilgisi kitabı en etkili olanıdır (Aksan, 2000, s. 19)

Yeni Çağ’a doğru Dante Alighieri’nin “De Vulgari eloquentina” adlı eseri, Neo-Latin dillerden Fransızca, Provonsal, İtalyancanın ilişkilerinin ne olduğunu göstermesi açısından önemli sayılırken, XVII. yüzyılda Paris’te, Port Royal Okulu için hazırlanan dil bilgisi, bütün diller için ortak mantık yasaları saptamaya çalışmaktaydı (Aksan, 2000, s. 20).

XVIII. yüzyılda, Leibniz, Herder, Humboldt düşüncenin dil üzerindeki etkisini, dil ile düşünce ilgisini konu alan çalışmalar yapmış, XIX. yüzyılda ise tarihî-karşılaştırmalı metod öne çıkmıştır. Jacobb Grimm, Rasmus Christian Rask karşılaştırmalı çalışmalar sayesinde dil ailelerinin ne olduğu üzerinde tespitler yapmışlardır.

Dil Sistemi

20. yüzyılın başlarından itibaren ise dil çalışmalarında önceki dönemlerden farklı olarak yeni ufuklar açılmıştır. F. Sausurre’ün dili “bir dizge (sistem)” olarak kabul etmesi kuramından yararlanan Prag Okulu dildeki öğelerin sıralanışında tek tek fonemlerin birer görevleri bulunduğu görüşünden hareketle dil seslerini bu açıdan incelemiştir (Aksan, 2000, s.

28). Bu anlamda görevsel sesbilim olarak da nitelendirilebilen, ses özelliklerinin anlaşmaya katkısını aydınlatmaya çalışan *fonoloji* terimi kullanılmıştır.

Ses bilimi/ses bilgisi, fonetik/fonoloji ayrımı.

Ses bilimi ve ses bilgisi arasındaki ayrıntılarla ilgili olarak Aksan (2000, s. 26) “Sesbilim, insan dilinin seslerinin nasıl meydana getirildiğini, ne gibi nitelikleri olduğunu, ses dalgalarıyla nasıl aktarılacak dinleyene nasıl ulaştırıldığını, dinleyenin bu sesleri alışı, kısacası, dilin ve bildirişmenin ses yönünü inceleyen bilimdir.” biçiminde tanımlayarak söz konusu edilen inceleme gereçlerinin tek bir dile ait olmadığını; sesbilim yalnızca bir dilin ses yönünden incelenmesine yönelirse ona *sesbilgisi* adının verilmesinin dağa doğru olduğunu vurgular. Bundan hareketle Türkçenin sesbilgisi, Fransızcanın sesbilgisi biçimindeki örnekleri verir. Eker (2015, s. 187) “Konuşma seslerini özellikleri, türleri, sözcüklerin sıralanışları, görevleri ve uğradıkları değişimler açısından araştıran, sınıflandıran ve herhangi bir kurama dayalı olmayan, genellikle fiziksel yönleri ağır basan dil bilgisi dalına *ses bilgisi (fonetik)* adı verilir.” ifadesiyle ses bilgisinin özellikle konuşma sesleriyle ilgili olduğunu belirtir. Ses bilimin (fonoloji) ise bir dilin ses dizgesinin bütünün adı olduğunu söyler.

Korkmaz (1992, s. 128-129) ses bilim için “Çeşitli dillerdeki sesleri bir bütün olarak inceleyen, bu seslerin nasıl meydana getirildiğini, ne gibi nitelikler taşıdığını, dinleyenin bu sesleri alışı, özet olarak dilin ve bildirişmenin ses yönünü ele alan ve insan dilinin seslerini dil sistemi içindeki görevleri açısından değerlendiren bilim dalı” tanımını yaparken ses bilgisi için de “Bir dilin seslerini; oluşumları, boğumlanma özellikleri, kelimelerdeki sıralanışları, yüklendikleri görevler ve uğradıkları çeşitli değişimler açısından inceleyen gramer dalı” tanımını verir (1992, s. 128). Fonetik ve fonoloji kelimelerini madde başı olarak sözlüğüne alan Korkmaz; fonetik için, ses bilgisi maddesine; fonoloji için, ses bilimi maddesine bakılmasını işaret eder. Demir ve Yılmaz’da ise (Demir & Yılmaz, Türkçe Ses Bilgisi, 2011) ise Fonetik’in insan dilindeki gerçek sesleri incelediği, bunu da tek dile bağlı kalmadan yaptığı belirtilerek “İnsan konuşmasındaki gerçek fiziksel seslerle ilgilendiği için fonetik teriminin karşılığında Türkçede ses bilimi terimi kullanılması uygundur.” açıklaması yapılır. Fonoloji ile ilgili olarak da; “Fonetik’in aksine belli bir dildeki seslerin o dildeki işlevlerini, birbirleriyle etkileşimlerini, diziliş ve değişim kurallarını inceler.” (Demir & Yılmaz, Türkçe Ses Bilgisi, 2011, s. 10) açıklaması yapılır, Türkçe kaynaklarda ses bilim fonoloji karşılığında, ses bilgisi de fonetik karşılığında kullanılabildiği bu açıklamaların sonuna eklenir.

Fonetik ile fonoloji için Türkçede kullanılan terimlerin birbirine karıştırıldığı, değişik araştırmacıların farklı kullanımlara sahip olduğunu gözlemlendiğini belirten Topbaş-Kopkallı (Topbaş & Kopkallı, 1994) bu duruma örnek olarak şu tespitleri vermişlerdir:

Sözgelimi, ülkemizde bir grup araştırmacı "phonetics" karşılığı "sesbilim" (örneğin, Selen, 1979; Demircan, 1979; Aksan, 1980; Konrot, 1984; Topbaş, 1991), "phonology" karşılığı "sesbilgisi" (örneğin, Konrot, 1984; Topbaş, 1991) ya da "görevsel/gelişmeli sesbilim" (örneğin, Aksan, 1978, 1980; Demircan, 1979) kullanmaktadır. Diğer bir grup araştırmacının da "phonetics" karşılığı "sesbilgisi", "phonology" karşılığı "sesbilim" (örneğin, Vardar, 1980; Demirezen, 1990) terimlerini kullandıkları dikkat çekmektedir." (1994, s. 310-311).

Bu bilgilerin geçtiği kendi çalışmalarında ve yapacakları sonraki çalışmalarda *sesbilim* (phonetics), *sesbilgisi* (phonology) terimlerinin kullanıldığı/kullanılacağı ayrıca ifade edilmiştir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle fonetik ile fonoloji terimlerinin birbirlerinin yerine kullanılabildiği görülmektedir. Birbirlerinin yerine kullanılabilse bile temel veya işlevsel bir ayrımın iki terim arasında yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır ki yukarıda geçen çalışmalarda ve bunlardan başka bazı çalışmalarda bu şekilde ele alınmıştır:

Aksan, "dilbilim dalları" başlığı altında ilk olarak *sesbilimi* ele alır. Sesbilim tanımına geçmeden önce sesbilim ile fonoloji arasındaki ayrıma dikkat çeker. Fonolojinin, dil seslerini dil içindeki görevleri açısından incelediğini belirterek sesbilim tanımına geçer. Sesbilim konusundan sonra ikinci olarak *fonoloji* başlığı ile dilbilim dallarına devam eder. Fonolojiden sonra *biçimbilgisini* konu edinir. Aksan'dan başka sesbilim ile görevsel ses bilim ayrımına dikkat çeken diğer kişilerin çalışmalarında ise;

Malkoç'ta (2001) terimlerin İngilizce karşılığı olmadan "Sesbilim ve Görevsel Sesbilim Arasındaki İlişki" biçiminde verilirken Fidan'da (2002) terimlerin Türkçe ve İngilizce karşılıklarıyla beraber "ayrım" ifadesini de içeren bir başlık "Sesbilim(phonetics)-Görevsel Sesbilim (Phonolgy) Ayrımı" (s. 7) biçiminde yer alır. Ergenç'te (2008, s. 148) "dildeki seslerin, kelimede anlam bakımından bir rol oynayıp oynamadıklarına bakmaksızın, onları sadece nesnel bir öge olarak ele alıp inceleyen bir dilbilim dalıdır." biçiminde tanımladığı *fonetikin* yanında 20. yüzyıl başlarında fonetiğin konu edindiği seslerin kelimenin anlamında oynadıkları rolünü inceleyen bilim dalı olarak *fonolojinin* ortaya çıktığını, bu bilimin de başlıca görevinin fonetik gibi, nasıl konuşulması gerektiğini değil, "ne konuşulduğunu" incelemek olduğunu ifade eder.

Dilin *Söz* yanını inceleme alanı açısından fonetik ve fonoloji konu edinirken bu iki disiplin dilin söz yanına hangi açıdan baktıkları noktasında birbirlerinden ayrılırlar. Dildeki somut öğeleri inceleme alanına alan fonetik dil seslerini fiziksel, akustik veya fizyolojik yönden ele almakla “nasıl konuşulduğu”nu inceleme görevini üstlenip dildeki seslerin çıkarılması sırasında, konuşma organlarının nasıl çalıştığını, hangi ses’lerin bulunduğunu, bunların nicelik ve nitelik özelliklerinin saptamasını yapar (Ergenç, 2008, s. 148-149). Buna karşılık Fonoloji’nin görevi somut dil seslerinin nicel ve nitel farklılığının kelimeler arasındaki anlam farkıyla ilişkisini incelemektir (s. 149).

Fonetik'in incelediği Öğelere "Ses", Fonoloji'nin incelediği Öğelere "Fonem" (Phonem) denir (Ergenç, 2008, s. 149). Sesbilim (fonetik) çalışmaları üç alanda toplanmaktadır:

1. Söyleyiş ses bilimi (articulatory) dil seslerinin konuşma organları tarafından meydana getirilişini, seslerin nereden ve nasıl çıktığını bu anlamda nasıl bir sınıflama yapılabileceğini inceleyen bilim.

2. Akustik ses bilimi (acoustics) dil seslerinin fiziksel özelliklerini inceleyen bilim.

3. İşitsel/dinleyiş ses bilimi (auditory) dil seslerinin kulak ve onunla ilgili organlar tarafından nasıl algılandığını inceleyen bilim.

Bunlardan başka yukarıda sayılan alanların sorununa deneylere dayanarak çözüm getirmeyi amaçlayan *deneyli sesbilim*, belirli bir dilin seslerini değil bütün dillerde görülen seslerin türlerini ortaya koymaya çalışan *genel sesbilim* alanları da bulunmaktadır (Aksan, 2000, C. 2, s. 10).

Sesbilimin yanınbaşında doğan ve konuları bakımından onunla yakın ilişkide bulunan Görevsel sesbilim (fonoloji) ise; insan dilinin seslerini çeşitli fiziksel nitelikleriyle değil, yalnızca, dil dediğimiz dizge içinde yüklendikleri görevler açısından ele alır; bu seslerin görev ve sıralanışıyla ilgilenir (Aksan, 2000, C. 2, s. 61). Saussure tarafından ilkeleri konulan yapısalcılığın, 1926’da kurulan Prag Dilbilim Okulu’nda da benimsenmesi ile görevsel sesbilimi kurulur. V. Mathesus, B. Tarnka, J. Vachek, B. Havranek, J. Mukarovski gibi dil alanında çalışmalarını sürdürenlere R. Jakobson, N. Trubetskoy, S. Karsevski gibi Rus araştırmacıları katılarak kurulmuş olan bu okul (Şen, 2015, s. 100) dili dizge olarak benimsemiştir. “Saussure’ün dil/söz karşıtlığından yola çıkan Trubetzky, dil düzlemindeki seslerle söz düzlemindeki sesleri birbirinden ayırmış ve sesbilimin sözdeki; görevsel sesbilimin dildeki sesleri incelemesi gerektiğini söylemiştir.” (Fidan, Türkçede Ezgi Örüntüleri, 2002, s. 8).

Görevsel sesbilim (fonoloji)nin incelediği öğelerin tanımlanmasında kullanılan *fonem* (*phonem*) kavramı bilginler tarafından farklı kullanılmıştır. İlk olarak Courtenay fonemin psikolojik bir öğe olduğunu söylerken E.Sapir ve Trubetzkoy'un da benzer şekilde fonemi psikolojik açıdan ele aldığı ancak Trubetzkoy'un sonraları psikolojik tanımlamadan vazgeçip dilbilimsel bir öğe olarak ele alarak "anlam ayırt eden" ve bir görevle yükümlü öğe biçiminde tanımladığı böylesi bir tanımlamanın da Prag Okulu'nun kurulması temelinde etken bir unsur olduğu görülmektedir (Ergenç, 2008, s. 150). Gerek Trubetzkoy'un gerek Martinet'in işlevsel açıdan dil seslerini ele alması sonrasında üretimsel dilbilim çalışmaları tarafından da benimsenmiştir.

Sesbirim kavramı.

Trubetzkoy'a göre görevsel sesbilim, sesbilimin tersine sadece belli görev yapan sesle ilgilenir. Daha önceleri Courtenay'in ele aldığı sesbirim (*phoneme*) terimi Prag Okulu'na anlam ayırıcı özellikler açısından ele alınır.

Sesbirim anlam ayırt edici sestir. Fonem, fonolojinin en küçük birimidir. "Örneğin yay sözcüğünün başındaki y sesi, onu bay ve ray sözcüklerinden ayırır. Bu durumda y-ay, b-ay, r-ay sözcüklerinde /y/, /b/, /r/ farklı sesbirimlerdir. Sesbirimler // işaretiyle gösterilir." (Eker, 2015, s. 197).

Gerçek bir ses değil soyut bir kavram olan sesbirimler diller açısından farklılıklar gösterir. Bir dilin sesbirimi başka bir dilde başka bir sesbirimin alt sesbirimi olabildiği gibi bir dilde olan sesbirim başka dilde olmayabilir. Bir dildeki sesbirimler öteki sesbirimlerle ilişkileri açısından ele alınarak gruplandırılmaktadır. Bu durumda, böylesi ilişkiler de karşılaştırmalar sonucu belirlenmektedir. Trubetzkoy'un temellendirdiği bu görüş *ayıracı özellikler kuramı* olarak bilinmektedir.

Ayıracı özellikler.

Görev ögesi olarak belirlenen sesbirimlerin saptanması için en yaygın yöntem dizge olarak kabul edilen dildeki sözcüklerin karşıt sözcük çiftlerini (*minimal pairs*) bulmaktır. Bu karşıtsal ilişkiden kasıt *anlam ayırıcı* bir ilişkinin olduğudur. "Örneğin [e] ve [a] sesleri /s-r/ arasında kullanıldıklarında ayrı anlamda sözcükler (ser, sar) elde edilir. Öyleyse, /e/ ve /a/ sesleri karşıtsal durumdadır: iki ayrı sesbirim üyeleridir; aynı bağlamda birinin yerine öbürü kullanılıncaya anlam değişir: *sel-sal, sez-saz, set-sat, sen-san...*, *bel-bal, yen-yan, gem-gam...*, *en-an, el-al, et-at, es-as...* (Demircan, 2013, s. 21).

Bir sesbiriminin anlam farkı yaratmayan alt seslerine *alt ses birim (alofon)* denir. Bu sesbirimler anlam farkı oluşturmaz. Kimi dillerde alt sesbirimleri başka dillerde sesbirim olabilir.

da dag

ba bag

ya yag

örneklerde g, ğ söyleyişte anlam farkı oluşturmadıkları için bu sesler Türkçe için aynı sesbirimin alt sesbirimleri olarak kabul edilirken

tavuk tawuk

kovuk kowuk

kavuk kawuk

örneklerinde ise v, w ünsüzleri zıtlaşmadıklarından dolayı Türkçe için bu sesler aynı sesbirimin alt sesbirimleri olarak kabul edilir (Eker, 2015, s. 198).

Türkçenin ses birimleri.

Türkiye Türkçesinde sesbirimler ünlü sesbirimler ve ünsüz sesbirimler biçiminde iki başlıkta ele alınmaktadır.

Ünlü sesbirimler

/a/ /e/ /ı/ /i/

/o/ /ö/ /u/ /ü/

Sesbirimlerinin kök ve eklere göre;

Köklerde: Birinci hecede = 8: i ı ü u / e a ö o

İkinci hecede = 4: i ı (ü) (u) / e a - -

Eklerde: (Üst sesbirim) = 2: A (e-a yerine)

I (i-ı-ü-u yerine)

O (i-ı-ğ-u-e-a-Ø) (Demircan, 2013, s. 35) dağılım

göstermektedir.

Kapalı e /e/ ve açık e /ä/ nin ölçünlü dilde zıtlaşması görülmediği için Türkçe için alofonken Anadolu ağızlarında farklı sesbirim olduğunu belirten Eker, yine ölçünlü alfabede tek bir a bulunmasına karşın , *harp* ‘savaş’ > harb-in krş. *harp* ‘müzik enstrümanı’> *harp-in*;

zarf > zarf-a krş. harf > harf-e vb. örneklerde zıtlaşan (/a1/ ≠ /a2/) iki ünlü, dolayısıyla iki ayrı sesbirim bulunduğunu, (/a1/ ≠ /a2/) nin yabancı kökenli sözcüklerde farklı ses birimleri (fonem) olduğunun söylenebileceğini ifade etmektedir (Eker, 2015, s. 200).

Ünsüz Sesbirimler

Türkçe için alfabedeki harf sayısı ile sesbirim sayısının eşit olmadığını belirten Eker (2015, s. 200), *Türkçe-Türkçe, Türkçe-yabancı, yabancı-yabancı* kökenli sözcükler arasındaki zıtlasmalar çerçevesinde, ölçünlü Türkçenin ünsüz ses birimlerini aşağıdaki şekilde

/b/ /c/ /ç/ /d/ /f/ /g/ /h/ /q/ /k/ /l/ /ł/ /m/
/n/ /p/ /r/ /s/ /ş/ /t/ /v/ /y/ /z/

biçiminde 21tane verirken Demircan (2013, s. 36) ise ünsüz sesbirimlerin sayısının köklerde ve eklerde kaçar tane oldukları ve dağılımlarının nasıl olduğu ile ilgili olarak aşağıdaki tabloyu vermektedir:

Ünsüz sesbirimler

Köklerde :

Sözcük başında : p t k (k) (?) ç f s ş h
24 b d g (g) - c v z (j) - m n r l (l) y

Sözcük ortasında : p t k (k) (?) ç f s ş h
24 b t k (g) ğ c v z - - m n r l (l) y

Sözcük sonunda : p t k - ğ ç f s ş h
19 - (d) - - - (c) v z (j) - m n r l (l) y

Hece başında : Sözcük başındakiler + /ğ/ eklenecek (25).

Hece sonunda : p t k - ğ ç f s ş h
17 - - - - - v z (j) - m n r l (l) y

Eklerde : Başta : - t k - - ç - s (ş) -

15 b d g - - c - z - - m (n) r l y

Sonda : - t k - - ç - - ş -

11 - - - - - v z - - m n r l y

Şekil 1. Demircan'ın ünsüzbirimler tablosu.

Ünlü ve ünsüz sesbirimlerin yukarıdaki biçimlerde ele alınmasından farklı olarak Arapçada sesbirim olan *ayın* (‘) ve *hemze* (‘)nin diğer ödünç sesbirimler başlığı alt başlığında günümüzde artık ikisi için de kesme işareti (‘) kullanılarak gösterilen bu sesbirimlerin tek bir

ses birim olarak değerlendirilebileceği konusu da işlenmektedir (Eker, 2007). *Ayin* ile ilgili anlam farklılıkları;

taban ≠ *Osm. tab ‘an ‘yaradılıştan’*

telin ‘tel+ ilgi durumu eki’ ≠ *tel ‘in ‘lanetleme’* (s. 37) vb örnekleri verilirken *Hemze* için;

Kur’an Müslümanlığın temel kitabı ≠ *kuran* ‘kur- eyleminin sıfat-fiili’ (s. 38) örnekleri verilmiştir.

Türkçede sesbirim sayısı ile ilgili olarak Eker, ünlü sesbirimleri ve belirgin alt sesbirimler sayısı ile ilgili 12, ünsüz sesbirimleri ve belirgin alt sesbirimler sayısı ile ilgili 23, ‘bunlara *ayın ve hemze*’, ünsüz uzunluğu dahil edildiğinde 35 tane parça sesbirimi, 8 parçaüstü sesbirimle de Türkçede toplamda 45 tane sesbirim olduğunu (Eker, 2007) belirtmiştir.

Ünlüler

Ünlülerin tanımında “oluşum sırasında bir engele takılmadan çıkan sesler” ifadesi kullanılmaktadır (Korkmaz, 1992, s. 158; Eker, 2015, s. 202). Ünlüler ve ünsüzler birbirlerinden fizyolojik özellikler açısından farklılaşır. Ünlüleri betimlemek ünsüzleri betimlemek kadar kolay olmamaktadır (Demircan, 2013, s. 37).

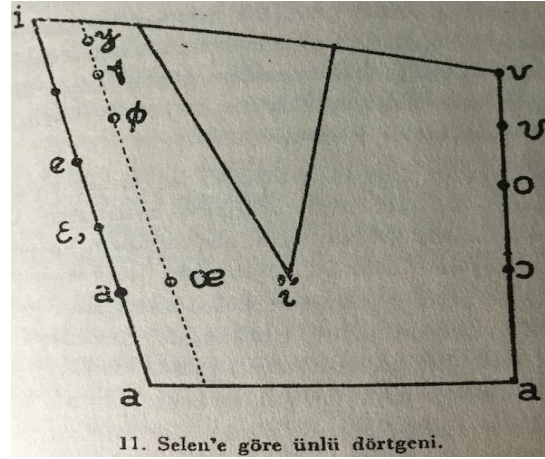
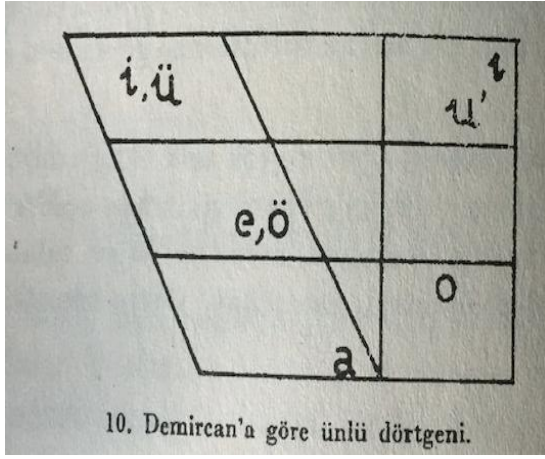
Ünlülerin betimlenmesi için ünlü dörtgeni oluşturulduğu gibi, ünlü üçgeni, üç boyutlu (küp) biçimi de kullanılmaktadır. Şematik olarak açık çizelgeler, tablolar da kullanılmaktadır. Bu betimlemelerde ünlülerin karşıt özellikleri ölçüt olarak alınmaktadır. Türkçede ünlüler, üç temel karşıtlığa dayanan sekiz ayırıcı özelliğe göre sınıflandırılabilir (Eker, 2015, s. 202):

Ağız boşluğunda söyleyiş sırasında dilin önde veya arkada tümsekleşmesi ile ilgili *ön/art* karşıtlığı; /a/-/e/, /ı/-/i/, /o/-/ö/, /u/-/ü/

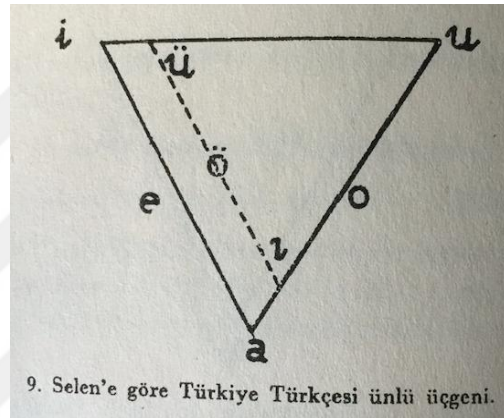
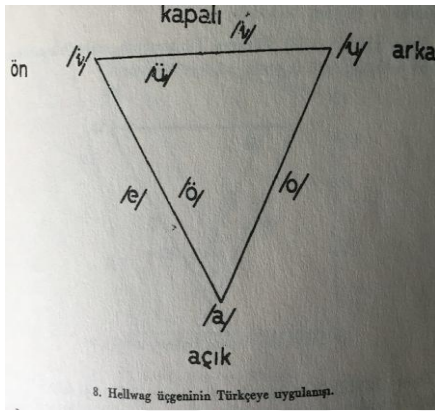
Dudakların düzleştiği ve yuvarlaklaştığı *düz/yuvarlak* karşıtlığı /a/-/o/, /ı/-/i/, /e/-/ö/, /i/-/ü/

Ağız açıklığı, alt çenenin üst çeneye yaklaştığı veya üst çeneden uzaklaşmasına bağlı *dar/geniş* karşıtlığına göre /a/-/ı/, /e/-/i/, /ö/-/ü/, /o/-/u/

Aksan (2000) ünlülerin dörtgen üzerinde gösterilmesini Demircan ve Selen’in dörtgenine (Şekil 2) yer verirken üçgen üzerinde gösterilmesi örneklerine Helwag ve Selen’i (Şekil 3) vermektedir.

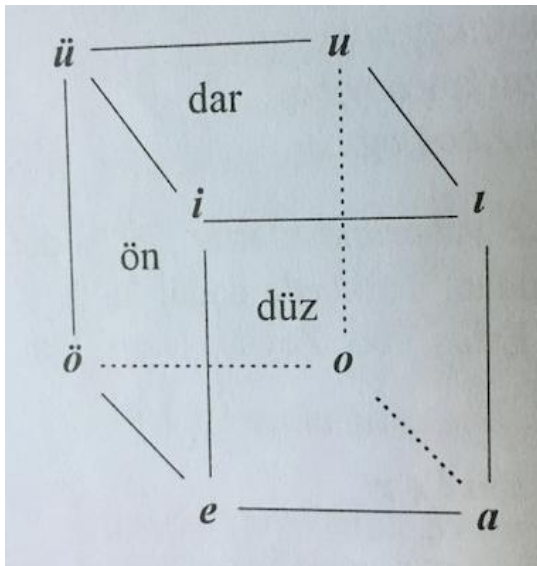

Şekil 2. Ünlü dörtgeni.

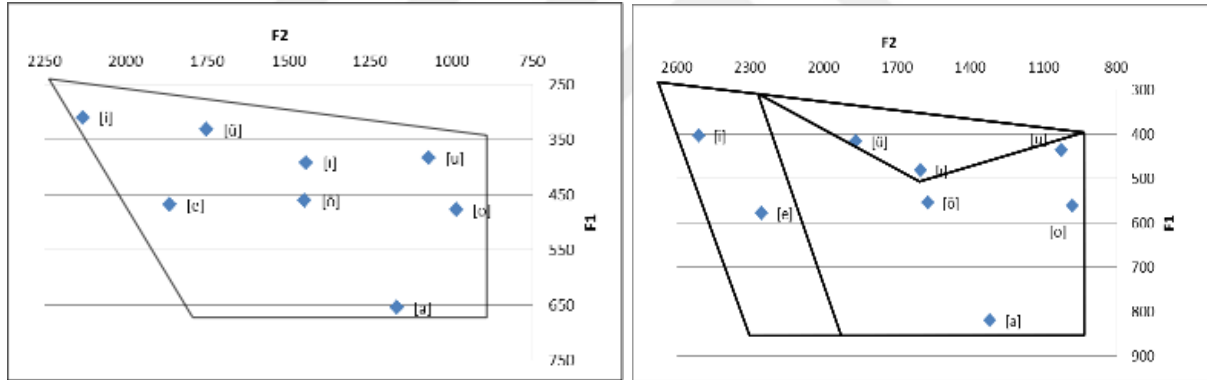
Şekil 3. Ünlü üçgeni, solda Hellwag sağda Selen.

Ünlülerin özelliklerinin bir küp üzerinde gösterilmeleri ile ilgili olarak da Aksan; Deny ve Üçok ve Demircan'ın isimlerini belirtir (Aksan, 2000, C. 2, s. 29). Aşağıda Demircan'ın kendi kitabındaki şekli verilmiştir (Demircan, 2013, s. 42):

Şekil 4. Ünlülerin Küp Üzerinde Gösterilişi.

Türkiye Türkçesinde var olan 8 ünlünün oluşma, akustik ve duysal özelliklerini belirlemek ve IPA açısından hangi sembollerin bu ünlüler için kullanılabileceği yönünde 5 erkek gönüllü üzerinde çalışma yapan Kılıç (2000, s. 9) “a'nın düz, açık, arka; e'nin düz, açık-orta, ön; i'nin düz, kapalı, arka; i'nin düz, kapalı, ön; o'nun yuvarlak, açık-orta, arka; ö'nün yuvarlak, açık-orta, ön; u'nun yuvarlak, kapalı, arka; ü'nün yuvarlak, kapalı, ön ünlü olduğunu göstermektedir. Bu nedenle fonemik transkripsiyonda a ünlüsünün IPA'deki o işareti ile, e ünlüsünün E işareti ile, ı ünlüsünün w işareti ile, i ünlüsünün i işareti ile, o ünlüsünün ~ işareti ile, ö ünlüsünün re işareti ile, u ünlüsünün u işareti ile ve ü ünlüsünün y işareti ile gösterilmesi uygun olacaktır.” bulgularına ulaşarak Türkçenin ünlü dörtgenini oluşturma çalışmalarında yer almıştır. Malkoç (2011) ise çalışmasına kadın konuşucuları da ekleyerek 40 erkek 40 kadından alınan ses kayıtlarından hareketle ölçünlü Türkçedeki ünlülerin, ünlü dörtgeni üzerinde kadın ve erkek görünümünün nasıl olduğu ile ilgili aşağıdaki şekilleri oluşturmuştur (s. 47):

Şekil 5. Malkoç'un Erkek (Solda) ve kadın (Sağda) konuşuculara ait ünlü dörtgeni.

Türkçede 8 ünlünün sınıflandırılması şu şekildedir (Eker, 2015, s. 203):

1. Oluşum Noktalarına Göre

Art ünlüler: a-ı-o-u

Ön ünlüler: e-i-ö-ü

2. Açıklık Kapalılık Derecelerine Göre

Dar ünlüler: ı-i-u-ü

Geniş Ünlüler. a-e-o-ö

3. Dudakların Durumuna Göre

Düz ünlüler: a-e-ı-i

Yuvarlak Ünlüler: o-ö-u-ü

4. Süreye göre

Uzun ünlüler, kısa ünlüler. Türkçe kökenli sözcüklerde bir iki istisna dışında (ya:rın, ya;d ‘yabancı’) birincil uzun ünlü yoktur (s. 203)

Ünsüzler

Ağız kanalında ve diğer ses organlarında bir engelleme, daralma veya kapanmayla çıkarılan seslere *ünsüz* adı verilir (Korkmaz, 1992, s. 162; Aksan, 2000, s. 32). Bu seslerin yazıdaki karşılığı da *ünsüz* olarak adlandırılmıştır. Türkçede 21 ünsüz harf bulunmaktadır: *b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, v, y, z*. Harf olarak 21 ünsüz Türkçede kullanılsa da ünsüz ses sayısı daha fazladır. Ölçünlü Türkçe için bu sayı en az 23’tür (Eker, 2015, s. 206).

Türkiye Türkçesinde ünsüzler 3 şekilde adlandırılmıştır (Dursunoğlu, 2017 , s. 90):

1. Ses organlarının durumuna göre
2. Hava akımının durumuna göre
3. Söyleniş türlerine göre
1. Ses organlarının durumuna göre ünsüzler

Bu duruma göre ünsüzlerin adlandırılmasında şu organlar belirleyicidir:

- Ses telleri
- Dudak, diş, damak, gırtlak

Ses tellerinde oluşturdukları duruma göre ünsüzler, 2 şekilde andlandırılmıştır:

1. Sert (Tonsuz/ Ötümsüz/ Sedasız) ünsüzler: /ç/, /f/, /h/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/
2. Yumuşak (Tonlu/ Ötümlü/ Sedalı) ünsüzler: /b/, /c/, /d/, /g/, /ğ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /r/, /v/, /y/, /z/.

Çıkış yerlerine (Çıkaklarına/ Boğumlanma noktalarına) göre ünsüzler:

1. Dudak ünsüzleri
 - Çift dudak ünsüzleri: /b/, /m/, /p/
 - Diş-dudak ünsüzleri: /f/, /v/
2. Diş ünsüzleri
 - Asıl diş ünsüzleri: /d/, /n/, /s/, /t/, /z/
 - Diş eti ünsüzleri: /c/, /ç/, /j/, /ş/
3. Damak ünsüzleri
 - Ön damak ünsüzleri: /g/, /k/, /l/, /r/, /y/

- Art (Arka) damak ünsüzleri: /ğ/

4. Gırtlak ünsüzleri

- Gırtlak ünsüzü: /h/

2. Hava akımının durumuna göre ünsüzler

Bu duruma göre ünsüzlerin adlandırılmasında şu durumlar belirleyicidir:

- Hava akımının çıkış yolu
- Hava akımının büyüklüğü-küçüklüğü (genişliği-darlığı)

Hava akımının çıkış yoluna göre ünsüzler

- Geniz ünsüzleri: /m/, /n/
- Ağız ünsüzleri: /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /j/, /k/, /l/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/.

Hava akımının büyüklüğüne-küçüklüğüne (genişliğine-darlığına) göre ünsüzler

- Akıcı ünsüzler: /l/, /m/, /n/, /r/, /y/.
- Sızıcı (katı) ünsüzler: /f/, /ğ/, /h/, /j/, /s/, /ş/, /v/, /z/.

3. Söyleniş sürelerine göre ünsüzler

- Süreksiz (Patlamalı) ünsüzler: /b/, /c/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /p/, /t/.
- Sürekli (Patlamasız) ünsüzler: /f/, /ğ/, /h/, /j/, /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /v/, /y/, /z/.

Ünsüzlerin şematik gösterimi (Dursunoğlu, 2017 , s. 96):

Süreksiz		Sert (Ötümsüz)		Yumuşak (Ötümlü)	
		Süreksiz (Patlamalı)	Sürekli (Patlamasız)	Süreksiz (Patlamalı)	Sürekli (Patlamasız)
Dudak	Çift dudak	p		b	m
	Diş dudak		f		v
Diş	Asıl diş	t	s	d	n, z
	Diş eti	ç	ş	c	j
Damak	Ön damak	k		g	l, r, y
	Art damak				ğ
Gırtlak	Gırtlak		h		

Şekil 6. Dursunoğlu'nun Ünsüzlerin şematik gösterimi.

Türkçenin ses özellikleri.

1. Türkiye Türkçesinde ünlülerin tek başına oluşturduğu tek bir kelime vardır: o (Üçüncü tekil şahıs zamiri)

Şaşırtma bildiren “a”

Devam anlamında kullanılan “e”

İyi olmuş anlamında kullanılan “o” da bu kullanıma örnek verilebilir (Dursunoğlu, 2017 , s. 71)

2. Uzun ünlü bulunmaz.

Türkçe kelimelerde kendiliğinden uzun ünlü olmadığını belirten Ergin, uzun ünlüye ancak iki sesin birleşmesi, bir sesin düşmesi gibi durumlarda rastlamanın mümkün olduğunu belirtir. *peki* (< *pek iyi*), *Ahmet ā* (*Ahmet Ağa*) örneklerini veren Ergin bu uzatmanın geçici olup bir zaman sonra normal duruma döndüğünü ifade eder *pekiyi* >*pekī* >*peki* (Ergin, 1993, s. 53). Uzun ünlü kullanımının farklılık gösterdiğini belirten Dursunoğlu, Türkçe kökenli sözcüklerde uzun ünlünün söyleyişte var olsa da yazı dilinde kullanılmadığını söyler: *yarın* (*ya:rın*), *yad* (*ya:d*), *abi* (*a:bi*), *pekî* (*peki:*), *Bektaşî* (*Bekta:şı:*). Türkçeleşmiş kelimelerde ise bazı kelimelerde söyleyişte kullanılıp yazı dilinde kullanılmadığını *Fatih* (*Fa:tih*), *adil* (*a:dil*), *adet* (*a:det*), *tane* (*ta:ne*); bazı kelimelerde ise hem söyleyişte hem yazılıştaki kullanıldığını belirtir *Âdem*, *âdet*, *âşık*, *hâkim*, *dâhil* (Dursunoğlu, 2017 , s. 76).

3. /o/, /ö/ ünlüleri yalnızca ilk hecede bulunabilir.

Türkçe kökenli sözcüklerde o, ö ünlüsü sadece ilk hecede bulunabilir. Sonraki hecelerde bu ünlüleri içeren kelimeler yabancı kökenlidir. İlk hece dışında /o/ ünlüsü bulunduran kelimelerin tamamına yakın bölümü Fransızca vb. batı dilinden alınmıştır (Eker, 2015, s. 216).

4. Türkiye Türkçesinde, Türkçe kökenli kelimelerde ünlüler arasında iki türlü uyum vardır:

1. Kalınlık-İncelik/Artılık-Önlük Uyumu

Bu uyuma göre bir kelimenin ilk ünlüsü kalın ise, ardından gelen ünlü de kalın; ilk ünlü ince ise ardından gelen ünlü de ince olur. Ünlülerin söz içindeki sıralanışı ile ilgili şöyle tablo verilebilir (Eker, 2015, s. 215):

Heceler

1	2	3	diğer	örnek
a /ı	a-ı	a-ı	a-ı	karanlıklardan, kızlarımızın
o /u	u-a	u-a-ı	u-a-ı	borularından, kulaklarına
e / i	e-i	e-i	e-i	yerlerine, evlerinize

ö / ü ü-e-i ü-e-i ü-e-i köprülerin, derinliklerinden

Kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu durumlar (Dursunoğlu, 2017 , s. 72-73-74):

a. Kökü değişime uğramış bazı Türkçe kökenli kelimeler:

Anne (ana), kardeş (karındaş-kardaş), elma (alma), ela (ala), inan- (inan-)

b. Bazı ekler

-(i)yor: geliyor, bilmiyor

-ken: ağılarken, uyurken

-ki: akşamki, alttaki

-leyin: sabahleyin, akşamleyin

-daş (-taş): ülküdaş, gönüldaş

-gil: halamgil, amcamgil

-gen: altıgen

c. Bitişik yazılan bazı birleşik kelimeler

Atatürk, gecekondı, binbaşı, Çanakkale; sabretmek, kahreylemek; çıkarabilmek, ağlayabilmek

2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu/ Dudak uyumu (labial harmony)

Türkçe kökenli sözcüklerde, *düz ünlülerden sonra düz ünlüler, yuvarlak ünlülerden sonra, dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlüler* gelebilir.

5. Türkiye Türkçesinde, Türkçe kökenli sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunmaz: *fiil, şiir, saat*

6. Söz başında / c, f, ğ, h, j, l, m, n, ñ, p, r, ş, v, z / ünsüzleri bulunmaz.

Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli sözcükler yansıma kelimeler dışında, kökü değişmiş birkaç sözcük dışında bu ünsüzlerle başlamaz.

Yansıma kelimelerde:

▪ /c/

cayır cayır, cıvıl cıvıl; cayma(k), cızırtı, cıvıldama(k), cıvıltı, cıvcıv

▪ /f/

fıkırdama(k), fırlama(k), fısıldama(k), fısıltı; fıkır fıkır, fokur fokur

▪ /ğ/ Türkiye Türkçesinde bu sözle başlayan hiçbir sözcük yoktur.

▪ /h/

harıl harıl, hüngür hüngür

▪ /m/

mayışma(k), mırıldanma(k), mızız; mış mış, mışıl mışıl; mırın kırın

▪ /p/
püfür püfür, püflemek

▪ /r/
rap rap

▪ /ş/
şangur şungur

▪ /v/
vızıldamak

▪ /z/
Zangırtı, zangırdamak, zıplamak, zırlı, zırvalamak; zıp zıp, zır zır, zırl zırl, zangır zangır

7. Söz sonunda / b, c, d, ğ (art damak), g (ön damak)/ ünsüzleri bulunmaz.
sac, yad (yabancı), ad (isim), od vb. sözcüklerin dışında bu ünsüzlerin bulunduğu sözcükler yabancı kökenlidir. *metod, pedagog, psikolog vb.*
Türkçeye Arapça ve Farsçadan girmiş sözcüklerin sonundaki /b, c, d, g/ ünsüzleri /p, ç, t, k/ ünsüzlerine dönüşür. *kitap (< kitab), sebep (< sebeb), Serap (< Serâb).*
Bu sözcükler, ünlü ile başlayan ekler aldıklarında yine asıl biçimlerine dönüşürler: *kitap-ı > kitabı, muhtaç-ım > muhtacım, cilt-i > cildi, âhenk-i > ahengi.*
8. Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli kelimeler, bir istisna dışında iki ünsüzle başlamaz (Dursunoğlu, 2017 , s. 97):
bre (ey, hey; vay)
9. Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli sözcüklerin kökünde birbirinin aynısı iki ünsüz, Türkçe kökenli birkaç kelime dışında, yan yana bulunmaz.
anne, elli, züppe, ninni
10. Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli sözcüklerin ve hecelerinin sonunda şu ünsüz çiftleri bulunur (Dursunoğlu, 2017 , s. 99):
▪ ...lç, ...lk...lp...lt	<i>ölç, ilk, alp, alt</i>
▪ ...nç, ...nk, ...nt	<i>tunç, denk, ant</i>
▪ ...rç, ...rk, ...rp, ...rs...rt	<i>gırç, Türk, kurt, örs</i>
▪ ...st	<i>üst</i>
▪ ...şt	<i>hışt</i>
11. Sözcük kökünde ya da hece sonunda yan yana üç ünsüz bulunmaz. Türkçe örneklerde görülen üç ünsüzden ikisi önceki heceye ve sözcüğe, üçüncüsü ise eke aittir (Eker, 2015, s. 224).

12. Ünsüz uyumu vardır.

Ötümsüz ünsüzlerle biten sözcüklere, ötümlü ünsüzlerle başlayan ek geldiğinde, ekin ünsüzü, ötümsüz karşılığı varsa, ötümsüzleşir (Eker, 2015, s. 221): *-hd-* > *-ht-*,

-pc- > *-pç-*, *-td-* > *-tt-*, *-şç-* > *-şç-*, *-şd-* > *-şt-*

git-ti < *git-* + *di*

kardeş-çe < *kardeş* + *ce*

Mehmet-çik < *Mehmet* + *cik*

tüp-çü < *tüp* + *cü*

sabah-tan < *sabah* + *dan*

beş-te < *beş* + *te*

13. Türkçede ayın ve hemze (kesme) işareti bulunan sözcükler dilimize Arapçadan alınmıştır.

Biçim Bilgisi

Şekil bilgisi olarak da adlandırılan biçim bilgisi, “bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili diğer konuları inceleyen gramer dalı” (Korkmaz, 1992, s. 142) biçiminde tanımlanması ile dil bilgisi alanlarında yerini alırken dilbilim alanı içinde ise “biçimbilim” ifadesi ile yerini almaktadır. Bugün biçimbilim adı altında yapılan araştırmaların, en eski dilbilim ve dil bilgisi çalışmalarına kadar uzandığı Eski Hint’te M.Ö. V. yüzyılda köken bilgisi ile uğraşan Yaska, Eski Yunan’da sözcük türlerini belirlemeye yönelik Aristo örnek verilebilir (Aksan, 2000, s. 82). Geleneksel dil bilgisinde biçim bilgisi, sözcüklerin iç yapısının bilgisidir (Eker, 2015, s. 252).

Biçimbilim, genel bir tanımla, dilin yapısını, biçimlerin oluşumunu inceleyen bir araştırma alanıdır (Adalı, 2004, s. VII). Geleneksel dil bilgisi, *sözcük*ü temel birim olarak kabul ederken günümüzde *sözcük*ün kesin tanımı yapılamayan belirsiz birim olmasından dolayı önemini yitirerek biçimbilim çalışmalarında sözcük değil *biçimbirim* (*morphème*) ifadesi önem kazanmıştır (s. VII). Eski dil çalışmalarında sözcüğün temel birim olarak kabul edilmesi dil öğelerini bağımsız birbirleriyle ilgisi olmayan yaklaşımla ele alındığı, dilin bir dizge olduğunun göz önüne alınmadığı durumunu ortaya koyarken yeni çalışmalarda biçimbirimin yer alması dilin bir dizge olduğu anlayışının kabulü sonucu ortaya çıktığını göstermektedir.

Dili dizge olarak tanımlamak bu dizgedeki birimlerin tek bir zaman kesitinde, eş zamanlı olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Dil dizgesindeki birimlerin ilişkileri tek bir zaman kesitinde belirlemektedir. Art zamanlı inceleme dilin dizge olma niteliğine ters düşer (Adalı, 2004, s. 10).

Biçimbilim çalışmalarından hareketle üç tür biçimbilimin ayırt edilmesi gerektiğini belirten Adalı (2004, s. 12-13) bu türleri şu şekilde sıralar: *Biçimbilimsel sesbilim, sözlüksel biçimbilim, sözdizimsel biçimbilim*.

Fonoloji alanında gelişmelerin benimsenmesi sürecinde biçimbilim alanında da ilerlemelerin devam etmesi bu iki alan arasında bir ara inceleme alanı olarak ortaya çıkan *biçimsel sesbilim* sesbirimlerin biçim dizgesi içinde biçim açısından değerlendirilmesi, biçimbirimlerin ise sesbirimler açısından incelenmesine yönelir (Aksan, 2000, s. 78). Sözlüksel biçimbilim sözcüklerin oluşturulmasında ortaya çıkan *monem* değişiklikleri konu edinirken sözdizimsel biçimbilim ise sözdizimi göz önünde tutulmadan biçimbilim yapmanın olanaksız olduğunu, en doğru yöntemle biçimbilimle sözdizimini birlikte yürütmek gerektiği esasını gözetir (Adalı, 2004, s. 13).

Bu biçimbilim türleri içinde geçen fonoloji, morfoloji, semantik, sentaks ifadelerinin somut olarak ne anlama geldiği ile ilgili ek bir açıklama yapılacak olursa *dil bilimsel düzey* olarak adlandırılan bu dört boyutun aşamalı olarak sıralandığı, ses bilgisinin temelde, anlam bilgisinin tepede olduğu bilgisi verilmektedir (Eker, 2015, s. 254):

Anlam bilgisel düzey

↑

Söz dizimsel düzey

↑

Biçim bilgisel düzey

↑

Ses bilgisel düzey

↑

Biçimbirim (Morfem).

“Anlam ayırıcı en küçük birim olma” ile “anamlı en küçük birim olma” fonoloji ile morfoloji arasındaki ilişkiyi/farkı somut olarak açıklar niteliktedir. “Her ne kadar /i.e.a.o.u/ gibi fonemlerin anlam ayırmaktaysalar da kendilerinin tek tek hiç bir anlamları yoktur. Buna karşılık tek tek ve ayrı anlamları olan birliklerin en küçüklerine *morfem* denmektedir. Dil-bilim-ci-ler kelimesindeki her bir parçanın belli bir anlamı olduğu için hepsi birer morfem sayılır” (Başkan, 2003, s. 98). “anlam ayırıcı ve anlamlı” olma ifadeleri kavramları belirginleştirdiği gibi “bölünebilme” ifadesi de kavramları belirginleştirir. Biçimbirimin en küçük birim oluşu

daha çok bölünemeyeceğini belirtirken bölünme sürdürülürse sesbilimsel düzlemde en küçük birime ulaşılabacaktır (Adalı, 2004, s. 13).

Bölünebilme konusunda diğer bir husus bir sözcüğün hece sayısı ile biçimbirim sayısının aynı olma zorunluluğunun olmamasıdır. Biçimbirim anlamlı en küçük yapıdır. Sözcük hecelerinde her zaman anlamlı yapılar bulunmayabilir. Kimi zaman bir biçimbirim birkaç heceden; kimi zaman da bir hece en az iki biçimbirimden oluşabilir (Eker, 2015, s. 255). *Kelebek* 3 heceli, yalnızca 1 biçimbirimken, *yem* 1 heceli ama 2 biçimbirimdir (s. 255). Yine biçimbirim sesbirimle örtüşebilir, tek bir ses birim bir biçimbirimi karşılayabilir: Örneğin üçüncü kişi adlı “o” (Adalı, 2004, s. 14).

Biçimbirim soyuttur. Söz düzleminde *biçimlikle* (morph) somutlanır, onların temsilcisidir. Örneğin çoğulluk biçimbirimi Türkçede [-ler, -lar] biçimliklerle gerçekleşirken gelecek zaman biçimbirimi [-acak, -ecek] biçimlikleriyle söze dönüşür (Adalı, 2004, s. 13-14). Bir biçimbirimin içinde taşıdığı biçimlikler o biçimbirimin eşbiçimlikleridir. Örneğin eylemle kullanılan kişi biçimbirimlerinden ikinci çoğul kişi biçimbiriminin 13 eşbiçimliği/allomorph vardır (s. 15):

geldi- n	kalmış- sin	kal- ın	kal- ımız
	gelmiş- sin	gel- in	gel- iniz
	okumuş- sun	oku-y- un	oku-y- unuz
	gülmüş- sün	gül- ün	gül- ünüz

Genel olarak biçimbirimler;

Bağımsız/Özgür (free) biçimbirimler

Bağımlı (bound) biçimbirimler

olarak ayrılırken

Anlamsal / Sözlüksel (lexical) biçimbirimler

Görevsel (grammatical) biçimbirimler

olarak da ayrımları yapılmaktadır.

Bağımlı biçimbirimler ve bağımsız biçimbirimler *ilişkileri bakımından* başlığı altında, sözlüksel biçimbirimler ve görevsel biçimbirimler *işlevleri bakımından* başlığı altında sınıflandırıldığı gibi, Adalı (2004, s. 35), ilişkiler açısından Türkçe biçimbirimler sınıflandırılmasında:

1. Sözlüksel-bağımlı biçimbirimler

Tek başlarına kullanılabilen, varlıklarını ortaya koyan biçimbirimlere bağımsız/özgür biçimbirimler, kendi başlarına kullanılamayan, varlıklarını ortaya koyamayan biçimbirimlere bağımlı biçimbirimler denmektedir. Bir dilin sözlüğü içine alınmış ve gerçek dünyanın nesnelerini ya da olgu durumlarını gösteren biçimbirimlere sözlüksel, yeni anlamda birimler üreten ya da dizimsel ilişkileri düzenleyen biçimbirimlere ise görevsel denilmektedir (Adalı, 2004, s. 24-25). Ad, sıfat ve zarf (sözlüksel) bağımsız; zamir, edat vb görevsel-bağımsız biçimbirimlerdir. Görevsel bağımlı biçimler, ardıl biçimlerdir. Ardıl biçimbirimler gerçekleştirdikleri görev açısından *türetim ardılları* ve *işletim ardılları* olarak iki grupta toplanırlar (s. 41). Geleneksel dilbilgisinde genel olarak türetim ardılları için *yapım eki*, işletim ardılları için *çekim/işletme eki* ifadeleri kullanılmaktadır.

Sözlüksel-bağımlı biçimbirimler.

Kainatta biri nesne biri de hareket olmak üzere iki unsur vardır. Nesneleri karşılamak için isim kök ve gövdeleri kullanılırken, hareketleri karşılamak için eylem kök ve gövdeleri kullanılmaktadır. Bu anlamda isim ve fiil kökleri manalı birlikleridir. İkisi de manalı dil birlikleri olmasına rağmen kullanım sahasına, varlık sahasına aynı özgürlükte çıkamamaktadırlar. İsim kök ve gövdeleri varlıklarını bağımsız bir şekilde ortaya koyarken, eylemler varlık sahasına tek başlarına çıkamazlar. Eylemler dilde daima çekimli hâlde bulunurlar (Ergin, 1993, s. 266). Başka bir ifadeyle eylemler, çekirdek tümcede yüklemi oluşturan birimlerdir. Yüklemi oluşturan ardıllar, *birincil zaman*, *istem*, *kişi*, *ikincil zaman ardıllarıdır*. Bunlardan birincil zaman, istem, kişi ardılları yüklemnin zorunlu birimleridir (Adalı, 2004, s. 45).

Sözlüksel-özgür/bağımsız biçimler.

Eylemin yukarıdaki belirleyici özelliğinden hareketle eylem dışında tüm sözlüksel biçimbirimler özgür/bağımsız biçimler olarak varlıklarını ortaya koyabilirler. Bu biçimler: ad, sıfat, belirteçtir.

Görevsel-özgür/bağımsız biçimler.

Ben, sen, o, ne, kim (adıl); gibi, kadar, için (edat); ama, ve, ile (bağlaç); ah, vah (ünlem); en, daha (zarf)

Görevsel-bağımlı biçimler.

- a. Türetim: -LIK, -CI, GI vb.
- b. İşletim: -DA, -DI, -m vb.

Yukarıdaki sınıflandırmalarda görüldüğü gibi modern biçimbilimin biçim açısından kullandığı terminoloji farklı bir terminolojidir. Geleneksel dil bilgisi içerisinde kullanılan “sözcük, kök, gövde, ek” terimi yerini biçimbirim terimine bırakmıştır.

Geleneksel biçimbilim, sözcük biçimlenmelerini kök (root), köken (racine), gövde (stem) gibi kavramlar çerçevesinde ele alır. Modern çalışmaların bu üçlü yerine geçmek üzere yeğlediği terim ise, taban (base)’dır. Bu yeğleyişte etkili olan ana etmen, üçlü arasındaki ayrımların art zamanlı olması ve ortada, böylesine bir ayrıma gitmenin biçimbilimsel yönlerinin bulunmamasıdır. Oysa modern biçimbilimsel betimlemeler olguları eşzamanlı olarak ele alır ve dilsel dayanakları olmadığı sürece ayrımlama yapmaz ” (Uzun, 2006, s. 15).

Biçimbilimin eşzamanda biçimi ele alması onun dil kullanıcılarının biçimsel öğeleri kolayca tanıyabilmelerinin arkasında yatan bilginin dilbilgisel olduğunu dikkate almadığı anlamına gelmemektedir. Bu noktada “bir soyutlama yaparak sözcükleri sözcükbirim olarak, kök sözcüklerle birlikte ekleri de biçimbirim olarak görmek” (s. 30) çözüm önerisini sunmaktadır.

Türkçenin işleyişi/biçimbirimleri.

Türkçenin yapı özellikleri biçimbirimlerinin belirlenmesi açısından belirleyici olmaktadır. Bağlantılı bir dil olmasından dolayı *en ağır yük* ardıl biçimbirimler üzerindedir (Adalı, 2004, s. 41). Biçimbilim açısından kullanılan *ardıl* ifadesi geleneksel dilbilgisi içinde *ek* olarak karşılığını bulmaktadır. Türkçenin ele alınması demek bir bakıma ek sisteminin ortaya konulması demektir. Türkçenin yapısı/işleyişi ile ilgili çalışmaların bu düzlemde yoğunlaştığı görülmektedir.

Adalı (2004), *işletim ve türetim ardılları* biçiminde iki öbekte toplamıştır. İşletim ardıllarını eylemle ve adla kullanılan ardıllar olarak iki farklı başlık altında ele almıştır. Bağımlı bir öncül olan eylemin varlığını belirli işletim ardılları aracılığıyla koyabileceğini söyleyen Adalı, çekirdek tümcede yüklemi oluşturan birimin eylem olduğunu belirterek yüklem oluşumunun ise ardılları bağlı olduğunu vurgular. Bu açıdan eyleme ulanan ardılları *birincil zaman, istem, kişi, ikincil zaman* olarak sınıflandırır. Çekirdek tümcenin nasıl dönüştüğü ile ilgili olarak da *dönüştürme ardıllarını çatı, eylemsi, koşul, olumsuzluk, soru* biçiminde sınıflandırır.

Adların cümledeki işlevleri belirlemesi açısından ardılları; *çoğulluk, nesne, belirteçlik, iyelik, tamlayan, yükleç ardılları* sınıflaması içerisinde ele alır. Geleneksel dilbilgisi terminolojisinden farklı olarak Türkçede durum ekleri, *belirteçlik ardılları* ifadesiyle adın

eylemle kurduğu ilişkiler belirteçlik açısından konu edinilmiştir. Bu ardıllar *yönelme* [-A], *çıkma* [-DAN], *eşitlik* [-CA], *bağlama* [-LA] biçimlerinde gösterilmiştir. *Yalın durum* kavramının diğer tüm yapıtlarda yer aldığını belirten Adalı, Türkçede adların yalınlık kavramını doğal olarak taşıdıklarından dolayı bunu gösterecek hiçbir biçimbirime gerek olmadığını ayrıca belirtir (Adalı, 2004, s. 68). Belirteçlil ardıllarının kimi durumlarda türetim ardılları gibi yeni anlamlı birimler üretebildiklerini de örneklendirir:

<i>sözde (eğlendik)</i>	<i>çoktan (gitti)</i>	<i>boyuna (yürüdük)</i>	<i>nice (/nece)</i>
<i>yüzde (hesabı)</i>	<i>yoktan (ayrıldı)</i>	<i>inadına (güzel)</i>	<i>ayrıca</i>

Yüklemin eylem dışındaki temel birimine *yükleç* ismine veren Adalı, kişi ardıllarının *yükleç* olan birimlere doğrudan doğruya eklendiği belirterek *yükleçten* oluşan yüklem tek bir zamanı, geniş zamanı olduğunu ifade eder. İkincil zaman ardılı, koşul, soru bağlamında da *yükleci* ele alan Adalı, bu *yükleçle* kurulu cümlelere **ad cümlesi** dendiğini, bu cümlelerin olumsuz dönüşümlerinin eylem tümcelerinden farklı olduğunu, *değil* ifadesinin *yüklece* katıldığını belirtir (s. 80):

hasta değil-im	(/-di-m,	-miş-im,	-se-m)
----------------	----------	----------	--------

Türetim ardıllarının birkaç örnek dışında genellikle sözlüksel öncüllerden yeni anlamlı birimler üreten ardıllar olduğunu belirten Adalı (2004) bu eklerin ilişkilerini ve kullanımlarını eylem ve eylem dışındaki birimlerin kesin ayrılığına dayandığından hareketle, yine eylem dışındaki birimlerin tümüne *ad* terimi verilmesiyle türetim ardıllarının *ad* ya da eylemden yeni anlamda *ad* ya da eylemler türettiğinin söylenebileceğini ifade eder. Çalışmasında türetim görevindeki belli başlı ardıllarını aşağıdaki düzlemde örneklendirir/ele alır (s. 83);

<i>türetim ardılı</i>	<i>addan</i>	<i>eylemden</i>	<i>ad</i>	<i>eylem</i>
-A				
	boş			boş-a-
	kan			kan-a-
		oy-	oy-a	
		yar-	yar-a	

Sözcüklerin yeniden biçimlenmesinde; *eklenme*, *başkalaşma*, *çekimleme*, *bükümleme*, *tonlama*, *bileşme*, *kayma*, *kırpma* ve *geriolişum* biçimlenme yollarından olduğunu belirten Uzun (2006, s. 52) bu biçimlenmede dil tipolojisinin etkili olduğunu ifade eder. Sözcüklerin bu yollarla biçimlenmesi yeni sözcüklerin türetilmesi veya çekimlenmesi sonucunu ortaya çıkararak *türetimsel biçimbilim* ve *çekimsel biçimlim* alanları oluşturmuştur (s. 52). Türetimsel

biçimbilimin sözcükleri oluşturma kurallarıyla ilgili olduğu çekimsel biçimbilimin ise sözcüklerin dillerin sözdizimsel açısından dilbilgisel kategorileri nasıl oluşturduğu ile ilgili olduğu belirtilmiştir.

Türetimsel biçimbilim alanında, türetim sürecinde sözlüksel öğeleri dikkate alan bazı alt ayrımların yapıldığını belirten Uzun (2006, s. 49), bu ayrımlardan birinin eklerin hangi tabanlara gelip hangi tür sözcükler türettiğine bakıldığını bu anlamda da Türkçede “addan ad yapan ekler, addan eylem yapan ekler, eylemden eylem yapan ekler, eylemden ad yapan ekler” biçiminde eklerin sınıflandırıldığını ancak bu sınıflamanın kısmen sorunlu olduğunu ifade eder. Türkçede aynı ekin hem ad hem eyleme gelebileceği durumları olduğu gibi ad ve eylem dışında, sıfatlara, belirteçlere, adılara da türetim eklerinin gelebildiğini belirtir.

Yapım eki teriminin geleneksel dilbilgisinin bir terimi olduğunu belirten Huber (2008, s. 191) işlemin, var olan bir sözcüğe biçimbirimler ekleyerek yeni bir sözcük türetmek olduğundan hareketle *türetim eki* de dendiğini ifade eder. Bu tür eklerin bir dilin söz varlığına yeni sözcükler kattığı için dilin sözlük alanıyla ilgili olduğunu belirterek hem Türkçede hem de Hint-Avrupa dillerinde çok kullanıldığını söyleyen Huber, Türkçede yapım eklerinin sözcük türü ölçütüne göre sınıflandırıldığını oysa ki biçimbilim çalışmalarında sözcük ayrımı yapılırken diğer yandan anlamsal farklılaşmaları betimlemek gerektiğini vurgular.

Sözcük türetme amacıyla değil de, var olan sözcükleri bir araya getirerek dizim ya da tümce kurmak için kullanılan eklerle *çekim ekleri* dendiği belirtilerek bu eklerin işlevlerinin sözdizimsel olduğu ifade edilir. Ad ve eylem çekim olarak iki öbekte toplanan bu eklerin sözcük türüne göre yapılmış bir ayrım gibi gözüktüğünü oysa bu eklerin ad öbeği veya eylem öbeği oluşturma ölçütüne göre de bu eklerin belirlendiği vurgulanır (Huber, 2008, s. 192). Bu durumunun özellikle sıfatlarda önem kazandığı, bazı dillerde sıfatların ad öbeği içinde veya eylem öbeği içinde kullanılmasına göre değişik çekim ekleri alabildiği şu örneklerle verilir (s. 193):

İt.	<i>bell-a</i>	<i>ragazz<u>a</u></i>
	<i>güzel-dişil</i>	<i>çocuk-dişil</i>
	<i>güzel kız</i>	
	<i>bell-o</i>	<i>ragazz<u>o</u></i>
	<i>güzel-eril</i>	<i>çocuk-eril</i>
	<i>güzel oğlan</i>	

Demircan (2005, s. 95), kök ya da taban denilen biçimlerden farklı anlamda sözcükler yapan eklere yapım veya türetme eki, yapısal ilişkileri düzenleyen eklere de çekim eki dendiğini belirterek, dildeki biçimsel tutumun dikkate alınması gerektiği dolayısıyla çekim ve yapım eklerinin biçimlerinin ayrı olduğu sonucuna varılmaması gerektiğini vurgulayarak /-mA/’nın vurgulu olunca yapım, vurgusuz olunca çekim eki görevinde olduğunu örneklendirir. Ek diziminde önce yapım sonra çekim ekleri geldiğini belirtir.

Türkçede *çekimin* olmadığını, bu terimin Batı’dan aktarıldığını belirten Demircan, Türkiye Türkçesinde çekim eklerinden çok *işletme* ya da *yapı* eklerinin söz konusu olduğunu vurgular (Demircan, 2005, s. 98). Çalışmasında da *yapı ekleri* terimini kullanır. Adlara gelen yapı eklerini: *sayı eki, iyelik eki, tamlama eki, kişi eki, durum ekleri, yüklemelik ekleri, soru biçiminde sınıflandırırken; eylemlere gelen yapı eklerini: çatı ekleri, zaman ekleri, kip ekleri, kişi ekleri, sayı ekleri, adlaştırma ekleri, sıfatlaştırma ekleri, belirteç yapma ekleri, olumsuzluk eki, soru eki* sınıflandırmasını yapar.

Eklerin genel olarak yapım ve çekim eki sınıflandırmasından farklı olarak Çotuksöken (2011, s. 22), *dönüştürüm ekleri ve dizim kurucu eklerden* bahsederek yapım ve çekim eklerinin de dahil dördü sınıflamayı yapar. Yapım eklerinin ad, sıfat, belirteç, eylem türünden sözcüklerin türetilmesine yaradığını belirterek geleneksel olarak dördü biçimde görülen yapım eklerini; addan sıfat türeten ekler, sıfattan belirteç türeten ekler, addan ve sıfattan eylem türeten ekler, eylemden sıfat türeten ekler, eylemden belirteç türeten ekler ile sayıyı sekize çıkarmıştır. Yine geleneksel anlamda bilinen *çatı eklerini* (etken-edilgen, geçişli-geçişsiz, dönüşlülük, işteşlik) *dönüştürüm ekleri* olarak ele alır. Yine geleneksel dilbilgisinin *eylemsi (filimsi) ekleri (ad-eylem/isimfiil, ortağ/sıfatfiil ekleri, ulaç/bağfiil/zarffiil)*’ ni *dizim kurucu ekler* başlığında ele alır. Bu eklerle türetilen sözcüklerin çokluk kalıcı değil, geçici olduklarından dolayı sözlüklerde bu biçimde yer almadıklarını belirterek bu eklerle kurulan yantümcelerinin temel tümcenin ad/özne öbeği, eylem/yüklem öbeğinde yer aldıklarını dolayısıyla bu eklerin dizim kurucu ekler olduğunu vurgular (s. 29). Bu ekler için: *adlaştırma ekleri, sıfatlaştırma ekleri, belirteçleştirme ekleri* adı altında incelenebileceğini ayrıca belirtir.

Türkçedeki eklerin işlevlerinin tarihsel süreçte büyük ölçüde belirlendiğini belirten Çotuksöken, yine tarihsel süreçte kimi eklerin bağlamsal/anlamsal kullanımlarının genişlediğini kimi eklerin de daraldığını ifade eder (Çotuksöken, 2011, s. 31). Çalışmasında Türkiye Türkçesinde kullanılan yapım ve çekim eklerinin abecesel düzen içinde işlevleri açısından ele alınmıştır. Eklerin kullanımı ile ilgili örneklerin bir bölümünün sözcük ve söz öbeğinde kaldığı, kimi örneklerin de tümce bağlamında gösterildiği çalışmada ifade edilmiştir (s. VII).

İşlevsel bakış açısının her birimi çevresi ile birlikte ele almasından hareketle bir sözcüğün veya ekin tam değerini kazanması çevresindeki öteki sözcükler ve eklere bağlı olduğunu belirten Erkman-Akerson (2007, s. 152) her birimin, bir üst katmanda, ya da bir üst dizgede değerini kazandığını belirtir. İşlevsel dilbilgisinin bu anlamda geleneksel dilbilgisinden ayrıldığını belirten yazar, geleneksel dilbilgisinin ekleri listeler halinde dizdiğini ve her listeye belli işlevler yakıştırdığını, ayrıştırıcı olduğunu, işlevsel dilbilgisinin her birimi çevresiyle birlikte ele aldığını, birleştirici olduğunu vurgular (s. 152). Bundan hareketle çok anlamlılık ve işlevlilik olgusunun, dilin ekonomik bir dizge olduğunu gösterdiğini belirtir.

Erkman-Akerson’u bir üst paragraftaki düşünceye götüren çekim ve yapım eklerinin geleneksel dilbilgisi açısından ikili ayrımının işe yarar ve açık seçik gibi durmasına rağmen gerçekte sorunlu olduğudur. Yazar, yine de bu ikili ayrım çerçevesinde kaldığını belirterek aşağıdaki sınıflamayı yapmıştır:

Çekim ekleri

Adların aldığı ekler; *durum ekleri, tamlama ekleri, çoğul eki, küçültme eki*

Fiiller; *kişi çekim ekleri, zaman ve kip gösteren ekler, ortaç ve ulaç türetmeye yarayan ekler, çatı ekleri, olumsuzluk ve soru ekleri*

Yapım ekleri: *addan sıfat, sıfattan ad, addan fiil, addan ad, sıfattan fiil, fiilden ad, fiilden sıfat, addan belirteç, sıfattan belirteç, fiilden belirteç*

Boz (2012), terminolojik olarak Türkçenin işleyişi ve biçimbirimleri ile ilgili yaptığı sınıflandırmada *bağımlı dilbilgisel biçimbirimler* başlığı altında *işletimlikler* ve *türetimlikler* ifadelerini kullanır. Görev alanları ayrı ayrı olmasına rağmen bu alanların kimi zaman kesişebileceğini, bu durumun da biçimbirimlerin geçirgenlik özelliği taşıdığını, türetimlikler ve işletimliklerin görev alanlarından çıkıp işlev alanlarını değiştirebileceğini, ancak bu olayın yüzyılları bulan bir süreç istediğini belirten yazar, sözcüklere eklenirken işletimliklerin ve türetimliklerin belirli sıra takip ettiğini ifade eder (s. 5).

Sözdiziminde görev alan işletimliklerin *sözdizimsel işlev* ve *anlamsal işlev* olarak iki temel işlevlerinin olduğunu belirtirerek *ad işletimlikleri* ve *eylem işletimlikleri* biçiminde iki

öbekte ele alır. Türetimlikleri ise *ad türetimlikleri (addan ad, addan eylem türetenler), eylem türetimlikleri (eylemden eylem, eylemden ad türetenler)* biçiminde gruplandırır.

Eşzamanlılığı temel alan dilbilim çalışma alanlarından biri olan biçimbilimde kuramsal anlamda yeni terimler, kavramlar oluşturmaya rağmen geleneksel dilbilgisi terimlerinden başta *sözcük* olmak üzere *kök, gövde; ek, yapım eki, çekim eki* terimlerinden vazgeçilmemiştir (Uzun, 2006, s. 13). Diğer taraftan geleneksel dilbilgisi alanı içerisinde değerlendirilen kitaplarda dilbilim terminolojisinden uzak bir terminolojinin kullanıldığı da tam olarak söylenemez. Ergin (1993, s. 100-101), kitabında biçimbilimin terimlerinden olan *morfemden* bahsetmiş, tek başına kullanılmayan ve bir mana ifade etmeyen, ancak manalı şekillerle birleşerek kullanıma sahaya çıkan vazifeli şekiller için kullanıldığını hatta vazifeli şekiller dışında kalan ve müstakil hüviyetli şekiller için de kullanıldığını belirtmiştir. Banguoğlu da (2011, s. 145) *yapılık* terimine karşılık olarak parantez içinde *morphème* terimini kullanmış, Türkçede her ekin bir *yapılık* sayıldığını ifade etmiştir.

Morfem ifadesi geleneksel dil bilgisi terminolojisi içerisinde kullanılmasına rağmen biçimbilim sınıflandırılmasında kullanılan *öncül-ardıl* terimleri geleneksel dil bilgisinin içerisinde yer almamıştır. Geleneksel dil bilgisinin bu anlamda kullandığı terimler *kök-ek* terimleridir. Banguoğlu (2011) *yapı bilgisi* bölümünü kök-ek terimleri çerçevesinde ele almıştır. İsim ve fiil köklerine, genellikle kelime tabanına eklenen ekleri işlevi açısından ikiye ayırır: Çekim ekleri, üretim ekleri. Ergin (1993), Gencan (2007), Hengirmen (2007), Korkmaz (2017) da ekleri çekim eki ve yapım eki biçiminde sınıflandırmışlardır. Eker (2015) *biçimbirim* terimine yer verip bağımlı biçim birim olarak adlandırdığı ekleri *yapım/yapma (türetim/üretim) ekler* ve *çekim ekleri* biçiminde sınıflandırırken, Demir ve Yılmaz (2014) *biçimbirim* başlığı altında *yapım eki-çekim eki* ifadelerin kullanır. Karaağaç (2013)'ın kullandığı terimler: *Yapımlık bağlı biçimbirimler, Çekimlik bağlı biçimbirimler* dir.

Türkçenin biçimbilgisi çalışmalarında *biçimbirim, bağımlı biçimbirim* gibi biçimbilimin ortaya koyduğu terimlerin kullanıma sıklığı artarken, *öncül-ardıl* gibi kelimelerin kullanım açısından yerleşmediği görülmektedir. Diğer taraftan yapım ve çekim ekleri sınıflamaları çalışmalarda benzerlik gösterse de bu eklerin hangi sırayla verilmesi gerektiği açık değildir. Gerek biçimbilim terminolojisinin kullanılması açısından gerek biçimbirimlerin veriliş sırasının nasıl olması gerektiği açısından Yıldız ve diğerleri (Yıldız, Uzdü Yıldız, & Günay, 2014) model bir çalışma sunmuşlardır. Türetim ve işletim ardıllarının sözlü dilde kullanım sıklığını inceleyen bu çalışmada 3. *tekil iyelik, bulunma durumu, yönelme durumu, belirtme durumu, çoğul ardıl* biçiminde *adıl işletim ardıllarının*

sıralandığı, 3. *tekil kişi ardılı, şimdiki zaman, 1. tekil kişi ardılı, belirli geçmiş zaman, olumsuzluk ardılı* biçiminde ise *eylemcil işletim ardıllarının* sıralandığı görülmektedir (s. 93).

Yukarıda ele alınan, eklerle ilgili yapılan bu sıklık çalışması Türkçe öğrenen yabancılar için alışkanlık kazandırma, hızlı öğrenme konularında işe yarar gibi dursa da eklerin nasıl sıralanması ile ilgili net bir bilgi vermemektedir. Her şeyden önce bir ekin sık olarak kullanılması yapı içerisinde öncelikle verilmesi gerektiği anlamını taşımamaktadır. Eklerin sık kullanılması çalışmada görüldüğü gibi konuşmayla alakalıdır. Dilin yapısı hakkında çok bilgi vermez. Bir ekin sık kullanılması onun hangi birimden önce veya sonra verileceği anlamına gelmemektedir. Kategorik olarak sınıflama açısından da sıklık, baz alınamaz. Sıklık, eklerin sınıflama esaslarını belirlemez.

Diğer taraftan aynı çalışmanın *öncül-ardıl* terimleri çerçevesinde yapılmış olması eklerle ilgili hem sıralılığın hem de sınıflandırmanın dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Bir ek dizgesini nasıl, hangi sırada oluşturmak gerektiği düşüncesini de ayrıca vermektedir. Biçimbilim açısından önceliğin artık bir Türkçe biçimbirimi sınıflandırması, sıralamasının yapılması gerektiğine çalışmalarda yer verildiği belirgindir. Geleneksel dil bilgisinin mevcut ek sınıflamasının sürdürülemez olduğunu, iki ek, çok kelime türü esasına dayanan bu sınıflamanın artık sorgulanmakta olduğunu belirten Turan (2018), “sınıflama, sadece, karşılıklı bağımlılık ilişkisi ölçüleriyle tabi oldukları ekleşme dizisinin karşılıklı düzenine göre yapılabilir. Bu düzene göre, iki kelime ile sayısız alt türleri bulunan on ek çeşidi, dilin bütün aşamalarını gerçekleştirmektedir.” ifade ederek kendi sınıflamasını yapmıştır.

Türkçenin yabancılar öğretilmesi için de bir standartlaşmanın oluşması gerektiği düşüncesi çalışmalarda göze çarpan bir vurgudur. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (Council of Europe, 2001) çerçevesinde hazırlanan Türkçe ders kitaplarının dil düzeylerine göre ayrımlandığı ancak dil bilgisi konularının verilmesi açısından bir standart oluşmadığı düşüncesi ifade edilmektedir (Fidan, 2016).

İtalyanlar/İtalyan Olmayanlar Tarafından Sözlük, Konuşma ve Türkçe Dil Bilgisi Kitaplarının İtalyanca (/Latince) Yazılması

İkinci bir dili öğrenme isteği altında birçok değişken olabilir. Hem birey noktasında hem de toplum noktasında bu ihtiyacı gerekli kılan çok şey bulunabilir. Yine de bir dilin başka milletler tarafından öğrenilmesini gerekli kılan temel kıstas o dili konuşan milletin politik ve ekonomik konumunun ne kadar önem arz etmiş olduğudur (Demirel, 1999).

13. yüzyıl ve daha öncesine kadar giden Türk-İtalyan ilişkileri siyasi ilişkilerden farklı olarak kültürel alanda da kendinin göstermiştir. Türkçenin İtalyanlar için ne ifade ettiğini gösteren oldukça eser vardır. Bu eserlerin başında sözlükler ve dil bilgisi kitapları gelmektedir. Sözlüklerden bazıları: Molino, Dittionario della lingua Italiana, Tvrcjesca (1641; Bknz. Tanış: 1989); Carrodori, Il Dizionario Turco-Ottomano (1650; Bknz. Rocchi, 2011); Bernardo Da Parigi, Vocabolario Italiano-Turchesco (Roma, 1665; Bknz. Kartallıoğlu, 2015; Rocchi, 2015); Jakab Harsányi Nagy, Colloquia familiaria turcico latina... (1672; Bknz. Hazai, 1971).

Çalışmamızda temelde dil bilgisi konusunda olduğu için Latince veya İtalyanca yazılmış olan bir çok eserlerden dil bilgisi ile ilgili olan eserlerden bazıları şunlardır: Filippo Argenti, La Regola Del Parlare Turco (Florance, 1533; Bknz. Bombaci, 1938; Adamović 2001; Merhan 2014 (çev.); Rocchi, 2007); Pietro Ferraguto, Grammatica turchesca (Napoli, 1611; Bknz. Rocchi, 2012); Megiser, Institutionum linguae Turcicae libri quatuor (1612; Bknz. Dilâçar, [1971] 1970); Pietro Della Valle, Gramatica Turca (1620; Bknz. Özkan, Speelman, & Çiçekler, 2011); Francesco Maria Maggio, Syntagmaton linguarum orientalium... liber secundus... turcicae linguae institutiones (Roma, 1643); Giovanbattista Podestà (1703); Francisci à Mesgnien Meninski, Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica (Viyana, 1680).

Bu tez çalışmasına konu olan Rossi'nin kitabında izlediği konu sıralaması Meninski'nin eserine büyük ölçüde benzer. Meninski, iki cilt olarak yaptığı çalışmanın birinci cilt, birinci kısmında 'De orthographia (Yazım)' başlığı altında; *de literis (harfler)*, *harflerin kendi dillerindeki değerleri (Latin alfabesi sırasına göre)*, *seslerin kendi dillerindeki değerleri (Arap alfabesi sırasıyla)*, *Arap harflerinin özellikleri (bu harfleri Türklerin nasıl öğrettikleri: elifte nokta yok, be altında bir nokta, te üstünde iki nokta vb.)*, *Arap ses bilgisi terminolojisi (fetha, kesre, uzun elif, hemzelif, meddelif, teşdid, cezm vb.)*, *hatt sanatında kullanılan yazı çeşitleri (nesih, talik, divanî, sülî (sülü), kirmæ (kıрма); muhækkæk, tûmâr, sirengîl, jākūtî, rāhæni)*, *harflerin permütasyonu (değişimi): b, v (āb-aw); p, f (pîl-fil); t, d; dal, zal (peder-pezer); f, v; ve vurgu.*

'De nomine ejusque accidentibus (isimle ilgili ilinekler/arazlar)' adlı ikinci kısımda; *Arapça artikelller, isimlerde cinsiyet, isimlerde sayı/çokluk, isim hâl ekleri (nominativus, genitivus, dativus, accusativus, ablativus)*, *isimlerde karşılaştırma, isimlerde tür (basit (primitiva), türemiş (derivativa) Arapça isimler (ism-i fail, ism-i mekan, ism-i alet, ism-i mastær, ism-i merre, ism-i tasgîr, ism-i kesret), isimlerin görünüşü, sayılar*

‘De Pronomi (Zamirler)’ adlı üçüncü bölümde; *şahıs ve işaret zamirleri, ilgi zamirleri, iyelik zamirleri*,

‘De Verbo (Fiil)’ adlı dördüncü bölümde; *fiillerde cinsiyet, tür, form; mod, zaman, şahıs, sayı; esse (olmak) fiilinin (imek) çekimi; fiil çekimleri; Arapça fiillerin çekimi; Farsça fiillerin çekimi*

‘De reliquis partibus orationis (Konuşmanın/söylevin diğer unsurları)’ adlı beşinci kısımda; *zarf, prespozisyon, bağlaç, ünlem* konuları işlenir.

2. cildin ‘De snytaxi (söz dizimi)’ adlı kısımda; *sen ve siz ifadelerinin günlük hayatta kullanımı (samimiyet, saygı); cümle öğelerinin dizilişi (kurallı cümle, cümlede vurgu, soru), isimlerin bir birleriyle uyumu, Arapça isimlerin uyumu, isim ve sıfat tamlamalarında uyum, karşılaştırma*,

Sekizinci bölümde ‘vezin/ölçü’ işlenirken son bölüm olan dokuzuncu bölümde de cümle tahlilleri yapılmıştır.

Türkiye’de İtalyan Türkolojisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

İtalyan Türkolojisinin başlangıcından günümüze kadar genel bir bakışla ele alan Karakartal (1994) 1850-1906 dönemini İtalya’da Türkolojinin kurulma dönemi olarak verdikten sonra 1907 tarihinden sonra İtalya’da Türkoloji alanında ürünlerin; Luigi Bonelli, Ettore Rossi, Alessio Bombaci tarafından verildiğini belirtmiştir (Karakartal, 1994, s. 253).

20. yüzyılda, İtalya’da Türkoloji alanı içinde adı geçen üç kişinin çalışmalarının çoğu İtalyanca yazılmıştır. İtalyan Türkoloji’si alanında Türkçe az sayıda eser verilmiştir. Tespit edilen en eski Türkçe sözlük olarak bilinen, Esrar Dede’nin 18. Yüzyılda yazmış olduğu *Lügat-ı Talyan* (Horata, 2000)’ dir.

İtalyanca Latin dilleri grubuna girmektedir. Latin dilleri grubunda, Türkçeyi konu olarak ele alan çalışmalar üzerine literatürde yapılmış incelemelerin dil bilgisi ile ilgili olanlarına bakıldığında;

Codex Cumanicus üzerinde yapılan en son çalışmada (Argunşah & Güner, 2015) Latin harfli çeviri yazı sayesinde, 13. ile 14. yüzyılda Türkçenin dil bilgisi yapısının, seslerinin nasıl yer aldığını görebilmekteyiz.

16. yüzyılda Türkçenin İtalyanlara öğretimi konusunda yazılan Filippo Argenti’nin, Regola del Parlare Turco (1533) adlı çalışmasını Adamović incelemiştir (Adamović, 2014), İtalya’da Osmanlı Türkçesinin kurallarını tespit eden bu ilk eseri konu edinen Adamović’in bu çalışmasını Merhan Türkçeye aktarmıştır (Merhan, 2005).

Yine, Avrupa’da Türkiye Türkçesi ile ilgili dil bilgisi çalışmalarının başlangıcı ile ilgili olarak Dilâçar, “XVII. yüzyıl başlarında, 1611’de Messinalı İtalyan Jesuit papazı Pietro Ferraguto (1580-1656) *Grammatica Turchesca* adlı bir dil bilgisi yazmış, fakat daha çok Türkiye’ye gelen papazlar için hazırlanan bu yapıt ancak 1940 yılında tanıtılabilmektedir. (Dilaçar, 1971, s. 128)” bilgisini düştükten sonra 1612’de Avrupa’da ilk olarak Türkiye Türkçesi gramerinin Megiser tarafından yazıldığını belirttiği makalesinde, Ferraguto’nun çeviri yazı sisteminden bahsedilmiştir. Türkçe seslerin denkliklerinin nasıl verildiği bilgisi vardır.

Yağmur (2013), hazırladığı doktora çalışmasında 16. ile 19. yüzyıllar arasında yazılmış olan Latin harfli eserlerden seçtiği on eserden hareketle Osmanlı Türkçesinin sözdizimini incelemiştir. Çalışmaya konu olan eserlerin Latin harfleriyle yazılmış, eserlerde çeviri yazının kullanılmış olması Türkçenin konuşma dili olarak hangi özellikler taşıdığını göstermektedir.

Duman’ın (1993) *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. yüzyılda Ses Değişimleri* adlı doktora çalışmasında Giovanni Molino’nun Dittionariao Della Lingua Italiana-Tvrchesca, Bernardo da Parigi’nin Vocabolario Italiano-Tvrchesco, Jakab Nagy de Harsany’nin Colloquia Familiaria Turcico Latina, Meninski’nin Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae adlı eserlerindeki örnekleri inceleyerek Türkçe’nin ses özelliklerinin dönem için nasıl olduğunu tespit etmiştir. Bu eserlerin incelenmesinin temel nedeni o zaman için Türkçenin Arap alfabesi kullanımından kaynaklanan ses denkliklerin tam olarak gösterilmemesinden kaynaklanan eksiklikleri tamamlamaktır.

Yine bu doktora tezine benzer şekilde Develi de (1993), “*Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi’nde Ses Benzeşimleri ve Uyumlar*” adlı doktora çalışmasında, Duman’ın çalışmasında kullanılan Latin alfabesiyle yazılmış aynı eserleri konusu açısından incelemiştir.

Arap harflerinin tam olarak Türkçedeki bütün sesleri gösteremediğini ifade eden Gümüşkılıç (2000), Türkçe dil bilgisi kitapları arasında önemli bir yeri olan Viguer’in dil bilgisinde Türkçe bütün seslerin Latin harfleriyle ortaya konulduğunu belirtmektedir.

Arap harfli metinlerin Türkçe’nin imlasını gizlediğini söyleyen Kartallıoğlu (2008), çalışmasında, Türkçenin Latin harfli transkripsiyon metinlerinden hareketle eklerdeki dudak uyumları hakkındaki bulgularını bizlere vermektedir.

Çalışmaların daha çok ses bilgisine yönelik olduğu, Türkçenin ses gelişiminin nasıl olduğu konusuna bu incelemelerin yoğunlaştığı görülmektedir. Türklerin kullanmış oldukları

Arap alfabesinin etkisine değinen araştırmacılar Türkçenin ses tarihini Latince verilen eserler üzerinden tespit etmişlerdir. TP bu anlamda Alfabe İnkılabı'ndan önce verilen son eserlerdendir. Bonelli, bu çalışmasını daha sonra Latin harfleri ile güncellemiş olsa da eserin ilk yayımı üzerine bir inceleme yoktur.

Latin dil grubundan olan Fransızca yazılmış Türkçe dil bilgisi kitaplarının da sayısının oldukça olduğunu belirtmek gerekecektir. Bu kitaplarla ilgili ayrıntılı künyeyi Özçam (1997, s. 21) düzenli olarak vermiştir. Özellikle Jean Deny (1955)'nin gramer kitabı Meninski'nin kitabından sonra yazılmış hacimli, yetkin bir kitap olduğu Türkolojide kabul edilmektedir.

Latin dillerinden farklı diller, Avrupa dillerini konuşanlara Türkçe öğretimine yönelik, kuram ve yöntem çalışması olarak Hengirmen'in çalışması (Hengirmen, 1993) Türkçe ile Almancayı mukayeseli olarak inceleyen bir eserdir. Diğer yönden uygulama noktasında nasıl hareket edilmesi gerektiği noktasında da bu çalışma fikirler vermektedir.

1907'den Sonra İtalya'da Türkoloji

İtalya'da Türkoloji'nin kurulmasında büyük pay sahibi olan Bonelli, 1865 yılında Brescia'da doğmuştur. Öğrenciyken belli başlı Avrupa dillerini öğrendikten sonra Türkçe, Arapça ve Farsçayı öğrenir. 1891 tarihlerinde İstanbul ziyaretinden sonra, 1892'de Napoli'de, Istituto Orientale di Napoli'nin profesörlüğünü üstlenmiştir (Bombaci, 1947).

1892'den 1935'e kadar Türkçe daha sonrasında Farsça öğrettiğini belirten Rossi (1947, s. 163), Bonelli'nin Arapça, Türkçe ve Farsçayı çalışmalarında kullandığını, bu anlamda İtalya'da Türkoloji çalışmaları açısından önemli olduğunu, Arapçayı çok iyi bildiği için Kur'anı tercüme ettiğini ifade eder. Farsça ile ilgili çalışmalarının da olduğunu belirten Rossi, Türkoloji alanındaki önemli çalışmalarıyla ilgili şu bilgileri verir:

Dell movimento dell'accento ne Turco-osmanlı (1893), Elementi Italiani nel Turco e Elementi Turchi nell'Italiano (L'oriente, Roma, 1894). Birçok yazısı olan Bonelli'nin *Elementi di grammatica turco-osmanli (Milano, Hoepli, 1899) adlı çalışması* dil bilgisi olarak bilimsel, muhtasar bir çalışmadır. Stefano Jasigian ile beraber çıkardıkları *Il Turco Parlato (Milano, Hoepli, 1900)* uzun bir zamanın ürünüdür. Bu eser kısmen *1942'de Roma'da çıkan Manuale di conversazione* adlı çalışmada Türkçe-Latince bir alfabeyle kullanılmış, güncellenmiştir. Bonelli'nin en iyi çalışması 1939'da Roma'da Istituto per l'Orient tarafından yayımlanan *Lessico turco-italiano adlı eseridir*. Bu çalışma Türkoloji dünyası tarafından, 1928 Harf İnkılâbı'ndan sonra çıkan çalışmalar arasında en iyisi olarak kabul görmüştür (Rossi, 1947, s. 164).

Bonelli'nin leksikoloji ve sentaksa karşı özel tutkusunun olduğunu, çalışmalarında söz kalıplarının, deyişlerin, deyimlerin çok yer aldığını; yazma becerisinin olduğunu, İstanbul Türkçesini, Türkleri şaşkına çevirecek şekilde güzel konuştuğunu, dile olan merakının, hakimiyetinin yaratılıştan geldiğini Rossi ayrıca ifade eder (Rossi, 1947, s. 165).

Luigi Bonelli'nin *Del movimento dell'accento nel Turco Osmanlı, Elementi di Grammatica Turca Osmanlı Con Paradigmi, Crestomazia ve Glossario, Della Iterazione in Turco Volgare, Locuzioni Proverbiali del Turco Volgare, Voci del Dialetto Turco di Trebisonda, Appunti Grammaticali e Lessicali di Turco Volgare, Primo Corso di Esercizi Turchi, Il Turco Parlato, Lessico Turco-Italiano, Manuale di Conversazione Italiano-Turco, Nuova Grammatica Italiana Per I Turchi* gibi Türk dili üzerine yapmış olduğu çalışmalar bu alanda akademik olarak yapılan ilk çalışmalar olarak kabul edilebilir.

Yine İtalyan Türkoloji'si için önemli olan, Türkoloji alanında bir çok eser veren diğer Türkolog Ettore Rossi'dir.

Bonelli'nin de öğrencisi olan Rossi, 1894'te Milano'da doğar. 1914'te Pavia Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydolar ve I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla askere gider. Trablusgarp'ta savaş sırasında İslam dünyasıyla tanışır. Savaş sonrası okulunu bitiren Rossi, Oriente Moderno dergisinde Nallino ile ortak çalışmalar yaparak Türkiye Cumhuriyeti'nin politika ve kültür meseleleriyle ilgilenir. 1927'den itibaren, Roma Üniversitesi'nde Türk Dili ve edebiyatı derslerini verir. Istituto Per L'oriente'de görev alır. 1946–1953 tarihleri arasında Rivista di Studi Orientali dergisinin direktörlüğünü yapar (Karakartal, 1994, s. 265).

Türkoloji alanında çok sayıda eser veren Rossi'nin dil bilgisi kitabı olarak yazdığı “Manuale di Lingua Turca, Roma 1939.” Türkçenin dil bilgisi hakkında bilgi veren ayrıca bir İtalyanca kitaptır.

İtalyan Türkolojisi'nin gelişmesinde Ettore Rossi'den sonra en etkili kişi olan Alessio Bombaci, Rossi'nin öğrencisidir. Napoli Şarkiyat Enstitüsü'nü bitirir. İtalyan üniversitelerinde okutulan ‘Türk Edebiyatı’ dışında birçok eser kaleme almıştır. Filippo Argenti'nin *Regola del parlare Turco* ve Pietro Ferraguto'nun *Grammatica Turca* adlı eserlerini dil bilgisi açısından inceleyen çalışmaları önemlidir.

Tezde kullanılan eserlerin özellikleri.

Il Turco Parlato.

1910 yılında Milano'da yayımlanan, Napoli Şark Enstitüsü öğretmenlerinden Luigi Bonelli ve Stefano Iasigian tarafından hazırlanan, “Konuşulan Türkçe”, “Konuşma Türkçesi” şeklinde tercüme edilebilecek, kitap kapağına *İstanbul'un alışılmış dili* notunun parantez içinde düştüğü bu eser (Bonelli & Iasigian, 1910), üç bölümden oluşmaktadır. Kitabın

birinci bölümünde dil bilgisiyle ilgili temel bilgiler, ikinci bölümde günlük hayatla ilgili diyaloglar, üçüncü bölümünde ise İtalyanca-Türkçe sözlük vardır.

Eserin Arap harfleriyle yazılmış “Okuyan Efendilere” başlıklı önsözünde, çalışmanın başlıca sebebinin hiç Türkçe bilmeyen İtalyanlara bir dereceye kadar Türkçe öğretmek olduğu ifade edilmektedir. İçinde iki dilde de karşılıklarının verildiği diyalogların, son bölümde kısa ama oldukça mükemmel bir sözlüğün olmasından dolayı, İtalyanca öğrenmek isteyenlere ve Latin harflerine aşina olan Osmanlılara faydalı olacağı ayrıca vurgulanmıştır.

“Ai lettori Italiani” başlıklı İtalyanca önsözde ise mevcut el kitabının (rehber) İstanbul’da halk ve orta sınıf tarafından konuşulan Osmanlı Türkçesini hiç bilmeyenlere öğretmek, bu anlamda faydalı olmak amacıyla yazıldığı belirtilmektedir. Eserin bölümleri şu şekilde verilmiştir:

- Temel dil bilgisi kurallarının verildiği kısa özet
- Genel, günlük konularla ilgili diyaloglar
- Çok sık kullanılan kelimelerin, deyimlerin, deyişlerin, kalıp sözlerin yer aldığı İtalyanca-Türkçe bir repertuvar.

Birinci bölümde, Türkçe kelimelerin yapısını daha açık şekilde vermek için kelimelere gelen eklerin kısa çizgiyle ayrı yazıldığı belirtilir. Yazarlar, yer sıkışıklığından dolayı üçüncü bölümde çoğu kelimeyi almadıklarını belirtirken, yine de kitabın karşılıklı konuşmada ihtiyaç duyulan konularda faydalı olabileceğini ve yazı dili çalışmalarını sürdürmek isteyenlere kitabın yardımcı olacağını ümit ettiklerini ifade etmişlerdir. Zira yazı dili olmadan tam ve güvenli bilginin elde edilemeyeceğini düşünmektedirler.

Türkçe önsözde kitabın İtalyanca öğrenmek isteyen Türkler tarafından başvurulabilir olduğu ifadesinin yer aldığını belirten yazarlar, kendi zamanlarına dek Hint ve Avrupa sözlükbilimcilerin bilmediği kelimelerin, ifadelerin bu kitapta yer aldığını ilave etmektedirler.

İtalyanca önsözde son olarak yazarlar, halk diliyle ilgili daha fazla pratik edinmek isteyenler için I. Kunos’un (Oszmán-Török Népköltési Gyűjtemény I–II, Budapest, 1887) Latin harflerle transkripsiyonlarının bulunduğu masallar ve halk söyleyişlerini derleyen eseri işaret etmişlerdir.

Manuale di Lingua Turca.

Ünlü İtalyan Türkolog Ettore Rossi tarafından hazırlanan el kitabı, 1939 yılında Roma’da yayımlanmıştır (Rossi, 1939). Rossi’nin eserinde, kitabın hangi gereksinimlerle hazırlandığı bilgisi doğrudan olarak yazar tarafından verilmemiştir. Yazarın, önsözdeki ilk

cümlesinden hareket ederek modern Türkçenin yapısını öğretmek isteyen bir tavır içinde olduğu görülmektedir. 1928'deki Harf İnkılabı'ndan bahsetmesi, Osmanlı Türkçesini eski Türkçe ifadesiyle de seslendirmesi bu anlamda önemli göstergelerdir. Diğer taraftan esinlendiği Jean Deny'nin dil bilgisi kitabının modern anlamda önemli bir kitap olarak ilim aleminde kabul gördüğünü burada belirtmek gerekecektir.

D'Amaro'nun *Modern Türkçe* ifadesi daha öncesinde Rossi'nin bu kitabında kullanılmıştır. Rossi bu kitabın, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaygın bir şekilde yazılan ve konuşulan (ağız özellikleri düşünülmediğinde) modern Türk yazın dilini konu ettiğini daha önsözün ilk cümlesinde belirtir. Daha öncesinde *Osmanlı* olarak isimlendirilen-daha doğru ifadesinin *Osmanlıca* olması gerektiği belirtilerek- bu dilin, resmi olarak kabul edilmesine, Harf İnkılabı'na atıfta bulunulur (Rossi, 1939, s. V).

Bu yazı dilinin Türk dillerinin Güney-Batı grubu sahasında olduğunu, fonetik, sintatik ve kelime hazinesi bakımından ciddi anlamda Kuzey Türk dillerinden (Kazan Türkçesi, Başkırtça), doğu dillerinden (Özbekçe vb.) ayrıldığını belirtir. Hazar bölgesindeki Türkmenlerin konuşmasından daha az değişiklik gösterdiğini de ilave eder (s. V)

Rossi, Türk yazın diline fonetik ve morfolojik olarak en çok yaklaşan ağzın, İstanbul ağzı olduğunu belirttikten sonra, eserinde 1928 yılında kabul edilen *yeni Türk alfabesini* izlediğini ifade eder.

Kitabındaki dil bilgisini ve bütün bir materyali bu alfabeye göre ele almanın uygun olduğu düşüncesini verdikten sonra, eserin teorik kısmını oluşturmada Jean Deny'nin *Grammaire de la langue turque (dialecte osmanli)* adlı çalışmasından faydalandığını, Türkçenin eski harflerle yazımı ile ilgili çalışmaları derinleştirmek için Luigi Bonelli'nin *Elementi Grammatica Turca Osmanli, Milano, 1899* çalışmasına bunun yanında Adolfo Wahrmund'un *la Praktische Grammatik der osmanischen*; Henry Jehlitschka'nın *Türkische Konversations-Grammatik*; Gotthold Weil'in *Grammatik der osmanisch-türkischen Sprache*; Georg Jakob'un *Türkisches Hilfbuch* kitaplarına bakılabileceğini söyler.

Konuşulan Türkçe için *Il Turco Parlato* eserin her zaman tavsiye edilebilir olduğunu söyleyen Rossi, modern Türk Anadolu ağızları ve diğer Türk ağızları ile ilgili bilgilere *Encyclopédie de l'Islam (Turcs)*, *Enciclopedia Italiana (Turche e Turchi)* maddelerini adres gösterir. Biçim bilgisi ve cümle bilgisi için de K. Grönbech'in *Der türkische Sprachbau* çalışmasını salık verir.

Kitabın sonundaki sözlük bölümünün 1-56 numaralı alıştırmalarda geçen ifadeleri ilgilendirdiğini belirttikten sonra kitabın ikinci cildinin de hazırlanacağını ümit ettiğini belirtir (Rossi, 1939, s. VI).

Güle Güle Corso di Lingua Turca.

İtalya, Lecce, L'Università del Salento'da görev yapmakta olan Rosita D'Amoro tarafından hazırlanan bu eser, 2012 yılında Milano'da yayımlanmıştır (D'Amora, 2012). Türk diline ve kültürüne son yıllarda genelde dünyada özelde İtalya'da artan bir rağbet olduğunu, Türkçe öğrenmek isteyen İtalyan öğrencilerinin de sayısının arttığını dolayısıyla İtalya'da Türkçe öğretimi için kurumların hareketlerini hızlandırdığını belirten, kendisi de Türk Dili ve Kültürü alanında doçent olan D'Amora kitabın, Türk dili çalışmalarına yaklaşmak niyetinde olanlara çevik bir araç sağlama ihtiyacından doğduğunu belirtir. Zira D'Amora, mevcut kitapların İtalyanca dışındaki dillerde, İngilizce, Fransızca, Almanca, hazırlanmış olduğundan İtalyan öğrencilerin bu dillerdeki materyallere yönelme zorunda kalarak Türkçe öğreniminde zorluk çektiklerini düşünmektedir.

Kitabın Türkçenin öğrenilmesi için yenilikçi, canlı, dinamik bir yaklaşım sunduğu bilgisi eserin önsözünde ifade edilmektedir. Yine bu önsözde kitabın, temelde üniversite öğrencilerinin gereksinimlerini karşılamak amacıyla tasarlandığı, Türkçenin değişik ifade olasılıklarını bağımsız şekilde irdelemek isteyenler tarafından da faydalı bir şekilde kullanılabileceği bilgilerine ulaşmaktayız (D'Amora, 2012, s. XV).

Kitapla ilgili olarak D'Amora şunları belirtmektedir: Kitap, modern Türkçede kullanımda olan, başlıca morfolojik ve sentatik bütün yapıların analizini vermektedir. Bu analizler öğrencilere aynı zamanda özöğrenimlilere pratik bir dili çabuk bir şekilde öğrenmeye ve kullanmaya müsaade eden basit ve açık açıklamalarla sunulur.

Kitapta 18 ünite vardır. Bu ünitelerin öncesinde giriş olması açısından Türkçenin ses bilgisi sistemi ve ünlü uyumunun kuralları analiz edilmiştir. Her bir üniteye gerçek hayatta karşılaşılabilecek durumlarla ilgili metinler ve bu metinlerin içeriğine uygun güncel sözlük bölümleri vardır. Bu metinlerde geçen dil bilgisi yapılarıyla ilgili notların verilmesinden sonra öğrenilenleri pekiştirmek amacıyla alıştırma bölümleri konulmuştur. Dinleme becerisinin geliştirilmesi için metinleri, diyalogları içeren diğer taraftan alıştırma bölümlerinde dikkati önemseyen ses dosyalarını içeren bir cd kitabın son bölümüne eklenmiştir (D'Amora, 2012, s. XV).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi araştırması istenen olay ve olgular hakkında bilgi içeren malzemenin incelenmesidir. Tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanılabileceği gibi diğer yöntemlerle de beraber kullanılabilir. Tarihçilerin, antropologların, dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Araştırmamızda ilk olarak 20. yüzyılda İtalyanlara Türkçe öğretim kitaplarının neler olduğu bilgisi edinildikten sonra bu kitaplardan *Il Turco Parlato*, *Manuale di Lingua Turca*,

Corso di Lingua Turca adlı kitapların orijinal basımları elde edilmiştir. Bu kitaplardaki dil bilgisi konularının neler olduğu tespit edilip, ilgili bilgiler fişlere yazılmış, bu fişler belirli konu sırasına göre ele alınıp yorumlanmıştır.

Araştırma Veri Kaynakları

Bu araştırmanın genel olarak kaynakları İtalyanca veya Latince yazılmış İtalyanlara Türkçe öğreten kitaplardır. Çalışmamızda *Il Turco Parlato*, *Manuale di Lingua Turca*, *Corso di Lingua Turca* adlı eserler kullanılmıştır. Bu eserlerdeki dil bilgisi konuları ele alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda en temel anlamda; görüşme, gözlem veri toplama araçları olsa da değişik türdeki dokümanlar da veri toplama aracı olarak kullanılabilir. Bu çalışmada İtalyanlara Türkçe öğretim için 20. yüzyılda yazılmış kitaplardan veriler toplanmıştır. Veriler fişleme metoduna göre sınıflandırılmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Ele alınan üç kitapta başlangıç olarak ses bilgisi konusuna yer verilmiştir. Avrupa’da daha önceki zamanlardaki kitaplarda da ses bilgisi ile başlamak bir gelenek halindedir. Bu anlamda ilk örneğini Argenti’de gördüğümüz uygulama Meninski’nin gramerinde ve sonraki dil bilgisi kitaplarında da vardır. Bu kitaplar ve diğer gramer kitapları genel olarak Türkçenin seslerinden, harflerinden, alfabesinden; ünlülerin ve ünsüzlerin özelliklerinden bahseder. Sonraki bölümler biçim bilgisi başlığı altında *isim* ve *fiil* ana başlıklarında Türkçenin biçimsel özellikleri ele alınır.

Türkiye’de dil bilgisi kitaplarındaki konu sıralamasını ve Avrupa’daki sıralamayı da gözeterek bir çerveye kitapların biçim ve içerik özellikleri, ses bilgisi, biçim bilgisi diğer unsurları içerecek biçimde aşağıdaki gibi oluşturuldu. Oluşturulan bu çerçeveye göre veriler kaydedildi. Sonrasında bulgular bu çerçeveye göre tanımlanıp tablo halinde yazıldı. Tablolarda eserler yayım tarihi sırasına göre verildi. İlk önce TP, sonra MLT, en son CLT eseri olacak şekilde sıralandı. Tanımlanan bulgular birbirleriyle ilişkilendirilip ele alındı.

1. Eserlerin biçimsel özellikleriyle ilgili bulgular
2. Eserlerin içerik özellikleriyle ilgili bulgular
3. Eserlerin yazılış amaçları ile ilgili bulgular
4. Eserlerin Hangi Dil Bilgisi Konusundan Başladıkları İle ilgili Bulgular

5. Ses Bilgisi İle İlgili Bulgular (Ses, harf, alfabe; ünlü ve ünsüz özellikleri)

6. Biçim bilgisi ile ilgili bulgular

1. Türkçede kök

2. Türkçede yapım ekleri

3. Türkçede çekim ekleri

1. Ad çekim ekleri

2. Fiil Çekim Ekleri

4. Fiilimsiler

1. Sıfat fiiler

2. Zarf fiiller

3. Eylem adları (mastarlar)

5. Biçim bilgisi ile ilgili diğer konular

Çalışmada, kitaplarda yazarların ses bilgisi ve biçim bilgisi ile ilgili açıklama verdiği konular ele alınıp yorumlanmıştır. Yazarların değinmediği, açıklama yapmadığı, bilgi vermediği Türkçenin ses bilgisi ve biçim bilgisi ile ilgili konuları değerlendirilmemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

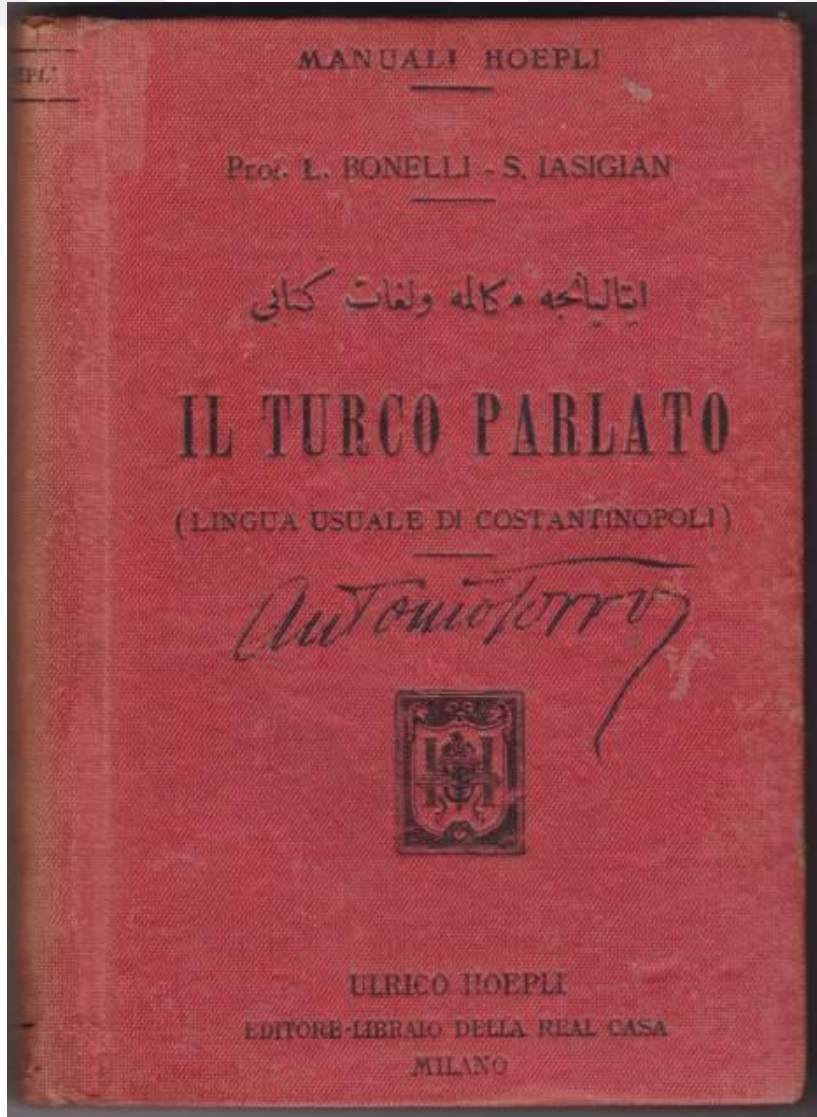
Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmanın problem ve araştırma soruları çerçevesinde elde edilen bulgulara ve bu bulgulara ilişkin bilgilere/yorumlara yer verilmiştir. İtalyanlara Türkçe Öğretimi İçin İtalyanca Yazılmış Kitaplarda Dil Bilgisi Unsurlarını ele alan bu çalışmanın bulguları sırasıyla;

Eserlerin Biçimsel Özellikleriyle İlgili Bulgular

Aşağıda, bu çalışmada incelenen üç eserin künye bilgileri verilmiştir:

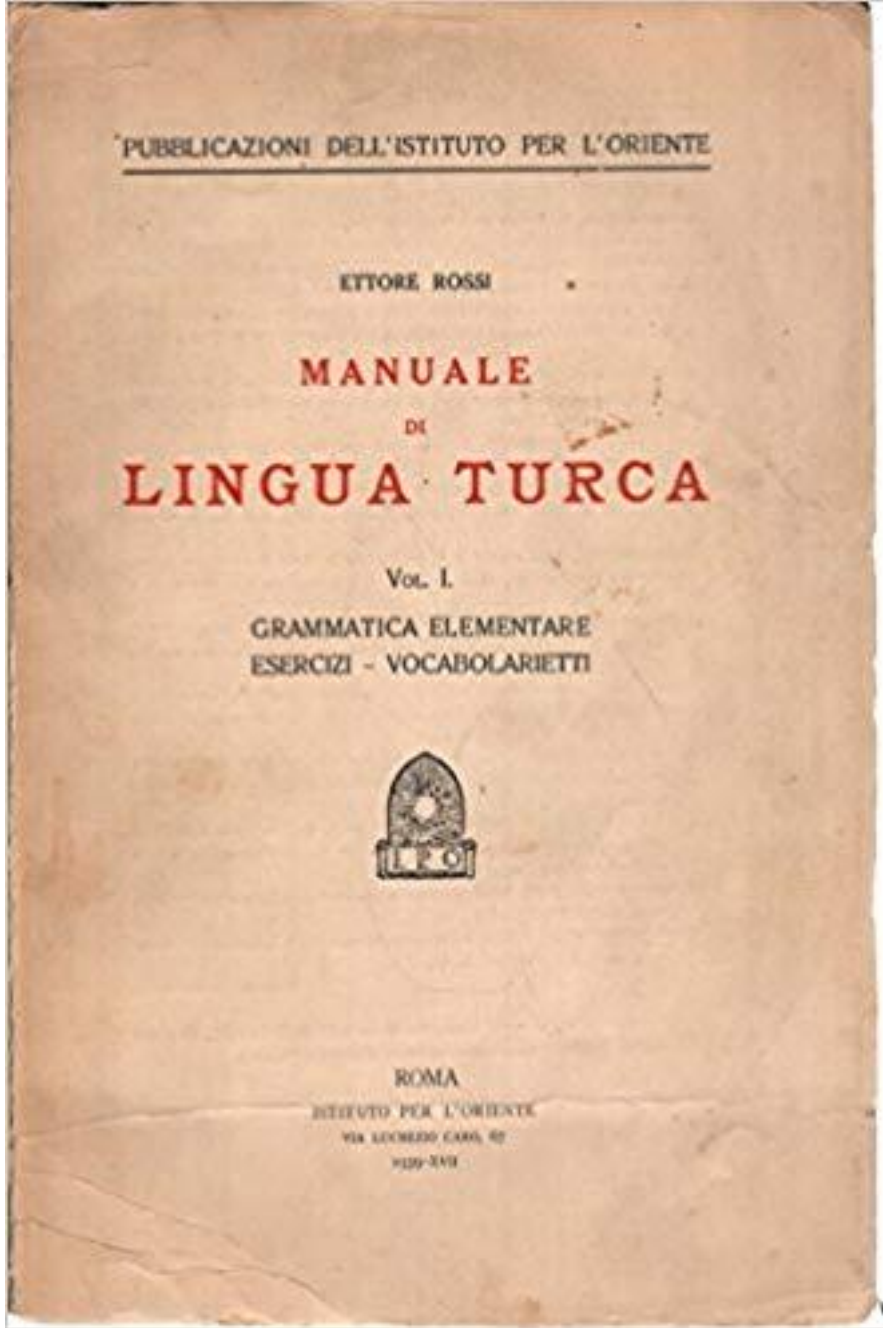
1. Kitap:

Şekil 8. Turco Parlato'nun kapağı.

Kitabın adı: Il Turco Parlato (Lingua Usuale di Costantinopoli)
(Kısaltması TP)
Kitabın yazarı/yazarları: Luigi Bonelli- Stefano Iasigian
Sayfa sayısı: VIII+348
Yayınevi: Ulrico Hoepli, 1910, Milano

2. Kitap :

Şekil 9. Manuale Lingua di Turca'nın kapağı.

Kitabın adı: Manuale di Lingua Turca Vol 1. Grammatica
Elementare Esercizi-Vocaolarietti
Kitabın yazarı/yazarları: Ettore Rossi
Sayfa sayısı: VII+141
Yayınevi: Istituto Per L'Oriente, 1939, Roma

3. Kitap

Şekil 10. Corso di Lingua Turca'nın kapağı.

Kitabın adı: Corso di Lingua Turca Güle Güle
Kitabın yazarı/yazarları: Rosita D'Amora
Sayfa sayısı: XV+368
Yayınevi: Ulrico Hoepli, 2012, Milano

Kitapların İçerik Özellikleri İle İlgili Bulgular

Kitaplardaki bölümler.

TP: Eserin üç bölümden oluştuğu maddeler hâlinde verilmiştir:

- ‘- Temel dil bilgisi kurallarının verildiği kısa özet
- Genel, günlük konularla ilgili diyaloglar
- Çok sık kullanılan kelimelerin, deyimlerin, deyişlerin, kalıp sözlerin yer aldığı ‘İtalyanca-Türkçe bir repertuvar ’ (Bonelli & Iasigian, 1910, s. VI). TP’nin içeriği kitabın içindekiler bölümünde aşağıda *Şekil 11*’de görüldüğü gibidir.

— 343 —	
INDICE	
PREFAZIONI.	
اوقويان افنديلر (Ai lettori).	pag. iii
Ai lettori italiani.	v
CENNI GRAMMATICALI.	
Consonanti e vocali, nome, pronome, numerali.	1
Verbo	9
Particelle.	30
DIALOGHI.	
Saluti e complimenti	37
In visita	46
Ora e orologio	52
Età e date	55
Mangiare e bere	58
Al caffè	63
Vendere e comprare	65
Sbarco e dogana	77
Albergo	78
Cambiavalute	83
Ferrovia, posta, telegrafo	85
Comprendere e parlare	95
Il bagno	97
Proverbi.	101
VOCABOLARIO ITALIANO-TURCO	107
APPENDICE	339

Şekil 11. TP'nin içindekiler bölümünü gösteren sayfa.

Şekil 11’de görüldüğü gibi kitap özsözle (prefazioni) ile başlamıştır. “Okuyan Efendilere” başlığıyla Türkçe bir önsöz Arap Harfleriyle kaleme alınırken, “Ai lettori Italiani” başlığıyla İtalyan okurlara İtalyanca bir önsöz yazılmıştır. İkinci bölümde dilbilgisi ile ilgili bilgiler “Cenni Grammaticali” başlığı altında verilmiş, sonraki bölümde konuşma cümleleri (dialogi) başlığı altında günlük hayatı ilgilendiren konular açısından verilmiştir. İtalyanca-Türkçe sözlükten sonra *Ekler* bölümüyle eser sonlandırılmıştır.

MLT: Üç bölüme ayrılmış:

1. Bölüm ‘Ses bilgisi ve yazım’ (fonetica e ortografia) başlığı altında
 2. Bölüm ‘Biçim bilgisi ve başlangıç, temel söz dizimsel kurallar’ (Morfologia e prime regole sintattiche) başlığı altında
 3. Bölüm ‘Türkçe-İtalyanca ve İtalyanca-Türkçe sözlük
- İndeks
 - İzahlı/Prospektüs Fiil Çekimleri

CLT: Kısaltmalar ve önsöz bölümlerinden sonra Türk Diline Giriş bölümü ve 18 üniteden oluşur.

Kitapların içerikleri.

TP: Eserin birinci bölümünde temel dil bilgisi ile ilgili bilgiler 50 maddede (Tablo 1’de) şu şekilde verilmiştir:

Tablo 1. *TP'nin Birinci Bölümünde Temel Dil Bilgisi Konuları*

1. Ünsüzler ve ünlülerin özellikleri	2. İsim çekimi, çekim ekleri
3. Ünlüyle biten isimlere getirilen çekim ekleri	4. İyelik sıfatı ekleri
5. Ünlüyle biten isimlere getirilen iyelik sıfatı ekleri	6. Ünsüzle biten isimlere getirilen iyelik ekleri
7. İsim tamlaması	8. Sıfat tamlamasındaki isme getirilen ekler, sıfatın çekim eki almaması
9. Karşılaştırma	10. Şahıs zamirleri
11. İşaret zamirleri	12. Dönüşlü zamiri, kendi
13. İlgi zamiri ki	14. Soru zamiri
15. Belirsiz zamirler	16. Ana sayı sıfatları
17. Sıra sayı sıfatları	18. Üleştirme

Tablo 2. *TP'nin Birinci Bölümünde Temel Dil Bilgisi Konuları (Devam)*

19. Kesir sayı	20. Dört işlem ifadeleri
21. Fiil	22. Master, dönüşlülük, işteşlik, ettirgenlik, olumsuzluk
23. Fiil çekimi, olumlu, olumsuz, yetersizlik	24. Edilgen fiil
25. Fiil formları	26. Fiil çekimi, birleşik zaman
27. Haber ve tasarlama kipleri	28. Örnek fiil çekimleri
29. Örnek fiil çekimleri	30. Sıfat fiil ekleri
31. Sıfat fiil ekleri	32. Sıfat fiil çekimi
33. –mek, -mak a gelen ekler	34. –me, -ma isim fiil
35. –dik sıfat fiilin iyelik ekiyle kullanımı	36. Zarf fiiller
37. Olmak fiilinin değişik anlamlarda kullanımı	38. İtalyanca ‘avere’ fiilinin Türkçede kullanım şekilleri
39. Yok fiilinin kullanımı	40. Soru eki
41. Yeterlik, tezlik, süreklilik fiilleri, bazı yardımcı fiiller	42. Hâl eklerinin kullanımı
43. İsim (sostantivo) ve bazı edatlar, edat grubu	44. Zarflar
45. Zaman zarfları	46. Durum zarfları
47. Bazı Arapça kelimelerin kullanımı	48. Bağlaçlar
49. Deyi zarf fiili	50. Ünlemler

MLT:

1. Bölüm ‘Ses bilgisi ve yazım’ (fonetica e ortografia) başlığı altında
 1. Ders: Türk-Latin alfabesi (L’alfabeto turco-latino)
 2. Ders: Ses bilgisi kavramları, ünlüler, ünlü uyumu
 3. Ders: Ünsüzlerin ses bilgisi açısından özellikleri, söyleyiş, bitiş ünsüzleri [sonda ünsüzler]
 4. Ders: Ünsüzlerin ek geldiğinde değişimleri, ünsüz düşmesi, vurgu
2. Bölüm ‘Biçim bilgisi ve başlangıç, temel söz dizimsel kurallar’ (Morfologia e prime regole sintattiche) başlığı altında
 5. Ders: İsim, isim (sostantivo) ve sıfat, alıştırmalar
 6. Ders: Çokluk, alıştırmalar
 7. Ders: İyelik ekleri, alıştırmalar

8. Ders: İsim çekim ekleri, alıştırmalar
9. Ders: İsim tamlaması (Stato costruito o rapporto di annessione), alıştırmalar
10. Ders: Sıfat dereceleri, alıştırmalar
11. Ders: Sayılar (sayı sistemi), alıştırmalar
12. Ders: Şahıs zamirleri, alıştırmalar
13. Ders: İşaret sıfatları ve zamirleri, alıştırmalar
14. Ders: İlgi zamiri, soru ve belirsiz sıfatlar, zamirler, alıştırmalar
15. Ders: 'essere' fiili, alıştırmalar
16. Ders: Bizim 'avere' nasıl kullanılır, elde edilir, alıştırmalar
17. Ders: Posposizioni [Son ek/takı/edat], alıştırmalar
18. Ders: Zarflar (avverbi), olumsuzluk, soru, alıştırmalar
19. Ders: Bağlaçlar, ünlemler, alıştırmalar
20. Ders: Fiil (Il verbo), alıştırmalar
21. Ders: Emir (imperativo), fiilin sekiz mod veya zamanı, şahıs ekleri, alıştırmalar
22. Ders: Şimdiki/geniş zaman (Presente), basit ve birleşik formu (Zamanlar), alıştırmalar
23. Ders: Geniş zaman (Aoristo), basit ve birleşik formu, alıştırmalar
24. Ders: Belirli geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman, basit ve birleşik formları, alıştırmalar
25. Ders: Gelecek (futuro), basit ve birleşik formları, alıştırmalar
26. Ders: İstek/dilek kipi (Ottativo) ve gereklilik kipi (Necessitativo), basit ve birleşik formu, alıştırmalar
27. Ders: Şart kipi (condizionale), basit ve birleşik formu, alıştırmalar
28. Ders: Fiilin isimsel formları, mastar (infinito) ve hareketin ismi, -dik ve -ecek formlarının isim olacak şekilde kullanımı, alıştırmalar
29. Ders: Sıfat-fiiller (Participi), -dik ve -ecek formlarının sıfat olarak kullanımı, alıştırmalar
30. Ders: Zarf-fiiller, alıştırmalar
31. Ders: Zarf-fiil ifade şekilleri, alıştırmalar
32. Ders: Yardımcı fiille kullanılan zarf-fiiller, birleşik fiiller, alıştırmalar

yer alır.

3. Bölüm'de 'Türkçe-İtalyanca ve İtalyanca-Türkçe sözlük' vardır. Sonrasında;

1. -İndeks
2. -İzahlı/Prospektüs Çekimleri

yer almaktadır.

CLT, kısaltmalar ve önsöz bölümlerinden sonra Türk Diline Giriş bölümü ve 18 üniteden oluşur:

Tablo 2. *Türk Dili'ne Giriş Bölümü Konuları*

1. Türkçe nasıl bir dildir?	2. Türk Alfabeti
3. Ünsüzlerin söylenişi	4. Ünlülerin söylenişi
5. Ünlü uyumu -Ünlü uyumu ve ekler	
6.Ünsüzlerin değişimi (L'alternanza consonantica)	7. Ünlü düşmesi
8. Kesme İşareti	9. Vurgu
-Düzeltilme işareti	10. Büyük harflerin kullanımı

CLT'de giriş bölümünün ilk olarak Türkçenin nasıl bir dil olduğundan bahsedilir. Türkçenin *eklemeli (agglutinante)* bir dil olduğunu belirten yazar, farklı dil bilgisi kategorilerinin (sayı, iyelik, isim çekimi, fiil zamanı vb.) birbirine karışmayacak şekilde, kelimeye-köke eklerin getirilmesi yoluyla elde edildiğini ifade eder (D'Amora, 2012, s. 1). Örnek olarak;

ev = casa

evler = le case

evlerim = le mie case

evlerimde = nelle mie case

evlerimdeki = che è/sono nelle mie case

Türkçenin bu özelliğinden dolayı İtalyanca daha fazla kelimenin kullanımıyla elde edilebilen ifadelerin Türkçede daha az kelimeyle ifade edilebilir olduğunu belirten yazar;

'*Muvaffakiyetsizleştiricileştiriveremeyebileceklerimizdenmişsinizcesine*' ifadesinde ise 70 harf, 17 ek kullanımdan ibaret uzun bir kelimenin İtalyancasının daha çok unsurlu yapıyla elde edildiğini dipnotta verir. '*Come se voi foste tra coloro che noi non siamo riusciti a far diventare una persona che rende privi di successo*' (s. 1)

Türkçenin prepozisyon (ön ek/takı/artikel) yerine pospozisyon (son ek/son takı/edat) kullandığı ayrıca cümle yapılışının İtalyancadan farklı olduğu konusuna değinen yazar Türkçenin ÖNY (SOV) Özne Nesne Yüklem/Fiil yapısına sahip olduğunu belirtir. Türkçenin en önemli özelliğinin bu ek düzeni olduğunu belirten yazar Türkçe açısından eklerin

kullanımını öğrenmenin gerekli olduğunu ifade eder. Bunun da başlangıçta düşünüldüğü gibi aslında zor olmadığını vurgular.

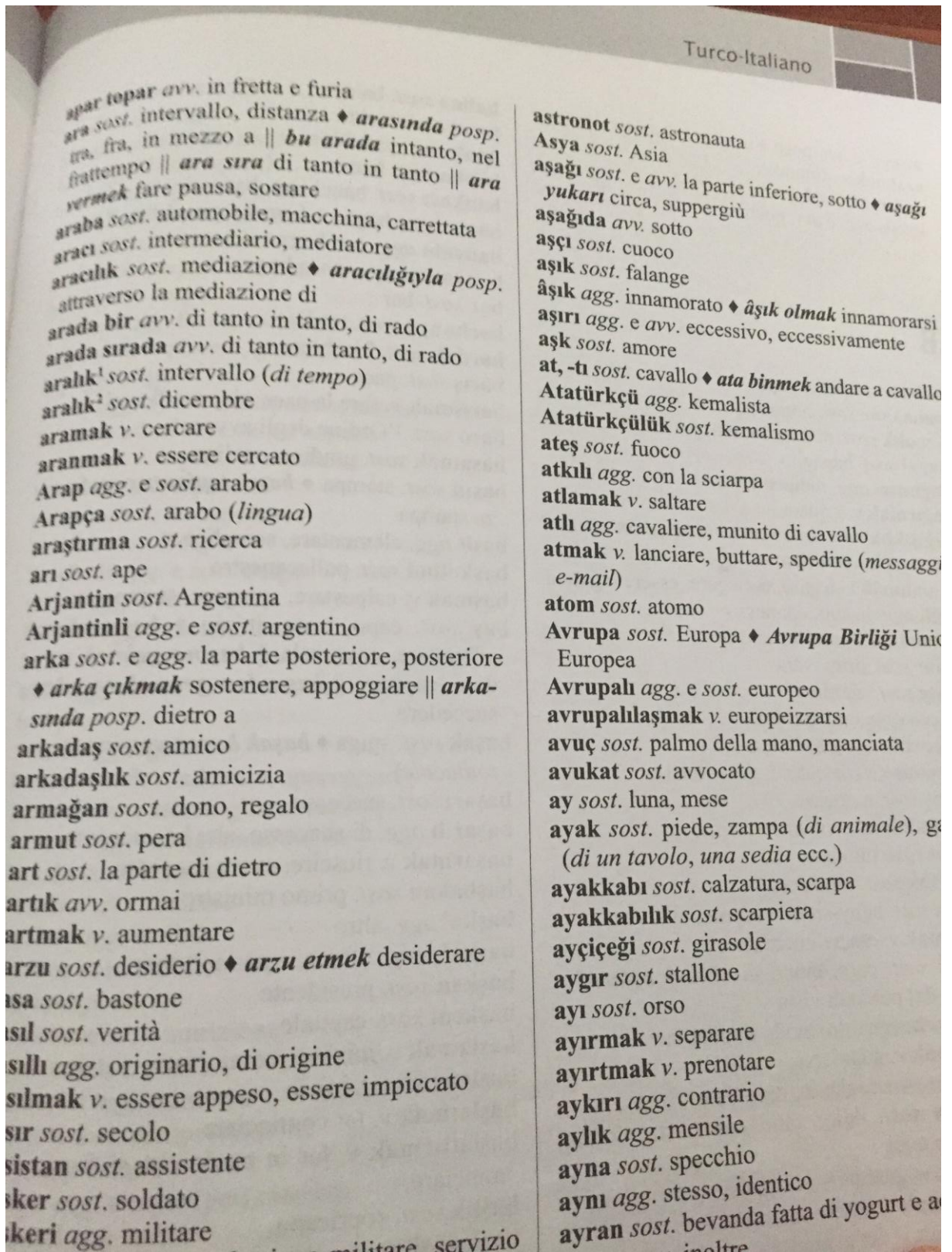
CLT'nin sonunda;

1. Ek, fiillerin çekimini vermektedir
2. Ek, hâl eklerinin kullanımı ile ilgilidir.
3. Ek, bağlaçlar ve zarflarla ilgilidir.
4. Ek, pekiştirme sıfatlarının kullanımı ile ilgili örnekleri vermektedir.

Sonraki bölümde Türkçe-İtalyanca sözlük varken en sonda CD-Audio içeriğini gösteren bir tablo eklenmiştir.

CLT'de sözlük bölümünde, kitapta geçen kelimelere yer verildiğine bu kelimelerin özellikle kullanıldıkları anlam ile yer aldıklarına değinilir. Kitap boyunca fiillerle ilgili atıfların fiil tabanı/kökü açısından yapılmış olmasına rağmen sözlük bölümünde diğer sözlüklerde alışlagelmiş olduğu gibi fiillerin mastar eki *-mek* ile yazıldığı ifadesine yer verilir.

Sözlük bölümünde, maddelerde yer alan ‘◆’ işaretinin, kelimelerin ekler ve başka kelimelerle birleşim biçimini vermek için kullanıldığı, ‘||’ işaretinin ise madde içindeki farklı biçimleri ayırmak için kullanıldığı belirtilir. Kelimelerin yazımı için de A. Püsküllüoğlu'nun Yapı Kredi Yayınları'ndan 1995'te çıkan ‘*Türkçe Sözlük*’ adlı eserin dikkate alındığı ifade edilir (D'Amora, 2012, s. 329).

Şekil 12. CLT'nin sözlük bölümünden.

MLT ve CLT'nin alıştırma ve öğretmen kitapları bulunmamaktadır. Alıştırmalar MLT'de konu anlatımından hemen sonra verilmiş, çok nadir yönlendirme yapılmış, genel olarak yönlendirmeler yapılmamıştır. CLT'de ise alıştırmalar metinlerden ve açıklamalardan

sonra önce “dil bilgisi alıştırmaları” başlığı altında, sonrasında “dil geliştirme alıştırmaları” başlığı altında verilmiştir.

Ders kitaplarının biçimsel düzenlenişlerinin kitabın okunmasını, sevilmesini, uzun süre kullanılmasını sağladığını belirten İşeri (2002, s. 83), eğitsel ve içeriksel bir bütünlük sunacak biçimde kitapların düzenlenmesi gerektiğini belirtir. Nitelikli bir ders kitabının ortaya çıkmasında seçilen metinlerin niteliği kadar grafik tasarımın iyi yapılmış olması ve gerektiği kadar resimlenmiş olması gerektiğini ayrıca vurgular (s. 84). Çalışmaya konu edinilen kitaplar dayanıklılık, cilt açısından yeterlidir. Kullanılan kağıt dayanıklıdır. Arka sayfadan yazılar, resimler görünmemektedir. Çalışmada kullandığımız MLT baskısı 1939 baskılı olmasına rağmen hâlen kullanılabilir durumdadır. MLT’de resim bulunmazken CLT’de görsellik önemsenmiştir. Metinlerde, alıştırmalarda resimler, şekiller yeterli olmasına rağmen kitap siyah beyazdır. Resimler, şekiller renksizdir.

MLT’de alıştırma bölümlerinde ele alınan dil bilgisi konusuyla ilgili önce Türkçe metinler sonra İtalyanca metinler verilmiştir. Türkçe verilen metinler Türk dili ve edebiyatı açısından edebi değeri olan metinlerdir. İlk konularda verilen metinler daha çok kurgusal metinlerdir. Belirli yapıları vermek için yazar tarafından oluşturuldukları anlaşılmaktadır. Böylesi metinlerin nerden alındığı bilgisi yoktur. Kitabın ilerliyen bölümlerinde yazarın alıştırmalar bölümüne atasözlerden, değişik türdeki metinlerden örnekler verdiği görülmektedir. Alıntı yapılan eserlerin, kişilerin isimleri alıştırmalarda belirtilmiştir. Örneğin kitabın sondan ikinci alıştırmasında Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi İtalyanca başlık altında Türkçe olarak yer almaktadır (Rossi, 1939, s. 131). İtalyanca olan metinlerde de İtalyan kültürü ile ilgili unsurların yer aldığı görülmektedir. Yazar bu metinlerde de alıntı yaptığı eserin künyesini vermiştir. CLT’de kurgusal metinler daha fazladır. Yazarın, bazı yapıları doğrudan vermek için kendisinin oluşturduğu fikrini vermektedir. Bu anlamda didaktik metinler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitaplara alınan metin sayıları da farklılık arz eder. Standart bir sayı yoktur. Bu durum MLT’de daha çok önce Türkçe bir metin, sonra İtalyanca bir metin verilmesi biçiminde karşımıza çıkarken, CLT’de ünitelerdeki metin sayıları değişmektedir. Ünitelerde en az bir, en fazla üç metin vardır.

MLT ve CLT’de tablolar da yer almaktadır. Fiil çekimlerini toplu olarak gösteren tablo iki kitapta da yer almaktadır. TP’de de fiili çekimlerini gösteren tablo kullanılmıştır.

Her üç kitapta da sözlük vardır. TP’de İtalyanca-Türkçe sözlük varken, MLT’de Türkçe-İtalyanca ve İtalyanca Türkçe sözlük vardır. CLT’de ise Türkçe-İtalyanca sözlük vardır.

Ses Bilgisi ve Yazım ile İlgili Bulgular

Fizik açısından titreşim kelimesiyle açıklanan sesin, belirli anlamda konuşma sırasında duyulan titreşimlere de ad olarak verildiği bilinmektedir. Nevin Selen, konuşma dilinin en küçük parçası olan, doğal olarak konuşmayla alakalı olan ‘ses’ in “İtalyancada (suono), Fransızcada (son), İngilizcede (sound), Alman dilinde (Laut) kelimelerinin tam karşılığı olmadığını” belirtir (Selen, 1970). Tahsin Banguoğlu’nun “her dilde sesler (seslikler) vardır.” ifadesi konuşmayı ilgilendirmesi açısından ses’in tam olarak ne olduğunun verilmesi gayreti olarak görülebilir. Muharrem Ergin’in “dildeki ses şekilli bir sedadır.” ifadesinde ‘seda’ kelimesinin geçmesi konuşma sesinin sınırlarının, tanımının çok da kolay yapılmadığı biçiminde açıklanabilir.

Sesin tanımının biraz zorlukla yapılmasına rağmen ses bilgisinin bütün bir dil içindeki önemi daima vurgulanır. Diğer taraftan özellikle Türkçenin dil bilgisinin öğretiminde esaslı olarak ses bilgisinin araştırılmadığı, dolayısıyla bu alandaki bilgilerin yüzeysel olduğu, deneysel ses çalışmalarının bu anlamda önemli olduğu ciddiyetle belirtilir (Coşkun, 2016).

Dünyadaki fonetik ile ilgili deneysel çalışmaların önceden başladığını belirten Coşkun, ülkemizde ses laboratuvarlarının kurulmasıyla ses bilgisi alanında daha somut veriler elde edildiğini vurgular. Bu laboratuvarlarda ses, kelime ve cümle ile ilgili değişik uygulamalar yapılabildiğinden dolayısıyla sesle ilgili somut, matematiksel veriler elde edilebildiğinden bahseder.

Deneysel anlamda sesin bu şekilde teknik olarak ortaya konulması önemli bir başarı olup, fonetik bununla da yetinmeyip dilbilim ve konuşma alanları ile sıkı ilişkiler kurarak (Coşkun, 2016, s. 20) dilin pratik hayatta ne olduğu ve nasıl olması, kullanılması gerektiği ile ilgili veriler sağlaması açısından da önemlidir. “Fonetik, konuşmayla, özellikle konuşma bozukluklarıyla olan ilişkisinde, doğrudan doğruya insan anatomisi ve psikolojisiyle iç içe olup, tıp, dişçilik, klinik psikoloji ve sosyal psikolojiyle hareket eder.” (Coşkun, 2016, s. 21)

Fonetiğin bu denli ilerleme kaydetmesine rağmen ele alınan kitaplarda *Uluslararası Fonetik Alfabe (The International Phonetic Alphabet)* yer almamıştır. Yakın zamanda hazırlanmasına rağmen üstelik Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı’na göre A1-B1 seviyeleri için hazırlanan CLT’de bu alfabe yer almamıştır.

Kitaplarda Türkiye Türkçesinin sesleri, harfleri ve alfabesi .

Tablo 3. *Kitaplarda Türkiye Türkçesinin Sesleri, Harfleri ve Alfabesi*

1.Harf	Harf/Harflerin Ar. Ad	/Harflerin Türkçe Adı	/Yazılışı-Çeviri yazı/Söylenişi
	TP	MLT	CLT
a	a/elif-/a/a	a-A /-/a/a/-	a-A-/a/a/-
b	b /be-/b/b	b-B-/be/b/-	b-B-/be/b/-
c	c /gim-/ġ/g in gente	c-C-/ce/c/g di 'genio'	c-C-/ce/c/-
ç	ç /cim-/ć/ c in cento	ç-Ç-/çe/ç/ c di cena	ç-Ç-/çe/ç/-
d	d/dal-/d/d	d-D-/de/d/-	d-D-/de/d/-
e	e-/e/e	e-E-/e/e/ e aperta (açık e)	e-E-/e/e/-
f	f/fe-/f/f	f-F-/fe/f/-	f-F-/fe/f/-
g	g/ghiaf-i Farsi-/ġ/ g in gara	g-G-/ge/g/ g di gara	g-G-/ge/g/-
ğ	ğ/ghaïn-/ġ/ r grasseyé (Fr.)	ğ-Ğ-/ğe/ğ/-	ğ-Ğ-/yumuşak ge/g/-
h	h/he-/h/ h aspirata debole	h-H-/he/h/laringale	h-H-/he/h/-
ı	ı/ye-/y/ e muto Fr.	ı-I-/ı/ı/ y Russo o e muto	ı-I-/ı/ı/-
i	i/ye-/i/ semivocale	i-İ-/i/i/-	i-İ-/i/i/-
j	j/je-j Fr./-j/j Fr.	j-J-/je/j/j Fr.	j-J-/je/j/-
k	k/kef-/k/ ch in chi	k-K-/ke/k/-	k-K-/ke/k/-
l	l/lam-/l/l	l-L-/le/l/-	l-L-/le/l/-
m	m/mim-/m/m	m-M-/me/m/-	m-M-/me/m/-
n	n/nun-/n/n	n-N-/ne/n/-	n-N-/ne/n/-
o	o/vav-/o/o	o-O-/o/o/-	o-O-/o/o/-
ö	ö /vav-/ö/ö = eu Fr.	ö-Ö-/ö/ö/eu Fr., ö Alm.	Ö-Ö-/ö/ö/-
p	p/pe-/p/p	p-P-/pe/p/-	p-P-/pe/p/-
r	r/re-/r/r	r-R-/Re/r/-	r-R-/Re/r/-
s	s/sin-/s/s duro in se	s-S-/se/s/ sempre duro	s-S-/se/s/-
ş	ş/scin-/š/sc in scendo	ş-Ş-/şe/ş/s cdi scia	ş-Ş-/şe/ş/-
t	t/te-/t/t	t-T-/te/t/-	t-T-/te/t/-
u	u/vav-/u/u	u-U-/u/u	u-U-/u/u/-
ü	ü/vav-/ü/une Fr.	ü-Ü-/ü/u Fr.	ü-Ü-/ü/-
v	v/vav-/v/v	v-V-/ve/v/-	v-V-/ve/v/-
y	y/ye-/j/j	y-Y-/ye/y/-	y-Y-/ye/y/-
z	z/ze-/z/ s dolce.	z-Z-/ze/z/ s dolce	z-Z-/ze/z/-

CLT'de söyleyiş ile ilgili ayrıntılı bilgi tabloda verilmemiş, ayrı bölümde açıklama yapılmıştır.

CLT, MLT ve TP kitaplarında ilk olarak alfabe konusuna değinilmiştir. D'Amora'nın çalışmasının giriş kısmında Türkçenin eklemeli dil olduğu bahsinden sonra genel olarak

Türkçenin ses bilgisi özellikleri ağırlıklı olarak konu edilir. Bu konuya ilk olarak Türk alfabesindeki harflerin ve onların Türkçede nasıl söylendiğinin verilmesiyle başlanılır:

a	A	
b	B	be
c	C	ce
ç	Ç	çe
d	D	de
e	E	
f	F	fe
g	G	ge
ğ	Ğ	yumuşak ge
h	H	he
ı	I	
i	İ	
j	J	je
k	K	ke
l	L	le
m	M	me
n	N	ne
o	O	
ö	Ö	
p	P	pe
r	R	re
s	S	se
ş	Ş	şe
t	T	te
u	U	
ü	Ü	
v	V	ve
y	Y	ye
z	Z	ze

Şekil 13. Corso di Lingua Turca'da alfabe.

Rossi'nin çalışmasında da başlangıç konusu ses bilgisi ve imladır. İlkın, Türk Latin Alfabeti başlığı altında, önce 1 Kasım 1928'de Türk Latin alfabesinin kabul edilışinden bahsedilir. Buna göre bu alfabede 8 ünlü 29 ünsüz harfin olduğu söylenir. Harfler a, b, c, ç, d, e, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, v, y, z biçiminde sadece küçük harf sembolleriyle verilmiştir. Bu harflerin isimleri de: a, be, ce, çe, de, e, fe, g, ğe, he, ı, i, je, ke, le, me, ne, o, ö, pe, re, se, şe, te, u, ve, ye, ze olarak verilmiştir (Rossi,1939, s. 1-2).

TP'de ise :

1. Madde: Özellikle İstanbul'da konuşulan Osmanlı Türkçesindeki ünsüzleri şu şekilde sıralanmıştır: *b,ć(cento İtalyanca), d, f, ğ(İt. gente), ğ(İt. gara), ğ(Fransızca r grasseyé gibi),h(zayıfça içe çekilerek), h(Almancadaki Haus'taki h gibi), h(Almanca ch acht gibi, fakat sık sık önceki h gibi söylenir), j (İt. ieri'deki i gibi), k (ch İt. chi), l, m, n, p, q(İt. canto'daki c gibi), r, s(s İtalyancadaki gibi sert olarak), ş(scendo'daki sc gibi), t, v, z (s rosa'da İtalyancadaki gibi yumuşak olarak), 'ajn,ma'mur kelimesindeki gibi hece sonundaysa boğazsıl hafif baskılı, iki ünlü arasındaysa sıradan bir ara, duraklama ile :tabi'at*

Ünlüler ise şu şekilde verilir: *a, y (y [ı]Fransızcada kapalı e'ye benzeyen, o, u (kalın ünlüler)e, i, ö (Fransızca eu gibi), ü (Fr. une'deki u gibi)([bu son dördü] ince ünlüler* (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 1).

biçiminde yer alır.

CLT ve MLT'de 1 Kasım 1928'de kabul edilen alfabenin esas alındığı görölmektedir. Bu alfabe için Rossi'nin, "L'alfabeto turco-latino" ifadesi gerçek anlamda yerini bulmaktadır. Rossi'nin alfabe-Türk-Latin daha doğrusu alfabe ve dil ilişkisinin bilincinde olduğu, vurgusunu da buna göre yaptığı açıktır. TP'de kullanılan alfabe zaten Arap asıllı alfabedir. CLT'de "Türk alfabesinde 29 harf vardır." ifadesi kullanılmıştır. D'Amora'nın kitabında Latincenin geçmediği görölmektedir. Bu anlamda yanlış anlaşılmanın önüne geçmek için şu şekilde bir ifadenin kullanılması gerektiği literatürde yer almıştır: "Türkçede değil, Latin asıllı Türk alfabesinde 29 harf vardır" (İşçan, 2007, s. 254).

Türkçenin yabancılara özellikle İtalyanlara öğretimi konusunda yine de Türk-Latin alfabeti ifadesini kullanmak temkinle yaklaşılmaması gerekli bir durumdur. Zira, İtalyancanın öğretimi için yazılmış kitaplarda bu gün genel olarak İtalyan Alfabeti tanımı kullanılmaktadır. Latin alfabeti ifadesi kullanılmamaktadır. Genel olarak İtalyanca dil bilgisi kitaplarında Latin alfabesindeki harflerle İtalyan alfabesindeki harflerin farklılıkları üzerinde durulduğunu belirtmek gerekecektir.

Eserlerde 'lettera' ifadesinden, bu ifadenin Türkçede 'harf' anlamı karşılığı verdiği çıkarılabilir. Diğer yandan 'lettera' kelimesi 'edebiyat', 'mektup' anlamlarına da gelmektedir. Yine de 'lettera' kelimesinin; mektup, edebiyat kavramlarıyla ilgisi olsa da, harfin (lettera),

“her ne kadar yazı diliyle ilgili bir terim olarak görülüyorsa da, gerçekte yazım ile ilgili bir terim” (Demircan, 2013, s. 28) olduğunun belirtilmesi gerekecektir.

Yazarların Türkçedeki sesleri; sesli-sessiz; sesli harf-sessiz harf; ünlü-ünsüz; ünlü harf-ünsüz harf vb. ifadeleri karşılayan kelime olarak ‘vocale ve consanante’ ifadelerini kullanmaları yine Türkçede sesli harf-sessiz harf ifadelerinin kullanım yanlışlıklarını akla getirir. Zira ses olan bir şeyin sessiz olması düşünülemez. Vocal’ın temelde ‘ses’ anlamında olduğu bilinmektedir. Consonant kelimesinin Latince con (ile), sonare (ses, seslenme, çalma vb.) kelimelerinden oluştuğu, ünsüzlerin, ünlü ses yardımıyla oluştuğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Yine de bu seslerin tanımlarının zor yapıldığını, Türkoloji’de daha çok bu sesleri bir bütün içerisinde bütün özellikleriyle çalışmalarda ele alındığını söylemek yersiz olmayacaktır. Diğer taraftan ele aldığımız üç eserin vocal ve consonant ifadelerinin kullanımıyla terim birliği sağladıklarını söylemek gerekecektir. Türkçe literatürde de ünlü/ünlü harf ve ünsüz/ünsüz harf kullanımının yerleştiği son yıllarda görülmektedir.

Harf dışındaki diğer simgeler.

(') Kesme işareti.

Tablo 4. Kesme İşareti (')

TP	-	
MLT	Hemze (hamza)	<i>mes'ul (Ar. mas'ül) s. 2</i>
	'ayn	<i>kat'iyen (Ar. qat'iyyan) s. 2</i>
	(')	<i>(virgül anlamında, kesme işareti) s. 2</i>
CLT	(') (virgül)	

Yukarıdaki tablodaki bilgilere ek olarak CLT’de, bu işaretin özel isimlere (şahıs isimleri, şehir veya ülke isimleri, kurumlar, kitap başlıkları, gazete isimleri, filmler, sanat eserleri) getirilen çekim eklerinin ayrı yazılması için kullanıldığı belirtilerek şu örnekler verilir:

İstanbul’da; Türkiye’den; Yaşar Kemal’in; Mehmet’le; Cumhuriyet’te (gazete); Leonardo da Vinci’nin Mona Lisa’sı; Türk Dil Kurumu’ndan

İsim tamlamalarında iyelik ekinden sonra, ama (n) sesinden önce konur:

Topkapı Sarayı’nda

Atatürk Havaalanı’na

‘Mehmet’in örneğinde olduğu gibi özel isimler asıl şekilleriyle yazılır, ses değişimi gerektiren durumlar olsa bile (D’Amora, 2012, s. 10-11).

“Türkiye Türkçesine Arapçadan geçen ve içinde gırtlak ünsüzü (hemze, ayn) bulunduran sözcüklerde rastlandığını” belirten Dursunoğlu (2010, s. 89) kesme işaretli yazıma sahip kelimelere 2005 tarihli yazım kılavuzundan önceki bazı yazım kılavuzlarında rastlanıldığına, 2005 tarihli yazım kılavuzunda kesme işaretli yazılışın kullanılmadığına değinir. Benzer şekilde Rossi de işaretin Arapça kelimelerde kullanıldığı, Arap alfabesi kaldırıldığı için bu sesin kaybolma eğilimde olduğunu, fonetik, etimolojik meselelerde bahis konusu olduğunu belirtir. CLT’de ise kesme işaretinin günümüzde kullanıldığı biçimde ele alındığı görülmektedir.

(‘)ayn sesi/harfinin gösterimi.

Tablo 5. (‘)Ayn sesi/Harfinin Gösterimi

TP	<i>ma’mur, tabi’at s. 1</i>
MLT	<i>‘ayn</i>
CLT	-

TP’de 1. Maddede ve kitabın sonundaki tabloda ayn (‘) ile ilgili olarak ‘*ajn,ma’mur* kelimesindeki gibi hece sonundaysa boğazsıl hafif baskılı, iki ünlü arasındaysa sıradan bir ara, duraklama ile :*tabi’at*’ (s. 1) bilgileri yer alırken, Rossi Alfabe tablosuna bu sesi almamış, ayrı bir yerde ek sembol olarak hemze ile tablodaki sembollere eklenebileceğini belirtmiştir. Her ikisi için de (‘) sembolünün kullanıldığını söyleyen Rossi hemze (‘) nin gerçekte ünsüz olduğunu, ünlü ses telleriyle anlık olarak kaynaşmadan oluştuğunu belirtir. Bu

sesin sadece Arapça kelimelerde olduğunu ekler. Örneğin *mes'ul* (Rossi, 1939, s. 2). (') nin Arapça (ayn) sesine karşılık geldiği, Arap alfabesi kaldırıldığı için bu sesin kaybolma eğiliminde olduğunu, gerek görüldüğünde etimolojik ve fonetik açıdan bahis konusu olduğunu ilave eder. (') nin temelde virgülün grafiği olduğunu da hatırlatır (Rossi, 1939, s. 2).

Deny'nin ayn sesisyle ilgili olarak Türkçede belli belirsiz söylendiği (Deny, 2012, s. 72) ifadesine benzer şekilde TP'de de sesin çıkartılması ile ilgili standartın olmadığı, sesin söylenişinin seçilemediğini ifade edilerek bu durumu anlatan *ayn éatlatdyryjor* (*ayn çatlattırıyor*) sözü dipnotta verilmiştir (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 1). Sesin yazım konusunda TP'de ve MLT'de (') biçiminin tercih edildiği, CLT'de ise bu sesin yazımında alfabe tablosunda yer verilmediği görülmektedir.

Daha önceki yüzyıllarda, Meninski ve Carbognano'nun *ε ājn* biçiminde gösterdiğini, yakın dönemde eserini yazan Scandino'nun (1932) kitabında 'ayn ile ilgili bir simge verilmediğini, açıklama yapılmadığını; alfabe ile ilgili tabloların verildiği, açıklamaların yapıldığı kısımlarda görmekteyiz. Meninski bu ses için, "Maggio'nun kitabında açıklandığı gibi gırtlaksız sessiz *consanans gutturalis* olduğunu belirtirken" (Meninski, 1680, s. 11), Carbognano bu ses için gırtlaksız *suono gutturale* terimini kullanmıştır (Carbognano, 1794, s. 12).

(^) Düzeltme işareti (L' accento circonflesso).

TP: TP'de düzeltme işaretinin kullanımına karşılık gelebilecek durumlarda j harfinin ünlüden hemen önce yer aldığı görülmektedir:

'kja' lı biçimler:

Ağyr baš, kjamil serio (tp 260)

Ašcy dükjany trattoria (tp 290)

Ašikjar evidente (tp 159)

Baš kjabat capo ufficio (tp 134)

Bekjar celibe (tp 136)

Bir tabaqa kjaad foglio (tp 164)

Çanaq, kjase scodella (tp 255)

Dükjan bottega (22, tp 129)

Eškjare evidente (tp 159)

Ĝarazkjar vendicativo (tp 310)

Ĝomanda vermek comandare 'ben başyma ĝumandaci (kjahja) istemem (tp 140)

Hikjaje, masal, qurt masaly racconto (tp 237)

Hilekjar, hilebaz, qurnaz furbo (tp 167)

Ĥnkjar etmek, joq demek negare (tp 199)

Kjaffesi tutti quanti (4)

Kjafir infedele (tp 176)

Kjakül zazzera (tp 335)

Kjanunusani gennaio (tp 168)

Kjar guadagno (28)

Mukjaleme dialogo, (tp 151)

Mükjafat premio (25)

Nevazil zükjam (tp 135)

Nikjah matrimonio (tp 190)

per fortuna berekijat versin ki (tp 165)

Rej, efkjar, zühüm opinione (tp 203)

Sahtekjar falsario (tp 160)

Sültan, padišah, hünkjar sultano

Tabja, istihkjam fortificazione (tp 165)

Tamahkjar avaro (tp 123)

Ušaq, hyzmetkjar, hyzmetci servo (tp 261)

Vekjalet, vekjaletname procura (tp 226)

Zekjavet ingegno (tp 176)

‘gja’ lı biçimler:

Bazirgjan mercante (tp 192)

Çingjane zingaro (tp 336)

Gjavur infedele (tp 176)

hoš ve hafif rüzgjar zefiro (tp 335)

Jadigjaâr ricordo (tp 243)

Rengjarenk di vari colore (tp 140)

‘kju’ lu biçimler

Hükjumat autorità pubblica (tp 123)

MLT: Arapça ve Farsça asıllı kelimelerde sık olmamakla beraber *a, u, i* ünlülerin üstünde bulunur. s. 2.

Rossi (s. 3) düzeltme işaretinin kullanımını dört maddede vermektedir:

1. Arapça ve Farsça yazılışı benzer ama anlamları farklı kelimelerde kullanılır:

âdet, adet; hatta, hattâ; kabîle, kabile.

2. *Hükûmet (hukⁱümet), rüzgâr (rüzgⁱar)* gibi Arapça ve Farsça kelimelerdeki *a, u* seslerinden önce gelen *k, g* seslerinin damaksıl söylenişlerini göstermek için kullanılır.

3. Aynı şekilde *lâzım, lûgat, lâmba* gibi kelimelerdeki *l*’nin *a, u* seslerinden önce damaksıl *lⁱ* söyleyişi göstermek için kullanılır.

4. Arapça kelimelerin sonunda sıfat değeri vermek için (*î*) kullanılır:

millî, resmî

Sıfat değerinde olan bu *î*’nin -dir ekiyle yüklem olarak kullanıldığı zaman düzeltme işareti kullanılmadığı örneklendirilir:

Bu haber resmidir. s. 3.

CLT: Arapça, Farsça dillerinden alınma *l* ünsüzüyle başlayan kelimelerde, Avrupa dillerinden alınan kelimelerde kullanılır. Aslı Arapça ve Farsça olan kelimelerde bulunan uzun ünlüleri göstermeye yaradığını belirten yazar yazılış olarak benzer ama anlam olarak farklı kelimeleri ayırt etmek için kullanıldığını şu örneklerle verir:

hâlâ (ancora) hala (zia paterna)

âşık (innamarato/a) aşık (falange)

kabîl (sorta), (tipo) kabil (possibile) (D'Amora, 2012, s. 12)

a, u seslerinin takip ettiği *g, k, l* ünsüzlerinin damaksıl söyleyişi göstermek için kullanıldığı ile ilgili olarak:

rüzgâr

gâvur
dükkân
kâğıt

örnekleri verilirken *lale*, *lazım*, *lamba* gibi kelimelerde artık kullanılmadığını ancak kişi ve yer özel isimlerinde bulunabildiğini belirtir:

Lâmîa
Elâzığ

Bu işaretin kullanımında tutarsızlık olduğunu belirten yazar, bazı yazarların *millî*, *resmî* gibi kullanımları tercih ettiğini söylerken diğer taraftan Türk Dil Kurumu'nun bu işaretle ilgili kullanımı güncellediğini belirtir. Yazar, kitabında, güncel eğilimler açısından anlamı karıştırılabilecek (hala, hâlâ gibi) sözcüklerde kullandığını ve *dükkân* örneğinde olduğu gibi genel olarak bazı sözcüklerde güncel kullanımları kendisinin de seçtiğini belirtir (s. 12).

Scandino, bu işaretin genellikle *a*, *u* sesleri üstüne konduğunu söyledikten sonra şu durumlarda kullanıldığını açıklar (Scandino, 1932, s. 5):

Sesi yumuşatmak ve söyleyişi uzatmak için örneğin selâmet sözcüğünde sanki iki â varmış gibi

İkili anlama gelebilecek kelimelerde anlam farkını göstermek için örneğin âlem (dünya), alem (simge), âdet (alışkanlık), adet (numero)

k sesini yumuşatmak için, örneğin kâtip kelimesi kiatip şeklinde i sesine hafif dokunarak hemen sonrasında a sesini söyleyecek biçimde

Türk Dil Kurumu'nun *düzeltilme işareti* olarak tanımladığı bu simgenin kullanımıyla ilgili belirlediği üç ölçütten birincisinde:

Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konduğu;

“*adem* (yokluk), *âdem* (insan); *adet* (sayı), *âdet* (gelenek, alışkanlık); *alem* (bayrak), *âlem* (dünya, evren); *aşık* (eklem kemiği), *âşık* (vurgun, tutkun); *hal* (sebze, meyve vb. satılan yer), *hâl* (durum, vaziyet)”

İkinci ölçütte Arapça ve Farsçadan dilimize giren kelimelerde bulunan *ince g*, *k* ünsüzlerinden sonra gelen ünlülerin üzerine konduğu;

“*dergâh*, *gâvur*, *karargâh*, *tezgâh*, *yadigâr*, *Nigâr*; *dükkân*, *hikâye*, *kâfir*, *kâğıt*”

Üçüncü ölçütte;

Nispet ekinin, belirtme ve iyelik ekleri ile karışmasını önlemek için kullanıldığı;

“(Türk) askeri ve askerî (okul), (İslam) dini ve dinî (bilgiler)”

biçimindeki açıklamaları, kitaplardan MLT ve CLT’de geçen bu simgenin kullanımıyla benzerlik göstermektedir. CLT’de yazar, yazımla ilgili değerlendirmeler için zaten kendisi Türk Dil Kurumu uygulamalarını takip ettiğini belirtmiştir.

Büyük harf-küçük harf kullanımı.

TP: *türkçe, allah, florjaya* gibi özel isimlerde büyük harf kullanılmamıştır. Türkçe cümle başları küçük harfle başlarken İtalyanca cümleler büyük harfle başlatılmıştır.

İtalyanca başlıklar büyük harfle başlarken Türkçe başlıklar küçük harfle başlar:
Vendere ecomprare (satmaq ve satun almaq)

MLT: Büyük harfin kullanımının İtalyanca’ya benzediği belirtilir. *i* sesinin büyük harfle *İ* biçiminde, *ı* sesinin büyük harfle *I* biçiminde yazıldığı uyarısı yapılır: İstanbul, Irak (*İrâq) (Rossi, 1939, s. 3).

CLT: “Büyük harf kullanımı İtalyancaya çok benzerdir. Türkçede kullanıldığı yerler” (D’Amora, 2012, s. 12):

Millet isimlerinde, sıfat olarak kullanıldıklarında da:

Türkler

Türk öğrenciler

Dil isimlerinde:

Türkçe, İtalyanca

Özel isimlerden sonra kullanılan *bey, hanım, usta, paşa* gibi unvan isimleri:

Ayşe Hanım, Mehmet Bey

Film, kitap vb. başlıklarında:

Benim Adım Kırmızı

Babam ve Oğlum

Bu tür başlıklarda *ve, ya, yahut, de, ki, ile* gibi bağlaçlar küçük harfle başlar. s. 12.

Belirli bir tarihte gün ve ay isimleri:

Cuma 7 Mayıs 2004

Son olarak ‘i’ nin büyük harf yazımında da noktaya sahip olduğunu belirten yazar *İstanbul, İzmir* gibi yazılışları örnek gösterilerek büyük harf ‘I’ dan ayrıldığını not olarak verir.

Yukarıdaki açıklamalara benzer biçimde Scandino da büyük ve küçük harflerin kullanımının İtalyancadaki gibi olduğunu belirtir (Scandino, 1932, s. 12)

Meninski’nin kitabında (Meninski, 1680, s. 65),

gentile, *ut* استانبوللو *iftambollu*, Constantinopolitanus, *ab* استانبول *iftambol*, Constantinopolis: *بعلی* *beçli*, Viennensis. *à* *م* *bet*, Vienna: *للم*

örneğinde olduğu gibi özel isimlerin Türkçe karşılıklarının küçük harfle, Latince karşılıklarının da büyük harfle yazıldığı görülmektedir.

Carbognano’da ise İstanbul’un büyük harfle yazıldığı görülmektedir (Carbognano, 1794, s. 615):

ben Ystambolà gideğeg olırsam seni beraber götürürün

Ünlüler.

Ünlülerin sayısı ve veriliş sırası.

Tablo 6. Ünlülerin Sayısı ve Veriliş Sırası

TP	a, y, o, u, e, i, ö, ü
MLT	a, e, ı, i, o, ö, u, ü
CLT	a, e, ı, i, o, ö, u, ü

Ünlü sırası ve sayısı Scandino’da a, e, i, ı, o, ö, u, ü biçimindedir. Scandino Türkçede 8 ünlü bulunduğunu sayıyla belirtir (s. 2).

Ünlülerin özellikleri.

Tablo 7. Ünlülerin Özellikleri

TP	a. Sert, kalın ünlüler (vocali dure)	a, y, o, u	
	b. Yumuşak, ince ünlüler (vocali dolci)	e, i, ö, ü	
MLT	1.Oluşum Yerlerine Göre	a. Öndamaksıl (prepalatali):	e, i, ö, ü
		b. Art damaksıl (pospalatali):	a, ı, o, u
	2. Dudakların Durumuna Göre	c. Yuvarlak ünlüler (vocali arrotondate):	ö, ü, o, u
		ç. Nötr ünlüler (vocali neutre):	e, i, a, ı

Tablo 8. Ünlülerin Özellikleri (Devam)

CLT	3.Açıklık,Kapalılık Derecelerine Göre (Dilin Dikey Hareketine Göre)	Alçak ünlüler (vocali basse):	e, a, ö, o
		Yüksek ünlüler (vocali alte):	ı, i, ü, u
	1.Oluşum Yerlerine Göre	a. Ön damaksıl (prepalatali):	e, i, ö, ü
		b. Art damaksıl (pospalatali):	a, ı, o, u
	2.Dudakların Durumuna Göre	c.Yuvarlak ünlüler (vocali arrotondate):	ö, ü, o, u
		ç. Yuvarlak olmayan ünlüler (vocali non arrotondate):	e, i, a, ı
	3.Açıklık Kapalılık Derecelerine Göre (Dilin Dikey Hareketine Göre)	a.Alçak ünlüler (vocali basse):	e, a, ö, o
		b.Yüksek ünlüler (vocali alte):	ı, i, ü, u

Scandino seslerin sert ve yumuşak olarak ikiye ayrıldığını belirtir.

Sert ünlüler: a, ı, o, u ;yumuşak ünlüler: e, i, ö, ü (s. 2).

Ünlü niteliklerinin şematik gösterimi.

Eserlerde ünlülerin nitelikleri şematik olarak gösterilmemiştir.

Ünlüler ile ilgili genel değerlendirme.

Türkiye’de deneysel ses bilgisi alanında çalışan Coşkun’a göre, “Türkçede 9’u uzun olmak üzere 21 birincil ve ikincil ünlü bulunmaktadır.” (Coşkun, 2016, s. 33). Türkçedeki ünlü sayısının kapalı e ve u ünlülerinin uzunlarıyla beraber ünlü sayısını 23’e çıktığını belirten Efendioğlu ve İşcan, Türkçenin en az 18 ünlüye sahip olduğunu rahatlıkla söylenebileceğini vurgulamaktadırlar: Kısa ünlüler “a, e, ê, ı, i, o, ö, u, ü”, uzun ünlüler “a:, e:, ê:, ı:, i:, o:, ö:, u:, ü:”(Efendioğlu & İşcan, 2010, s. 125). Ünlülerin Türkçede simetrik dizildiği (Eker, 2015, 202) tespitinden hareketle 21 ünlüden ziyade 18 ünlünün bir simetrik oluşturabileceği sayısal olarak daha uygun görülebilir.

Ele aldığımız üç kitapta da ünlüler alfabadeki sıralarıyla: “a, e, ı, i, o, ö, u, ü ” olarak 8 tane olarak verilmiştir. Kitaplarda İtalyancadaki ünlü sayıları hakkında bilgi verilmemiştir (a, e, i, o, u). Sadece İtalyan alfabesinde bulunmayan ‘ı, ö, ü’ Türkçe seslerinin nasıl söyleneceği ile ilgili açıklamalara yer verilmiş. Bununla ilgili olarak D’Amora; Fransızca, Almanca söylenişlerden hareket ederek; ‘ı’ sesinin Fransızca çok kapalı ‘e’ gibi; ‘ö’nün Almanca ‘ö’ veya Fransızca diftong ‘eu’ veya yine Fransızca trittongo ‘oeu’ gibi; ‘ü’nün Almanca ‘ü’ veya Fransızca ‘u’ gibi söylendiğini belirtir. Rossi, ünlülerle ilgili olarak; e ünlüsü için açık

söylendiğini, ı ünlüsü için Rusçadaki y sesine veya Fransızcadaki çok kapalı e sesine benzediğini söyler. Diğer ünlüler olan ‘ö sesi için Fransızca eu, Almanca ö gibi; ü sesi için Fransızca u, Almanca ü gibi’ notlarını üşer. TP’de ise Ünlüler: ‘a, y (y [ɪ]Fransızcada kapalı e’ye benzeyen, o, u (kalın ünlüler)e, i, ö (Fransızca eu gibi), ü (Fr. une’deki u gibi)([bu son dördü] ince ünlüler)’ biçiminde verilir (Bonelli & Iasigian, s. 1, 1910). TP’ çeviri yazı kullanıldığı için ‘ı’ sesinin karşılığı olarak ‘y’ nin kullanıldığı görülmektedir.

Ünlülerin sınıflandırılması.

e	ön	geniş	düz
i	ön	dar	düz
ö	ön	geniş	yuvarlak
ü	ön	dar	yuvarlak
a	art	geniş	düz
ı	art	dar	düz
o	art	geniş	yuvarlak
u	art	dar	yuvarlak

Bu bölümüşte Türkçenin ünlülerinin bir bakışıklık ortaya çıkardığını söyleyen Deny, geometrik bir taslak üzerinde ünlülerin nasıl şekil aldığını da göstermiştir (Deny, 2012, s. 38-39). Burada sayısal olarak dikkati çeken temel unsurun, ünlülerin sayısının 8 adet olduğudur. Bu anlamda, yukarıda söylenen 21 ünlü veya 18 ünlünün ortaya nasıl çıktığı sayısal, geometriksel olarak gösterilmesi gereklidir. Uluslararası Fonetik Alfabe ile ilgili hazırlanan kılavuz kitapta da alfabede kullanılan ünlüler bir dörtgen üzerinde gösterilmiştir (Çev. Pekacar & Güner Dilek, 2009, s. 147).

Türkçedeki ünlülerin değerlerinin incelenmesiyle ilgili Malkoç (2009), Türk-Şayli Özsoy-Arslan (Türk, Şayli, Özsoy, & Arslan, 2004), Davutoğlu (2010) gibi kişiler Türkçedeki genelde sesleri özelde ünlüleri matematiksel olarak ele alıp Türkçe ses sistemi açısından yorumlamışlardır.

CLT, MLT, TP’de ünlülerin özellikleriyle ilgili olarak; CLT’de ünlülerin boğumlanma yerine göre iki bölüme ayrılmıştır. Bu ünlüler boğumlanma yerlerine göre; vocali anteriori (ön ünlüler) parantez içinde de ‘öndamaksıl (prepalatali)’ “e, i, ö, ü” ve vocali posteriori (art ünlüler) yine parantez içinde ‘art damaksıl (postpalatali)’ “a, ı, o, u” olarak iki gruba ayrılmıştır. Dudakların durumuna göre de; vocali arrotondate (yuvarlak ünlüler) “ö, ü, o, u” ve vocali non arrotondate (yuvarlak olmayan ünlüler) “e, i, a, ı” olarak iki gruba ayrılmıştır. Tahsin Banguoğlu, *düz sesliler* kullanımını Fransızca *voyelle non-arrondie* ifadesini karşılar

şekilde vermiştir (Banguoğlu, 2011, s. 34). Çenenin çok veya az açılması sonucunda dilin ağız içindeki aldığı dikey durumuna göre; vocali alte (yüksek ünlüler) “i, ı, ü, u” ve vocali basse (alçak ünlüler) “e, a, ö, o” olarak iki grup biçiminde gösterilmiştir. Türkolojide alçak ve yüksek ünlüler kullanımı yaygın değildir. ‘Yüksek ünlüler’ yerine ‘dar ünlüler’; ‘alçak ünlüler’ yerine ‘geniş ünlüler’ kullanımı daha yaygındır. Banguoğlu da, alçak ve yüksek kelimelerindense geniş ve dar ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir: “Geniş sesliler (voyelle large), dar sesliler (voyelle étroite)” (Banguoğlu, 2011, s. 35).

MLT’de 8 ünlüden 4’ünün ün/ses cihazının ön, diğer 4’ünün arka tarafında oluştuğunu söyleyen Rossi, bunlardan 4’ünü prepalatali (ön damaksıl) parantez içinde anteriori (ön) “e, i, ö, ü”; 4’ünü ise pospalatali (art damaksıl) yine parantez içinde (art) “a, ı, o, u” biçiminde gösterir. Bu ifadelerin yerine ön veya damaksıl ünlü dizisi ve art veya yumuşak damak ünlü dizisinden konuşulabileceğini de not eder (Rossi, 1939, s. 4).

Dilin dikey hareketine göre de ünlüleri basse (alçak) “e, a, ö, o” ve alte (yüksek) “i, ı, ü, u”; yine söyleyiş sırasında dudakların hareketine göre de ünlüleri neutre (nötr) “e, a, i, ı” ve arrotondate (yuvarlak) “ö, o, ü, u” olarak göstermiştir. Türkolojide genel olarak *düz ünlüler* olarak bilinen ünlülere *neutre (nötr)* ünlü [ə] “vurgusuz ünlü, doğal ünlü, zayıf” anlamlarını taşıyan ifadesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bunda dudakların doğal duruşta bir anlamda yansız/tarafsız duruşta etkili olduğunu düşünmek gerekecektir.

Rossi’nin, *alta* ve *neutre* kelimelerini, ünlü uyumlarından düzlük-yuvarlaklık uyumunu ele alırken- tezin sonraki bölümlerinde yer verilecek- ünlüleri *vocale alta arrotondata (dar-yuvarlak ünlüler)* “ü, u” ve *vocale alta neutra (dar-düz ünlü)* “i, ı” biçiminde kullandığı da görülmektedir.

TP’de ünlülerin özellikleri ile ilgili Türkoloji’de kullanılan *kalin* ve *ince* ünlüleri anımsatan ifadeler kullanılmıştır. Eserde “a, y (ı), o, u ” ünlüleri için *vocali dure* (sert ünlüler) ifadesi kullanılırken “e, i, ö, ü” ünlüleri için *vocali dolci* (yumuşak ünlüler) terimi verilmiştir (Bonelli & Iasigian, 1910, s.1).

Konuşma seslerinin bütün ayırt edici niteliklerini gösterebildiği iddiasında olan Uluslararası Fonetik Alfabenin (IPA) arka planında konuşma ve onun en iyi şekilde nasıl çözümleneceği ile ilgili birkaç varsayımdan biri; parçalı ses birimleri olarak iki kategoriye ayrılabilen ünlüler ve ünsüzlerin betimlenmesinde, onların nasıl üretildikleri ve işitsel özellikleri referans olarak alınabileceğidir (Çev. Pekacar & Güner Dilek, 2009).

IPA’nın sembollerinin oluşturulmasında Roman (Latin) harfleri temel alınmıştır. İtalyanların Türkçe dil bilgisi ve sözlük yazımı başta olmak üzere Türk dili çalışmalarında

yuvala اورا ora yala-يالا jara ياره qajgana قىغانه ara آرا jara يارا damla طامله elmalama المالم

atla- اتلا ovala ارقه arqa قوجه qoca قره qamala قامالا burala باشقه başqa صكره sora

aşağa آشاغى ruba روبا zinala باره para sallala-صالا loqanda لوقانده volta دهاله daha

/e/ ünlüsü

1. Ön seste

Deny, e ünlüsünün kelimelerin başında ʾ ile yazıldığını bazı yenilikçilerin ise bu makamda hemzeli ʾ kullandığını belirtir (s. 23). TP’de e ünlüsünün başta kullanımı ʾ ile. Hemzeli kullanım yoktur.

ejri اكرى ejri اكرى edercesine ايدرجهسنه elli الى ellimek ائلمك ejlenmek ائلمك engel ائلمك eksilmek ائلمك

2. İç seste

İlk hecede e ünlüsü sıfır kullanımdadır. Yani gösterilmez.

sevinc سونج geniş کنش jer يرك keskin كسكىن çelik چليك geçirmek كچيرمك verecek ويره sevgülü سوکىلی gemi گمى demir ديمىر kelmek کلمک gelmek گلمک delik دليک erte ايرته kemer کمر jetişmek يتشمک

İlk heceden sonra, öbür hecelerde (veya eklerde) (sıfır) yahut ʾ bazen ʾ olduğunu Deny, söylese de TP’de ʾ ile kullanım yoktur.

gicenmek گىچىمک düjmelemek دىجىمىمک güzelleştirmek گوزللىشدرمک verecek ويره kokenmek گىکىنمک güvenmek گىشىلمىمک genişletmek گىشىلمىمک beslemek بىسلىمک jükseklik يوکسکلىک ördek اوردک erte سى ertesى

pencereje پنجرهيه şeker شکر kireç کرچ berber بربر reçel رچل hendek هندک

dülger دولگر bedel بدل lekelemek لىکىمىمک debeşir تىشىرىمىمک jengeç يانگىچ kereste كراسته tazelemek تازىمىمک betir بتر ciger جىر tembel تىبل mermer مرمر devlet دولت تنكه tenekhe تىنگه kereviz كروىز devlet دولت aqreb اقرب verem ورم sünger سونگر (Yun.) çengel چىنگىل çemen چىمىن zencebil زىنجىبىل

3. Son seste

ʾ ile yazılır.

اوسته üste ايكنه ijne اوله öjle كلمه gelme ايله پكه peke دوكمه düjme تيره tere
تكمه tekme دوه deve دده dede ننه nene

E ünlüsü ile ilgili son olarak şunu hatırlatmak gerekecek: Deny'nin (s. 23) belirttiği gibi sayısı az olan ama sıklıkla kullanılan birkaç kelimede • ünlüsü alışagelmış şekilde i ünlüsüyle gösterilmesi durumlarına TP'de de rastlanır.

ايديش ediş ويره جك verecek ايندirmek endirmek ايلچی elçi ايرتهسى ertesى
ايردirmek erdirmek

كجه gece ديمك dimek

/ɪ/, /i/

1. Ön seste

Bu iki ses için yazılışın aynı olduğunu söyleyen Deny, ön seste elif, ye; [bazen l] ile gösterildiğini belirtir (s. 25). TP'deki bu kullanıma örnek olan kelimeler:

ايندirmek endirmek ايديش ediş ايش iş ايكنه ijne ايل el ايلچی elçi ايکی iki ايرته ertesى
اينجه ince ايلرى ileri ايصلانماق yslanmaq اييلك ejilik اچمك içmek اييك ipek ايسته istemek اچ iç
ايمدى imdi

2. İç seste

İlk hecede ى ile (bazen sıfır)

وير- ver ييقمق jyqmaq قيصالتماق qysaltmaq ييغمق jıǵmaq سيورى sivri بريسى birisi
كيمسه kimse كيت- git بيقدرمق byqdyрмаق قيزارماق qyzarmaq قىرمزى qyrmyzy ديكلمك dinlemek
بييق byjyq بلانچو bilanço

İlk heceden sonra, öbür hecelerde ى veya sıfır [bazen u]

يازيلمق jazylmaq كچيرمك geçirmek ياننده yanında چليك çelik برلكى birliji آچيق açıq
كسكين keskin

طاپنماق tapynmaq ياپىشدرماق japyşdyрмаq آغير ağır بريسى birisi كنيشلندر- genişlendir-
كشيش keşiş چرچيو çerçive زنجير zencilir پينير pejnir ناصور nasyr سونج sevinc دليل delil

Son seste ى [veya u]

Vavlı şekline TP'de rastlanmamıştır. Deny de vavlı şeklin çok kullanılmadığını bu ekin –üp bağlama kipinde kaldığını ayrıca hatırlatır (Deny, 2012, s. 26)

كرى geri راقى raqy كمى gemi آجى acy ايلچی elçi

/o/, /ö/ ünlüleri

u, ü, o, ö ünlülerin yazılışının esasta aynı yazıldığını vav و ile yazıldığını belirten Deny, o, ö ünlüsünün yazıda daha az gizlenik olduğunu, bunların sadece kelimenin ilk hecesinde bulunduğunu, öbür hecede bulunduğu görülen kelimelerin , yabancı dilden alınmış kelimeler olması gerektiğini ifade eder (Deny, 2012, s. 26)

1. Ön seste

TP’de او ile gösterilir. İlk hecedeki o ve ö ünlüsünün Eski ve Türk yazı dillerinin hepsinde korunmuştur (Karaağaç, 2015, s. 143).

او اويلهه öjlemek اوردهك ördet orمان orman اوکوز öküz اوطةه oda اوجاق ocaq اون on اورتالقه ortalıqda اورتوتörtü ortu اولمق olmaq اوتot اردو ordu اوراق oraq اوغل oğul اورمک örmek اویون ojun اوينامق ojnama اكرنمک öjrenmek اورا ora اوقومق oqumaq اودون odun

2. İç seste

İlk hecede و ile bazende yazılmadığını (sıfır) söyleyen Deny, kelime tek heceli ise و vav’ın her zaman yazıldığını belirtir. (s. 26)

بول bol سوز söz کوز göz کوتورمک götürmek بوغلمق boğulmaq صوغوق sovuq کور-گör- طویجی topcu چوق çoq طولانمق dolanmaq چوقوق uqçoc دوکمک döjmek کوی köy قول qol سويليش söjleyiş بوزمق bozmaq كوپك köpek طوپ top كومور kömür قوغوش qoğuş کوتی kötü صويتارى sojtary بورا bora آغستوس ağostos بوش boş بوغاز boğaz بوجك böcek اولته volta تخم tohum چوپöp چوبان çoban دولت dövlet خوروس horos كومروك gömrük واغون vagon

İç seste diğer hecelerde

مغانوس mağdanos آفون afjon سنور sinor

/u/ /ü/ ünlüleri

1. Ön seste

اوست üst اويونمق ujutmaq اوزاتمق uzatmaq اوجوز ucuz اوشاق uşaq اورمق qurma اولاشدرمق ulaşdırmaq امورکدا umurunda اروج uruc اويومق ujumaq اوج uc اون un اوزاق uzaq

2. İç seste

İlk hecede

طویمق dujmaq صوجی sucu کوجنمک gücenmek قوللانمق qullanmaq طونمق tutmaq کوکنمک güvenmek قوزی quzu یوکسک yüksek درلی türlü بوت but یوزوک jüzük صو su کون gün روم rum تورشی turşu دولکر dülger صورت suret قومار qumar موم mum دوربین dülbin

İlk heceden sonra

اوزونك jüzük sevgülü سوكیلى üstünde اوستنده ujutmaq اويوتماق oturmaق اوطورماق
قوروتماق قوروتماق qultuق قولتوق gümüş كوموش götürü كوتورى sovuق صوغوق boğulmaq بوغلماق

3. Son seste

TP'de kelimelerin sonunda و ve ی ile yazılır.

كوزى gözü صجى sucu قوزى quzu سوكیلى sevgülü قورى quru بو bu كویلى köylü
حولى havlu ياپو japu طوغرى doğru اردو ordu طولو dolu صو su تورپندى törpüntü اولى ölü
قورقو qorqu كوپرى köprü قاپو qapu قیو quju قوطى qutu قورو quru اویقو ujqu
بورغو burgu بورو boru قیو qapu بوغو boğuşu تۈرلۈ türölۈ قونشۇ qomşu

اینجو incu آرزو arzu تورشى turşu

Ünsüzler.

Ünsüzlerin sayısı ve veriliş sırası.

Tablo 9. Ünsüzlerin Sayısı ve Veriliş Sırası

TP	b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, ş, t, v, z, ayn
MLT	b, c, ç, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z
CLT	b, c, ç, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Türkçede 21 ünsüz olduğundan söz eden Scandino ünlüler de olduğu gibi ünsüzlerin de *sert* ve *yumuşak* olarak ikiye ayrıldığını söyler;

Sert ünsüzler: ç, p, t, k, s, ş, f; yumuşak ünlüler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, v, y, z (s. 2).

Ünsüzlerin sınıflandırılması.

Ünsüzlerin, dört temel fizyolojik ölçüte göre birbirinden ayrıldığını belirten Eker (Eker, Çağdaş Türk Dili, 2015, s. 207), bu ölçütleri şöyle sıralar:

Oluşum (boğumlanma) noktası

Ses tellerinin durumu

Hava akımının durumu (süreklilik-süreksizlik)

Ağız-geniz karşıtlığı

TP, MLT ve CLT'de bu ölçütlere göre ünsüzlerin sıralanışı aşağıda tablolar biçiminde verilmiştir:

Oluşum (boğumlanma) noktasına göre.

Tablo 10. *Oluşum Noktasına Göre Ünsüzler*

TP	-
MLT	Çift dudak ünsüzleri p, b, m Diş-dudak ünsüzleri f, v Diş eti ünsüzleri t, d, s, z, r, n Diş eti-damak ünsüzleri ç, c, ş, j, y Art damak ünsüzleri k, g, ğ Yanal ünsüz l Gırtlak ünsüzü h
CLT	-

Ses tellerinin titreşip titreşmemesine göre ünlüler.

Tablo 11. *Ses Tellerinin Titreşip Titreşmemesi Göre Ünsüzler*

TP	-
MLT	Ötümsüz ünsüzler ç, f, h, k, p, s, ş, t (sorde) Ötümlü ünsüzler b, c, d, g, ğ, j, v, z (sonore) Yarı ünlü y Titrek ünsüzler r, l Nazal ünsüzler m, n
CLT	Ötümsüz ünsüzler ç, f, h, k, p, s, ş, t (sorde) Ötümlü ünsüzler b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z (sonore)

Süreklilik ya da süreksizlik.

Tablo 12. *Süreklilik ya da Süreksizlik*

TP	-
MLT	Süreksiz (momentanee o esplosive) b, c, ç, d, g, k, p, t Sürekli ünsüzler (Continue) f, ğ, h, j, s, ş, v, z
CLT	-

Ünsüzlerin şematik sınıflandırılması.

TP: -

MLT:

Tablo 13. *Ünsüzlerin Şematik Sınıflandırılması*

Ünsüzler	Dudaksıl		Dişli		Gırtlak sesleri	Gırtlaklılar
	Çift dudaklılar	Diş-dudak	Asıl dişliler	Damaklılar		
Süreksiz - Ötümsüzler	P		t	ç	k	
Ötümlüler	b		d	c	g	
Sürekli - Ötümsüzler		f	s	ş		h
Ötümlüler		v	z	j	ğ	
Yarı ünlüler				y	l	
Titrekler			r			
Genizliler	m		n			

CLT: -

Ünsüzler ile ilgili değerlendirme.

CLT ve MLT eserlerinde ünsüzlerin alfabe de nasıl gösterildiği ile ilgili bilgiler yukarıda verilmiştir. Yukarıdaki bilgilere ek olarak; CLT ve MLT’de ünsüzler Latin alfabesine göre sırasıyla verilirken, çeviri yazı kullanılan TP’de *b*’den sonra Türkçedeki *ç* (çe) *ç* sesi verilmiş, Türkçe *c* (ce) sesi, *f*’den sonra ‘*ğ*’ biçiminde sıraya konulmuştur. Diğer iki eserde ünsüzler kendilerinden sonra *e* sesi getirilerek verilirken bu eserde ünsüzler tek başlarına, küçük şekilleriyle verilmiştir. CLT ve MLT’de her sese karşılık bir harf düşünülerek ünsüzler 21sembolle/grafemle verilirken TP’de *b,ç*(*cento İtalyanca*), *d, f, ğ*(*İt. gente*), *ğ*(*İt. gara*), *ğ*(*Fransızca r grasseyé gibi*),*h*(*zayıfça içe çekilerek*), *h*(*Almancadaki Haus’taki h gibi*), *h*(*Almanca ch acht gibi, fakat sık sık önceki h gibi söylenir*), *j* (*İt. ieri’deki i gibi*), *k* (*ch İt. chi*), *l, m, n, p, q*(*İt. canto’daki c gibi*), *r, s*(*s İtalyancadaki gibi sert olarak*), *ş*(*scendo’daki sc gibi*), *t, v, z* (*s rosa’da İtalyancadaki gibi yumuşak olarak*), ‘*ajn,ma*’mur kelimesindeki gibi hece sonundaysa boğazsıl hafif baskılı, iki ünlü arasındaysa sıradan bir ara, duraklama ile :*tabi*’at 23 sombolle ‘(ayın)la beraber 24 sembolle verilmiştir.

Eserde kullanılan transkripsiyon sistemi ile ilgili aşağıdaki tablo ek olarak TP’de sona eklenmiştir:

Nome	Forma unita			Trascrizione normale	Pronuncia
	Forma staccata	alla precedente	ai due lati		
<i>elif</i>	ا	ا			<i>a</i> (in mezzo o in fine di parola). — In principio di parola indica, come lo spirito leno nel greco, che essa comincia per vocale (espressa o sottintesa)
<i>be</i>	ب	ب	ب	ب	<i>b</i> <i>b</i>
<i>pe</i>	پ	پ	پ	پ	<i>p</i> <i>p</i>
<i>te</i>	ت	ت	ت	ت	<i>t</i> <i>t</i>
<i>se</i>	س	س	س	س	<i>s</i> <i>s</i> duro.

Şekil 14. TP'de alfabe.

<i>gim</i>	ج	ج	ج	ج	<i>g</i> <i>g</i> in 'gente'.
<i>cim</i>	چ	چ	چ	چ	<i>c</i> <i>c</i> in 'cento'.
<i>ha</i>	ح	ح	ح	ح	<i>h</i> <i>h</i> tedesco in 'Haus'.
<i>kha</i>	خ	خ	خ	خ	<i>kh</i> <i>kh</i> tedesco in 'echt'.
<i>dal</i>	د	د	د	د	<i>d</i> <i>d</i>
<i>zal</i>	ذ	ذ	ذ	ذ	<i>z</i> <i>z</i> dolce in 'rosa'.
<i>re</i>	ر	ر	ر	ر	<i>r</i> <i>r</i>
<i>ze</i>	ز	ز	ز	ز	<i>z</i> <i>z</i> dolce.
<i>je (j franc.)</i>	ژ	ژ	ژ	ژ	<i>j</i> <i>j</i> francese.
<i>sin</i>	س	س	س	س	<i>s</i> <i>s</i> duro in 'se'.
<i>scin</i>	ش	ش	ش	ش	<i>sc</i> <i>sc</i> in 'scendo'.
<i>sad</i>	ص	ص	ص	ص	<i>s</i> <i>s</i> duro.
<i>dad</i>	ض	ض	ض	ض	<i>z, d</i> <i>z</i> dolce e talvolta <i>d</i> .
<i>ty</i>	ط	ط	ط	ط	<i>t</i> <i>t</i>
<i>zy</i>	ظ	ظ	ظ	ظ	<i>z</i> <i>z</i> dolce.
<i>aïn</i>	ع	ع	ع	ع	<i>'</i> (in mezzo o in fine di parola). — Lieve compressione gutturale se in fine di sillaba semplice lato se tra vocali.
<i>ghaïn</i>	غ	غ	غ	غ	<i>g</i> <i>g</i> grassoyé fr.

fe	ف	ف	ف	f	f
qaf	ق	ق	ق	q	c in 'canto'.
chaf-i-arabi; ghiafi-farsi; soghir nun	ك	ك	ك	k; j; ġ; n.	— ch in 'chi'; ġ in 'chiedo'; g in 'gara'; n.
lam	ل	ل	ل	l	l
mim	م	م	م	m	m
nun	ن	ن	ن	n	n
rao	و	و	و	v; u, o, ū, ō.	— v; u, o, ū (fr. in 'une'), o (= eu fr.).
he	ه	ه	ه	h	h aspirata debole.
je	ي	ي	ي	j; y, i.	— i semivocale in 'ieri'; e muto franc.; i.

Şekil 15. TP'de alfabe (Devamı).

Şekil 7 ve 8'e bakıldığında; ك harfinin kâf-ı Arabî, kâf-ı Farisî, sağır nun biçiminde kullanımlarına denk gelmesi için k; j; ġ; n harflerinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan k sesi İtalyanca chi'de olan ch gibi; j sesi İtalyanca chiedo'da olan i gibi; ġ sesi İtalyanca gara'da olan g gibi; n (sağır nun) sesi ise n gibidir. Yine tablodan, daha önce kitabın başında 1. Maddede yer almayan ĵ sesine karşılık olarak Fransızca j sesinin verildiği anlaşılmaktadır.

Bu son tablodan hareketle TP'de diğer kitaplardan farklı olarak seslerin verilmesi için özel harf sembolleri kullanıldığı görülmektedir. Kitabın çeviri yazı anlayışına uygun hazırlandığını burada tekrar söylemek gerekecektir. Zira o dönemde Arap alfabesi kullanılmaktaydı. Bu kitapta seslerin kelime başında, ortasında, sonunda nasıl yer aldığı sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

CLT ve MLT'deki tablolardan hareketle CLT'de harflerin söyleniş şekline göre ġ harfinin 'ġe' biçiminde yazılmadığı görülmektedir. Bunda bu gün de bu harfin Türkiye Türkçesindeki 'yumuşak g' ifadesinin yaygın olarak kullanılması etken olarak düşünülebilir.

Ünsüz seslerin söyleniş ile ilgili olarak yapılan açıklamalarda;

-b'nin söyleniş ile ilgili açıklama yapılmamıştır.

-c'nin CLT'de İtalyanca 'g' ile başlayıp 'e' ve 'i' sesleriyle devam eden kelimelerdeki şekliyle söylendiğini 'gelato', 'gigante'; MLT'de İt. 'genio' daki 'g' sesi gibi söylendiğini; TP'de ġ ile verilen sesin İt. 'gente' deki gibi söylendiğini görmekteyiz.

-ç'nin CLT'de İtalyanca 'c' ile başlayıp 'e' ve 'i' sesleriyle devam eden kelimelerdeki şekliyle söylendiğini 'cesto', 'ciliegia' görmekteyiz. İtalyancada 'c' sesiyle başlayıp 'a', 'o' ve 'u' sesleri gelirse kelime 'Cuba' [kuba], 'cosa' [koza], 'ch' ses birliğinden sonra 'e' ve 'i' gelirse 'chilo' [kilo] biçiminde söylendiğine dikkat edilmesi gerektiği not edilir. MLT'de 'ç'

sesi için İt. ‘cena’ kelimesindeki örnek verilirken, TP’de aynı ses için İt. ‘cento’ kelimesindeki gibi söyleneceğini belirtilir.

-Üç eserde de, ‘d’ ve ‘f’ için ayrıca bir açıklama yapılmamıştır. Rossi ‘d’ için ‘d sesi İtalyanca ötümlü ve dış ünsüzü d sesi gibidir. Arapça kelimelerde çift d sesli kelimeler sağır eder derecesinde söylenir. : *cadde veya catte; Muhiddin veya Muhittin.*’ açıklamalarını yapar (Rossi, 1939, s. 11)

-‘g’nin CLT’de, İtalyanca ‘g’ile başlayıp ‘a’, ‘o’ ve ‘u’ sesleriyle devam eden kelimelerdeki şekliyle söylendiğini ‘gatto’, ‘goccia’; ‘gh’ diyagramından sonra ‘e’ ve ‘i’ sesleriyle devam eden kelimelerdeki şekliyle ‘ghiro’, ‘ghetto’ söylendiğine dikkat çekilir. MLT’de ‘g’ için İt. ‘gara’ kelimesindeki gibi söylendiğini görmekteyiz. MLT’de g göstergesinin de eşlik ettiği ünlüye göre değişik iki sesi temsil ettiği, dolayısıyla *Gelmek* ve *gavga* kelimelerindeki g seslerinin farklı değerde olduğu, yine g sesinden sonra *ö,ü* geliyorsa bu kelimelerdeki g sesinin büyük oranda damaksız olduğu, : *görmek (g’örmek)* bilgileri ek olarak eserin sonraki bölümlerinde verilmiştir (Rossi, 1939, s. 10). TP’de ‘g’ ile verilen sesin Rossi’de seçilen ‘gara’ kelimesi gibi aynı örnek verilir.

-‘ğ’nin CLT’de İtalyancada bir karşılığının olmadığı, bu sesle başlayan bir kelimenin Türkçede bulunmadığını, bu sesin kelime içindeki telaffuzu kendinden sonra gelen ünlüye göre değiştiği diğer bilgiler arasındadır. Örneğin bu sestten sonra ‘e’ veya ‘i’ gelirse Türkçe ‘y’ gibi söylenir. Yine ‘ğ’ sesi iki ince ünlü arasında bazen ‘y’ gibi söylenirken *düğün* gibi, bazen söylenmez, sessiz kalır *sevdiğim* gibi. Kendisinden önce kalın ünlü gelirse de uzatılarak söylenir. *Dağ* gibi.

‘ğ’ nin neredeyse genelde *intervocalica* (ikiünlüarası) değerinde olduğunu söyleyen Rossi’, bu sesin kendisine eşlik eden ön damak veya arka damak ünlüsüne göre değişiklik gösterdiğini, birinci durumda neredeyse yarı ünlü y değerinde olduğunu belirtip *değil* kelimesi *deyil veya deil* biçiminde söylendiğini söyler. İkinci durumda çok derin boğazsız sese sahip veya örtülü olduğunu belirtir. : *dağa*. Her iki durumda da yaklaşık bir telaffuzun kendinden önceki ünlü uzatılarak elde edilebileceğini işaret eder: *de.il, da.a.* (Rossi, 1939, s. 10).

TP’de ‘g’ gösterilen bu sesin Fransızcada ‘*r grasseyé*’ olarak tanımlanan ses değerinde olduğu vurgulanır.

-‘h’nin CLT’de, İngilizce ‘how’, ‘heavy’ kelimelerindeki gibi söylendiği, bazen de *Mehmet* kelimesinde olduğu gibi söylenmediği bilgisi vardır. MLT’de laringale (gırtlaksız) bir ses olduğu verilir. Rossi, h’nin Türkçede çoğunlukla sesinin kısık/sağır olduğunu söylemektedir. Bu durum, Arapça bazı kelimelerde Türkçe söylenişin nasıl etkili olduğunu

açıklayabildiğini belirten Rossi, Arapça *maḥdūm* kelimesi Türk söylenişinde h+d>ht benzeşmesi dolayısıyla *mahtum* biçiminde karşımıza çıktığını ifade eder. Yine *dar'uhdeh* Farsça Arapça tamlaması *deruhte* biçiminde Türkçe söylenişe uyduğunu örnekler (Rossi, 1939, s. 11).

- 'j'nin seyrek olarak Fransızca ve Farsça kelimelerde rastlanıldığı ifadesi CLT ve MLT'de geçmektedir. : *proje, rejim; pejmürde, müjde*.

TP'de 'j' ile gösterilen ses, eserin başında alfabede yer almamıştır. Sesin Fransızcadaki 'j'değerinde olduğu kitabın sonundaki tabloda ifade edilir. Eserde kullanılan 'j' sembolü Türkçedeki 'y' sesine denk olarak verilmiştir. Zira İtalyancada epsilon olarak ifade edilen 'y' grafemi yoktur. Bu grafeme yabancı dillerden alınan kelimelerde rastlanır. Türkçedeki 'y' sesine denk olarak İtalyanca 'ieri' kelimesindeki baştaki 'i' örnek olarak verilmiştir.

-İtalyancada "cappa" denilen 'k' nin sembol olarak İtalyancada yabancı dillerden geçen kelimelerde kullanılır. Türkçede 'k'sesinin İtalyancadaki ses denkliğiyle ilgili bilgi, yukarıda 'c' sesinin ele alınmasında verilmişti. O bilgilere ek olarak Rossi, Türk-Latin alfabesindeki *k* göstergesinin boğazsıl farklı iki sesi temsil ettiğini, bir *kⁱ*'nin ön damak ünlülerine eşlik ettiğini, daha derin olan *k' (=q)*nınsa ard damak ünlülerine eşlik ettiğini söyleyerek, *köpek* (*kⁱöpekⁱ* biçiminde söylenen) kelimesindeki *k*'ler ile *konak* kelimesindeki *k*'ların farklı ses değerinde olduğunu belirtir. TP'de ön damak ünlüleriyle 'k' sembolünün kullanıldığı, art damak ünlüleriyle 'q' nun tercih edildiği görülmektedir.

- 'l'nin bir önceki maddede ön ve art ünlülerle çıkan 'k' nın gibi değerlendirildiğini yine Rossi'de görmekteyiz: 'Titreşimli yan ünsüz *l* iki farklı sese sahiptir. Birisi ön damak ünlüsüyle beraber çıkan diş sesi *l*, diğeri ard damak ünlüsüyle örtük olan *l* sesi. : *ölmek, olmak*.

Arapçadan türetilen kelimelerde *l* sesi *lⁱ* değerine sahiptir. Bu durumda kendinden sonra gelen ünlüde uzatma işareti kullanılır. : *lâzım(lⁱazım), lûgat(l^ugat).*' (Rossi, 1939,s. 10)

- 'm' için ayrıca bir açıklama yoktur.

- 'n' için Rossi *n* sesi genizsıl diş sesi olduğunu, bazı kelimelerde, ağızlarda tamamen kaybolmayan *ñ* (ng) sesi gibi aktüel olarak söylendiğini: *deniz (deñiz)* ifade ederken, bu sesin izlerine Kuzey Afrika'da Arapçaya giren Türkçe kelimelerde ve soyisimlerde rastlanıldığını ilave eder. : *Denghizli* Tunuslularda görülen bir soyaddır. Yine *yinghişārī* Trablus'ta karşılaşılan bir kelimedir. Rossi bu kelimenin *yeni çeri* kelimesinden geldiğini düşünmektedir (Rossi, 1939, s. 11).

TP’de ‘n’ ve *sağır nun* için ayırt edici bir sembol yoktur. İkisi de ‘n’ ile gösterilmiştir. Alfabe tablosunda Arapça ك’in, ‘sağır nun’u karşılamak için kullanıldığından yukarıda zaten bahsedilmişti.

-‘p’ ve ‘r’nin telaffuzu ile ilgili ayrı olarak bir açıklama yoktur.

-‘s’nin İtalyancada sessiz/sağır ‘s’ gibi olduğunu D’Amora belirtirken, Rossi bu sesin gerek başta gerek kelime içinde ortada gerek son ses olarak gerekse de iki ünlü arasında hep sert olduğunu söyler. Bu sesin sert olduğunu TP’de de görüyoruz.

-‘ş’nin İtalyancada ‘sc’diyagramıyla başlayıp ‘e’ ve ‘i’ seslerini takip eden kelimelerde olduğu gibi söylendiği üç eserde de görülmektedir.

-‘t’ ve ‘v’ için de açıklama yapılmamıştır.

-‘y’nin yarı ünlü değeri veren ses olduğunu söyleyen D’Amora bu sesin İtalyancaya yabancı dillerden geçen ‘y’ye eş değer olduğunu söyler: *yogurt, yoga*. İtalyancada ise *ieri* ve *aiuto* kelimelerindeki ‘i’ ye karşılık geldiğini söyler. MLT’de de İtalyanca ‘ieri’ kelimesindeki ‘i’ gibi olduğu ifade edilirken, TP’de ‘j’ ile gösterilen bu sesin yarı ünlü değerinde olduğunu söylenir. TP’de ‘y’ sembolünün ‘i’ sesini karşılamak için kullanıldığını tekrar hatırlatmak gerekecektir.

-‘z’nin İtalyancada yumuşak ‘s’ gibi *rosa* söylendiği üç kitapta da verilmektedir. Rossi İtalyancadaki ‘zaino’ kelimesindeki ‘z’ ye benzediğini ekler. ‘z’ sesi bilgileriyle ünsüzlerle ilgili bilgiler tamamlanır.

k ve *g* ünsüzleri bazı Arapça ve Farsça kelimelerde *a* ve *u* ünlüsünden önce damaksıl ses özelliklerine sahiptirler. Bu durumlarda düzeltme/uzatma işareti kullanılır. : hükûmet.

s gerek başta gerek ortada gerek sonda gerekse ünlüler arasında daima serttir.

z İtalyancadaki *s (rosa)* hep yumuşaktır.

Rossi, ünsüzlerin söylenişi ile ilgili olarak *h* için gırtlaksıl terimini kullanır.

TP’nin sözlük kısmının madde düzeni şu şekilde düzenlenmiştir: Madde başında İtalyanca kelime, sonrasında kelimenin latin harfleriyle Türkçe karşılığı, sonrasında da Türkçe karşılığının harekesiz, Arap harfleriyle yazımı gelmektedir. Kelimelerin daha iyi anlaşılması için madde içerisinde örnek ifadelere, kalıp kullanımlarına, cümlelere, atasözlerine genelde yer verilmiştir.

abbajare *havlamaq* هاولامق, *af qurmaq*; can che ab-
baja non morde *havlayan köpek ysyrmaz opp. af*
quran köpekden qorqma.
abbandonare *terk et.* ترك ا.; non ci abbandonate! *bizi*
onutmajynyňz! (jüzden *braqmajynyňz!*).
abbassare *endirmek* ايندرمك; abbassa la tenda! *perdeji*
endir!
abbasso (moto) *aşağa* آشاغي; (stato) *aşağda* آشاغيدە;
vieni a. ! *gel aşığa!*.

Şekil 16. TP sözlük bölümünden.

TP’de Arap Harfiyle ünsüzlerin yazımına örnekler.

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, İtalyanlar veya İtalyanca bilenler, Türkiye’deki Harf İnkılabı’na kadar Türkçe dil bilgisi yazımı ve öğretimi ile ilgili öncelikle Arap alfabesiyle kullanılan Türkçedeki seslere denk olacak Latin harfleri bulma, gösterme çabası içinde olmuşlardır. Zira eski yazı sisteminde bazı seslerin karşılanması güçlüklerle doluydu. Standart bir yazım anlayışı yerleşmemişti. Bazı seslerin verilmesi çeşitlilik arz ediyordu. Bu anlamda hem çeşitlilik gösteren son eserlerden birisi olması açısından, hem Harf İnkılabı öncesinde kaleme alındığı için geçiş dönemi özellikleri taşıması açısından hem de bugünkü standart Türkçenin yerleşmesi için Latin alfabesine geçişi destekleyen çalışmalarda İtalyanların yerini, gayretini belirlemek açısından sistematik anlamda İtalya’da Türkoloji çalışmalarını başlatan Luigi Bonelli’nin *Il Turco Parlato* eserindeki kelimelerin yazımına dair örnekleri burada göstermek anlamlı olacaktır. Eserdeki ünlülerin yazımı ile ilgili örnekler yukarıda verilmişti. Ünsüzlerin yazımı ile ilgili olarak aşağıdaki örnekler verilebilir:

/b/ ünsüzü

Ön seste

Genellikle ب ile yazılır.

bozarmaq بوزامق bıkmaq بقمق but بوت başka بشقه bir بر beslemek مك بول bol بول
basmaq باصماق baş باش bozmaq بوزمق baqmaq باقمق bejaz باز byjyq بيق bu بو beklemek مك بكله
pahaly بهالي

parmaq بارمق kelimesinde b sesi Arap harfiyle aslı yazılış şekliyle yazılmasına rağmen Latin harfiyle olan çeviri yazısında p sesi ile gösterilmiştir. Yine yabancı kelime olan pehlivan بهلوان kelimesi de Arap harfli yazımında aslı biçiminde olmasına rağmen Latin harfli çeviri yazıda p'li şekliyle yazılmıştır.

İç seste

şüpe شبیهه sapan صبان haber خبر mohabbet محبت qabul قبول abdest آبست ruba روبا
 alyqqalab غلبه لك kibrit كبريت şubat شبات fabriqa فابريقه ebedi ابدى gurbet غربت hodbin خودبين
 zambaq زنباق bağçeban وان باغچه debeşir تبشیر baht بخت tabja طابيه
 (perşembe(pencşembe پنجشنبه

Son seste

hisab حساب deraqab در عقب gyjab غياب kebab كباب arab عرب kesb كسب kezab قزاب
 acaiib عجائب qasab قصاب kitab كتاب edib اديب dib دب tesahüb تصاحب sebeb سبب çorab چوراب
 aqreb عقيب şurup شروب intihab انتخاب hep حب garb غرب mahcub محجوب zarb ضرب

p ünsüzü

Ön seste

pişmek پشمك parmaqlyq پارمقلق pek پك parlaق پارلاق piliç پلیچ pot پوت
 pis بیس

patlamaق پاتلامق pas پاس pala پالا pire پیره pyrty پرتی

İç seste

japıştıрмаق ياپیشدرمق öpmek اوپمك tepmek تپمك çapqyn چاپقین tapynmaq طاپنمق
 köpek كوپك japraq ياپراق japu ياپو japmaq ياپمق kepek كپك ipratmaq ايپراتمق
 qapamaق قپامق küpe كوپه arpa آره çyblaq چيلاق çarpyntysy چارپنتیسی
 törpüntü تورپندی tepe تپه qapatmaq قاپاتمق ipek ايپك süpürge سپرکه kirpi کيرپی

Son seste

şurup شروب çöp چوپ sap صاپ dib دب ip ایپ top طوب qyzarup قیزاروب gidup کیدوب
 ojalanup اویالانوب topdolu طوب kesup کسوب

c sesi

Ön seste

coşma جوشمه civciv جیو جیو

cenaze جنازه cümle جمله cehiz جهیز cinayet جنایت cezve جزوه cesaret جسارت can جان
 cyzdan جزدان cijer جکر cennet جنت ceviz جویز cival جیوال cevahir جواهر cömerd جومرد cins جنس

جمهریت cumhuriyet جزا ceza جاسوس casus جامه‌دان camedan جام cam جلد cild جبهه cübbe جنرال ceneral

son seste

دنج dinc کولنج gülünc آغاج ağac سونج sevinc تونج tunc اوج uc بورج borc اودنج ödünc

اوج öc قيصقانع qysqanc چکيج çekic اوصانج osanc يانکج ecjeng اوج avuc ککج gec ککج güvec

قلنج qylyc کوج güc

علاج ilac هاوج havuc صهرنج sarnıç تاج tac خاج haç کنج genc پنج penc علاج ilac پرنج pirinc سطرنج satranc خرج harc

ç ünsüzü

Ön seste

چوقق çocuq چلیک çelik چاقمق çaqmaq چیقماق çyqmaq چاپوق çapuq چراغ çyraq چفت çift چشنه çeşne چوق çoq چشیت çeşit چکمک çekmek چاماشیر çamaşyr چاپقین çapqyn چرکین çirkin چوراب çorab چاک çan چنغراق çyngyraq چاغرمق çağyрмаق چکمه çekmece چالشمق çalyşmaq

İç seste

کچیرمک geçirmek آچیق aчыq رنجر rençper آچماق açmaq آلچاق alçaq ایچمک içmek بلانچو bilanço فیچی fyçy پولیچه poliça کچی keçi بیچاق byçaq رچل reçel چرچیوه çerçive سچی seçi چیچک çiçek بیچیم biçim قامچی qamçy باغچان nbağçeba باوجه bağçe ایچیکی içki بیچیجی biçici کوچک küçük کوجه göçebe ایچون içun پارچه parça بلدیچین byldyrçin سالچه salça فرچه fyrça پاچاورا paçavralا بکچسی bekçisi کرچک gerçek کچینه geçine لغتچه lugetçe پنجه pençe پرچم perçem

Son seste

هیچ hiç کیرچ kireç صاچ saç پابوچ pabuç صهرنج sarnıç ایچ iç خاج haç يانکج jengeç بیصوچ bisuç قوچ qoç پلیچ piliç قیرلانغچ qyrlangyç ککچ güveç اوج üç ورنیچ verniç

d ünsüzü

دوکمه لمک düjmelemek طومق dujmaq دیوار duvar دوستلق dostluq طوناتمق qdonatma دهاله dahale دلیل delil طمارى damary دیکله مک dinlemek طورمق durmaq دالمک tellal دوکمه döjmek طاورا davar تمغال damgal دکان dükjan دلباز dilbaz دلیک delik طابان daban طاز daz

İç seste

ایندرمک endirmek قدر qadar عادت adet ایدیش ediş ایدرمق idirmek زردالی zerdali یاپشدرمق japyşdyрмаق کدر keder یاردم jardym لوقندهی loqandaci زردالی zerdali

qaldırmaq قالدرمق idareه ايداره müdir مدير sevda سودا ördək اوردک gidup كيدوب
byqdyrmaq بيقدرمق havadar هوادار öldürmek اولدرمك avyndyrmaq آويندرمق oğadab بوغاده
myhladyz مقناطيس قوندوره qonduraci جى قودان qaptan صندق sandyq
adam آدم hurdat خردوات baldyz بالدیز birader برادر

Son seste

şazadə شاداد bendad مزاد mezat کاغذ kjaad ضد zyt vüçüd وجود damad داماد dcömer جومرد
icadاد icadad سودa süd میلاد milad عناد inad آرمود armud سکود söjüt کلید kilid دردرد derd
kükürd کوکورد

t ünsüzü

Ön seste

dujmaq طويق tapynmaq طابنمق tutmaq طوتمق taki تاکه donatmaq طوناتمق damla طامله
tersane ترسانه damary طمارى utopc طويجى dolanmaq طولانمق tellal دلال tabur طابور davar طوار
tevrat تورات terazi ترازى damgal تمغال tumurcaq طمورجق tunc تونج tere تره daban طابان
tekme تكمه daz طاز tarla ترلا türki تركى temiz تمیز tepe تپه tahta تخته tutqal طوتقال
maqtany طانيمق

Son seste

mülaqat ملاقات uyut اويوت qanat قنات git- كيت but بوت göt- كوت çift چفت qurut- قوروت
quşat- قوشات çeşit چشيت aboqat اوقات bilet بيلت sert سرت sepet سپت et ات at- آت bit- بيت
baharat بهارات ot اوت kibrit كبريت tut- توت tat طات rast راست paket پاكْت qurt قورت mart مارت
şerit شريت bulut بلوط pot پوت yhtapot اختاپوت barut باروت dört درت qat قات yaqut ياقوت
alet آلət söjüt سکود üst اوست evet صالت salt salt آلət

g ünsüzü

Ön seste

güzel گوزل geçirmek كچيرمك kuzgü- كوزگى geri كرى gücenmek كوجنمك güvenmek كوكنمك
genişletmek كنيشلتمك götürmek كوتورمك gitmek كيتمك gemi كمى gelme كلمه göt- كوت

İç seste

düjmelemek دوكمه لمك güvenmek كوكنمك ijne ايكنه direji ديركى sevgülü سوكلی
deliji دليكى qavgal غوغال döjmek دوكمك düjme دوكمه mangal منغال yijitlik يكيتركلى ejri اكرى
qazan قزان deşmek دكشمك dejişmek كوكرچين güverçin بكى beji دكمك dejmek دكر deşmek دكشمك dalgyn دالغين
ejlenmek اكلنمك

Son seste

كوك-دك dej-
ñ ünsüzü (nazal n)

İç seste

ديكله مك diñlemek

گلدینیز geldiñiz

یپی yeñi

اڭلاماق añlamaq

صکره sora

ياڭلىش jañlyş

طوکوز domuz

دکز deñiz

چکه çeñe

گۆل göñül

اکسه eñse

قراڭلىق qarañlyq

اوڭنه öñüne

يالکز jalñız

طوکدرمه doñdurma

يېمک jeñmek

Son seste

چاڭ çañ

صوڭ soñ

يوك juñ

بيک biñ

s ünsüzü

Ön seste

Art ünlülü

su-سو su صو sallamaق صاللاماق sarymsaq صارمساق sapan صبان saqal صقال صارى sary
sojtary صويتارى sojق صيچاق sycaq صاچ sandyق صنديق soğan صوغان sysqa صيسقه صاغ
satun صاتون sora صکره sormaق صورمق sytma صتمه son صوڭ syق صيچ syquق صوغوق sovuق

Ön ünlülü

söz سوز sirke سرکه sivrى سيورى sevinc سونچ sevgülü سوکىلى sevmek سومک
sürmek سورمک sürücü سوروجى semer سمر sert سرت sepet سېت sermaje سرمايه santim سانتيم
sütün ستون seçى سچى

İç seste

Art ünlülerle

qysaltmaq قیصالتماق sağıstos آغوستوس joqsa یوقسه asmaق آصمق jaslamak یاصلانماق yslatmaq ایصلاتماق baston باستون usta اوسته jasdyq یاصدیق ıslaq ایصلق astar آستار qysqanc قیصقانج basamaق باصامق basmaq باصمق arslan آرسلان manastir مناستیر ıysırmaq ایصیرمق osanc اوصانج uraustره اوستوره musluq موصلق sarsmaq صارصمق aqsırmaq آقسیرمق bağırsaq باغرساق asmaق آصمه qusmaq قوصمق

Ön ünlülerle

keskin کسکین üstünde اوستنده kimse کیمسه beslemek بسلهک jüksek یوکسک eski اسکی göstermek گوسترمک püskül پوسکول kesmek کسمک dirsek درسک kereste کراسته eksik اکسیک ense اکسه protesto پروتستو asirکه اسیرکه esirgemek اسنمه esnemek اسکمله iskemli دستره destere sequestro سقوسترو ispiro اسپروتو oksürük اوکسوروک pisqopos پیسقوپوس okse اوکسه

Yardımcı ses.

Yardımcı ünlü.

Tablo 14. Yardımcı Ünlü

TP	Ünsüzle biten isimlere getirilen iyelik ekleri:	im, in, imiz, iniz biçiminde verilmiş. (s.3)
MLT	Ünsüzle biten isim ve fiil köklerine ek getirildiğinde kullanılır. Kök ünlü ile biterse bu ünlü uygulanmaz.	ev, evim; baba, babam s. 8
CLT	Ünsüzle biten isim ve fiil köklerine ek getirildiğinde kullanılır.	

MLT’de *yardımcı ünlü* ifadesi doğrudan kullanılmaktadır. “ekler önündeki yardımcı” (Rossi, 1939, s. 8) ifadesiyle kullanımı daha belirgin duruma getirilmiştir. Yazar böylesi bir ünlünün ünsüzle biten kelimelere ek getirildiğinde aynı ekin diğer biçimlerinden farklı olduğunu göstermek için parantez içinde () gösterdiğini belirtmiştir. Yardımcı ünlünün parantez içinde verilmesi bu ünlünün kullanımının gerekli durumlarda ortaya çıktığını belirtmek içindir. Yazar bu konuda birinci tekil iyelik ekinin kullanımı örnek vermiştir:

-(i)m;

ev, evim biçiminde yardımcı ünlünün kullanıldığını,

baba, babam biçiminde yardımcı ünlünün olmadığını belirtmiştir.

TP’de bu ek *im, in, imiz, iniz* (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 3) biçiminde koyu olarak gösterilmiştir. Ünlünün yardımcı ünlü olduğu ile ilgili bir ifade kullanılmamıştır. Ünlü harf getirilir diye bir ifade yoktur. Oysa ki yine TP’de ünlüyle biten kelimelere örneğin durum ekleri getirildiğinde *n* veya *y* ünsüzünün getirildiği belirtilmiştir.

Yardımcı ünlünün zorunlu durumlarda kullanıldığını belirten Ercilasun (2000); tek ünsüzden ibaret eklerden önce gelen ünlüleri, bu durumda zaruret çıkmasından dolayı yardımcı ünlü olarak değerlendirirken, “*şimdiki zaman, çokluk 1. ve 2. şahıs iyelik, çokluk ikinci şahıs (z’li) eklerinin başındaki ünlüleri yardımcı ünlü olarak değerlendirmek doğru değildir*” (s. 223) biçiminde değerlendirmiştir.

TP ve CLT’de sıra sayı sıfatı yapan *-nci* isimden isim yapan ekin, ünsüzle biten sayı isimlere getirildiğinde yardımcı ünlüyle kullanıldığı da görülmektedir.

bir-inci, üç-üncü

Yardımcı ünsüz (y).

Tablo 15. Yardımcı Ünsüz (y)

TP	Hâl eklerinin kullanımında, isim ünlüyle biterse ‘ <i>nin (tepe-nin), je (tepe-je), ji (tepe-ji)</i> ’ kullanılır.
MLT	Ünlü ile biten isim veya fiil köküne yine ünlüyle başlayan ek getirilmek istenirse araya yardımcı ünsüz girer. Bu ünsüz en çok <i>y</i> nadir olarak <i>s</i> veya diğerleridir. <i>gemi, gemiye; baba, babaya</i> s. 8
CLT	a. Ünlüyle biten isimlerin ek fiil çekiminde <i>öğrenciyim, öğrenci-y-im</i> <i>Hastayız, hasta-y-ız</i> s. 26.
	b. <i>öğretmen miyim?</i> Sorusunda olduğu gibi soru ve ünlüyle başlayan şahıs eki arasında. s. 35.

“Türkçede art arda gelemeyen iki ünlü arasında bir ses türetirken rastgele birçok ünsüzü kullanması düşünülemez. Ünsüzlerden birini ve elbette en az çaba kanununa uyanını seçecektir. En az çaba kanununa en uygun ünsüz, ‘yarı ünlü’de denilen ‘/y/’dir. Esasen bütün örneklerin dökümü yapıldığında dilin tercihinin /y/ olduğu görülür” (Ercilasun, 2000, s. 220).

Eserlerde ‘y’ ünsüzünün ele alındığı görülmektedir. ‘y’ ünsüzünden başka ‘n’ yardımcı ses için TP’de 3. Şahıs iyelik ekinden sonra getirilecek hâl eklerinden önce ‘n’nin araya ekleneceği bilgisi vardır: *ev-i-n-e, ev-i-n-i, ev-i-n-de, ev-i-n-den* (s. 4). Bu yardımcı ses için Rossi “zamir n’si” ifadesini kullanır (s. 27). Ekin böylesi kullanımdan CLT’de de

bahsedilir. CLT’de bu ses için ‘n’ünsüzü ifadesi kullanılıp ‘zamir n si’ isimlendirmesi kullanılmamıştır (s. 52).

CLT’de *bu, şu, o* kelimelerine *-ler* eki getirildiğinde, bu ekten önce ‘n’ ünsüzün eklendiği bilgisi verilir: *bunlar, şunlar, onlar* (s. 39). Bu ‘n’ nin; hâl eklerini, *-ce* ekini, *-siz* yapım ekini alan işaret zamirlerine de eklendiği not olarak verilir: *bunu, bunca, bunsuz*.

Bağlama ses olarak da tanımlanan yardımcı sesin ayrı bir kategoride ele alınmasını gereksiz gören Gemalmaz “Kanımca, Türkçede, bağlayıcı ses ayırımı yapmak gereksizdir. Çünkü, bağlayıcı ünlü diye adlandırılan —genelde dar— ünlüler, gelişme süreci içerisinde başlama ünsüzlerini düşürmüş görev öğelerinin kalıntısıdır. Bağlayıcı ünsüzlere gelince, bunlar da, ya tarihi süreç içerisinde çeşitli ses bilimsel sebeplerle düşmüş ünsüzlerin yerini alan ve yarı ünlü niteliği taşıyan ünsüzler” dir, demektedir (Gemalmaz, 1997).

Türkçede bağlama sesleri dendiğinde: y, n; ı, i, u, ü sesleri akla gelmektedir. ‘n’ sesini yardımcı sestem farklı olarak ‘zamir n si’ başlığı altında ele alındığı da görülür. Eserlerini incelediğimiz kişilerden Rossi ‘zamir n si’ ifadesini zikretmiştir. “Belirsiz ad tamlaması biçiminde iki ad ve bu iki adın ikincisine eklenmiş 3. teklik kişi iyelik eki mevcuttur. Türkçenin dil bilgisi kuralına göre böyle bir isim tamlamasına gelecek aitlik, eşitlik ve hâl eklerinden önce bir zamir /n/’si getirilmelidir” (Yılmaz, 2012).

Türkçenin hece yapısı.

Tablo 16. *Türkçenin Hece Yapısı ile İlgili Bulgular*

TP	-
MLT	Hece bölünmesinin İtalyancadaki gibi olduğunu söyleyen yazar, <i>üs-tü-nü-ze</i> s. s. sesinden sonra ünsüz geldiği zaman bu sesin kendinden önceki 4. heceye eklendiğini belirtir
CLT	

Türkçedeki hece bölünmesi İtalyancadaki gibidir. Buna karşın İtalyancada s sesinden bir veya daha fazla ünsüz geldiğinde s kendinden sonraki ünsüze bağlanır:

Escludo e-scludo

Mastino ma-stino

Vespro ve-spro (Dardano & Trifone, 1997, s. 621)

Türkçede ise Rossi, s sesinden sonra ünsüz geldiği zaman bu sesin kendinden önceki heceye eklendiğini belirtir:

Üstünüze *üs-tü-nü-ze*

TDK'nın güncel sözlüğünde “Bir solukta çıkarılan ses veya ses birliği, seslem ” biçiminde tanımladığı hece Türkçede 6 şekilde görülmektedir :

ünlüden oluşan heceler: o, a, e...

ünlü+ünsüz biçimindeki heceler: eş, ek, el...

ünlü+ünsüz+ünsüz biçimindeki heceler: alt, art, ark...

ünsüz+ünlü biçimindeki heceler: bu, şu...

ünsüz+ünlü+ünsüz biçimindeki heceler: bol, kal, yıl...

ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz biçimindeki heceler: kırk, yırt, sarp, kalk

Hece ilgili üzerinde durulan temel konu; hecenin nasıl bölüneceği, yazılacağıdır. Genel olarak dil bilgisi kitaplarında hece bölünüşü özel olarak ele alınır. Ele aldığımız kitaplardan MLT'de Rossi, Türkçede hece konusuna bu açıdan yaklaşmış, yazım olarak hecelerın nasıl bölüneceği üzerinde kısmen durmuştur. Türkçe ile İtalyanca arasında hece bölünmesi ile benzerlik olduğunu söyleyen yazar Türkçeye özgü olarak *üstünüze* kelimesindeki s ünsüzünün kendinden önceki ünlüyle hece kurduğuna, bunun da İtalyancadaki kullanımdan farklı olduğuna değinir.

Türkçede yan yana gelen iki ünsüzün kendinden önce gelen ünlüyle hece kurmaktadır. *üstünüze* kelimesindeki s sesinin kendisinden sonra gelen sesle hece kurma şekli *ü-st-* biçiminde veya *ü-stü-nü-ze* biçiminde olacaktır ki buradaki ilk şekil (*st*) ünlü içermediği için hece olamaz, ikinci biçim (*stü*) Türkçede ünsüz+ünsüz+ünlü biçiminde hece olmadığı için Türkçe hece yapısına uymaz. İtalyancada ‘s+ünsüz’ birimi taşıyan heceler bölünmemektedir. Rossi'nin de zaten kastı bu olmalı.

‘o, ö’ ünlülerinin yalnız ilk hecede bulunması.

Tablo 17. ‘o, ö’ Ünlülerinin Yalnız İlk Hecede Bulunması ile İlgili Bulgular

TP	-
MLT	ö, o alçak yuvarlak ünlüleri kural olarak sadece ilk hecede bulunabilir (Rossi, s. 7).
CLT	-

İlk hecedeki o ve ö ünlüsünün Eski ve Türk yazı dillerinin hepsinde korunmuştur (Karaağaç, 2015, s. 143). Türkçe kelimelerde o, ö ünlülerinin yalnız ilk hecede bulunduğunu, diğer hecelerde bulunmadığını belirten Ergin, özel bir çaba sarfedilmediğinde konuşma dilinde *horoz*, *doktor* gibi kelimelerin *horuz*, *doktur* biçiminde söylendiğini (Ergin, 1993, s. 54) belirtir. TP’de bu kelimeler *horos* ve *doktor* biçiminde geçmektedir. Deny de bu ünlülerin sadece ilk hecede bulunabileceğini belirterek öbür hecelerde bulunduğu görülen kelimelerin yabancı dilden alınmış kelimeler olması gerektiğini (Deny, 2012, s. 26) ifade eder.

Rossi ünlü uyumu konusunu ele alırken isim veya fiil kökündeki son ünlünün *ö veya ü*; *o veya u* olması durumunda gelebilecek eklerin kombinasyonları bağlamında o, ö ünlülerinden bahsetmiş, bu ünlülerin sadece ilk hecede bulunabileceği kural olarak gösterildiğini hatırlatmıştır.

Dursunoğlu Türkçeleşmiş kelimelerde o ünlüsünü hem kalın hem de ince ünlülerin takip edebileceğini (*soda*, *orijinal*, *vole*, *Osman*); ö ünlüsünü de sadece ince ünlülerin takip edebileceğini belirtir (Dursunoğlu, 2017 , s. 83).

Kelime başında bulunmayan ünsüzler.

Tablo 18. *Kelime Başında Bulunmayan Ünsüzler ile İlgili Bulgular*

TP	-	
	ğ hiç bulunmaz.	
	r nadirdir. Sadece yabancı kelimelerde yazı dilinde bulunur. Halk söyleyişinde kendinden önce ünlü kullanılır	<i>Urus, urum, ireis</i>
MLT	br-, fr-, fl-, tr-, gr-,pr- vb. ünsüzleri dışında iki ünsüz kelime başında nadir yan yana gelir	<i>frank, prensip</i>
CLT	ğ kelime başında asla bulunmaz. s. 3.	

Türkçe ünsüzlerin başta kullanılması.

TP’de ünsüzlerin başta, sonda kullanılması ile ilgili açıklamalar yokken Rossi, bu konuyu ayrı başlıkta *başlangıç ünsüzleri (Le consonanti iniziali)* ele almıştır (Rossi, 1939, s. 11):

‘ğ’ ünsüzü kelime başında hiç kullanılmaz, kullanımda değildir.

r'ünsüzü başta nadirdir, sadece yabancı kelimelerin yazımında kullanılır. Konuşma dilinde, daha doğrusu halk dilinde önüne ünlü yerleştirilerek kullanılır. : *urus (Rus), urum (rum), ireis (reis)*.

Akıcı ünsüzlerin *br-,fr-,tr-,gr-,pr* birleşmesi dışında başta çok nadir olarak iki ünsüz yanyana bulunabilir. Böylesi bir durumda da ünlüler araya girebilir veya öncesine ünlü gelebilir. : *İstanbul(Stanbul), filinte (flinte), Filorya (Florya), istatistic (Statistica), ispirto (spirito), bırakmak (brakmak)*

Yabancı kelimelerin başında bulunan 'b' konuşma dilinde 'p'ye dönüşme eğilimindedir. : *'bilancio' planço, 'brillante' pırlanta, 'banco' piyanko, 'bazar' Pazar*.

Yine yabancı kelimelerin başında bulunan 'd' konuşma dilinde 't'ye dönüşme eğilimindedir. : *'Derkos' Terkos (Terkos Gölü), 'Deggal' Teccal, 'arsenale' tersane (Arapça kelimenin Farsça terkiplerle oluşmasından dār-ı şanā'î)*.

Türkçe kelimelerin başında bulunan *p* ve *t*, *b* ve *d* ile değişebileceğini belirten Rossi buna rağmen *b* ve *d*'nin daha çok hüküm sürdüğünü belirtir. : *bıçak ve pıçak, temir ve demir, tışarı ve dışarı*.

Yabancı kelimelerin başlangıcındaki gırtlaksız sağırseslerin 'g' karşılık gelebileceğini 'casino' dan 'gazino', 'calàta'dan 'Galata' örnekleriyle Rossi vermektedir.

Arapça bazı kelimelerin başındaki 'ğ' nin 'k' ile söylenme eğilimindedir. : *'gā'ib' den kaypetmek*.

'l'nin 'r'de olduğu gibi başta söylenmesinden kaçınılır. *Lazım, ilazım gibi*. Rossi hem 'r'nin hem de 'l'nin bu durumunu örnek göstermesi açısından 'Recep, limon al da rafa koyuver, ramazan geliyor, lâzım olur' cümlesinin halk içinde 'İrecep, ilimon al da, iramazan geliyor, ilâzım olur.' biçiminde söylendiğini örnek olarak verir (Rossi, 1939, s.12).

Türkçe kelimelerin başında bulunmayan ünsüzler ilgili Ergin (1993, s. 57-59) "**c, ğ, l, m, n, ñ, r, v, z**" seslerini verip istisna durumlarını göstermek için sesleri ayrı ayrı ele alırken, Börekçi (Börekçi, 2009, s. 9) "(Tunguzca hariç) sözcük başında akıcı ünsüzlerden kaçınma eğilimi vardır. Özellikle Türkçede (Oğuz grubunun dışındaki lehçelerde) sözcük başında /v/ bulunmaz. "neñ" veya "ne" dışındaki sözcüklerin başında /n/ ve /ğ/, /r/, /l/ sesleri bulunmaz. /m/ sesi nazal ünsüz (/m/, /n/ içeren sözcüklerin başında /p/, /b/ seslerinin yerine kullanılır" biçiminde ele almıştır. Ele aldığımız kitaplarda *ğ* ünsüzünün başta bulunmadığı vurgusu yapılırken Rossi diğer ünsüzleri yabancı diller açısından ele alıp bu ünsüzlerin Türkçedeki kullanışlarına örnek vermiştir.

Hece/kelime sonunda bulunmayan ünsüzler.

Tablo 19. *Hece Sonunda Bulunmayan Ünsüzler ile İlgili Bulgular*

TP	-
MLT	Süreksiz ötümlü ünsüzler <i>b, d, c</i> kelimenin sonunda bulunamaz. (s. 13) Bunların yerine ötümsüz karşılıkları olan <i>p, t, ç</i> bulunur. <i>Kitap</i> (Ar. <i>kitāb</i>), <i>ihtiyaç</i> (Ar. <i>iḥtiyāğ</i>) Modern Türkçe yazı dilinde gırtlak ötümlü ünsüzleri <i>g, ğ</i> ile biten çok heceli kelime yoktur. Sondaki gırtlak sesi her zaman <i>k</i> dir. <i>Toprak, sevmek, olmak</i> (s.13) Tek heceli kelime sonlarında <i>k, ğ</i> bulunabileceği gibi hemen hemen de <i>y</i> bulunabilir. <i>Çok, yağ, bey</i> (<i>bek ve beg den</i>) s. 13. Türkçede 17 ünsüz harf kelime sonunda bulunabilir.
CLT	-

Türkçe ünsüzlerin sonda kullanılması.

Ünsüzlerin sonda kullanılmasıyla ilgili Rossi 10. Ders (Rossi, 1939, s. 12-13) başlığında aşağıdaki biçimde bilgiler verir. Türkçenin kural olarak sonda iki ünsüzü yanyana kabul etmediğini dolayısıyla Arapça kelime olan ‘ism’in ‘isim’ biçiminde ‘vakt’in de ‘vakit’ veya ‘vakıt’biçiminde söylendiğini belirtir. Örneklerden bu kararsız ünlülerin Türkçe ‘ünlü uyumu’na uygun hâle getirildiğini söyleyen Rossi bu kararsız ünlülerin, ünsüzle biten kelimelere ünlü ile başlayan ek getirildiğinde ortadan kalktığını söyler. Örneğin 3. Teklik şahıs iyelik eki (-i) getirildiğinde, bu kelimeler ‘ismi’, ‘vakti’ olur. Buna benzer şekilde Türkçe kelimelerin de ünlülerin ortadan kalktığını söyler. ‘oğul’ oğlu.

İlki; *l, r, veya n* olan iki ünsüz kombinasyonlarının sonda olması kabul edilebilir. *cins, kalp, sert, şark, garp, dört, ant.*

İkinci ünsüzün *r* veya *l* olduğu bazı kelimelerde sonda iki ünsüzün olmasına müsamaha edilir. *Fasl*, daha doğrusu *fasıl*; *fıkr* daha doğrusu *fikir*.

-st, -şf, -ft ünsüzlerinin sonda olmasında daha çok müsamaha vardır: *kast, keşf, çift.*

Arapça sonda ikiz ünsüzler basitleştirilir: ‘hall’ *hâl* biçiminde, ‘hatt’ *hat* biçiminde olur. Ancak ünlüyle başlayan ek getirildiğinde veya *etmek* yardımcı fiiliyle kullanıldığı sırada ikinci ünsüz tekrar ortaya çıkar, görünür. *hâlli, hattı; halletmek.*

Ötümlü olan *b, d, c* kelimenin sonunda bulunamazlar. Onların yerine ötümsüz olan karşılıkları *p, t, ç* kullanılır. Bu şekilde ‘*kitāb*, kitap; *Aḥmad*, Ahmet; *iḥtiyāğ*, ihtiyaç’ olur.

Modern Türk yazı dilinde çok heceli kelimelerin sonunda gıtlaksıl *g* ve *ğ* seslerinin bulunmadığını, gıtlaksıl sesin sonda hep *k* olduğunu söyleyen Rossi *toprak, sevmek, olmak*

örneklerini verir. Tek heceli kelimelerin sonundaysa ötümsüz *k*'nin, ötümlü *ğ*'nin ve neredeyse gırtlaksıl *y* (*g*'den gelişmiş/oluşmuş olan) nin bulunabileceği de not edilir: *çok*, *yağ*; *bey* (*bek* ve *beg*'den).

4 süreksiz ötümsüz, 3 sürekli ötümsüz, 4 sürekli ötümlü, gırtlaksıl *h*, akıcı *m*, *n*, *r*, *l*, *y* toplam 17 ünsüz kelimelerin sonunda bulunabilirler.

Kelime sonundaki süreksiz ötümsüz *p*, *t*, *ç*, *k* ünlüyle başlayan ekin önünde *b*, *d*, *c*, *ğ* dönüşürler. Yani ilk üçü süreksiz ötümlü karşılıklarına dönüşürken, *k* sürekli ötümlü karşılığı olan (*ğ*) ye dönüşür. Nadiren de süreksiz ötümlü karşılığı olan (*g*)ye dönüşür. :

kitap (libro), ilgi hâli ekiyle *kitabın* (del libro) olur.

Ahmet→Ahmedin (di Ahmet)

Ağaç (albero)→ağacın (dell'albero)

Çocuk (bambino)→çocuğun (del bambino)

Ahenk (armonia)→ahengin (dell'armonia)

Bu kullanıma bazı yabancı kelimelerin uymadığını- *hükûmet* (governo)→ *hükûmetin* (del governo); *anket* (inchiesta)→*anketin* – söyleyen Rossi hemen hemen bütün tek heceli kelimelerde de değişimin olmadığını söyler:

Top→*topun*; *at*→*atın*; *et*→*etin*; *suç*→*suçun*; *saç*→*saçın*; *ok*→*okun*; *yük*→*yükün*

Bazı tek veya çok heceli fiil köklerine gelen eklerin de ünsüzleri değiştirmedeği görülmektedir: *anlatır*, *atar*, *yeter*. Buna karşın yukarıdaki değişime en fazla *etmek* fiilinin kullanımında rastlanılır: *eder*.

Rossi, yine kelime sonundaki ünsüzlerle ilgili olarak, sürekli ve süreksiz ötümsüz ünsüzlerle- *p*, *t*, *ç*, *k*, *f*, *s*, *ş*, *h*,- biten kelimelere *c* ve *d* ile başlayan ekler getirildiğinde bu seslerin ötümsüzleşerek *ç* ve *t* ünsüzlerine dönüştüğünü verir. İlerleyici benzeşme olarak tanımladığı bu durumu sesler noktasında şöyle gösterir:

p+c >pç; *t+c >tç*; *k+c >kç*; *h+c >hç*; *p+d >pt*; *t+d >tt*; *k+d >kt*; *f+d >ft* vb. Bunlara örnek olarak;

kitap+da >kitapta (nel libro)

ağaç+dan >ağaçtan (dall'albero)

toprak+da >toprakta (nel suolo)

yap+dırmak > yaptırmak (far fare)

türk+ce > türkçe (la lingua turca)

Ünsüzlerin sondaki durumuyla ilgili olarak, kelime sonundaki gırtlaksız ünsüzlerin düşmesini ele alan Rossi *kışla* kelimesinin *kışlak* kelimesinden; *yayla* kelimesinin de *yaylak* tan geldiğini belirtir. Bazı eklerden önce de sondaki gırtlaksız ünsüzün düştüğünü söyler. : *küçük*+ *-cik* küçültme ekinde *küçük*; *sıcak* (*caldo*) <*ısıcak* <*ısıık* (ET=*antico*) + *-cak* küçültme eki.

Gırtlaksız ünsüzlerin kelime ortasında, hece başında veya iki ünlü arasında düşmesiyle ilgili olarak da; *-[y]e* yönelme (dativo) ekinin Doğu Türkçedeki karşılığının *-ge* (*-ga*) olduğunu dolayısıyla *eve* (*alla casa*) kelimesinin *evge* biçiminden geldiğini belirtir. Yine sıfat fiil eki olan *-[y]en* in Doğu Türkçedeki karşılığının *-gen* (*-gan*) olduğunu dolayısıyla *seven* (*amante*) kelimesinin *sevgen* biçiminden geldiğini ifade eder.

Türkçede bulunmayan sesler (c, f, j, h).

Tablo 20. Türkçede Bulunmayan Sesler (c, f, j, h) ile İlgili Bulgular

TP	-
MLT	<i>j</i> sesi sadece Farsça ve Fransızca kelimelerde bulunur. <i>pejmürde, müjde; proje, rejim s. 10.</i>
CLT	<i>J</i> yalnızca yabancı dillerden (Fransızca ve Farsça) alınma kelimelerde bulunur. s. 3. <i>proje (Fr.), müjde (Far.)</i>

Türkçede *f, j, h* ünsüzlerinin bulunmadığı ile ilgili olarak Ergin; *j* sesinin yabancı kelimelerde bulunduğunu (jandarma, jale, Japon), *f* sesinin tabiat taklidi seslerde kullanıldığını (fısıltı, fosur fosur), bazı kelimelerde görülen *h* sesinin de aslının *k* olduğunu söylemektedir (Ergin, 1993, s. 55-56). Eker de bu seslerin söz başında bulunmadığını ele alarak seslerin yansımalarda geçtiği örnekleri;

cıvıl cıvıl

lıkır lıkır

püfür püfür

püflemek

rap rap

şangur şungur

zangır zangır

vızıldamak (Eker, Çağdaş Türk Dili, 2015, s. 218-219) biçiminde verir.

İkiz ünsüz kullanımı.

Tablo 21. *İkiz Ünsüz Kullanımı ile İlgili Bulgular*

TP	-	
MLT	çift <i>dd</i> Arapça kelimelerde rastlanılır	<i>cadde veya catte, Muhiddin veya Muhittin, Şemseddin s. 11</i>
CLT	<i>b, t, d, k, l, s, z, m, n</i> ile biten Arapça kelimelere ünlüyle başlayan ek getirildiğinde bu ünsüzler ikizleşir. Bu türlü kelimeler özne hâlinde bulunduğu zaman veya ünsüzle başlayan ek aldıklarında tek ünsüzle kullanılırlar. (9) <i>sır, sırrı</i> <i>hak, hakkı</i> <i>his, hissi</i> <i>zıt, zıddı</i> ol-, et- yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiillerde de ikzileşme olur ve bitişik, tek kelime olarak yazılır: <i>his, hisset-</i> <i>ağ, affet-</i>	

Dursunoğlu, “Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli sözcüklerin kökünde birbirinin aynısı iki ünsüz, Türkçe kökenli birkaç kelime dışında, yan yana bulunmaz ” (Dursunoğlu, 2017 , s. 98) ifadesinden sonra

Anne, elli, züppe, ninni

örneklerini verir.

Ele aldığımız kitaplarda Arapça kelimelerdeki ikiz ünsüzlerinin nasıl kullanıldığı yukarıdaki tabloda örneklendirilmiştir. Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli olmayan sözcüklerin kökünde birbirinin aynısı iki ünsüzün yan yana bulunabileceğini (*dikkat, hiddet, şiddet, brokkoli, hürriyet, milliyet*) söyleyen Dursunoğlu, sonunda birbirinin aynısı iki ünsüz bulunan Türkçeleşmiş kelimeler kök halinde yazılırken yalnızca birisinin yazıldığını *hak<hakk, his<hiss, ret<redd, zan<zann* vurgular. Bu tür kelimelere ünlüyle başlayan ek getirildiğinde düşen ünsüzün ortaya çıktığını, kelimenin de aslına dönmüş olduğunu not olarak verir (Dursunoğlu, 2017 , s. 98):

hak-a, hakka

his-i, hissimiz

ret-i, reddi

zan-ımca, zannımca

Eker, yukarıdaki açıklamalara benzer şekilde konuyu ele alıp bir bölüm yabancı kökenli sözcükteki özgün ikiz ünsüzlerin Türkçede tekleştiğini veya başkalaştığını şu örneklerle verir:

aktar < Ar. *attar*

hamal < Ar. *hamma:l*

kavaf < Ar. *kavva:f*

kolektif < Fr. *collectif*

entelektüel < Fr. *intellectuel*

muşamba < Ar. *muşamma* (Eker, Çağdaş Türk Dili, 2015, s. 221).

Ergin, bazı istisnalar dışında Türkçede kullanılan ve kökünde ikiz ünsüz bulunan her kelimenin yabancı olduğunu belirterek Türkçe kelimelerde ikiz ünsüzün ancak köklerle eklerin birleşme noktalarında bulunabileceğini belirtir (Ergin, 1993, s. 64)

Üç ünsüz bulunmaması.

Tablo 22. *Üç Ünsüz Bulunmaması ile İlgili Bulgular*

TP	-
MLT	Üç ünsüz yan yana bulunamaz. s. 12.
CLT	-

Türkçede kelime ve hece sonunda üç ünsüzün bir arada bulunmadığını söyleyen Ergin, başta ve sonda üç ünsüz bulunan her kelimenin yabancı olduğunu belirtir (Ergin, 1993, s. 65-66). Eker de üç ünsüz bulunan kelimelerin yabancı olduğunu Türkçe kelimede üç ünsüz yan yana görülürse bu ünsüzlerden ikisinin önceki heceye, üçüncüsün de eke ait olduğunu ifade eder (Eker, 2015, s. 224).

Türkçede ön ek kullanımı.

TP: İtalyancadaki prepozisyonlar Türkçede pospozisyon ile elde edilir. (s.30)

MLT: Ön ek kullanılmaz, eksiktir (s. 5).

CLT: Türkçede prepozisyonların yerine pospozisyon kullanılır (s. 1)

Ses olayları.

Ünlülerle ilgili ses olayları.

Ünlü düşmesi.

TP: -

MLT: Nadir olarak iki ünlünün karşılaşmasında ünlü düşmesi (scamparso) veya birleşmesi (fusione) meydana gelir:

niçin (ne için), neyleyim (ne eyliyeyim), cumartesi (Cuma ertesi) (s. 5)

Türkçe söylenişleri '*İsim, vakit*' gibi olan kelimelere ünlüyle başlayan ek örneğin 3. Tekil iyelik eki getirildiğinde ünlü düşmesi meydana gelir (Rossi, 1939, s. 13):

ismi (onun ismi), vakti (onun vakti).

Benzer şekilde Türkçe '*oğul*' kelimesi '*oğlu*' olur. İkinci hecedeki ünlünün akıcı/kararsız olduğu bilgisi ayrıca verilir.

CLT: İkinci hecesinde değişken ünlü bulunan iki heceli kelimelere ünlüyle başlayan ek getirildiğinde ikinci hecedeki bu ünlü düşer (D'Amora, 2012, s. 10).

oğul oğlu

şehir şehri

ağız ağzı

burun burnu

Böylesi bir ünlü düşmesi *ol-*, *et-* yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde de görülür. Bu durumda fiil bitişik yazılır.

kayıp kaybet-

hapis hapset- (s. 10)

Bu kelimeler özne durumunda kullanıldıkları zaman değişken ünlü taşıyıp taşımadıklarının anlaşılmasının güç olduğunu söyleyen yazar bu tür kelimeleri tek başlarına öğrenmek gerektiğini vurgular. İyi sözlüklerin aşağıdaki örnekte görüleceği şekilde değişken ünlülerin düşmesini işaret ettikleri yazar tarafından belirtilir.

ağız, -ğzı; burun, -rnu

Ünlü türemesi.

TP: -

MLT: Türkçede ‘br-, fr-, fl-, tr-, gr-, pr- vb.’ kombinasyonları dışında başta iki ünsüz nadiren bir arada bulunur. Böylesi kullanımlarda kelime başına veya iki ünsüz arasında ünlü getirilir (Rossi, 1939, s. 11):

İstanbul (Stanbul), filinte (flinte), Filorya (florya), istatistik (statistica), ispirto (spirito), brakmak veya bırakmak.

Yine Arapça kelimelerin söylenişinde araya ünlü getirilir:

isim (ism), vakit (vakt)

‘r’ sesi başta nadir bulunduğundan halk söyleyişinde bu sesle başlayan bazı kelimelerin başına ünlü getirilir:

urus, urum, ireis (s. 11)

Benzer şekilde ‘l’ sesiyle başlayan kelimelere de ünlü getirilir:

ilazım.

CLT: -

Ünlü değişmesi.

1. Ünlü benzeşmesi

Türkiye Türkçesindeki ünlü benzeşmesinin 3 yerde görüldüğünü belirten Dursunoğlu (2017) birinci yer olarak düz ünlülerin olduğu *Ben* ve *Sen* şahıs zamirlerine -e eki getirildiğinde ‘n’ sesinin e yi a ya dönüştürmeye zorladığını, bunun sonucunda kelimeye ortaya çıkan a sesinin ekteki e sesini a ya dönüştürdüğünü belirtir:

Ben-e bana

Sen-e sana

İncelediğimiz eserlerde bu şekilde bir dönüşümden açıkça bahsedilmemesine rağmen ismin hâl ekleri çekimleri örneklerinde *bana* ve *sana* şekilleri kullanılmıştır.

Ünlü benzeşmesinin görüldüğü ikinci durum olarak ilk ünlüsü düz, ikinci ünlüsü yuvarlak olan kelimelerde görüldüğü, bu dönüşümün yazı dilinde tamamlandığını ancak konuşma dilinde eski hâliyle kullanıldığını belirten Dursunoğlu (2017, s. 138) aşağıdaki örnekleri verir:

içün için

altun altın

karşu karşı

İncelenen eserlerden TP’de kelimelerin eski hâlleri verilirken diğer eserlerde tamamlanmış şekilde verilir.

Ünlü benzeşmesinin görüldüğü üçüncü durum olarak bir önceki dönüşümün tersine bir dönüşüm ele alınır. Bu dönüşümde ilk ünlü yuvarlak ikinci ünlü düz dür. İkinci ünlü ilk ünlüye dönüşür:

müdür müdür

çünkü çünkü

dünki dünkü

Dursunoğlu'nun "Yuvarlak ünlülerin düz ünlüleri kendilerine benzeştirmesi" (Dursunoğlu, 2017, s. 138.) biçiminde adlandırılabilceğini belirttiği bu türemeye ilgili yukarıda verilen örnekler, incelediğimiz eserlerde:

TP: müdir, chunki

MLT: müdür, çünkü (çümkü)

CLT: müdür, çünkü

biçiminde geçmektedir. Yine Dursunoğlu, bu değişimin yazı dilinde tamamlandığını, konuşma dilinde bazı yörelerde eski hâliyle devam ettiğini belirtmesinden hareketle TP'de konuşma dilinde verilen örnekler, MLT'de hem yazı hem konuşma dilindeki şekliyle verilmiştir.

2. Ünlü daralması

TP: -

MLT: Rossi (Rossi, 1939, s. 82), ünlüyle biten fiillerin her zaman değişmez kalmadığını;

başlamak *başlıyor (daha sık olarak 'başlıyor')*

istemek *isteyor (daha sık olarak 'istiyor')*

söylemek *söyleyor (daha sık olarak 'söylüyor' ve 'söyliyor')*

örneklerinde değişimlerin olduğunu belirtir. Yarı ünlü y'den kaynaklanan bir değişmeye ek olarak ünlü uyumuna bağlı bir benzeşmenin de olduğunu belirtir.

Yine *söylüyor* ifadesinin İstanbul Türkçesinde kullanıldığını belirtirken *söyleyor* kullanımının Anadolu'ya has bir kullanım olduğunu, örneğin Konya bölgesinde böyle kullanıldığını belirtir (s. 82)

CLT: Eğer fiil kökü/tabanı 'a' ve 'e' ile biterse böyle ünlüler -yor ekiyle karşılaştıklarında gerek yazı dilinden gerek konuşma dilinde, kendinden önceki ünlüyle uyum sağlayan yüksek (alta) ünlüler bu 'a' ve 'e' ünlülerinin yerini alır.

iste- *istiyor*

bekle- *bekliyor*

öde- *ödüyor*

anla- *anlıyor*

başla- *başlıyor*
yolla- *yolluyor*
topla- *topluyor* (D'Amora, 2012, s. 70).

Benzer şekilde tek heceli fiiller olan ‘*de-*’ ve ‘*ye-*’ de ‘*diyor*’ ve ‘*iyor*’ olur.

Ünsüzlerle ilgili ses olayları.

Ünsüz düşmesi.

TP: -

MLT:

kışlak, kışla; yaylak, yayla

Evge, eve; sevgen, seven

Amma, ama

CLT:

sır, sırrı

hak, hakkı

his, hissi

zıt, zıttı

Bu kelimelerin Arapça olduğunu belirten yazar, özne hâlinde ve ünsüzle başlayan ek getirilmesi durumunda tek sesle yazıldığını not eder.

‘-cik’ eki ‘k’ ile biten isim veya sıfatlara getirildiğinde bu ‘k’ sesi düşer:

Küçük, küçücük; sıcak, sıcacık; ufak tefek, ufacık tefecik; bebek bebecik (s. 191).

Ünsüz türemesi.

CLT: Tek ünsüzün çift ünsüzle değişimi, nöbetleşmesi başlığı altında, *b, t, d, k, l, s, z, m, n* ünsüzleriyle biten kelimelere ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde bu ünsüzlerin çift olarak yan yana kullanıldığı ifade edilir:

sır, sırrı

hak, hakkı

his, hissi

zıt, zıttı

Türkçe yardımcı fiil *ol-* ve *et-* ile kullanıldığında yine ikizleşme olduğunu belirtir:

His, hissetmek

Af, affetmek

Ünsüz değişimi.

TP: Bu eserde, ‘ünsüz yumuşaması’ ifadesi her ne kadar kullanılsa da ‘sev-eğek-im’ çekiminde ‘ünlüler arasında bulunan k, j’ye geçer’ açıklaması yapılmıştır. Yine aynı şekilde ‘q’nın da ‘ğ’ ye geçtiği belirtilir: *jaz-ağag-ym*’.

MLT: Kelime sonundaki süreksiz-ötümsüz ünsüzler ‘p, t, ç, k’ ünlüyle başlayan ek aldıklarında süreksiz ötümlü karşılıkları olan ‘b, d, c, ğ (nadir olarak g)’ ye dönüşür:

Kitap, kitabın; Ahmet, Ahmedin; ağaç, ağacın; çocuk, çocuğun; ahnek, ahengin.

CLT: Alternanza Consonantica (Ünsüz nöbetleşmesi, değişimi) başlığı altında;

1. p, t, ç, k ünsüzleriyle biten kelimelere ünlüyle başlayan ek getirildiğinde;

p, b ye	dolap, dolabı cep, cebi hesap, hesabı
t, d ye	geçit, geçidi kanat, kanadı armut, armudu
ç, c ye	ağaç, ağacı ihtiyaç, ihtiyacı ilaç, ilacı
k, ğ ye	çiçek, çiçeği ekmek, ekmeği sokak, sokağı

biçiminde değişmelerin olduğu örneklendirilir.

k/ğ nöbetleşmesinin/değişiminin sadece kelimelerde değil k ile biten eklerde de görüldüğünü belirten yazar -mek, -(y)ecek, -dik eklerini söyler. Bununla beraber böyle bir değişimin k dan önce ünlü geldiği zaman olduğunu, ünsüz geldiği zaman olmadığını *park, parkı* örneğiyle verir.

(n)k (n)g ye renk, rengi dönüşür. s. 7.

Not: - Tek heceli kelimelerde bu değişim görülmez: *top, topu; ok, oku; saç, saçı; at, atı; et, eti; suç, suçu* s. 7.

Bazı fiil köklerinde ünlüyle başlayan ek geldiğinde değişimin olduğu örnekleri de verilir:

et-, eder

git-, gider

tat-, tadar

güt-, güder

dit-, dider

Hürriyet, hürriyeti; cumhuriyet, cumhuriyeti gibi Arapça kelimelerde de görülmez.

Avrupa dillerinden alınan kelimelerde de görülmez:

bisiklet, bisikleti; anket, anketi; tank, tankı; bank, bankı. s. 8.

2. Ötümsüz ünsüzle biten kelimelere *d, g, c* ötümlü ünlüleriyle başlayan ekler getirildiği zaman

d, t ye kitap, kitapta

sokak, sokakta

üç, üçte

g, k ya çalış-, çalışkan

unut-, unutkan

konuş-, konuşkan

c, ç ye dişçi

süt, sütçü

hiç, hiççi

dönüşür. s. 8.

Yazar, son olarak, hangi ünsüzlerin *d, c, g* ünsüzlerini ötümsüzleştirdiğini hatırlamak için, içinde bütün ötümsüz ünsüzlerin geçtiği ‘*Efe Paşa çok hasta.*’ cümlesinin ezberlenebileceğini vurgular (D'Amora, 2012, s. 9).

Kalınlık-incelik/artlık-önlük/ büyük ünlü uyumu.

TP: TP’de ‘ahenkli ünlüler’ ifadesiyle bu uyum tanımlanır. TP’de ismin hâl eklerinden bahsederken ünlü uyumuyla ilgili olarak *i* ve *e*’nin durumundan bahsedilir: ‘Bu çalışmada *i* ve *e* sesleri uyumlu şekildedir. *İ* sesi kendinden önceki ünlünün durumuna göre yani önceki hecede *ü* veya *ö* sesi varsa *ü*, *u* veya *o* varsa *u*, *a* veya *y* (*ı*) sesi varsa *y* olabilir. *E* ünlüsü ise kalın ünlülerden sonra *a* ya dönüşür.’ (Bonelli & Iasigian, s. 2, 1910).

Ev, ev-in, ev-e, ev-i, ev-de, ev-den

MLT: Rossi, legge dell’armonia vocalica ‘ünlü uyumu kuralı’ bahsinde Türkçe bir kelimede ön damaksıl ünlülerin *e, i, ö, ü* veya art damaksıl ünlülerin *a, ı, o, u* birbirlerini izlediklerini belirtir.

: *bilmek (sapere); orman(bosco); gönüllerimiz (i nostri cuori); komşularım (i miei vicini)* (Rossi, 1939, s. 4).

Yabancı dillerden geçen kelimelerde bu uyum söz konusu olmaz:

kitap, cumhuriyet, nümune, paket, tiyatro (s. 4).

CLT: CLT’de ünlülerin nasıl söylendiği konusundan sonra ünlü uyumu ele alınmıştır.

CLT’de ünlü uyumları bir başlık altında ele alınır. İlk hecedeki ünlünün sonraki hecelerdeki ünlü türünü belirlediği esasına dayanan bir ünlü uyumunun olduğundan bahisle Türkçede ünlü uyumunun ele alınması için 8 ünlünün kendi aralarında nasıl sınıflandırıldığı üzerinde öncelikle durulur. İlk olarak ünlülerin çıkış yerleri açısından ön ve arka ünlüler olarak ayrıldığı belirtilir. Ünlülerin bu özelliğini temel alan bir uyumun Türkçede olduğu belirtilerek ön ünlülerden e, i, ö, ü (vocali anteriori) sonra yine ön ünlülerin geldiği; ard ünlülerden a, ı, o, u (vocali posteriori) sonra yine ard ünlülerin geldiği belirtilir (D'Amora, 2012, s. 4).

Çiçek, öğrenci, gözlük; çocuk, balık, uçak

Bu kurala istisna olarak Türkçe bazı kelimelerin uymadığı örneğin *anne, elma, şişman*; yabancı dilden geçmiş çoğu kelimede de uyumun olmadığı not edilir:

kitap (Ar.), kalem (Ar.), lale (Far.), tiyatro (İt.), röportaj (Fr.), rozbif (İng.), liman (Gr.) (D'Amora, 2012, s. 4)

Yine Türkçe birleşik kelimelerde *bugün (bu ve gün kelimelerinden), Karadeniz (İt. Mar Nero), Karagöz*; yabancı dillerde bulunan bazı ön ve son ekle yapılan birleşik kelimelerde *Marksizm, antibiyotik, tamamen, bihaber* uyumun olmadığı ifade edilir. -en ekinin Arapça da zarfların oluşturulmasında kullanılan bir ek olduğu, bi- ön ekinin de Farsça olduğu, İtalyanca *senza* anlamında kullanıldığı dipnot bilgisi olarak verilir (s. 5). Türkçe -ki, -(y)ken; -(i)yor, -(y)ebil eklerinin olduğu kelimelerin de yine uyuma girmediği belirtilir.

Rossi, legge dell’armonia vocalica ‘ünlü uyumu kuralı’ bahsinde Türkçe bir kelimede ön damaksıl ünlülerin e, i, ö, ü veya art damaksıl ünlülerin a, ı, o, u birbirlerini izlediklerini belirtir. : *bilmek (sapere); orman(bosco); gönüllerimiz (i nostri cuori); komşularım (i miei vicini)* (Rossi, 1939, s. 4).

Rossi, yabancı dillerden giren kelimelerde bu kuralın söz konusu olmadığını *kitap, cumhuriyet, nümune*; yine de bazı yabancı kelimeleri bu uyuma uygun biçimde söyleme eğiliminin olduğunu belirtir. : *pırlanta (İt. brillante); kongra veya kongre (Fr. congrès); şosa (Fr. chaussée); kıt’a (Ar. qit’ah); çünkü (Far.cün-ki).*

Diğer taraftan çok az Türkçe kelimeye ünlü uyumuna aykırı örneklerin olduğunu da not eder: kardeş, inanmak, elma (s. 4)

Karagöz, bugün, Karadeniz, Akdeniz Yeşilırmak gibi birleşik Türkçe kelimelerin ünlü uyumuna engel olmadığını belirten Rossi, bu kelimelerin ayrı ayrı iki kelime olarak söylendiğini hatta Kara Deniz, Yeşil Irmak gibi de yazılabileceğini bu düşüncesine dayanak gösterir.

O bir gün kelimelerinin benzeşme yoluyla *öbürgün* biçiminde halk dilinde uyuma uygun söylenildiğinden bahseden Rossi, *bıldır* kelimesinin gerileyici benzeşme yoluyla *bir yıldır* kelimelerinden oluştuğunu kaydeder. Türkçede gerek ünlüler açısından gerekse ünsüzler açısından hep ilerleyici benzeşme olduğunu ama bıldır kelimesinde olduğu gibi bazen gerileyici benzeşmenin de olabileceğini vurgular.

Türkçe veya başka dilden alınma isim veya fiillerde olsun, eklerin kelimelere getirilmesi sırasında ünlü uyumuna uyacak şekilde eklerin uyarlandığını belirten Rossi, bu uyarlamanın da basit veya türemiş isim ve fiil köklerinde veya gövdelerindeki son hecedeki ünlüye göre yapıldığını belirtir.

Ünlü uyumundaki eklerin dönüşümü ile ilgili yukarıda CLT’de gördüğümüz kurallar daha öncesinde MLT’de benzer şekilde ele alınmıştır. Daha anlaşılır olması açısından dörtlü tercih biçiminde olan eklerin nasıl uyarlandığı ile ilgili olarak –di görülen geçmiş zaman eki farklı ünlüyü içeren fiil köklerine getirilerek verilmiştir:

Geldi (gel+di)

Aldı (al+di)

Bildi (bil+di)

Kırdı (kır+dı)

Gördü (gör+dü)

Oldu (ol+du)

Güldü (gül+dü)

Buldu(bul+du)

-(i)yor şimdiki zaman ekinin *yorımak* veya *yürümek* veya *yürmek* fiilinin aoristo, geniş zaman çekimi olan *yorur* (*yurur* veya *yürür*) dan türediği bu anlamda bu ekin fiil köklerine veya gövdelerine gelmesi sonucu ünlü uyumunun bozulduğu istisna bir durum olarak kitapta not edilir (Rossi, 1939, s. 82).

Ünlü uyumu ile ilgili bazı bozuklukların örneğın *saatlar* ifadesinin yerine *saatler* biçiminde söylenmesi İstanbul ağzında a ile e arasında, a’dan daha az derin söylenen bir sesin

kendine özgü söylenmesinden kaynaklanması gibi özel durumlarla açıklanabileceği vurgulanır.

TP’de ismin hâl eklerinden bahsederken ünlü uyumuyla ilgili olarak i ve e’nin durumundan bahseder: ‘Bu çalışmada i ve e sesleri uyumlu şekildedir. İ sesi kendinden önceki ünlünün durumuna göre yani önceki hecede ü veya ö sesi varsa ü, u veya o varsa u, a veya y (ı) sesi varsa y olabilir. E ünlüsü ise kalın ünlülerden sonra a ya dönüşür.’ (Bonelli & Iasigian, s. 2, 1910).

ev *casa*

ev-in *della casa*

ev-e *alla casa*

ev-i *lacasa(accusativo)*

ev-de *nella casa*

ev-den *dallacasa*

tel *filo*

tel-in

tel-e

tel-i

tel-de

tel-den

diş *dente*

diş-in

diş-e

diş-i

diş-de

diş-den

süd *latte*

süd-ün

süd-e

süd-ü

süd-de

süd-den

buz *ghiaccio*

buz-un

buz-a
buz-u
buz-da
buz-dan

TP'de tam olarak, ayrıntılı bir şekilde ünlü uyumu ele alınmaz. Eserde, bu uyumun genel olarak titiz bir şekilde gözlemlenmediğinden, gerçek söylenişlerin bulunduğu bu çalışmadan bu uyumun belirsiz ve tutarsız kullanımlarıyla çalışmacılar tarafından farkedileceğinden bahsedilmiştir. Bu durumda eserin konuşma Türkçesini temel alan bir eser olduğunu hatırlamak gerekecektir. Eserde ünlü uyumunun varlığını gösteren ve bu uyumu dikkate almayan örneklere şunlar verilebilir:

A Türkçe kelimelerde.

Kelime tabanında

‘iki, dahy, büzük, çyzgy, qajyq, dybyz, bekçi, qurşun, qyrmaq, ana, qadyn qysmy , bürüncük, çömlek, boğu’ gibi kelimeler ünlü uyumuna uymaktadır. Hatta günümüz Türkiye Türkçesinde bu uyumun olmadığı dahi, anne, filan gibi kelimelerin dahy, ana, fylan gibi uyumlu şekillerde kullanıldığı görülebilir.

Uyumun olmadığı kelimelere de ‘düman, qajeqci, avci, çulki, sarnıç, külbastı, hani, ipranmaz, içun, dışary, qarenfil, aşuri, sultan, , türkija, saqsi, dolaji’ kelimeleri örnektir. Yine günümüz Türkiye Türkçesinde uyumlu olan duman, kayıkçı, avcı, sarnıç, yıpranmaz, için, dışarı, aşırı, sultan, Türkiye, saksı, dolayı kelimelerinin TP'de uyumsuz şekilde yer aldığı görülmektedir.

Eklerde

Ünlü uyumu bulunan kelimeler: Gitmek, havlamak, jeri jürdü, haddyny, qurmaq, birliji, olduğunuzun, açıq, jığmaq, jyğyn, birikdirmek, sucu, keskin, ujdurmaq, uğun, tapynmaq, satun, qorqaaq, azacıq, türlü, sevgülü, düşkün, dostluq, jaqışmaq, ajlyğyny, delik, jasly, götürü, görünüş, buluşulacaq, denksiz, arsız, qyzarup, qultuq, topcu, , tutqunluğu, sağığyny, oğurlu, ojuncaq, şaşqyn, dejnek, damga, ormancıq, tumurcaq, jjiitlik, çapqyn, türüdü, parlaq, celbezeli, qovalamaq, rahatlandyrmq, qovuculuq, dizlik, çyngyraq, şekerleme, qytlyq, pahaly, evcimen, şamaly, birer, ikişer, şaşyrtmaq, salgyn, qararlaşdyrylmyş, alacaq, çalyşqan, uğun, dalgyn, dağynyqlyq, şirinlik, japu, arajan, qancyq, qaltaq, azacyq, durgun, qalabalyq, törpüntü, kilerci, yrgyblar, qurmaq, boğaçacy, alçacyq, biber, biberli, mağdanoslu, pazarlyq, olmaqlyk, sajgyly, jumruq, paralamaq, boğuq, qysyq, dizgin, tanyjan, bilgiclik, düjüm, oturaq, çyqys, işitmemezlije, qardaş, jumaq, fyrçalamaq, emejimi, qalajlamaq, çalyq,

çömlekci, jyrtyq, çyzgy, avadanlyq, avyndyрмаq, ylycaq, suratsyz, atym, bulanyq, qyvyрмаq, çyqryq, jangyn, aqyn, öksürük, uzlaşma, burgu, qurduğum, asyly, titrejerek, basqyn, qabarcyq, gürlеме, tyqaç, saryq, quruntu, ajyq, jyrtycy, nemlikden, qajgana, asyly, biricik, bozuq, şaqyr şaqyr, taqymy, aşlamaq, atup, alaca, uşanyq, afacan, bürüncük, sürtük, quşruqlu, şuşuruq, furguncu, jolcu, ucun ucun, çyqmaz, sokak, evlik, gündelik, burma, qusmaq, cibinlik, braqacaq, sağry, çalyşyjorum

Ünlü uyumu bulunmayan kelimeler: Tutuşdurmaq, deyu, olayim, qoşajim, ilerude, oliyor, hanci, baqayim, janyndaki, sürücü, eşekci, qayeqci, varqaci, odaci, yazın (mevsim, yazın), batlican, badincan, allem qullem, niçun, aşuri sevda, silaya gitmek, dümanly, byldyrçin, heman, ipranyr, qajir-, jalanci, qajirmaq, syrasi-ile, gidup, sürücü, jabanci, jabani, qajirmaq, edup (terk edip), danecik, bebürlenup, gezup, fidanlyq, evcycaz

Yukarıda bahsedildiği gibi bu uyumun tutarlı bir şekilde bu eserde yer almadığı ekler vasıtasıyla daha iyi görülmektedir. Yapım eklerinin özellikle +cI ekinin hem uyumlu hem de uyumsuz kullanıldığı görülmektedir. Yine şimdiki zaman eki –yor’un da uyumlu ve uyumsuz kullanıldığı görülmektedir. –up’ zarf fiil eki de benzer şekilde hem uyumlu hem uyumsuz şekilde kullanılmıştır.

B Alınma kelimelerde.

TP’de alınma kelimelerde ses uyumu ile ilgili kesin bir hükme varmak oldukça zordur. Alınma kelimelerin hangi ölçülere göre Türkçe ses uyumuna uyduğu bu açıdan net değildir. Bu kelimelerle ilgili olarak konuşma dilinde kullanılan şekilleriyle daha çok yer aldıklarıdır. Bu açıdan alınma kelimelerin Türkçe ses uyumuna göre şekillenmesinden ziyade Türkçe konuşma şekline göre şekillendiği söylenebilir. mûlaqat ,hainlik, quvetden, mektebde, ruzgjar, müşkilatdan, hünerli, iqamet, ruba, qahve, adetimidir, ilaç, tertib, omrümde, bojle, qabul, razi ol, refaqtat, iltifat, stasjona, refiq, riza ver-, fıtatyny, minasib, hücum, hülüs, mohabbetli, sohbeti, kjarly, heveslisine, meraqa, kiralık, qalbyny qyрмаq, gasavet, mektüb, hücum et-, haly vaqty, loqandaci, zaman, vaqtyn, bary (vulg. Bare), metro, haber, söhbetine, lenger, henüz, meraqle, mültezim, sureta, mehkemesi, qademli, hükjümet, diqat, baston, fai’de, sefa, canavar, mektübü, poliça, kjafiri, qart postal, mu’ayene, santim, çapula, qaiş, hapsyna (hapsine), helallaşmaq, nazar-i diqqata, murace’at, hallaşdyq, vücüd, mektübleşmek, isavi, zalym, meraqlı, muzirr, za’if, lajiq, qismet, müsibet, havesi, rusumat dairesi, aqterije, aqter, muzıqa, eşkjare, fasulja, la-übalı (volg. La-abalı), mute’assib, çamur, hasirli(fiasco), fanela, kjaad, Fransız, ceneral, ehali, coğrafija, zaten, bağçeban, gazeta, mulahazaly, lastiq, maqbula geçmek, dane (granello), şişman, peştymal, zaptıye, imperator, muhimm, mealsyz, lazim, sa’atlyq, kopja, üfünет, nufuslu, israr, me’arif, teqa’üd, italjan, lazaret, mülahazasyz, zavzazat

(o zarzavat), pjanqo, maqarna, makine, ev kethudasy, za'if, hynzir, batlican, bazirgjan, liturja, vaseta, nazir, manastir, allem qullem, tyşrin-i sani, zühüm, sübiye, hamur, rutbetlu, qavyl, taqetim, haci, çunki, cyzdan, gaylede, istağferu'llah, behane (vulg. Mahana), pretesto, hapys, fajde, mahsul, fajdelenmek, teleffüz, sahibi (vulg. Sahaby), şahadym, haqiqatly, sadaqatly, spatinin, mühtacım, qas-qati, te'ahüdlü, mukjafat, islahat, aiiblamaq, aiini(aynı), öhdesinden gel-, haiirli, fytuhat, hacamat, çiroza dönmüş, şiroqo (lodos), çamiç, kişmiş, asyr, iskemli, sandalja, sedja, luğet, symsary, sequestro, esseh-mi, hyzmet, haiifini, qanape, mühkem, pardesü, reçeta, spannaq, qaiin ana, ta'rifa, meşrebe, zulumkjarlyq, familja, barbonja, hytam vermek, pöğrenk, müti', qroşe, jelpaze, tahtapuş (volg. Tahtaboş), sebike, ryhden, hoqqajy, filan fişmikjan, hediv, kilisanyn, langoz, girdab, sabura, savura, çingjane, amuca, na'lin, peksimet,

Kederlendirmek, loqandaci, hotelci, hanci, antiqacy, zevklenmek, bedzebanlyq, bajtyjarlyq, suret, qatmerli, şüpele, lastiqli, hastalyq, qaspahannaq (gasben nahaqq), cevahirci, nankjörlük, hasedci, mjdancyq, ma-dem-ki, sabahlayn, mevlud-i isa, sahifelerin numerosu, sa'aty, istridjaci, haşmetlu, sevdalisi-dir, halaldyr, suretde, ystylah, babde, göja, ma'lümünüz, cezalandyрмаға, tarafeynli, lüzümüne, hülefasyndan, symsary, alabanda, hallş (qalleş), reçetaji, modullamaynca, mütabyq, tavr-u-atvary, sarhoşluq, hiddetlenup, mameleci, haqqli, ehtijarlyq, iffetlu, sandaljanyn,

fylan fylan (Ar.)

sütün (direk) (Far.), haman (Far.), çömber (Far.)

Düzlük-yuvarlaklık/dudak/küçük ünlü uyumu.

Tablo 23. *Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu*

TP	-
MLT	Yuvarlak ünlüleri (ö, ü, o, u) yüksek yuvarlak [dar yuvarlak] ü, u; e, i, a, ı nötr ünlüleri [düz ünlüler] yüksek nötr (i, ı) ünlüler takip eder.
CLT	e, i → i <i>temizlik</i>
	a, ı → ı <i>hastalık</i>
	ö, ü → ü <i>gözlük</i>
	o, u → <i>yağmurluk</i>

Düzlük-yuvarlaklık bakımından Türkçedeki kelimelerde bir uyumun göze çarptığını belirten Ergin, bu uyumun Türkiye Türkçesinde güçlü olarak hissedildiğini, daha önceki

dönemlerde Türkçede böyle bir uyumun olmadığını söyler (Ergin, 1993, s. 69). Türkçenin son dönemlerinde görülmesinden ve yaygınlık açısından kalınlık-incelik uyumu gibi olmamasından dolayı bu uyuma *Küçük Ünlü Uyumu* denildiğini, kalınlık-incelik uyumuna da *Büyük Ünlü Uyumu* denildiğini açıklar (s. 70).

Ele aldığımız kitaplarda bu uyum Türkçenin ünlü uyumu içerisinde değerlendirilmiştir. Yazarlar, *düzlük-yuvarlaklık* gibi başlıklar kullanmamışlardır. Türkçede düz ünlülerden sonra düz ünlülerin; yuvarlak ünlülerden sonra ya düz-geniş ünlülerin veya dar-yuvarlak ünlülerin gelmesi özelliğine dayanan bu uyumun kitaplarda eklerin kombinasyonları bağlamında ele alındığı görülmektedir.

CLT’de diğer bir ünlü uyum ünlülerin söylenmesinde dudakların aldığı durumla ilgili olması açısından ele alınır. Yuvarlak ünlülerin *ö, ü, o, u* ve yuvarlak olmayan ünlülerin *e, i, a, ı* nasıl bir uyuma tabi oldukları ile ilgili şunları söylemektedir: Yuvarlak bir ünlü, kelimenin ilk hecesinin ünlüsü olmaması şartıyla, sadece yuvarlak başka bir ünlüden sonra bulunabilir. Bu kuralın birkaç istisnası vardır: *tavuk, kabuk* (D’Amora, 2012, s.5)

Ünlüler ile ilgili başka bir sınıflandırma ağzın az veya çok açık olması durumunda dilin dikey olarak aldığı durum açısından yapıldığını belirten yazar bu durumla ilgili olarak ünlülerin;

yüksek ünlüler *i, ı, ü, u* (*vocali alte*)

alçak ünlüler *e, a, ö, o* (*vocali basse*) olarak ayrıldığını ifade eder.

Ünlülerle ilgili bu son iki ayırmadan (yuvarlak olan ünlüler, yuvarlak olmayan ünlüler; yüksek ünlüler, alçak ünlüler) başka bir ünlü uyumunun oluştuğunu söyleyen yazar bu uyuma göre yuvarlak ünlüyü yüksek-yuvarlak ünlü (dar-yuvarlak), yuvarlak olmayan ünlüyü yüksek-yuvarlak olmayan ünlünün takip ettiğini belirtir. Bu kuralın sadece *i* türündeki eklerle ilgili olduğu vurgulanır.

CLT’de ‘ünlü uyumu ve ekler’ (s. 5) adlı bir alt başlıkta kelimelere getirilen eklerin de ünlü uyumuna uyması gerektiği ele alınır. İsim veya fiil kökünde, tabanında bulunan son ünlüye göre eklerin uyumlu biçiminde getirildiğini vurgular. Yazar, Türkçedeki eklerin iki türde görüldüğünü söyleyerek birinci türe ‘e’ ikinci türe ‘i’ adını verir. Buna göre, iki şekli olan eklerin, yani iki tercihlili a veya e ünlüsü içeren ekler *e, i, ö, ü* ünlülerinden sonra gelirse ekin e’li şekli; *a, ı, o, u* ünlülerinden sonra gelirse ekin a’lı şekli getirilir. Türkçe çoğul ekinin iki şekli vardır: -ler ve -lar. Bu ek *e, i, ü, ö* ünlüsüyle biten kelimelerde -ler şekliyle *evler* kullanılır. *a, ı, o, u* ünlüleriyle biten kelimelerde ise -lar şekliyle *kapılar* kullanılır.

i, ı, ü, u biçiminde dört tercih olan eklerin kullanımı ise şu şekildedir:

Kelimenin son hecesinde e veya i ünlüsü varsa ekin i'li şekli *temizlik*

Kelimenin son hecesinde a veya ı ünlüsü varsa ekin ı'lı şekli *hastalık*

Kelimenin son hecesinde ö veya ü ünlüsü varsa ekin ü'lü şekli *gözlük*

Kelimenin son hecesinde o veya u ünlüsü varsa ekin u'lu şekli *yağmurluk* kullanılır.
(D'Amora, 2012, s. 6)

CLT'de ünlülerin kombinasyonları ile ilgili açıklamalara benzer şekilde MLT'de ünlü kombinasyonlarının şematik olarak topluca gösterildiği şu tabloda görülebilir:

Nota 1. – Da quanto precede risulta che nei suffissi non entrano mai le vocali basse arrotondate *ö, o*. Esse si trovano di regola soltanto nella prima sillaba della base nominale o verbale.

Nota 2. – I suffissi possono classificarsi, rispetto alla vocale costitutiva, in due categorie:

a) suffissi con vocale bassa neutra (*e, a*) a mutazione semplice $\frac{e}{a}$.

ö) suffissi con vocale alta neutra (*i, ı*) e vocale alta arrotondata (*ü, u*) a mutazione doppia $\frac{i\ ü}{ı\ u}$.

Nota 3. – Le mutazioni delle vocali dei suffissi in base all'armonia vocalica possono essere rappresentate con il seguente schema:

Vocale dell'ultima sillaba della base nominale o verbale	Vocale del suffisso	
	Suffissi a mutazione semplice	Suffissi a mutazione doppia
prepalatale $\left\{ \begin{array}{l} e, i \\ ö, ü \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} e \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} i \\ ü \end{array} \right.$
pospalatale $\left\{ \begin{array}{l} a, ı \\ o, u \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} a \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} ı \\ u \end{array} \right.$

§ 8. – Nelle lezioni che seguono, enunciando i suffissi, ci limitiamo a dare una variante, restando inteso che le mutazioni si applicheranno secondo le regole espote qui sopra.

Şekil 17. MLT'de Ünlü kombinasyonları.

Eker (2015, s. 217), düzlük-yuvarlık uyumuna göre aşağıdaki şemayı çıkarmıştır:

a-a/a-ı kara, sarı

ı-ı/ı-a	tırmık, tırnak
o-u/o-a	soluk, bora
u-u/u-a	bulut, suna
e-e/e-i	dere, yeni
i-i/i-e	iri, dilek
ö-ü/ö-e	körük, töre
ü-ü/ü-e	gümüş, kürek

Bu şemadaki kurallara Türkçe kökenli bütün kök/gövde ya da çekim eklerinin uyduğunu belirtir.

Dursunoğlu uyumlarda her ünlünün kendinden sonraki ünlüyle uyuma girdiğinin göz önünde tutulması gerektiğini not eder (Dursunoğlu, 2017 , s. 72):

üretim

ü → e → i

yuvarlak-düz (geniş)-düz

Vurgu.

TP: Vurgu son hece üstündedir:

Evín, evé s. 2.

‘mi’ soru ilgeci/takısı soru anlamı verilmek istenen unsurdan sonra kullanılır (s. 29):

Ev-e-mi gitdin

MLT: Türkçede vurgu son hece üstündedir:

yapmàk, güzèl, başkà, söylemèk.

Ek geldiğinde vurgu sonraki eke kayar.

iyidir (ek fiil -dir); *memnùnüm, yapàrım* (1. Tekil şahıs eki); *bilìrsin* (2. Tekil şahıs eki); *veriyòruz* (1. Çokluk şahıs eki); *söylüyòrsunuz* (2. Çokluk şahıs eki); *bènce* (-ce ilgi/ilişki eki); *bù mu* (soru edatı) gibi kullanımlarda vurgu son hece üstünde değildir (s. 16).

CLT: Türkçe kelimelerdeki vurgu son hece üstündedir. s. 11.

Kitaplardan sadece CLT’de *vurgu* (*L’accento*) bir başlık altında incelenir (D’Amora, 2012, s. 11). Vurgu ile ilgili kitapta şu bilgiler yer alır:

Türkçe kelimelerdeki vurgu son hece üstündedir.

kedí

köpék

gürültú

hayát

yabancı

Bir kelimeye ek getirildiği zaman vurgu bir sonraki heceye atlar, son heceye geçer.

odá

odalár

odalardá

Son hecede bulunmayan vurgular:

Yer isimleri:

Ánkara, Túrkiye, Ístánbul, Táksim, İngiltére

Bazı zarflar:

hémen, bázen, bélki, yárin

Çoğu yabancı isimler:

bíra, lokánta, maálesef, péncere

Soru:

hángi, háni, nasıl, níçin

Vurgusu sonda olmayan kelimelere ek getirildiğinde vurgu yeri değişmez, son heceye geçmez.

Ístánbul, Ístánbul'da

Çocúğum. (ek fiil çekimi)

Çocuğúm. (İyelik eki)

CLT'de Kelime vurgusu ile ilgili olarak:

Murat da Türk. 'de' bağlacı vurgusuz olduğu için, genellikle vurgu *de* bağlacından hemen önce gelen kelimedeki tonlu hece üzerindedir (s. 27).

Mi soru edatı ile: *mi* soru edatı vurgusuz olduğu için vurgu bu soru edatından hemen önce gelen hece üstündedir:

John İngiliz mi?

Mario İtalyán mı?

Mehmet Türk mü? s. 35.

Benzer şekilde olumsuzluk eki de vurgusuz olduğu için vurgu bu ek öncesindeki heceye düşer:

gélmiyor, okúmuyor, álmıyor (s. 71).

Biçim Bilgisi İle İlgili Bulgular

Kök ve yapım ekleri.

TP: Kök (radice), yapım eki (particella formativa), türemiş kelime (forma derivata)

MLT: radice, base, basit kök (base semplice), türemiş (modificata)

CLT: kök (radice)

“Kök bir kelimenin manası ve yapısı bozulmadan parçalanamayan şeklidir. Demek ki kök manalı en küçük dil birliğidir.” (Ergin, 1993, s. 101) biçiminde *kök*’ü tanımlayan Ergin, anlamları bakımından kökleri *isim kökü* ve *fiil kökü* şeklinde ikiye ayırır.

“Ek, kelime bünyesinde görülen, tek başına manası olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşmek suretiyle kullanılan ve mana ile ilgili bir vazife gören şekillere denir” (Ergin, 1993, s. 108). Daha önceki dönemlerde anlamlı en küçük birimlerin sözcük olarak kabul edildiğini belirten Eker, eklerin kendilerinden daha küçük anlamlı parçalara bölünemeyeceğinden bahsederek bulunduğu yere göre eklerin üç türü olduğunu ifade eder: ön ek, iç ek, son ek (Eker, 2015, s. 261).

Türkçenin yapısını incelemek demenin aşağı yukarı onun çok zengin olan ekler sistemini incelemek olduğunu belirten Ergin’den hareketle çalışmanın bu bölümünde konu edindiğimiz üç kitapta geçen ekler *yapım ve çekim* ekleri başlığı altında ele alınmıştır.

Çalışmada ele alınan kitaplarda *kök* kavramı ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır. Bu kavram için daha çok *radice* ifadesi tercih edilmiştir. Kökle ilgili bilgiler daha çok eklerin işlendiği bölümlerde verilmiştir. Özellikle fiillerin ele alınışı bölümünde kök kavramının daha çok geçtiği görülmektedir. Yazarlar fiillerin sunumu konusunda mastar konusuna değinirken fiil köklerinden bahsetmişlerdir. Türkçede fiillerin mastar eki -mek/-mak olarak tanımlandığı üzerinde duran yazarlar bu eklerin fiil köküne getirildiğini belirtirler. -mek/-mak ekinin kaldırılmasıyla Türkçede fiil kökünün elde edilebileceğini belirten yazarlar fiil köküne yapım eklerinin nasıl geldiği, kök ve taban halinde bulunan fiillerin nasıl çekimlendiği konusunu işlerler.

Yine yapım ekiyle ilgili bilgilerin daha çok fiil köküne getirilen belirli eklerle *dönüşlü fiillerin, işteş fiillerin, ettirgen fiillerin, edilgen fiillerin, sıfat fiillerin, zarf fiillerin, isim fiillerin* nasıl oluştuğu ve kullanıldığına değinirler. İsimlerle ilgili yapım ekleri CLT’de daha çok ele alındığı görülmektedir. Yine burada da yapım ekleri ayrı başlık olarak toplu olarak değil ünitelerde metinlerde geçen bu tür eklerin kullanımıyla ilgili açıklamalarla verilmiştir. Rossi yapım eklerini ayrıntılı bir şekilde, ele aldığımız kitabın ikinci cildinde işlemiştir. Bu çalışmamızın konusu birinci kitap olduğu için bu kitapta geçen kullanımlar çalışmada konu edinmiştir. Kitaplarda çekim ekleri de ayrı başlık altında ele alınmamış, genel olarak *isim* ve *fiil*’ in kullanım sahasına nasıl çıktıkları üzerinde etkisi açısından yer almıştır.

Çalışmada önce yapım ekleri incelenmiştir. Türkçede dört çeşit yapım eki vardır:

1. İsimden isim yapım ekleri
2. İsimden fiil yapım ekleri
3. Fiilden isim yapım ekleri
4. Fiilden fiil yapım ekleri

İsimden isim yapım ekleri.

-li.

TP: TP’de bu ekle ilgili açıklama bulunmamaktadır. Ekin kullanımıyla ilgili olarak sözlük bölümünde geçen kelimelerden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

-lı:

Alacaqlı creditore (tp 147), Aqylly assennato (tp 65), Avropaly europa (tp 159), Bağly olmaq dipendere (tp 153), Belli başly importante (tp 91), Daljan gibi deliqanly un bel giovane (tp 170), Dolambacly zig zag (tp 336), budaqlynodoso (tp 200), Elfazly brio (tp 129), hatyrly influente (tp 176), osmanly banqasy sehimleri’ (tp 124), İhtijatly cauto(tp 135), sajgyly, aqylly prudente (tp 231), İki qat[ly] doppio (tp 155), Jağly grasso (di animali o di cosa) (tp 172), Jaşly anziano (tp 118), Jüklü, iki canly gravida (tp 172), Majmun iştahly capriccioso (tp 134), Meraqlı capriccioso (tp 134), Pahaly caro (di prezzo) (tp 134), Politiqaly cerimonioso (tp 137), Sabyrly, sabry olan paziente (tp 211), Sadaqatly fedele (tp 162), Sevdaly innamorato (tp 177), Şamaly kibrit (fiammifero di cera) (tp 137), Tatly dolce (*ag .*) (tp 154), taşralı (tp 230), Zekjavetly intelligente (tp 177)

-li:

Bereketli abbondante (tp 108), Biberli pepato (tp 60), Celbezeli brio (tp 129), Dört köşeli (233), ilmekli düjüm, ilmek (tp 200), Düşünceli pensieroso (tp 212), Enli largo (tp 180), Geçerli valido (tp 86), gizli tutmaq nascondere (198), İspirtli içki liquore (tp 184), Jerli indigena (tp 66), Kirli sporco, Qatmerli doppio (tp 155), Senli benli familiarmente (tp 160), Sevimli amabile (tp 115), gizli sıtma, sornione (lt 327), Taş jürekli crudele (tp 148), qademli, di lieto augurio (lt 386)

-lu:

Bojnuzlu cornuto (tradito) (tp 146), Borclu olan debitore (tp 150), Çubuklu vergato (tp 312), Nufuslu influente (tp 176), Qollu quvetli, ding, baba jijit robusto (tp 249), uslu quieto (tp 236), Sulu gaz lampasy lampada a petrolio (tp 180), Toplu ijne spillo (tp 270), tuzlu salato (tp 60), Uğurlu qademli, di lieto augurio (lt 386)

-lü:

Aç gözlü avido (tp 123), Alçaq gönüllü umile (tp 297), Başqa türlü altrimenti (tp 115), Jüklü, iki canly gravida (tp 172), Köjlü contadino (tp 144), Sevgülü innamorato (tp 177), Te'ahüdlü raccomandata (tp 88), Türlü türlü olmaqlıq varietà (tp 306)

MLT: -

CLT: -li s.37

-li' ekinin tekil isimlere başka isim ve sıfat yapmak amacıyla eklenen yapım eki olduğunu belirten yazar bu ekin kullanımı ile ilgili şu bilgileri verir:

1. Nesnelerin sahiplik veya karakteristik özelliklerini yahut eklendiği ismin niteliklerini gösterir anlamda:

şeker, şekerli

tuz, tuzlu

süt, sütlü

hız, hızlı

ev, evli

at, atlı

mavi, mavili

2. Uyruk, köken bildirir anlamda. Bu durumda ek yer bildiren isme veya yere getirilir:

Çin, Çinli

Avrupa, Avrupalı

Arjantin, Arjantinli

Filistin, Filistinli
Kıbrıs, Kıbrıslı
Londra, Londralı
İstanbul, İstanbullu
güney, güneyli

Bazı sıfatların ve isimlerin -li ekini almadan uyruk, köken bildirdiğini not eden yazar bununla ilgili şu örnekleri verir:

Türkiye, Türk
İtalya, İtalyan
Almanya, Alman
Fransa, Fransız
İngiltere, İngiliz
Rusya, Rus
Macaristan, Macar

Bazı durumlarda yukarıda geçen iki biçimin de kullanıldığı ile ilgili olarak:

Japonya, Japon, Japonyalı
Yunanistan, Yunan, Yunanistanlı
ABD, Amerikan, Amerikalı

3. Belirli bir yere, gruba, kuruma bağlılık :

şehir, şehirli
köy, köylü
üniversite, üniversiteli
lise, liseli
Osman, Osmanlı

-li ekinin asıl sayılara getirilerek grup anlamı verecek biçimde kullanıldığı da belirtilir:

iki, ikili
üç, üçlü

Bu ekin çok işlek bir ek olduğunu belirten yazar sıfat değeri taşıyan cümlelerde, ifadelerde de kullanıldığını örnekler:

uzun boylu bir çocuk
orta yaşlı adamlar
kısa saçlı bir kız
dört çocuklu bir aile

Sıfat ve bu eki almış bir ismin beraber kullanılmasıyla ilgili olarak da şu örnekleri verir. Bu örneklerde isimlerin gerçek anlamı dışında kullanıldığı görülmektedir.

açgözlü
alçakgönüllü
delikanlı
ikicanlı
ikidilli

Bu ekin *nere-* kelimesine eklenerek insanların hangi ülke, şehir, bölgeden olduğunu sormak için *nereli* sorusunun elde edildiğini bildiren yazar;

Hasan nereli? Örneğini verirken, ek fiilin şahıs ekleri kullanıldığı zaman bu eklerin doğrudan *nereli* kelimesine eklendiğini şu örneklerle verir:

A: *Nerelisin?*

B: *Romalıyım.*

A: *Nerelisiniz?*

B: *Karadenizliyiz* (s. 39)

Son olarak bu ekin *ne* sorusuna eklenerek elde edilen *neli* sorusunun ‘tat’, ‘neden yapıldığı’ anlamlarında kullanıldığı eklenir:

Bu pasta neli?

-li eki sık kullanılan bir ektir. Ergin (1993, s. 150), ekin esas işlevinin sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmak olduğunu belirtirken Eker (2015, s. 273) de ekin, sıfat kategorisinde sözcük yaptığını belirtir. Yukarıdaki örneklere bakıldığında ekin sıfat kategorisinde isimler yapma açısından ele alındığı görülmektedir.

Börekçi -li ekinin isimler arasında varlık ilgisi ile kavram ilişkisi kuran isim işletme eki olduğunu belirtip bu ekin ayrıca bazı fiillerde Eski Türkçede sıfat-fiil eki olan /-(I)glI/ ekinin kalıntısı olarak sıfat yapım eki işlevi ile kullanıldığını belirtir:

tika-lı (burun), *yama-lı* (bohça), *kapa-lı* (kapı), *sıva-lı* (duvar), *daya-lı döşe-li* (ev), *boya-lı* (duvar), *beze-li* (kız) (Börekçi, 2009, s. 102).

-siz.

TP: Bu ekin TP’de İtalyanca *senza* ifadesinin karşılığı olarak kullanıldığı ile ilgili açıklama yapıldıktan sonra şu örnekler verilir:

izin-siz, para-syz pul-suz s. 32

Bunun dışında yine sözlük bölümünde bu ekin geçtiği bazı kelimelere örnek olarak şunlar verilebilir:

Ansyza getirmek sorprendere (tp 266), Ap ansyz ‘ğafleten (füceten) öldü’ (tp 175), Arsyz insolente (tp 177), suratsyz, arsyz sfacciato (tp 261), Curatsyz debole (tp 150), datsyz spiacevole (tp 269), Hilesiz hırdasyz sincero (tp 263)

MLT: -

CLT: -siz s. 60.

CLT’de bu ekin tekil isimlere getirildiği, olmayış/yokluk anlamı verdiği belirtilir. Böyle bir ekin İtalyancada biçim açısından karşılığının olmadığını dolayısıyla *senza, privo di* yapılarının kullanıldığı not edilir.

tuz, tuzsuz

yağ, yağsız

ev, evsiz

para, parasız

iş, işsiz

son, sonsuz

dikkat, dikkatsiz

Bu ekin şahıs ve işaret zamirlerine getirilerek de kullanılabileceği belirtilir:

Sensiz, bizziz, onsu, bunsu.

işsiz bir adam, bu kullanıma benzer biçimde *telsiz* gibi ekin isim değerinde/niteliğinde anlamını verdiği belirtilir.

Ergin (1993, s. 209), Eker (2015, s. 274)-li ekinin anlamca olumsuz biçimi olarak değerlendirirler. Ergin; -li ekinin bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, -sız ekinin bir nesnede bir şeyin bulunmadığını (s. 153) ifade etmesi CLT’’de ekin kullanım yerini belirtme ifadesine benzerlik gösterir.

İtalyancada *senza* yapısı mastar halinde fiillerle de kullanılabilir. Böylesi bir kullanımın olması ekin fiillerle de ilgili Türkçede kullanımını akla getirmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Börekçi’nin “isim kök veya gövdelerinden kılmama, olmama sıfatı yapan /+sIz/ eki bu işleviyle fiilden yapılmış isim gövdeleriyle de kullanılmakta; türettiği sıfat, fiilden yapılmış isim gövdesinin yokluğunu değil de fiil kök veya gövdesinin kılmayan, olmayan anlamını ifade etmektedir. Bu durumda /+sIz/ ekinin bazı fiilden isim yapım ekleriyle kalıplaşmasından söz edilebilir. (*acıma-sız* değil; *acı-ma+sız*; *bilinç-siz* değil; *bil-inç+siz*, *olanak-sız* değil, *ol-anak+sız* ...)” ifadeleri ekin fiil açısından ilgisini göstermektedir.

-lık, -lik, -luk, lük.

TP: sev-mek-lik s. 23.

Jaz-maq-lyq

Ekin sözlük bölümünde geçtiği kelimelerden bazıları:

Aralyq tratto (intervallo) (tp 290), Arsyzlyq insolenza (tp 177), Azlyq minoranza (tp 194), Bajağylyq volgarità (tp 330), fidanlyq vivajo (di piante) (tp 326), Bedzebanlyq calunnia (tp 131), Çanaqlyq gabbia (mar) (tp 168), Dağynyqlyq distrazione (tp 154), tatlylyqla qandyrmaq (tp 218), Jaqa[lyq] bavero (tp 126), Jazlyq estivo (lt 409), Jazlyq estivo (lt 409), Majmun iştahlylyq capriccio (tp 134), Murdarlyq, pislik, kir sporcizia (tp 271), Ortalyq circolazione (tp 84), padre adottivo babalyq (tp 206), Qalmaqlyq rimanere (22), Qalynlyq grossezza (tp 102), Qyzlyq verginità (tp 313)

-lik:

Baba jijitlik bravura (tp 129), Birlik unione (tp 299), Derinlik profondità (tp 227), Dizlik calzoni (tp 132), Gevşeklik, jumuşaqlyq mollezza (tp 195), Gübrelik letame (-ajo) (tp 183), [yağcılık etmek] adulare (tp 111), bilgiçlik scienza (tp 254), Jeşillik verdura (312), Nemlik umidità (tp 297), Pirlik vecchiaia (tp 306)

-luk:

Fodulluq, kibirlik superbia (tp 278), joqsuzluq, joşsulluq povertà (tp 222), Qovuculuq calunnia (tp 131), Sovuqluq (hamamda) tepidario (tp 98), Bir onluq

-lük:

Böjüklük, azamet grandezza (tp 171), Gözlük lenti (tp 182)

MLT: -meklik s. 108

sevmekliğim

gitmekliğim

CLT: -lik (s. 80)

CLT’de bu ekin isimlere, sıfatlara, zarflara getirilen yapım eki olduğu, başka isimler, sıfatlar yaptığı söylenir. Ekin kullanımıyla ilgili şu bilgilere yer verilir:

A. İsimler açısından;

Soyut isimleri gösterir anlamında:

güzel, güzellik

kim, kimlik

Somutlaştırma, kişileştirme, kurumsallaştırma anlamlarında:

asker, askerlik

çocuk, çocukluk

Meslek veya sivil, askeri makam sırasını gösterir biçimde:

öğretmen, öğretmenlik

onbaşı, onbaşılık

Nesne, araç, giysi:

yağmur, yağmurluk

göz, gözlük

kulak, kulaklık

Belirli bir nesne için kullanılan yer, kab:

kitap, kitaplık

tuz, tuzluk

biber, biberlik

Toplu olarak bir yerde bulunma anlamı veren isimlerde:

söz, sözlük

zeytin, zeytinlik

mezar, mezarlık

B. Sıfatlar açısından

Uygunluk, ilgi göstermesi açısından

kış, kışlık

manto, mantoluk

Sıklık belirtmek açısından

gün, günlük

ay, aylık

şimdi, şimdilik

Yaş (yaklaşık olarak da), dönem

elli, ellilik

seksen, seksenlik

İsimlerin değerini; ağırlık, uzunluk, süre, değer, fiyat vb. açısından gösteren sıfat değerinde ifadelerde:

beş litrelik bir damacana

kırk kilometrelik bir mesafe

dört saatlik bir yolculuk

Yazar, bu ekin kişilerle ilgili kombinasyonlarda kullanıldığında, yeterli, uygun anlamı verdiğini; sayılarla kullanıldığında da değer, fiyat anlamı verdiğini belirtir.

iki kişilik bir oda

yüz liralık bir bilet

Bu ekle ilgili son olarak; ekin, -li, -siz, -ci ekleriyle de kullanılabileceği bu durumda iki kez tekrarlanabileceğini ifade eder.

akıllı, akıllılık

dikkatsiz, dikkatsizlik

Atatürkçü, Atatürkçülük

gözlükçü, gözlükçülük

Ergin ve Eker; ekin çok yaygın bir ek olduğunu belirtmektedirler. Ergin, Türkçenin başlangıcından beri belli başlı isimden isim yapma eki olduğunu ifade eder. Eker, sıfat veya ad kategorisinde sözcükler somut/soyut sözcükler yaptığını belirtir.

CLT’de ekin soyut kelime yapımında kullanılmasından hareketle Börekçi’nin “ /+**lk**/ ekinin genellikle sıfatları (çok seyrek olarak da somut adları) soyut adlara aktarma işlevi olduğu bilinmektedir. güzel → güzellik, insan → insanlık... Ancak “İnsanlık için çalışıyorum” kullanımında ekin ada çokluk kavramı kattığı sezilmektedir. insan+**lk**: bütün insanlar.” (Börekçi, 2009, s. 33) ifadesi soyutluktan farklı bir anlamda ekin kullanıldığını göstermektedir.

-ce.

TP: Ek, son takı/edatlarla ilgili bölümde ele alınarak son takı-ekleri ifadesiyle *devlet-ge, para-ğa* örnekleri verilmiştir.

MLT: -

CLT: -ce (s. 84)

Bu ekin çok işlek bir yapım eki olduğunu belirten yazar, ekin; isimlere, sıfatlara, zarflara eklendiği zaman başka isimler, sıfatlar, zarflar oluşturduğunu ifade eder. Bu ekin tonsuz olduğunu dolayısıyla kendinden önceki hecedeki ünlünün vurgulu olduğunu da not eder: *İtalyánca*.

Değişik kullanımlara sahip olan ekin, özellikle şu durumlarda kullanıldığını örnekler:

1. Bir ülkede veya bazı gruplar tarafından konuşulan dili belirtmek için:

İngiliz, İngilizce

İtalyan, İtalyanca,

Türk, Türkçe

Arap, Arapça

Ben Rusça ve Almanca konuşuyorum ama Fransızca konuşamıyorum.

Türkçeden İtalyancaya çevirmek kolay değil.

Bu ekin ne sorusuna eklenmesinde *hangi dilin kullanıldığı* ile ilgili sorunun sorulmasında kullanılan *nece* yapısının oluşturulduğunu ayrıca belirtir.

A: David nece konuşuyor?

B: David Almanca konuşuyor.

Yine bu ekin, sıfatlardaki anlamı yoğunlaştırmak için kullanılan zarfların oluşturulmasında kullanıldığı verilir:

yavaş, yavaşça

kısa, kısaca

kadın, kadınca

Genellikle *büyük miktarda* anlamı taşıyan sayısal ifadeleri oluşturmak için. Böylesi kullanımda sayısal durumu ve miktarı ifade eden *-ler* ekiyle beraber kullanılır:

bin, binlerce

hafta, haftalarca

kilo, kilolarca

Evinde yüzlerce kitap var.

Deniz kilometrelerce uzakta.

Bazı düşüncelerin hangi açıdan geçerli olduğunu gösteren ifadeler elde etmek için:

Ömer Zülfü Livaneli dünyaca meşhur bir sanatçı.

Erol yaşça büyük ama vücutça küçük.

Bir iş ve durumda beraberlik anlamını veren ifadeleri elde etmek için:

Yarın sınıfça pikniğe gidiyoruz.

Berberce şarkı söylüyoruz.

Tonsuz olan bu *-ce* ekinden başka bir *-ce* eki olduğunu söyleyen yazar, bu ikinci ekin vurgulu olduğunu, yoğunluk anlamı kattığını bu anlamda *oldukça* zarfına benzer anlamı taşıdığını belirtir:

küçük, küçükçe

güzel, güzelce

şişman, şişmanca

Türkçede vurgulu olan unsur yazılmadığı için bu iki *-ce* arasında bu anlamda sorun yaşanmaması için yazar; sıfat değerinde olan *-ce* ekinin isimden önce geldiğini, zarf değerinde olan *-ce* ekinin fiilden önce geldiğini ayrıca belirtir.

Bu uzunca bir yol.

Selin benimle uzunca konuştu.

-ce ekinin bir kişinin bakış açısını gösteren ifadeler elde etmek için de kullanıldığı belirtilmiştir. Bu durumda ek, şahıs zamirlerine veya *fikir, kanaat, gönül* kelimelerine eklenebilir.

Bence bu elbise çok güzel.

Sizce kim haklı?

Onca siz hiç çalışmıyorsunuz.

Bakış açısını ifade etmekte *göre* edatının da kullanıldığını hatırlatan yazar, -ce eki alan şahıs zamirleri ve isimlerinin *göre* edatıyla kullanılan ifadelerle değişiminin yapılabileceğini ekler.

Sence/sana göre bu araba ucuz mu, pahalı mı?

Fikrimce/Benim fikrime göre para önemli değil.

Ergin, bu ekin aslında çekim eki olduğu, klişeleşerek veya fonksiyonu değiştirerek yapım eki olduğu (Ergin, 1993, s. 158) açıklaması yaparken Eker, eşitlik durumunun donmasıyla yapım eki niteliği kazanmıştır (Eker, 2015, s. 270) ifadesini kullanır. Börekçi, eki yer ismi yapması açısından ele alırken böylesi bir yapıda ‘sıfat+CA’ unsurlarının etkili olduğunu belirtir. Türkçede yer isimlerinin verilmesinde her hangi bir yerin özelliklerine göre verildiğini gerekçe olarak sunar: *Çamlı+ca, Çatal+ca, Sapan+ca, Düz+ce, Yeni+ce ...* (Börekçi, 2009, s. 35). Benzer şekilde ekin eklendiği ismin niteliklerini gösteren biçimde kullanıldığını ayrıca belirtir:

kara+ca, kokar+ca, kurtlu+ca" hayvan adlarını; *börül+ce, kızıl+ca* bitki adlarını, *ala+ca* (renkli bir kumaş) ve *kaynar+ca* (s. 35).

-ci.

TP: TP’de bu ek ile ilgili açıklama yokken sözlük bölümünde bu ekin geçtiği kelimeler aşağıda verilmiştir:

-cı:

Lağymcy votacessi (tp 332), Qatyrcy mulattiere (tp 197), Sa’atcy başy orologiaio (tp 54), Šapqacy cappellajo (tp 134), Tašcy, duvarci muratore (tp 197), Antiqacy antiquario(tp 118), Arabacy cochiere (tp 92), Ašcy cuoco (tp 148), Balyqcy pescatore (tp 215), Çamašyrcy qadyn lavandaja (tp 181), Davacy avversario (tp 102), Dükjancy mercante (tp 192), Helvacı, šekerci, boğaçacy pasticciere (tp 210), Jalancy bugiardo (tp 130), Kjaadcy cartolajo (tp 135);

-ci:

Loqandacı albergatore (tp 114), Lostracı lustrascarpe (tp 186), Mameleci usurajo (tp 302), Matba‘acı (273), Mejhaneci oste (205), postacı portalettere (tp 220), Mijancı, simsar sensale (tp 259), Odacı cameriere (tp 132), Qahveci caffettiere (tp 130), Qajeqci barcaiulo (tp 72, 125), Qonduracı calzolajo (tp 132), cevahirici orefice (tp 204), bojacı pittore (tp 218), Šekerci dükjany pasticceria (tp 210), Tefeci

usurajo (tp 302), Tulumacı (220), hizmetçi servo (tp 261), Varqacı barcajuolo (tp 125), Avci cacciatore (tp 130), Bostancı giardiniere (tp 169), miskci, aqter (attar) profumiere (tp 227), Cevahirci gioielliere (tp 169), Dejerrmenci mugnajo (tp 197), Demirci fabbro (tp 160), Ehmalci negligente (199), Eşekci asinaio (tp 121), Eskici antiquario (tp 118), Ezacı droghiere (tp 156), Fesci cappellajo (tp 134), Gemici marinaio (tp 189), ğumandacı (kjahja) (140), ħancı albergatore (tp 114), Hasedcı invidioso (tp 178), Hotelcı albergatore (tp 114), İnadcı 205), istridjacı (tp 205), Jabancı forestiere (tp 165), Kilercı maggiordomo (tp 187), Kitapcı libraio (tp 183), Kömürcı carbonajo (tp 134)

-cu:

Buħurcu, miskci, aqter (attar) profumiere (tp 227), Jolcu viaggiatori (8), Qapucu, qapu bekçisi portinajo (tp 221), Qujumcu, cevahirci orefice (tp 204), Sucu acquaioło (tp 111), Sürücü asinaio (tp 121), Topcu alajy artiglieria (tp 121)

-cü:

Südcü lattajo; latte quagliato joğurt (tp 181), Südcü lattajo; latte quagliato joğurt (tp 181); carrettiere, cocchiere (lt 335), Ütücü qadyn stiratrice (tp 274)

MLT: -

CLT: -ci (s. 78)

-ci ekinin de çok işlek bir yapım eki olduğu, isimlerden bazen de sıfat veya zarflardan hareketle başka isim ve zarflar yapıldığı CLT’de belirtilmiştir. Bu ekin kullanımı ile ilgili olarak:

Kişilerin mesleğini gösteren biçim oluşturduğu;

gazete, gazeteci

kapı, kapıcı

söz, sözcü

iş, işçi

balık, balıkçı

yardım, yardımcı

ekin bu anlamda *ne* sorusu ile beraber kullanılmasıyla *mesleğin*, *işin* ne olduğu ile ilgili soru anlamı taşıyan *neci* yapısının elde edilmesinde de kullanıldığı ifade edilir.

Bir fikrin, davanın, kişinin destekçisi olduğunu gösteren ifadelerin oluşturulmasında;

sol, solcu

devrim, devrimci

geri, gerici

Atatürk, Atatürkçü
Darvin, Darvinci
milliyet, milliyetçi
kader, kaderci

Belirli bir eylemi gerçekleştirmek için belirli bir rol üstlenen kişileri göstermek, tanımlamak için;

yol, yolcu
ara, aracı
kira, kiracı
dava, davacı

Alışkanlıkla belirli eylemleri yapan kişilerin gösterilmesinde, tanıtılmasında;

yalan, yalancı
dedikodu, dedikoducu
inat, inatçı
kavga, kavgacı
ezber, ezberci

Bu ekle ilgili son olarak bazı sıfatlarda ironik biçimde; *sıfırcı, röntgenci* kullanıldığı ifade edilirken kişilerin aşırı tutkun olduğu durumları ifade etmek açısından da (*içkici gibi*) kullanıldığı belirtilir.

Çok işlek olan bu ek, Türkçenin başlangıcından beri kullanılmaktadır. Meslek, uğraş, alışkanlık (Eker, 2015, s. 271) belirten isimleri oluşturduğu işleviyle CLT’de konu edinildiği görülmektedir.

Meslek ve uğraş isimleri yapmakta kullanılan bu ekin aslında

“*aş+çı* (aş pişiren [kişi]), *göz+cü* (göz doktoru [olan kişi]), *kitap+çı* (kitap satan [kişi]), *saat+çi* (saat satan ya da tamir eden [kişi]), *söz+cü* (bir grup adına konuşan [kişi]), *spor+cu* (sporla uğraşan [kişi]), *şarkı+cı* (şarkı söyleyen [kişi]), *torna+cı* (torna işi ile uğraşan [kişi])”

örneklerinde görüldüğü gibi ‘(s + Ø) = (stm) = (i)’ yapısında olduğunu belirten Börekçi böylesi bir yapının oluşmasında nitelenen belirli olduğu için ismin düştüğünü, meslek sıfatının da meslek adamı değeri kazandığının etkili olduğunu ifade eder (Börekçi, 2009, s. 26).

Börekçi yukarıdaki kullanıma ek olarak nitelen isim kişiye göre daha belirli ise nitelenenin de kullanıldığını şu örneklerle verir (s. 89):

*Tesalyalı **değirmen+ci Bekir** tekneye biriken sıcak ve çakmak kokulu unları alışkanlıkla avuçladıktan sonra durdu.*

İpek+çi kızlar birer ikişer kömür tozlarıyla kirlenmiş karlara barsak fabrikaya giriyorlar,

... İş+çi kızlar, ölenin yerine geçmek için, o dolaşırken hafif hafif sürtünüyorlar, gülüşüyorlar, kırmızı kordelâ, cam bilezik takıyorlardı.

-cik.

TP: Bu ekle ilgili de açıklama yoktur. Sözlük bölümünde geçtiği şekliyle;

-cık:

Az, azacyq poco (tp 218), ufaq piccolo; -issimo küçücük, ufacyq (tp 217), Ormancyq bosco (tp 129)

-cik:

Bir danecik unico (tp 298), Biricik unico (tp 298),

MLT: -

CLT: -cik (s. 191)

CLT’de küçültme eki olarak ifade edilen bu ekin, bir şeylerin veya birilerinin boyutlarının küçüklüğüyle ilgili olduğu belirtilir. İsimlerden başka sıfat ve zarflarla da kullanılabileceği ifade edilir. Sıfatlarla kullanıldığında anlamı yoğunlaştırır.

ev, evcik

kitap, kitapçık

hayvan, hayvancık

kısa, kısacık

Mehmet, Mehmetçik (asker anlamında)

‘k’ ünsüzü ile biten kelimelere getirildiğinde bu ‘k’nın düştüğü belirtilir.

küçük, küçücük

sıcak, sıcacık

ufak tefek, ufacık tefecik

bebek, bebecik

Tek heceli kelimelere bu ek getirildiğinde bu ekten önce bir ünlü getirilir:

dar, daracık

az, azıcık

bir, biricik

Ek, -ce ekini almış sıfatlarla kullanıldığında yoğunluk anlamı katar.

yakınca, yakıncacık

hemence, hemencecik

Birinci şahıs iyelik zamirine eklendiğinde kişiler arasındaki ilişkinin etkilenim boyutunu gösterir:

abla, ablacığım

teyze, teyzeciğim

anne, anneciğim

Yasemin/Yasemin'ciğim

Bu ekin Batı Türkçesinin başından beri görüldüğünü belirten Ergin, ekin temel işlevinin küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapmak olduğunu, bu iki işlevin bazen birbirine karışmış olarak, bazen de tek başlarına göründüklerini söyler (Ergin, 1993, s. 155).

-nci.

TP: -ingî s. 8.

bir-ingî

iki-ngî

üç-üngü

dörd-üngü

MLT: -

CLT: -(i)nci

birinci yirminci

ikinci ellinci

üçüncü yüzüncü

dördüncü kaçınıcı

beşinci

altıncı

yedinci

sekizinci

dokuzuncu

onuncu

Ek, sıra sayı sıfatları yapmaktadır. Ergin eskiden beri işlek olan ekin ünlüyle biten sayı isimlerine doğrudan, ünsüzle biten sayı isimlerine yardımcı ünlüyle getirildiğini belirtir (Ergin, 1993, s. 159). İncelediğimiz kitaplarda buna benzer kullanımlar vardır.

-ar, -er, -şar, -şer.

TP: bir-er s. 8.

iki-şer

üç-er

MLT: -

CLT: -(ş)er

birer

kırkar

teker teker

ikişer

yüzer

azar azar

üçer

biner

kaçar

dörder

yarımşar

beşer

altışar

yedişer

sekizer

dokuzar

onar

Üleştirme sayı sıfatları yapan bu ek ünsüzle biten sayı isimlerine -er (birer), ünlüyle biten sayı isimlerine -şer (altışar) şeklinde getirilir.

İsimden fiil yapan ekler.

Bu gruptaki ekler için CLT’de açıklamalar daha fazla bulunmaktadır. Türkçe kitaplarda olduğu *isimden fiil yapım eki* tanımlaması gibi değil *fiil yapan ekler* tanımlamasından hareketle ele alınır. -le, -leş, -len ekleriyle ilgili açıklama yapan yazar, diğer eklerin kullanımı için örnekler verir.

-le.

TP: Lekelemek macchiare (tp 186), Löklemek, lehimlemek saldare (tp 251), Mühür sigillo; -are mühürlemek (tp 262), Nefeslemek sfiatare (tp 64), elek staccio; -are elekleme (tp 272), eklemek aggiungere (tp 100), Tazelemek, serinletmek rincrescere (tp

246), Temizlemek, (con un cencio) silmek, süpürmek pulire (tp 231), Terlemek sudare (tp 277), Ütülemek stirare (tp 274), Fyrça spazzola; (-are) fyrçalamaq (tp 268), Ğammazlamaq denunziare (tp 151)

voltalamaq passeggiare (tp 209), Göndermek, iollamaq mandare (tp 188), hazırlamaq preparare (tp 224), İmzalamaq mettere la firma (tp 164), Jağlamaq (tp 203), Jaralamaq ferire, vurmaq ferire (tp 162), Joqlamaq esaminare (tp 158), Otlamaq pascolare, qalajlamaq (tp 272), Qamçylamaq sferzare (ibs 843), Qaşağulamaq, timar et mek strigliare (tp 276), Qoqlamaq (fiutare) odorare, Qucaqlamaq abbracciare, Sabunlamaq insaponare (tp 100), Sovuqlamaq prendere del freddo(38), Sulamaq irrigare (tp 179), bağlamaq(tp 122), Topallamaq zoppicare (tp 337), Toplamaq riunire, (rsi) toplanmaq (tp 248), Zorlamaq costringere (tp 147)

MLT: -

CLT: s. 288

CLT’de isimlere, fiilere getirilen bu ekin çok işlek olduğu belirtilerek yansıma sözcüklerden hareketle de fiil oluşturduğu ifade edilir:

<i>temiz</i>	<i>temizle-</i>
<i>hazır</i>	<i>hazır-la-</i>
<i>şişman</i>	<i>şişman-la-</i>
<i>baş</i>	<i>baş-la-</i>
<i>yol</i>	<i>yolla-</i>
<i>gece</i>	<i>gecele-</i>
<i>hav hav</i>	<i>hav-la-</i>
<i>of!</i>	<i>ofla-</i>

-leş.

TP: Ağyrlaşmaq aggravarsi (di malattia) (tp 113), Qolajlaşdyрмаq facilitare (tp 160), qucaqlaşmaq, sarjlmaq abbracciarsi (tp 108), Vedalaşmaq congedarsi (tp 143), Birleşdirmek unire (tp 299), Güzelleşdirmek abbellire (tp 108), jüzleşmek, Qavileşdirmek confermare (tp 142)

MLT: -

CLT: s. 288

İsim veya sıfatlara eklenebildiği açıklaması yapıldıktan sonra sıfatlara eklendiği zaman *olmak, bir niteliği elde etmek* anlamları taşıdığı; isimlere getirilirse işteşlik anlamı kazandığı belirtilir. *-le* ve işteşlik bildiren *-(i)ş* ekinden oluştuğunu belirten yazar, *-(i)ş* işteşlik

ekiyle karıştırılmaması gerektiği uyarısında da bulunur. Bu anlamda işteşlik ekinin fiillere geldiğini *-leş* ekinin ise isim veya sıfatlara geldiğini belirtir. *yazış-* fiilinde işteşlik eki olduğunu *mektuplaş-* fiilinde ise *-leş* ekinin kullanıldığını örnekler.

<i>iyi</i>	<i>iyileş-</i>
<i>güzel</i>	<i>güzelleş-</i>
<i>Avrupalı</i>	<i>Avrupalılaş-</i>
<i>haber</i>	<i>haberleş-</i>
<i>bir</i>	<i>birleş-</i>
<i>telefon</i>	<i>telefonlaş-</i>

-len.

TP: hazırlanmaq prepararsi (tp 224), hırsylanmaq adirarsi (tp 111), Nazlanmaq vezzeggiare (-rsi) (tp 318), Paralanmaq, batmaq naufragare (tp 198), Silahlanmaq armarsi(tp 120) Ajaqlanmaq, baş qaldırmaq ribellarsi (tp 242), Arlanmaq vergognarsi (tp 104), Cilvelenmek vezzeggiare (- rsi) (tp 318), evlenmek(tp 271), Öfkelenmek [gücenmek] adirarsi (tp 75), Zevklenmek canazonare (tp 133)

MLT: -

CLT: s. 289

Bu ekin de isim veya sıfatlara getirildiğini belirten yazar, *-le* ve *-n* (dönüşlülük veya edilgenlik yapan ek) ekinden oluştuğunu ifade eder. Bu ekle oluşturulan fiillerin geçişsiz olduğunu söyleyen yazar sıfatlara getirildiği zaman geçişli fiil anlamı veren yapının da oluştuğunu da ekler. (hazırla-, hazırlanmak-)

<i>hasta</i>	<i>hastalan-</i>
<i>kuru</i>	<i>kurulan-</i>
<i>hoş</i>	<i>hoşlan-</i>
<i>ev</i>	<i>evlen-</i>
<i>güneş</i>	<i>güneşlen-</i>
<i>yaş</i>	<i>yaşlan-</i>

CLT’de, isim veya sıfatlardan hareketle fiil yapan diğer ekleri aşağıdaki şekilde örnekleriyle verir:

-e.

TP: Boşama divorzio (tp 154), Jaşamaq vivere (tp 326)

MLT: -

CLT:

yaş *yaşa-*

-(e)l.

TP: Azalmaq diminuire (intr.) (tp 152)

MLT: -

CLT:

az *azal-*

-e (r).

TP: Qararmaq annerirsi / oscurarsi (lt 179), Sararmyş, ben u beti atmyş pallido (tp 207)

MLT: -

CLT:

kara *karar-*

-de.

TP: -

MLT: -

CLT:

fısıltı *fısılda-*

‘l’ veya ‘r’ ile biten yansıma sözcüklerde kullanılır.

-(i)k.

TP: Qarny acyqmaq aver fame (tp 58), Gecikme ritardo (tp 247)

MLT: -

CLT:

geç *gecik-*

-(i)mse.

TP: -

MLT: -

CLT:

ben *benimse-*

-let.

TP: Ajdynlatmaq illuminare (tp 173), far pascolare Otlatmaq (tp 209), Qolajlatmaq facilitare (tp 160), Genişletmek allargare (tp 114), İlerletmek avanti (tp 123), Kirletmek, pislemek sporcare (tp 271), Serinletmek rinfrescare(tp 63), Yükletmek caricare (tp 134)

MLT: -

CLT:

geniş genişlet-

-se.

TP: Susamaq aver sete (tp 58),

MLT: -

CLT:

su susa-

Fiilden fiil yapan ekler.

Ele alınan üç kitapta, çalışmanın *fiillerin sunumu* bölümünde görülebileceği gibi fiillerle ilgili olarak öncelikle fiillerin *-mek* eki alarak mastar halindeki özelliklerinden bahsedilip bu mastar ekinin kaldırılıp yapım eklerinin getirilmesiyle farklı fiiller türetilebileceği belirtilir. Kitaplarda geçen bu ekler Türkçede çatı ekleri olarak ele alınmaktadır. TP, MLT ve CLT’de *fiil çatısı* diye başlık oluşturulmamış fiillerin aldıkları şekil açısından belirli yapım eklerinin kullanımı ile ilgili aşağıdaki ekler konu edinilmiştir.

n.

Tablo 24. *-n Eki*

TP:	-in, ünlüden sonra -n (dönüşlü s. 10. yapılar için) <i>çek-in-mek</i> <i>sev-in-mek</i> <i>soj-un-maq</i> <i>jyjqa-n-maq</i>
MLT:	-(i)n <i>görünmek</i> <i>sevinmek</i> <i>geçinmek</i> <i>bulunmak</i>
CLT:	<i>bilin-</i> <i>alın-</i> <i>bulun-</i> <i>aran-</i> <i>okun-</i>

	yen- tanın- Onaylandı Gülünür
--	--

-dur, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür.

Tablo 25. *-dur, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür Eki*

TP:	Ettirgenlik yapar (causativa) s. 10. sev-dir-mek soj-dur-maq
MLT:	-dir s. 73. Sevdirmek Yaptırmak

-ır, -ir, -ur, -ür.

TP: Ettirgenlik (causativa), ünlüden sonra -r (s. 10)

qaç-yr-maq

-t.

Tablo 26. *-t Eki*

TP:	Ettirgenlik (causativa) s. 10. söjle-t-mek
MLT:	okutmak s. 74 öğretmek

-il.

Tablo 27. *-il Eki*

TP:	sev-il-mek jaz-yl-maq
MLT:	-(i)l Sevilmek
CLT:	sevil- edil- yazıl- duyul-

görül-
verildi
geçilmez
yapılmaz
konuşulmaz

-iş.

Tablo 28. *-iş Eki*

TP: ünlüden sonra -ş (işteş fiiller için) s.10
öp-üş-mek
söjle-ş-mek

MLT: -(i)ş s. 73.
sevişmek
vuruşmak

CLT

TP’de bu ekin nadiren dönüşlü ve işteş yapılarda bir anda kullanıldığı belirtilir: qo-n-uş-maq

Fiilden isim yapan ekler.

-mak, -mek.

Tablo 29. *-mak, -mek Eki*

TP: *sev-mek*
çek-mek
öp-mek
söjle-mek
jaz-maq
jyjqa-maq

MLT: *söylemek s. 73.*
vermek
ölmek
olmak

	<i>almak</i>
CLT:	<i>sevmek s. 220</i>
	<i>okumak</i>
	<i>öğrenmek</i>
	<i>görüşmek</i>

-ma, -me.

Tablo 30. -ma, -me Eki

TP:	<i>sev-me s. 23</i>
	<i>jaz-ma</i>
	<i>qal-ma-m-yn s. 23</i>
MLT:	<i>onun sevmesi</i>
CLT: s. 220	<i>okuma</i>
	<i>kızmanı</i>
	<i>söylemesi</i>
	<i>olması</i>
	<i>öğrenme</i>

-ış, -iş, -uş, -üş.

Tablo 31. -ış, -iş, -uş, -üş Eki

TP: Syzlajyš lamento (tp 180), Alyş veriş commercio (tp 141), çyqyš	Ağlajyš lamento (tp 180), Dikiş dikmek cucire (tp 148) Patlajyš, çatlajyš scoppio (tp 256)
MLT:	-
CLT: -(y)ış s. 221.	<i>yürüyüş</i>
	<i>bakış</i>
	<i>yazış</i>
	<i>geliş</i>
	<i>gülüş</i>
	<i>gidiş</i>

-gen.

Tablo 32. *-gen Eki*

TP:	Çalyşqan diligente	(tp 152)
MLT:	-	
CLT:	çalış-, çalışkan	
	unut-, unutkan	
	konuş-, konuşkan	

-ici.

TP: Aldajycy...ingannatore (tp 176), Aldatycy ingannatore (tp 176), Kitab biglajycy legatore (tp 182), Su gibi aqycy olan liquido (tp 184), Ateşi, sejtan çekici, jaramaz, atik vispo (tp 324), Biçici mietitore (tp 193), Sürücü asinaio (tp 93)

MLT: -

CLT: *-(y)ici* (s. 79)

CLT’de bu ekin kullanımının *-ci* ekine benzer ve onun gibi çok işlek olduğu belirtilir. *-ci* ekinden farklı olarak fiil köküne getirildiği ifade edilir.

Ekin kullanımı ile ilgili olarak;

Belirli bir iş ve mesleği yapan kişileri gösteren isimlerin oluşturulması için:

oku-, okuyucu

sür-, sürücü

sat-, satıcı

yüz-, yüzücü

bak-, bakıcı

gör-, görücü

Belirli işleri yapan araçları, makineleri, maddeleri gösteren isimlerin oluşturulması için:

yaz-, yazıcı

uyuştur-, uyuşturucu

sustur-, susturucu

örnekleri verilir.

Sıfat fiil ekleri

Partisip eklerinin çekim eki ve yapım eki arasında bir yer işgal ettiğini belirten Ergin, bu eklerin bir çeşit fiilden isim yapma ekleri özelliğinde oldukları için partisip eklerini fiilden isim yapma ekleri başlığı altında kısaca da olsa ele almıştır (Ergin, 1993, s. 188). Rossi de partisiplerin isim olarak kullanabileceğini, dolayısıyla bu isimlerin çokluk, durum ekleri, iyelik ekleri alabileceğini belirtir (Rossi, 1939, s. 112). Bu açıklamalardan dolayı çalışmada da sıfat fiil ekleri fiilden isim yapan ekleri başlığı altında aşağıda ele alınmıştır. Daha ileride fiilimsiler bölümünde de bu eklere değinilmiştir.

-an, -en.

Tablo 33. -an, -en Eki

TP:	<i>jüz-ü qara ol-an adam</i>	s. 21.
	<i>...mal bul-un-ma-jan tüğğar</i>	s.22
MLT:	- [y]en	s. 112
	<i>seven</i>	
	<i>söyleyen</i>	
	<i>yazan</i>	
	<i>olan</i>	
	<i>okuyan</i>	

-ar, -er.

MLT: - (e)r; -(i)r S. 112.

sever

yazar

söyler

okur

-mış, -miş.

Tablo 34. -mış, -miş Eki

TP:	
MLT: -mış	s. 112.
	<i>sevmiş</i>
	<i>okumuş</i>
	<i>yazılmış</i>
	<i>onutulmuş</i>

-dik, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük.

Tablo 35. -dik, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük Eki

TP:	<i>sev-dij-im çocuq</i>	s. 20
	<i>Söjle-dij-in söz</i>	
	<i>öp-düj-ün qyz</i>	s. 21
	<i>jaz-dyğ-y mektüb</i>	
MLT: -dik	<i>görülmedik bir şey</i>	

-acak, -ecek.

Tablo 36. -acak, -ecek Eki

TP:	<i>jaz-ağaç-ym mektüb s. 21</i>	
	<i>ğid-eğej-in jer</i>	
MLT:	<i>-[y]ecek</i>	
	<i>Yapacağım bir iş</i>	s. 114.

-ası, -esi.

MLT: *-[y]esi* s. 113

kör olası

adı batası herif

Türkçede isim çekim ekleri.

Deny, “Türkçede dil bilgisi sınıfları fikri Hint-Avrupa dillerinde olduğu kadar bir ayrıma tabi tutulmadığını belirterek bunda eklerin biçim bilgisi değişiklikleri için biricik araç olarak kullanılmasının etkili olduğunu belirtir” (Deny, 2012, s. 147). Bundan bu dilde hiçbir şeyin ayırt edilmemiş, bağlantısız bir yığın halinde olduğu zannedilmemesi gerektiği uyarısını

sonraki sayfalarda yapar (s. 151). Deny, kelime kısımlarını 4 ayırım açısından ele alır: Ad, Fiil, Addan Türemiş Fiiller ve Fiilden Türemiş Adlar, Edatlar (Aygıtlar).

Ad ayırımı altında; değişmeli ad, değişmesiz ad, sayı adları, başka addan türemiş adlar sınıflandırmasını yaparak değişmeli ad alt başlığında isim ve zamirleri konu edinir. İsimlerle ilgili olarak çekim eklerini işler.

Ele aldığımız kitaplarda MLT ve CLT’de *isim* konusu başlık olarak yer almıştır. MLT’de isim başlığı altında Türkçede belirlilik, cins, sıfatın yeri konusu işlendikten sonra diğer derslerde çokluk, iyelik ekleri, durum ekleri, isim tamlaması sırası takip edilmiştir. CLT’de ise isim başlığından sonra, cins, sayı, sıfat ve sıfatın yeri ele alınmıştır. TP’de isim başlığı olmamasına rağmen *fiil* (*verbo*) başlığı ayrıca verilmiştir. Bu eserde alfabe ile ilgili bilgilerden sonra ikinci maddeden itibaren isim çekim ekleri ele alınmıştır.

Kitapların üçünde de isimlerle ilgili ilk olarak Türkçede artikel olmadığı konusu ele alınır. Türkçedeki belirliğin nasıl oluşturulduğu ile ilgili bilgiler verilir, Türkçede cinsiyet kavramı bu açıdan değerlendirilir. Meninski’nin gramerinde de bu yöntem vardır. İsimlerle ilgili ilinekler başlığı altında ilk olarak Türkçede artikelin olmadığına değinilir, sonrasında cinsiyet kavramı işlenir.

Türkçe isimlerde cinsiyet.

Dilin kullanıcısı insanın farklı iki cinsten var olması düşünsel anlamda çok da sorgulanmamasına, tartışma oluşturmamasına rağmen, bir dilde cinsiyet kavramının ele alınması, tartışılması son derece dikkat çekicidir. Yine *eril* veya *dişil* düzlemde varlık sahnesine çıkan insanın nötr, yani yansız bir cinsiyete sahip olmadığı akla gelmezken, dildeki cinsiyet kavramının *nötr* kavramıyla da ilişkilendirilmesi, ele alınması gerekli bir konudur. Cinsiyet meselesinin dil alanında sadece insanla sınırlandırılmasıyla kalmayıp bütün varlık kategorileriyle ilişkilendirilmesi de ayrı önemli bir boyut.

Varlık kategorisi denildiğinde ‘adlandırma’nın doğal olarak ‘isim’lerin devreye girmesi kaçınılmazdır. Aristo’nun dilci olmadığı hâlde isimleri ve fiilleri temel iki kategori olarak ele alması, varlığın niçinden ziyade nasıl ortaya çıktığıyla ilgilidir. Herhangi bir varlık, varlık sahasına kendine ait özellikleriyle beraber çıkıyor. Suyun, niteliklerinden hariç, onlardan sıyrılmış şekilde varlık sahnesine çıktığı düşünülemez. Yine, suyun niteliklerinin sonradan suya verildiği, suda olduğu da düşünülemez. Suyun, niteliklerinden önce varlık sahnesine çıktığı da düşünülemez. Burdan hareketle, cinsiyetin niçin olduğundan ziyade nasıllığı ile ilgili daha çok konuşulabilir. Kaldı ki dillerdeki dilbilgisel yapılara neden gerek görüldüğü tamamen açıklanamamaktadır (Dağabakan, 2011). Dillerde dilbilgisel olarak

cinsiyetin olup olmadığını bir nedene bağlamaktan ziyade, dilin içinden çıktığı toplumun ve o toplumdaki bireylerin bütün varlığı nasıl algıladığı ile açıklanmalıdır.

Bireyin, daha doğrusu bir cinsiyete sahip bireyin ‘söz’ü kullanarak kendi dil kültürü alanında/toplumda nasıl var olduğunu örneklemesi ve vurgulaması açısından ‘Türkçe ve İngilizcede cins ilişkisi Üzerine Bir Deneme’ (Börekçi & Tercanlioğlu, 1999) adlı çalışma kayda değerdir. Çalışma her ne kadar Türkçe ve İngilizcenin ‘cins ulamı’ (Börekçi & Tercanlioğlu, 1999) açısından hangi değerde olduğu ile ilgili bilgiler verse de, çalışmanın vurgusu; dil-söz ilişkisi açısından bireyin ‘söz’ünün oluşmasında cinsiyetinin ne olduğu ve bu cinsiyetinin algılanmasında toplumun özelliklerinin etkili olduğudur.

Cinsiyetin dilbilgisel olarak dillerde olup olmadığı tartışması, bir dilde sıfatın olup olmadığı tartışması gibidir. Cinsiyet kavramının niteliksel çağrışım yaptığı bu anlamda da sıfat değerinde olduğu söylenebilir. Bundan hareketle cinsiyetin dilbilgisel olarak olup olmaması ikincil bir tartışmadır. Biyolojik anlamda cinsiyetin, sözün oluşturulmasında etkisinin ne olduğunu belirlemek asıl yapılması gerektir.

Cinsiyetin dil ile ilişkisi üzerinde yapılan çalışmaların daha çok dilbilgisel olarak cinsiyetin bir dilde olup olmadığı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bundan hareketle dillerin birbirinden farklılıklarının neler olduğu üzerinde çıkarımlar yapılmaktadır. Sonuçta dilbilgisel olarak cinsiyetin olduğu diller ve olmadığı diller tasnifi elde edilmektedir. Sözlüksel olarak da cinsiyetin var olduğu dillerin tespiti diğer elde edilen sonuçtur. Böylesi sonuçtan dillerin genel olarak yapısının ne olduğu ile ilgili çıkarımlara ulaşılabilir ama bir cinsiyete sahip olan bireylerin tek tek bütün dil içindeki yerlerinin ne olduğu tespit edilemez. Dilde cinsiyet biçimbirimlerine ulaşılabilir ama biçimbirimlere cinsiyetin etkisinin ne olduğuna ulaşamaz. Bu anlamda Börekçi ve Tercanlioğlunun çalışmasının yerli yerini bulduğu söylenebilir.

“Türkçede sözlük biçimbirimlerinin yüzeysel yapılarında cinsi belirleyen herhangi bir dil bilgisi biçimbirimi yoktur. Kavramların içerdikleri cins olgusu kavram işaretlerine yansımamıştır. Dolayısıyla ne sözlük seviyesinde ne de söz dizimi seviyesinde yüzeysel yapıda cins ifade eden herhangi bir biçimbirim kullanılmaz.” (Börekçi & Tercanlioğlu, 1999, s. 32).

Türkçede artikel konusundan sonra cinsiyet konusuna değinen Rossi, Türkçede cinsiyeti belirten herhangi bir gramatikal yapının olmadığını söyler. Türkçede, dişil, eril ve nötr durumlarını gösteren dil bilgisi bir yapının olmamasının bütün bir yapı için geçerli olduğunu belirtir. Türkçede cinsiyet ayrımının belirli kelimelerle yapıldığını, horoz, tavuk; at, kısrak; öküz, inek kelimelerinin ayrı ayrı cinsiyet belirttiğini ifade eder. Rossi bir anlamda

sözlüksel anlamda cinsiyetin olduğuna örnek vermektedir. Benzer şekilde; dayı, teyze; gelin, güveyi kelimelerinin de farklı cinsiyetleri karşıladığını söylemesi sözlüksel anlamda cinsiyet kavramını çağrıştırmaktadır. İsimlerde cinsiyet ayrımının tek bir kelime ile belirtilemediği, anlaşılamadığı durumlarda, dişil veya eril anlamı taşıyan, sıfat değerinde olan isimler vasıtasıyla ifade edilebileceğini belirten Rossi örnek olarak erkek çocuk, kız çocuk; dişi deve, erkek deve verir. (Rossi, s. 17, 1939)

Cinsiyet konusu CLT’de ayrı bir başlık *genere* altında ele alınmıştır (D’Amora, 2012, s. 20-21). Türkçede isimlerin cinsiyete sahip olmadığı daha doğrusu dişil, erkek kategorilerine göre belirlenmiş kelimelerin olmadığı, nötr kategorisinin de bulunmadığı ilk olarak ifade edilir. Türkçe bütün bir yapı için bu durumun geçerli olduğunu belirten yazar; zamirlerin, sıfatların fiillerin bu yapıdan yoksunluğundan bahseder.

Türkçenin bu anlamda cinsiyet kategorisine sahip olmaması her ismin kayıtsızca erkek veya kadın cinsine atfedileceği anlamına gelmediğini belirten yazar günlük hayatta kadın ve erkeğin rollerinden dolayı bazı isimlerin sadece erkek veya dişil değerde olduğunu vurgular. Örneğin *sadrazam, yeniçeri, zampara* kelimelerinin erkek cinsine atıf yaptığı dişil anlamda karşılığının olmadığını söyleyen yazar, *odalık, ebe, kalık* kelimelerinin de dişil karşılıklarının olduğunu, erkek karşılıklarının olmadığını belirtir.

Canlı türleri arasında cinsiyet belirtilmek istendiği zaman *bey, hanım* gibi kelimelerinin kullanıldığı yine sözlüksel olarak akrabalık açısından her bir cins için farklı kelimelerin de bu anlamda kullanıldığı;

<i>anne</i>	<i>baba</i>
<i>abla</i>	<i>ağabey</i>
<i>büyükanne/nine (dipnotta anneanne,</i>	<i>büyükbaba/dede</i>
<i>babanne kelimeleri verilir)</i>	
<i>kız</i>	<i>oğul</i>
<i>hala</i>	<i>amca</i>
<i>teyze</i>	<i>dayı</i>
<i>kuzin</i>	<i>kuzen</i>

örnekleriyle verilir (s. 20).

Görülüyor ki CLT’te cinsiyet kavramının sözlüksel anlamda ele alınmıştır. Dilbilgisel anlamda cinsiyeti karşılayan bir biçimbirimin olmadığı vurgusu vardır.

Diğer yandan CLT’de cinsiyet anlamının yabancı dillerden gelen kelimelerde yapıldığı bilgisi de vardır: *kraliçe, imparatoriçe, çariçe*. CLT’de bu kelimelerin Sırpça vasıtasıyla geçtiği belirtilir. Buna benzer ekin ilginç bir şekilde eski Türkçede *tanrıça* kelimesinde olduğu not edilir. Sırpçadan geçen +içe eki, tanrıça’daki +ça eki, yine *begüm, hanım* örneklerindeki +um ekler dikkat çeken ekler olsa da “bunların üretici olmadığı ve birkaç örnekte kaldığı görülmektedir.” (Kerimoğlu & Doğan, 2015).

En fazla Arapça ve Fransızca’dan alınan yabancı kelimeler vasıtasıyla cinsiyet ayrımının yapıldığı vurgulanır: *müdür, müdire; muallim, muallime; aktör, aktris; mösyö, madam, matmazel*.

Yukarıdaki durumların dışında cinsiyet ayrımı yapılmak istenildiği zaman ‘erkek’, ‘kız’ veya ‘kadın’ gibi nitelik değeri olan kelimelerin kullanıldığı ifade edilir: *kız kardeş; erkek kardeş; kadın oyuncu, erkek oyuncu*.

Hayvanların cinsiyetini gösteren isimlerin bazılarının sözlüksel anlamda değer taşıdığı *inek, öküz; tavuk, horoz; koyun, koç. At* kelimesinin genel olarak kullanıldığı, bunun yanında *beygir, kısırak* kelimelerinin de cinsiyet verir anlamında kullanıldığı not edilir. Sözlüksel olarak cinsiyeti belli olmayan hayvanlar için de yine *erkek, dişi* kelimelerinin isimlere getirilerek kullanıldığı görülmektedir: *aslan, dişi aslan; ördek, erkek ördek (ayrıca erkek ördek için ‘suna’ dipnotta belirtilir)*.

TP’de ‘Türkçede belirtilik için artikel yoktur, cins ayrımı da yapılmaz, aşağıdaki çekim eklerinin olduğu sadece bir çeşit ad çekimi vardır.’ ifadesinden hareketle dilbilgisel anlamda cinsiyet olmadığının vurgulandığı düşünülebilir. Zira İtalyancada cinsiyeti belirten dil bilgisi yapıları olduğu gibi, bu yapılar isimlerin, sıfatların, fiillerin şekli üzerinde etkilidir. Bütün bir yapı dilbilgisel cinsiyet üzerine kurulur.

Yabancılar Türkçe öğretiminde isim kategorisinde ele alınan cinsiyet kavramının dilin ayırt edici bir özelliği olarak verilebilir. Bu anlamda Türkçe ve İtalyanca farklı özelliktedir. Cinsiyet denildiği zaman genelde ilk akla gelen ‘Türkçede cinsiyet yoktur.’ ifadesidir. Oysaki ‘Türkçede dilbilgisel anlamda cinsiyet yoktur ifadesi’ daha doğru ifadedir. Türkçenin Börekçi ve Tercanoğlu çalışmasından hareketle cinsiyet anlamında dilbilgisel anlamda yansız olduğu söylenebilir. Diğer taraftan sözlüksel anlamda Türkçe ‘sözcüklerin büyük oranda “eril” çağrışımlara sahip bir dildir.’ (Kerimoğlu & Doğan, 2015, 159) ifadesini de dikkate almak gerekecektir. Bütün bunlara rağmen dildeki cinsiyetten ziyade kullanıcı olarak bireyin cinsiyetinin sözü kullanmada önemli olduğunun vurgusunun yapılmasıdır.

Çokluk eki.

Tablo 37. Çokluk Eki ile İlgili Bulgular

TP:	<i>ler</i>	s.3.
	<i>ev-ler, diş-ler, sd-ler, buz-lar</i>	
MLT:	<i>-ler</i> (<i>-lar</i> nl uyumu kombinasyonuna gre) s. 19.	
	<i>ev, evler</i>	
	<i>orman, ormanlar</i>	
	<i>gz, gzler</i>	

Tablo 38. Çokluk Eki ile İlgili Bulgular (Devam)

	<i>yol, yollar</i>	
	<i>ordu, ordular</i>	
	<i>gemi, gemiler</i>	
	<i>kız, kızlar</i>	
CLT:	<i>-ler</i>	s. 21
	<i>e, i, ,  → -ler</i>	<i>evler</i>
	<i>a, ı, o, u → -lar</i>	<i>balıklar</i>
	<i>defter, defterler</i>	
	<i>kalem, kalemler</i>	
	<i>kitap, kitaplar</i>	
	<i>mektup, mektuplar</i>	.

Sayı ve çokluk konularının isimlerin dil bilgisi kategorilerinden biri olarak ç kitapta da ele alındığı grlmektedir. Teklik kavramı zerinde durmayan kitaplarda çokluk, ncelikle şekil olarak ele alınmıştır. ç alışmada da çokluk formunun oluşması için *-ler* ekinin TP’de *isimlere*, MLT’de *sostantivo*’ya, CLT’de *kelimeye* eklendiğı belirtilir. Üç kitabın ikisinde CLT ve MLT’de ünlü uyumundan dolayı ekin *-lar* şeklinin de olduğı, TP’de ünlü uyumu ifade edilmeden yine ekin *-lar* şeklinin kullanımda olduğı görülmektedir.

CLT’de; *defter, defterler; kalem, kalemler; kitap, kitaplar; mektup, mektuplar* biçiminde genel olarak verilirken,

MLT’de ünlü uyumunun bütün kombinasyonları ile verilir; *ev, evler; orman, ormanlar; göz, gözler; gl, gller; yol, yollar; ordu, ordular; gemi, gemiler; kız, kızlar.*

TP’de ise hl ekleri ile kullanım kombinasyonları ile verilir;

ev-ler,
ev-ler-in,
evler-e,
ev-ler-i,
ev-ler-de-
evlerden;

diş-ler,
diş-ler-in,
diş-ler-e,
diş-ler-i,
diş-ler-de,
diş-ler-den

süd-ler,
süd-ler-in,
süd-ler-e,
süd-ler-i,
süd-ler-de,
süd-ler-den,

buz-lar
buz-lar-ın
buz-lar-a
buz-lar-ı
buz-lar-da
buz-lar-dan

Qyz (qız)-lar
qyz-lar-yn
qız-lar-a
qyz-lar-y
qyz-lar-da
qyz-lar-da

TP’de sayılardan sonra gelen isimlerin çokluk eki almadığı, tekil hâlde kaldığı bilgisi not olarak da verilir.

CLT’de bazı alınma kelimelerde ünlü uyumu dışında kullanımın olduğu; *harfler*, *saatler*, *kalpler* örnekleriyle ifade edilir (D’Amora, 2012, s. 21). Rossi ünlü uyumu ile ilgili bazı bozuklukların örneğin *saatlar* ifadesinin yerine *saatler* biçiminde söylenmesi İstanbul ağzında a ile e arasında, a’dan daha az derin söylenen bir sesin kendine özgü söylenmesinden kaynaklanması gibi özel durumlarla açıklanabileceğini vurgular (Rossi, 1939, s.9).

Arapça bir çok çoğul şeklin Türkçede teklik anlam verecek biçimde kullanıldığını- *talebe*, *tüccar*- yine Arapça *şey*’in Türkçede *şeyler* biçiminde çoğul yapıldığını, Arapçada çoğul şekilde kullanılan *eşya*’nın Türkçede mobilya, valiz ile ilgili olarak farklı değerde kullanıldığını CLT vermektedir (s. 22).

Arapçada çoğul şekilde kullanılan *kutub*’un Türkçede *kütüp* biçiminde olduğunu ve bu şeklin birleşik kelime olarak *kütüphane* kelimesinde var olduğunu, teklik şekli Arapçada *kitap* olan kelimenin Türkçede *kitaplar* biçiminde çoğul eki getirilerek kullanıldığı bilgileri de vardır (D’Amora, 2012, s. 22).

Topluluk isimlerine çokluk ekinin getirilerek kullanılabileceği gibi- aileler- özel isimlere bu ekin getirilerek farklı anlamlarda kullanılabileceği CLT’de ifade edilmiştir. *Mehmetler* kelimesinin; Mehmet ve onun karısı/onun ailesi/onun arkadaşları anlamlarında olabileceği CLT’de belirtilirken (s. 22), MLT’de *Fikretler* kelimesinin Fikret gibi olanlar anlamında olduğu ifade edilir.

Çokluk ekinin sayılarla beraber kullanılmadığı;

bir kalem

iki kalem

üç kalem

örnekleri verilirken sayılarla kullanıldığı istisna durumları için;

Üç Silahşorlar

Yedi Cücler

Kırk Haramiler ünlü gruplarla kullanıldığı örnekleri verilir (s. 22).

Örneklerden çokluğun standart bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Temelde biçim açısından çokluğun ele alındığı söylenebilir. Kerimoğlu, Türkolojide çokluk kategorisinin ele alınışıyla ilgili yapılan çalışmaları inceleyerek, ‘çokluk kategorisinde çokluk biçiminin işlevleri değil, işlevi çokluk olan biçimlerin ele alınması gerekir’ (Kerimoğlu, 2008, 152) vurgusunu yapar. Çokluk kategorisinin nasıl ele alınacağı ile ilgili bir sınıflamanın da yapıldığı çalışmada çokluğun fiillerle fiil çekimleriyle ilgisi bu sınıflamaya dahil edilmemiştir. Ele aldığımız üç kitapta da benzer bir yaklaşım söz konusudur. Çokluğun isim kategorisinde ele alındığı yukarıda geçmişti. Türkçede kullanılan 3. Şahıs çokluk ekinin isim çokluk ekiyle ilgisinin olup olmadığı önemlidir. Dahası isimlerin ve fiillerin çokluk kategorisinde bir arada kullanıldığı durumlardaki görünümünün nasıl olduğu belirlenmelidir. Bu anlamda yapılmış bir çalışma fikir vericidir (Yeter, 2014).

Ad durum ekleri.

Sayı ve veriliş sırası.

TP:	İlgi hâli eki (genitivo)	-in	
	Yönelme hâli eki (dativo)	-e	
	Yükleme hâli eki (accusativo)	-i	
	Bulunma hâli eki (locativo)	-de	
	Ayrılma hâli eki (ablativo)	-den	s. 2.

MLT: İlgi hâli eki (genitivo)	- [n]in	
Yükleme hâli eki (accusativo)	-[y]i	
Yönelme hâli eki (dativo)	-[y]e	
Ayrılma hâli eki (ablativo)	-den	
Bulunma hâli eki (locativo)	-de	s. 25.
-ce eki		s. 76.

CLT: Özne hâli (nominativo) s. 49		
Bulunma hâli eki (locativo)	-de	s. 50.
Yönelme hâli eki (dativo)	-(y)e	s. 75
Çıkma hâli eki (ablativo)	-den	s. 90.
İlgi hâli eki: (genitivo)	-(n)in	s. 91.
Yükleme hâli eki (accusativo)	-(y)i	s. 122.

MLT ve TP'de hâl ekleri genel olarak bir arada ele alınırken, CLT'de ekler farklı ünitelerde ele alınmıştır. Rossi hâl ekleri için ayrı başlık oluşturmuş, TP'de ise 2. Maddede bu konu işlenmiştir.

MLT'de bu konuya hâl ekleri şu şekilde verilerek doğrudan, açıklama yapılmadan başlanılmıştır:

Genitivo: -[n]in

Accusativo: -[y]i

Dativo: -[y]e

Ablativo: -den

Locativo: -de

Örnek olarak; *ev, evin, eve, evden, evde* şekilleri verilirken ünlüyle biten kelimeler için *de baba, babanın, babaya, babadan, babada* şekilleri verilmiştir.

Bu eklere '-ce' ekinin de eklenebileceğini belirten Rossi, aynla (') yani (-i') ile biten kelimelere getirilen ekler için isim tamlamasında geçerli şekilleri hatırlatır: *camii, cami'i, camisi*.

Kelime tabanlarına çoğul eki getirildiği zaman yine aynı hâl eklerinin kullanılabileceğini ifade eden Rossi, 'bir' belirsiz sıfatıyla kullanılan isimlerin nesne görevinde kullanılsalar bile yükleme hâli ekini almadıklarını söyler.

Rossi genel olarak isme gelen eklerin sıralanması ile ilgili olarak; *çoğul eki+iyelik eki+hâl eki* sırasını vermektedir. :*evlerinizde (ev+ler+niz+de)*.

Hâl eklerinin ses olaylarına göre nasıl şekil aldıklarıyla da ilgili olarak şu çekimleri gösterir:

Kitap *kitabın*
 kitabı
 kitaba
 kitaptan
 kitapta

çocuk *çocuğun*
 çocuğu
 çocuğa
 çocuktan
 çocukta

ağaç *ağacın*
 ağacı
 ağaca
 ağaçtan
 ağaçta

Ahmet *Ahmedin*
 Ahmedi
 Ahmede
 Ahmetten
 Ahmette

Güneş *güneşin*
 güneşi
 güneşe
 güneşten
 güneşte

‘su’ kelimesine ünlüyle başlayan hâl eki getirildiğinde kelime tabanının ‘suy’ imiş gibi davrandığı belirten Rossi, şu örnekleri verir: *suyun*, *suyu*, *suya*, locativo ve ablativo; *suda*, *sudan*.

İyelik eklerinden 1. ve 2. Şahıs eklerini alan isimlere hâl eklerinin normal olarak eklendiğini bildiren Rossi 3. Şahıs iyelik eki almış isimlerde ise *zamir n’si* denilen ‘n’ nin araya eklendiğini belirtir.

evinin

evini

evine

evinden

evinde

evlerinin

evlerini

evlerine

evlerinden

evlerinde

babasının

babasını

babasına

babasından

babasında

‘*evinin*’ kelimesinin hem *senin evinin* (ev+in+in) hem de *onun evinin* (ev+i+n+in) anlamlarına gelebildiği gibi ‘*evleri*’ kelimesinin de *senin evlerinin* (ev+ler+in+in), *onun evlerinin* (ev+ler+i+nin) veya *onların evlerinin* (evler+i+nin) anlamına gelebildiğini not eden Rossi, bu tür birden fazla anlam, belirsiz anlam (anfibologia) olan ifadelerin bağlamdan anlaşılabilceğinin söyler.

TP’de 2. ve 3. Madde isim hâl ekleriyle ilgilidir.

‘Türkçede belirlilik için artikel yoktur, cins ayrımı da yapılmaz, aşağıdaki çekim eklerinin olduğu sadece bir çeşit ad çekimi vardır:

Genitivo (İlgi eki): -in

Dativo(Yönelme hâli eki): -e

Accusativo(Yüklem hâli eki): -i

Locativo(Bulunma hâli eki): -de

Ablativo(Çıkma hâli eki): -den

Çalışmada i ve e sesleri uyumlu şekildedir. İ sesi kendinden önceki ünlünün durumuna göre yani önceki hecede ü veya ö sesi varsa ü, u veya o varsa u, a veya y (ı) sesi varsa y olabilir. E ünlüsü ise kalın ünlülerden sonra a ya dönüşür.

ev casa

ev-in della casa

ev-e alla casa
ev-i la casa(accu)
ev-de nella casa
ev-den dalla casa

tel filo
tel-in
tel-e
tel-i
tel-de
tel-den

diş dente
diş-in
diş-e
diş-i
diş-de
diş-den
süd latte
süd-ün
süd-e
süd-ü
süd-de
süd-den

buz ghiaccio
buz-un
buz-a
buz-u
buz-da
buz-dan

Çoğul çekim şekli isme –ler ki getirilerek elde edilir, diğer ekler aynı kalır.

3. Maddede şöyle bir uyarı vardır: Dikkat edilmeli ki eğer isim ünlüyle biterse, teklik genitivo (ilgi hâli eki) *nin*, dativo, *je*; accusativo, *ji* şeklini alır. tepe, tepe-nin, tepe-je, tepe-ji, tepe-de, tepe-den. Çoğul şekil de kurala uygun olarak : tepe-ler, tepe-ler-in vb.’ (Bonelli & Iasigian, s. 2-3, 1910)

Türkçede belirlilik artikeli olmadığını Rossi de belirtir. ‘ev’ denildiği zaman bunun İtalyanca belirtilik artikeli alan ‘la casa’ ve herhangi bir belirtilik olmadığını belirten artikelsiz ‘casa’ anlamına gelebileceğini söyler. Türkçede belirsizliği özellikle vurgulamak, göstermek için ‘bir’ kelimesinin kullanıldığını ekler. Örnek olarak bir ev (una casa) (Rossi, s. 17, 1939)

Hâl eklerinin kullanımı ile ilgili olarak TP’de ‘sıfat eğer niteleme özelliğindeyse isimden önce gelir ve yalın hâl biçiminde değişmeden aynı kalır.’ (s. 5) ifadesi vardır.

Jüksek ev (la casa alta)

Jüksek ev-in (della casa alta)

Jüksek ev-ler-e (alle case alte)

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde hâl ekleri tablolaştırılarak, CLT’de bu eklerin nasıl kullanıldığı ile ilgili örnekler verilecektir.

Özne durumu.

Tablo 39. Özne Durumu

TP: -	-	
	ev	s. 2.
MLT:	-	
	ev	
CLT: -	-	
	<u>Kapı</u> kapalı.	
	<u>Çocuk</u> gel.	
	<u>Kitap</u> (lar) aldım.	
	<u>çocuk</u> kitabı	
	Bu <u>sabah</u> erken kalktım.	
	Dört <u>kilometre</u> yürüdüm.	

CLT’de, isim çekimi başlığında Türkçede 5 hâl ekinin olduğu bilgisi vardır:

Genitivo, accusativo, dativo, locativo, ablativo. Her bir hâl, kendine özgü bir ekle belirtilir. Bunlardan başka ek almadan kullanılan *nominativo* hâlinin de olduğu ifade edilir. Türkçede yalın/özne hali olarak bilinen bu hâlin, isme karşılık geldiği belirtilerek değişik görevler gerçekleştirdiği belirtilir (D’Amora, 2012, s. 49-50):

1. Etken fiilin öznesi olarak ‘*Kapı kapalı*’; edilgen fiilin nesnesi olarak ‘*Kapı açıldı*.’; ismin yüklem olduğu durumlarda ‘*Bu yeni bir kapı*.’

2. Seslenme ifadelerinde ‘*Çocuk gel!*’ ‘*Taksi!*’

3. Belirtisiz nesne olarak ‘*Kitap(lar) aldım*.’, ‘*Murat bir çay içti*.’

4. Özellik belirten belirtisiz isim tamlamalarında birinci unsur olduğunda ‘*çocuk kitabı*, *kadın pantolonu*’

5. *Gibi*, *ile*, *kadar* gibi edatlarda birleştğinde

‘*Çocuk gibi davranıyorsun*.’, ‘*Selim okula otobüsle gidiyor*.’

6. Zarf olarak, özellikle zaman veya mesafe belirtmek istendiğinde

‘*Bu sabah erken kalktım*.’, ‘*Dört kilometre yürüdüm*.’ (D’Amora, 2012, s. 49-50)

İlgi durumu eki.

Tablo 40. *İlgi Durumu Eki*

TP:	-in ev-in, süd-ün buz-un qyz-ın
MLT:	-[n]in kitabın çocuğun ağacın Ahmedin güneşin
CLT:	-(n)in bahçenin kapının gülün

CLT’de *ilgi hâli (genitivo)* eki ‘-(n)in’ biçiminde verilmiştir. İsim tabanı ünlüyle bittiği zaman ekten önce ‘n’ nin geldiği belirtilir.

bahçenin, kapının, gülün, çocuğun

İlgi hâli ekinin, işaret zamirlerine de eklenebileceği örneklerle verilir:

Bunun, onun, şunun; bunların, onların, şunların

Ekin; sıfatlarla, zamirlerle, zarflarla beraber değişik şekillerde kullanılabiceğine

örnek olarak aşağıdakiler verilmiştir:

Kimin?(di chi?)

Kimlerin? (di quali persone?)

Neyin? (di cosa?)

Nelerin? (di quali cose?)

Nerenin?(di quale posto?)

Nerelerin?(di quali posti?)

Buranın (di qui)

Oranın (di lì)

Şuranın(di qui/lì)

Bu şemsiye kimin?

Bu nerenin haritası?

İlgi hâli ekinin şahıs zamirlerle beraber kullanılması ayrı başlık altında ele alınmıştır.

Benim (di me/mio) bizim

Senin sizin

Onun onların

Birinci tekil ve çoğul şahısta ekin (-im) biçiminde oluşu ile ilgili açıklama yapılmamış, kuralsız bir kullanım olduğu belirtilmiştir.

Şahıs zamirleriyle beraber kullanılan ekin, iyelik ekinin anlamını güçlendirmek amacıyla kullanıldığı belirtilir. Şahıs zamirlerinin aslında iyelik eki almış isimlerle birlikte olabileceği bu anlamda ifade edilir. Başka bir ifadeyle *evim(la mia casa)* ifadesi hem *evim* hem de *benim evim* biçiminde verilebilir.

Bununla birlikte Türkçede değişik eklerin bir arada kullanılmasından kaynaklanabilecek karışıklıkları ayıklamak için ilgi hâli eki almış şahıs zamirlerinin kullanımının işe yarar olduğu burada tekrar edilmiştir. Örneğin daha önce geçen ‘*evlerinde*’ ifadesi;

Senin evlerinde ‘nelle tue case’

Onun evlerinde ‘nelle sue case’

Onların evlerinde ‘*nelle loro case*’

Onların evinde ‘*nella loro casa*’

4 farklı anlama gelebileceği tekrar burada ifade edilmiştir.

Günlük konuşma dilinde *benim ev, sizin çanta vb.* iyelik eki kullanılmadan ifadelere rastlansa da bunların gayriresmi olduğu not edilmiştir.

İle/-(y)le, için, gibi, kadar edatlarının kullanım sırasında isme ihtiyaç duyduklarını belirten yazar, yine aynı edatların şahıs zamirleri ile kullanımı sırasında ilgi hâli ekine ihtiyaç duyulduğunu belirtir:

Benim için

Senin için

Onun için

Bizim için

Sizin için

Benzer şekilde işaret sıfatları ve zamirlerinin de aynı edatlarla kullanımları sırasında ilgi ekine ihtiyaç duydukları ilave edilir. Bu durumun işaret zamirleri için olduğunu söylemek gerekir. Sıfatlarda böylesi bir durum olamaz.

Bunun için

Onun için

Şunun için

Bu zamirlerin çokluk şekillerinde ilgi ekinin kullanılmadığını söyleyen yazar, *kim* soru zamirinin çokluğu için de aynı bilgiyi verir:

Bunlar için

Şunlar için

Onlar için

Kimler için

Bizimle sinemaya geliyor musun?

Tatile **kiminle** gidiyorsun?

Sizin kadar Türkçe bilmiyorum.

Yönelme durumu eki.

Tablo 41. *Yönelme Durumu Eki*

TP: -e

	<i>ev-e, süd-e, buz-a, qyz-a</i>
MLT:	-[y]e <i>kitaba, çocuğa, ağaca, Ahmede, güneşe</i>
CLT:	-(y)e <i>eve, müzeye, kadına, Ankara'ya</i>

Yönelme hâli eki, CLT'de -(y)e olarak verilmiştir. İsim tabanı ünlüyle bittiğinde 'y' nin ekten önce geldiği belirtilir.

eve

*müze**ye***

*kad**ına***

*Ankara'**ya***

Yönelme hâlinin gerçek veya sembolik bir hareketin birilerine veya birşeylere yönelme ifade ettiği özellikle de aşağıdaki durumlarda kullanıldığı belirtilir:

Birilerinin veya birşeylerin yöneldiği yeri göstermek, ifade etmek için kullanılır. Hareketin nereye yöneldiği bu yapıyla elde edilir.

*Bugün Ali İstanbul'**a** dönüyor.*

Eve giriyoruz.

*Yarın doktora**a** gidiyorum.*

Fiil tarafından belirtilen eylemin yönlendirildiği kişiyi veya şeyi belirlemek için.

*Kadın, çocu**ğa** bir elma veriyor.*

Kız kardeşime hediye alıyorum.

Bana bir bira, lütfen.

Satışta olan bir şeyin hangi fiyata satıldığını sormak veya göstermek için.

*Kaç**a**?*

*O mağazada 39 liraya**a** ceketler, 15 liraya**a** kravatlar var.*

Bir eylemin amacını göstermek için. Böylesi durumlarda yönelme hâli eki genellikle fiil mastarlarının değişik şekilleriyle kullanılır.

*Öğrenciler sınava**a** hazırlanıyor.*

*Ekmek almaya**a** gidiyorum.*

Yakın, uygun, layık, ait gibi kelimelerin cümle içinde sıfat görevinde kullanılması sırasında bu ekin kullanılması gereklidir.

*Üniversiteye **yakın** bir evim var.*

*Bana **uygun** bir iş arıyorum.*

Benzer şekilde cümle içinde bazı fiillerin kullanımı için bu durum ekinin kullanılması zorunludur.

*Saat 9.00'da derse **başlıyoruz**.*

*Çocuk, annesine **bakıyor**.*

*Demokrasiye **inanıyorlar**.*

CLT kitabının sonunda bazı hâl eklerinin hangi fiillerle kullanılabileceği, kombinasyon oluşturabileceği listesi verilmiştir. Bu listede yönelme hâli ekinin kullanıldığı fiiller şunlardır:

Acı-, alış-, âşık ol-, bağlan-, bak-, bas-, başla-, bayıl-, benze-, bin-, canı sıkıl-, devam et-, dokun-, gücen-, gül-, güven-, hak ver-, hakaret et-, hayran ol-/kal-, hayret et-, inan-, kafa tut-, karşı çık-, karşı dur-, karşı gel-, katıl-, kız-, neden ol-, öfkelen-, sevin-, sinirlen-, sinir ol-, şaş-, şaşıır-, takıl-, tanık ol-, tap(in)-, uy-, üzül-, vur-, yakış-, yara-, yardım et-, zarar ver-.

CLT'de, yönelme hâli ekinin; şahıs zamirlerine, işaret sıfat ve zamirlerine de eklenebileceği belirtilmiştir:

Bana bize

Sana size

Ona onlara

Ben ve sen kişi zamirine getirilen yönelme ekiyle oluşna *bana* ve *sana* şekillerinin düzensiz olduğu bu arada not edilir.

Buna bunlara

Ona onlara

Şuna Şunlara

Benzer şekilde bu durum ekinin ; *buraya, şuraya, oraya* gibi işaret zamirleriyle; *nereye?, nerelere?, kime?, kimlere?* Gibi soru zamirleriyle beraber kullanılabilirler.

*Elif şimdi **buraya** geliyor.*

***Nereye** gidiyorsunuz?*

***Kime** bakıyorsun?*

Bulunma durumu eki.

Tablo 42. *Bulunma Durumu Eki*

TP:	-de <i>ev-de, tel-de, süd-de, buz-da, qyz-da</i>
MLT:	-de <i>kitapta, çocukta, ağaçta, Ahmette, güneşte</i>
CLT:	-de <i>evde, işte, okulda, kitapta</i>

CLT’de bulunma hâli eki ‘-de’ olarak verilmiştir.

Evde

İşte

Okulda

Kitapta

Bulunma hâlinin kullanıldığı yerler ile ilgili şu bilgiler vardır:

Fiil tarafından belirtilen eylemin nerede gerçekleştiğini veya bir kişinin veya bir şeyin nerede bulunduğunu göstermek, belirtmek için.

Banu Ankara’da yaşıyor.

Masada bir vazoda, vazoda çiçek var.

Ben evdeyim, sen okulda mısın?

Bir eylemin gerçekleştiği zamanı ifade etmek için.

25 Ağustos’ta

Saat beşte

Senede üç defa

Yakın zamanda

Eylemin ifade ettiği soyut yeri belirtmek için.

Televizyonda ilginç bir program var.

Yirmi yedi yaşındayım.

Hep aklımdasın.

Bu ekin, diğer bütün hâl ekleri gibi şahıs ve işaret zamirlerine getirilebileceği ifade edilir:

Bende

Sende

Onda

Bizde

Sizde

Onlarda

Bunda

Onda

Şunda

Bunlarda

Onlarda

Şunlarda

Ayrılma durumu eki.

Tablo 43. *Ayrılma Durumu Eki*

TP:	-den <i>Ev-den, tel-den, süd-den, diş-den, buz-dan, qyz-dan</i>
MLT:	-den <i>kitap-tan, çocuktan, ağaçtan, Ahmetten, güneşten</i>
CLT:	-den <i>evden, yürekten, Ankara'dan, ağaçtan</i>

CLT'de ayrılma durumu eki '*-den*' olarak verilir.

Evden

Yürekten

Ankara'dan

Ağaçtan

Ablatif; eylemin başladığı yeri, anı, kişiyi, olayı veya sebebini belirtir. Genel olarak şu durumlarda kullanıldığı örneklerle verilmiştir:

Bir yerden veya kişiden bir hareketi ifade etmek için kullanıldığı belirtilse de hareketle ilgili olarak başlangıç mı devam mı ilgili bilgiler net olarak verilmemiştir. Parantez içinde ayrılma bildiren iki fiil *partenza*, *separazione* ile *origine* kelimesi kullanılmıştır.

*Ben İstanbul’**dan** geliyorum.*

*Yolcular uçak**tan** iniyor.*

*Her gün annem bakkal**dan** bir şişe süt alıyor.*

Geçiş yerlerini belirtmek için kullanılır. Böylesi durumlarda ‘geç-’ fiili kullanılır:

*Köprü**den** geçiyoruz.*

*Boğaz’**dan** çok büyük gemiler geçiyor.*

Bir eylemin nedenini, kaynağını belirtmek için:

*Susuzlu**ktan** ölüyorum.*

*Erkek arkadaşım kıskançlı**ktan** deliriyor.*

Herhangi bir şeyin neden/hangi maddeden yapıldığını belirtmek için:

*Taş**tan** bir ev*

*Tahta**dan** oyuncaklar*

Bazı zaman ifadelerinde: *erkenden, önceden, eskiden, sabahtan, akşamdan, çoktan, şimdiden, sonradan, yeniden*

*Her sabah Ahmet **erkenden** kalkıyor.*

***Şimdiden** yardımlarınız için teşekkür ederim.*

CLT’de, bazı fiillerin cümle içinde kullanımı için bu hâl ekine ihtiyaç duyulduğu, bu hâli içeren ifadelerin İtalyancaya tercümesi için de İtalyanca farklı tümleş yapılarına gerek duyulduğu ifade edilir. Bu ekin ihtiyaç duyulduğu fiiller kitabın sonunda liste olarak verilmiştir:

Anla-, bahset-, bı-, bunal-, çekin-, emin ol-, gurur duy-, haberi ol-, hoşlan-, iğren-, kaçın-, kork-, kuşkulana-, memnun kal-, muaf ol-, nefret et-, oluş-, sakın-, sakın-, sıkıl-, soğu-, sorumlu ol-, söz et-, şüphe et-, şüphelen-, tiksini-, usan-, utan-, ürk-, vazgeç-, yararlan-, zarar gör-

Yükleme durumu eki.

Tablo 44. *Yükleme Durumu Eki:*

TP:	-i ev-i, tel-i, diş-i, süd-ü, buz-u, qyz-ı
MLT:	-[y]i kitabı, çocuğu, ağacı, Ahmed-i, güneşi

CLT’de yükleme hâli (accusativo) ile bilgilere ilk olarak ekin –(y)i olduğu bilgisiyle başlanır (D’Amora, 2012, s. 122). Ünlüyle biten isim tabanına eklenirken ekten önce ‘y’ nin geldiği belirtilir. Böylesi bir kullanımda ünlü uyumunun dikkate alındığı hatırlatılır.

Evi

Kitabı

Öyküyü

Kutuyu

Ekin, şahıs zamirlerine, işaret zamirlerine ve sıfatlarına eklenebileceği belirtilir.

Beni

Seni

Onu

Bizi

Sizi

Onları

Bunu

Onu

Şunu

Bunları

Şunları

Onları

Partiye **onları** davet ettin mi?

Bunu masaya koymak istiyorum.

Yükleme hâli ekinin benzer şekilde başka kelimelerle kullanımı ile ilgili olarak;

Kimi?(chi?), kimleri? (quali persone?)

*Dün partide **kimi** gördün?*

Neyi? (coşa?), neleri (quali cose?)

*Londra’da en çok **neyi** sevdin?*

Nereyi? (quale posto?), nereleri? (quali posti?), burayı (qui/questo posto), orayı (lì/quel posto), şurayı (qui/lì/questo/quel posto)

*İstanbul’da **nereleri** gördünüz, en çok **nereyi** sevdiniz?*

CLT’de sonrasında yükleme hâli ekinin kullanımı ele alınır. Öncelikle olarak Türkçede bu ekin belirtili nesne yapma için kullanıldığı belirtilir. Buradan hareketle belirtisiz

nesne ile ilgili bilgiler de verilir. Cümlede nesne genel olarak bir şahsa veya şeye atıfta bulunuyorsa bu durumda belirtisiz nesne kullanılmıştır denmektedir. Aşağıdaki örnekler de belirtili nesne ve belirtisiz nesne arasındaki farkın ne olduğunu göstermek için verilmiştir:

‘Bir elbise aldım.’

Elbise aldım.

Elbiseyi aldım.

Cümlelerin birincisinde ve ikincisinde elbisenin belirli olmadığı, herhangi bir elbisenin olduğu, son cümledeki elbisenin ise herhangi bir elbise olmadığı, belirli bir elbise olduğu, karışıklığa yol açmayan bir ifade olduğu belirtilmiştir (s. 123).

İtalyancada ‘nesne’ *complemento oggetto* ifadesiyle karşılanır. ‘*Complemento*’ kelimesinin ‘tamamlayıcı’ anlamı düşünüldüğünde *nesne tamamlayıcı* gibi ifade elde edilir. Türkçede ‘Düz tümleç’ terimi de kullanılırken nesnenin belirtili veya belirtisiz durumları için *belirtili düz tümleç*, *belirtisiz düz tümleç* ifadeleri tercih edilmiştir (Bulak, 2012).

CLT’de düz tümlecin her zaman tanımlı, belirtili olduğu ifade edilmiş, bu unsurun aşağıdaki unsurlar tarafından temsil edildiğinde yükleme hâli eki aldığı not edilmiştir:

Kişi özel isimleri, yer özel isimleri, herhangi bir şeye ait olan özel isimler tarafından temsil edildiğinde

Dün Ayşe’yi görmedim.

İstanbul’u çok seviyorum.

Benim Adım Kırmızı’yı ilk defa 1999’da okudum.

Kişi zamirleri tarafından temsil edildiğinde

Orhan seni seviyor.

İşaret zamirleri tarafından temsil edildiğinde

Bunu mu bekliyorsunuz?

Herkes, her şey, (hiç) kimse(ler), öbürü/öteki, öbürleri/ötekiler gibi zamirlerle temsil edildiğinde

Babam her şeyi biliyor.

Bunu değil, öbürünü istiyorum.

İyelik eki almış bir isim tarafından temsil edildiğinde

Bavulunu hazırladın mı?

İşaret sıfatı alan isim tarafından

Şu kızı tanımıyorum.

Her, bütün, aynı sıfatlarını almış isimler tarafından temsil edildiğinde

Şarkıcı aynı şarkıyı söyledi.

İlk, son gibi sıra sayı sıfatlarını alan isimler tarafından temsil edildiğinde

Birinci sınıfı bitirdim.

Hangi, soru sıfatını almış isimler tarafından

Hangi sporu yapıyorsun?

CLT’de, belirtili isim tamlamaları cümlede nesne görevinde kullanıldığı zaman yükleme hâli eki aldığı önemle belirtilmiştir.

Hakan odanın penceresini açtı.

Bu sabah sokakta Şebnem’in ablasını gördüm.

Durum ekleri değerlendirme.

“Türkçede isimlerin söz dizimindeki görevleri, hâl eki denilen ve kapalı bir liste oluşturan görev elamanlarıyla veya son çekim edatlarıyla belirlenir. İsimler, hâl ekleriyle zaman, yer, amaç, araç, geçici durum bakımından fiilleri veya başka isimleri belirtirler. Yani, hâl ekleri genelde isimlerle fiiller arasında; nadir olarak da isim grupları arasında geçici kavram ilişkileri kurarlar.” (Börekçi, 1994, s. 146).

Çekimli dillerden olan Latincedeki isimler yukarıda belirtilen anlamda cümle içindeki görev kazanmak için son ek/takı alırlar. Bu takıların isimlere eklenmesi, isimlerin (isim soylu olan kelimeler zamir, sıfat da dahil) cins, sayı ve durum/hâl yönünden çekimlenmesi demektir. İtalyancada isim sonuna getirilen son ek/takılarla isimlerin cinsi ve sayısı belirtilirken, Latincede isimlere getirilen takılar, cins ve sayı belirtmekten öte isimlerin cümledeki görevlerini belirgin hâle getirir. İsimlerin cümledeki bu görevlerini belirleyen 6 farklı şekil vardır. Bunlara *caso* (*durum, hâl*) denir:

Latincede durum kategorisi; nominativus/nominativo (özne hâli), genitivus/genitivo (ilgi hâli), dativus/dativo (yönelme hâli), accusativus/accusativo (yükleme hâli), vocativus/vocativo (seslenme hâli), ablativus/ablativo (çıkma hâli) dir. *Locativus/locativo* (bulunma hâli) nin antik olduğu ve sadece *Romae* (*Roma’da*) kelimesinde kaldığı da söylenir.

İtalyancada bu durum kategorileri şekilsel olarak yoktur. Daha önce söylendiği gibi isimlerin cins ve sayıya göre çekimlenmesi vardır.

Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan hâl kategorilerinin isimlerinin ve sayılarının kişilerce farklılık gösterdiğini belirten Börekçi *Nutuk*'taki kullanımlarını esas alarak ismin hâllerini şöyle sıralar:

1. *Ayrılma (ablative) Durumu* /+DAn/
2. *Berberlik (instrumental) Durumu*
3. *Benzerlik (ressemblance) Durumu*
4. *Bulunma (locatif) Durumu*
5. *Çıkma (origine) Durumu* /+DAn
6. *Eşitlik (egalite) Durumu*
7. *Görelilik (equatif) Durumu*
8. *Hedef-Amaç (cible) Durumu*
9. *İlgi (genitif) Durumu*
10. *Karşılıklılık (respective) Durumu*
11. *Karşılaştırma (comparative) Durumu*
12. *Karşıtlık (opposition) Durumu*
13. *Niteleme (qualificative) Durumu*
14. *Sözde Niteleme (Niteleyici Özne) Durumu*
15. *Sebep (cause) Durumu*
16. *Seslenme (Vocative) Durumu*
17. *Sınırlandırma (limitation) Durumu*
18. *Üsteleme (katma, epanalepse) Durumu*
19. *Varma (pénétration) Hâli*
20. *Vasıta (instrumental) Durumu*
21. *Yaklaşık (approchement) Durumu*
22. *Yaklaşma (lative) Durumu*
23. *Yalın (Nominativ) Durum*
24. *Yönelme (Dative) Durum*
25. *Yükleme (akuzatif) Durumu*
26. *Yerine Geçme Durumu* (Börekçi, s. 146-149, 1994)

İyelik ekleri.

Tablo 45. 1. Teklik Kişi:

TP:

im

s. 3

	<i>ev-im, sd-m, buz-um, qyz-ym</i>	
	-İsim ünlüyle biterse -m	
	<i>bağçe-m, qapu-m</i>	
MLT:	-(i)m (mio, mia)	s. 22.
	<i>evim, babam, kitabım, yurdum, çocuğum, ağacım</i>	
CLT:	-(i)m, -(ı)m, -()m, -(u)m	s. 51.
	<i>evim, odam, enstitm, okulum; kitabım, kilidim, ağacım, çocuğum</i>	

Tablo 46. 2. Teklik Kişi

TP:	in	s. 3
	<i>ev-in, sd-n, buz-un, qyz-yn</i>	
	-İsim nlyle biterse -n	
	<i>bağe-n, qapu-n</i>	
MLT:	-(i)n (tuo, tua)	
	<i>evin, baban, kitabın, yurdun, çocuğun, ağacın</i>	
CLT:	-(i)n, -(ı)n, -()n, (u)n	
	<i>evin, odan, enstitn, okulun; kitabın, kilidin, ağacın, çocuğun</i>	

Tablo 47. 3. Teklik Kişi:

TP:	i	
	<i>ev-i, sd-, buz-u, qyz-ı</i>	
	-İsim nlyle biterse si	
	<i>bağe-si, qapu-su</i>	
MLT:	-[s]i (suo, sua)	s. 22.
	<i>evi, babası, kitabı, yurdu, ocuğı, ağacı</i>	
CLT:	-(s)i(n), -(s)ı(n), -(s)(n), -(s)u(n)	
	<i>evi, odası, enstits, okulu; kitabı, kilidi, ağacı, ocuğı</i>	

Tablo 48. 4. Çokluk Kişi:

TP:	imiz	
	<i>evimiz, sd-mz, buz-umuz, qyz-ymyz</i>	
	-İsim nlyle biterse	miz
	<i>bağe-miz, qapu-muz</i>	
MLT:	-(i)miz	

	<i>evimiz, babamız, kitabımız, yurdumuz, çocuğumuz, ağacımız</i>
CLT:	-(i)miz, -(ı)mız, -(ü)müz, -(u)muz
	<i>evimiz, odamız, enstitümüz, okulumuz; kitabımız, kilidimiz, ağacımız, çocuğumuz</i>

Tablo 49. 5. *Çokluk Kişi:*

TP:	iniz
	<i>ev-iniz, süd-ünüz, buz-unuz, qyz-ynyž</i>
	-İsim ünlüyle biterse <i>niz</i>
	<i>bağće-niz, qapu-nuz</i>
MLT:	-(i)niz
	<i>eviniz, babanız, kitabınız, yurdunuz, çocuğunuz, ağacınız</i>
CLT:	-(i)niz, -(ı)nız, -(ü)nüz, -(u)nuz
	<i>Eviniz, odanız, enstitünüz, okulumuz; kitabınız, kilidiniz, ağacınız, çocuğunuz</i>

Tablo 50. 6. Çokluk Kişi

TP:	leri <i>ev-leri, süd-leri, buz-ları, qyz-lary</i>
MLT:	-leri <i>Evleri, babaları, kitapları, yurtları, çocukları, ağaçları</i>
CLT:	-leri(n), -ları (n) <i>Evleri, odaları, enstitüleri, okulları; kitapları, ağaçları, çocukları</i>

İtalyanca ‘avere’ fiili, Türkçe ‘sahip olmak’ anlamına gelmektedir. Bu fiili birebir karşılayan bir fiil Türkçede yoktur. ‘avere’ fiilinin çekimi şu şekildedir:

<i>Ho</i>	<i>sahibim</i>
<i>Hai</i>	<i>sahipsin</i>
<i>Ha</i>	<i>sahip</i>
<i>Abbimo</i>	<i>sahibiz</i>
<i>Avete</i>	<i>sahipsiniz</i>
<i>Hanno</i>	<i>sahipler</i>

İsimlerin mülkiyet şeklinin her dilde olmadığını söyleyen Ergin, Türkçede iyelik kategorisinin çekimli olduğunu, mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren çekim eklerinin getirildiğini belirtir (Ergin, s. 121, 1993). Yukarıda çekimli şekli verilen ‘avere’ fiilinin Türkçe karşılığına benzer bir çekimini ‘malik’ kelimesiyle veren Rossi, *malik* kelimesiyle *essere* (imek) fiilinin beraber kullanılmasıyla daha belirgin sahiplik fikri elde edilebileceğini, bu durumda sahip olunan şeyin yönelme hâli eki aldığını ekler.

Bir ata malik idi.

Türkçe ile İtalyanca arasındaki bu farklılığın pratikte ne kadar zor olduğu ile ilgili tahmin vermesi açısından, İtalyanca ile aynı dil ailesinden olan İspanyolcayı öğrenen Türk öğrencilerin iyelik yapılarını nasıl kullandıkları ile ilgili bir çalışmaya bakıldığında; ‘avere’ fiiline benzer olan İspanyolca ‘tenere’ fiilinin çekiminde Türk öğrencilerinin zorlanmadığı bilgisini görmekteyiz (González & Karaca, 2016). Çalışmada Türkçede ‘tenere’ fiiline tam karşılık olmamasına rağmen Türk öğrencilerin ‘tenere’ fiilinde zorlanmadıkları belirtilmiştir. Bu durum belirli bir sistematik içermesi açısından fiil çekimine alışık olmayla ilişkilendirilebilir. Anadili Türkçe olan öğrencilerinin de her ne kadar ‘avere’ çekimi

İtalyancada düzensiz olarak çekimlense de bu fiil çekiminde zorlanmıyacakları ileri sürülebilir. Türkçeyi öğrenen İtalyanlar için durum, Türkçede birebir bu fiili karşılayan fiil olmaması açısından farklı olabilir. Ele aldığımız kitaplarda ‘avere’ fiilinin Türkçede nasıl ifade edildiğiyle ilgili olarak aşağıdaki bilgileri görmekteyiz:

CLT’de *sahip olmak (avere)* fiili ayrı bir başlık altında ele alınır (D’Amora, 2012, s. 54-55). İtalyancada ‘avere’ fiiline karşılık gelebilecek bir fiilin Türkçede olmadığını söyleyen yazar buna karşın Türkçede sahiplik anlamının birçok şekilde oluşturulabildiğini belirtir. Bunlardan en yaygınının *var* ve *yok* kelimelerinin iyelik eklerini almış kelimelerle beraber bir yapı oluşturmasıdır.

Vaktimiz yok.

Bugün çok işiniz var.

Kız kardeşin var mı?

Çocuğunuz yok mu?

Diğer bir yapı ise yine *var* ve *yok* un sahip olunan şeyin yalın hâlde sahip olanın bulunma hâli eki almış şekliyle yapı oluşturmasıdır:

Bende para var.

Murat’ta bu kitap yok.

Sizde araba var mı?

Bu yapının, soyut veya taşınması mümkün olmayan durumlarda kullanılamıyacağını yazar şu örneklerle vermektedir:

Şüphem yok.

İyi bir fikrimiz var.

Cesaretin yok.

Ayfer’in ablası var.

Yazar yukarıdaki şekilde daha çok 1. ve 2. Teklik ve çokluk şahıs bağlamında ele aldığı bu konuyu 6. Ünite 3. teklik ve çokluk şahıs açısından ele alır. ‘Mehmet ha il libro.’ İfadesinin Türkçe olarak ifade edilmesi için tamlayan unsurun ilgi durumu eki, tamlanan unsurun iyelik eki aldığı bir belirtili isim tamlamasıyla elde edilebileceğini vurgular:

Mehmet’in kitabı var.

Öğrencilerin kitabı yok. (Gli studenti non hanno il libro.)

Aynur’un yeni arabası var. (Aynur ha una nuova macchina.)

Bence bu olayda Ahmet Bey'in hiçbir suçu yok. (Secondo me in questa vicenda il signor Ahmet non ha nessuna colpa.)

Sandalyenin dört ayağı var. (La sedia ha quattro gambe.)

Bu bankanın başka bir şubesi yok. (Questa banca non ha un'altra filiale.)

MLT'de 'avere' fiilinin tam karşılığının Türkçede olmadığını belirten Rossi, İtalyancada sahiplik anlamının dışında yardımcı fiil olarak da kullanılan 'avere' fiilinin bu anlamda da karşılığının olmadığını CLT'den farklı olarak belirtir. Türkçede sahiplik anlamı, nesne ile özne arasında tamlama kurulup bu tamlamayı da 'var' ifadesinin takip etmesiyle elde edileceğini ifade eder.

'Ahmedin hakkı var.' 'Ahmet ha ragione' anlamı taşıırken aslında İtalyanca birebir karşılığı 'di Ahmed ragione c'è' olduğunu belirtir.

Az bir kullanışla, var ifadesinin, öznenin bulunma hâli eki almış şekliyle beraber kullanılmasıyla da 'avere' anlamının elde edilebileceğini belirtir.

Sizin bir kitabınız var veya sizde bir kitap var.

Rossi, var ifadesinin olumsuz olarak yok ifadesi kullanıldığını söyledikten sonra, bu iki kelimenin *imek* fiilinin 3. Şahıs ile ilgili bütün eklerini alabileceklerini tekrar hatırlatır:

Var (vardır), var idi (vardı), var imiş (varmış), var ise (varsın), varsa idi (varsaydı), var iken (varken) ki bu ifadeler; iyelik ekleri veya tamlama yoluyla 'avere' fiilinin İtalyancada şu zamanlardaki kullanımı ile ilgili fikir verebilirler: geniş zaman(presente), görülen geçmiş zaman (passato determinato), öğrenilen geçmiş zaman (passato indeterminato), şart kipi (geçmiş) condizionale passato, zarf fiil (gerundio). Aynı durum 'non avere' (yok) için de geçerlidir.

Rossi, var ve yok un dışında *olmak* fiilinin de yine iyelik eklerinin kullanımıyla da 'avere' anlamı verdiğini belirtir. Gelecek zaman, gereklilik, mastar ve sıfat fiillerde *olmak* fiili kullanılır. Olumsuz durumlar için de *olmamak* kullanılır.

'avere' fiilinin İtalyancada birleşik zamanlarda yardımcı fiil olarak kullanıldığını, Türkçede buna karşılık gelecek bir fiilin olmadığını tekrar özenle hatırlatır. Birleşik zamanla ilgili bilgileri ileriki derslerde vereceğini söyler.

Var kelimesinin nadir olsa da 'imek' fiilinin 1. ve 2. Şahıs eklerini alabileceği şu örneklerle verilir:

Varım, varsın, varız, varsınız, vardık vb.

Geriye kalan 3. Şahıs ekinin bu yapıya uygulanması sonucu elde edilen *var* ifadesinin isim/madde/varlık anlamı gibi davrandığını belirtir.

Var ol ifadesindeki *ol* ifadesinin *olmak (essere)* fiilinin emir kipi olduğuna dikkat çeker.

Varı yoğu ifadesinin de onun sahip olduğu herşey anlamında kullanılır.

Rossi, *var* ın sıfat değerinde kullanımıyla ilgili olarak şu örneği verir:

Var kuvveti bazuya vermek

Var kuvvetile

Son olarak *var* kelimesinin ek olan *-var* ile karıştırılması gerektiği belirtilir. Ek olan *-var* ın Farsça olduğu, isimlere eklendiği, benzerlik veya sahiplik anlamı taşıdığı bilgileri ek olarak verilir:

Ümitvar (speranzoso)

Yukarıda, Türkçede mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren ekler getirildiği ifade edilmişti. En temel anlamda böyle bilinse de biçim ve gelişimi açısından iyelik konusunda görüş ayrılıklarının fazla olduğu, günümüzde bile her yönüyle netlik kazanmadığı düşünülmektedir (Kürüm, 2015).

CLT’de; ‘iyelik ilişkisi, insanlar ve nesneler arasındaki sahiplik ve ilgi, Türkçede, bu ilişkilere atıf yapan isimlere bağlanan iyelik eklerine başvurularak, onların kullanımıyla ifade edilir.’ (D’Amora, 2012, s. 51) biçiminde Türkçede iyelik kullanımı hakkında bilgi verilirken, iyelik eklerinin neler olduğu aşağıdaki tablo biçiminde verilir:

Tablo 51. *İyelik Ekleri*

mio	-(i)m	-(i)m	-(ü)m	-(u)m
tuo	-(i)n	-(i)n	-(ü)n	-(u)n
suo	-(s)i(n)	-(s)ı(n)	-(s)ü(n)	-(s)u(n)
nostro	-(i)miz	-(i)mız	-(ü)müz	-(u)muz
vostro	-(i)niz	-(i)nız	-(ü)nüz	-(u)nuz
loro	-leri(n)	-ları(n)	-leri(n)	-ları(n)
ev	oda	enstitü	okul	
evim	odam	enstitüm	okulum	
evin	odan	enstitün	okulun	
evi	odası	enstitüsü	okulu	
evimiz	odamız	enstitümüz	okulumuz	
eviniz	odanız	enstitünüz	okulunuz	
evleri	odaları	enstitüleri	okulları	

İlk tabloda parantez içinde seslerin hangi durumlarda kullanılacağı açıklanmasa da ünsüzle biten kelimelerden sonra iyelik ekinin bu şekilde yani ünlüyle kullanıldığı anlaşılabilir. Zira ikinci tabloda *oda* kelimesinin verilmesi bu ekin ünlüyle biten kelimelere getirilirken nasıl kullanıldığını vurgulamak için olduğu anlaşılmaktadır.

Rossi, iyelik eki ile ilgili olarak CLT'deki temel bilgilere benzer bilgiler verir. Bu bilgilere ek olarak Arapça ayn harfiyle biten kelimelere Türkçe 3. Tekil şahıs iyelik eki getirildiği zaman bu kelimelerin nasıl yazıldığına örnek olarak *camii* veya *cami'i*; *mevkii* veya *mevki'i* şekillerini verir. Bu kullanımda Arapça kelimenin ayn sesiyle konsonant gibi hatta konsonantla bitmesi düşüncesi olduğunu belirtirken halk kullanımında *camisi* şeklinin duyulduğunu ek bilgi olarak verir. (s.22)

Rossi, 3. çoğul iyelik ekinin, çokluk ekinden sonra gelen -i olduğunu söyler. Böylelikle ekin -leri olmadığını, -ler+leri tekrarından sakınmak için bu şekilde olduğunu söyler. Bundan hareketle 'leri' nin (ev+leri) “la casa loro”, (evler+i) “le case di lui”, (evler+i+leri) “le case di loro” anlamlarına gelebileceği dolayısıyla yorumlamada bir karışıklık yaşanmaması için metnin genelini düşünmesi gerektiğini belirtir. (s. 23)

TP'de de 'leri'nin bu anlamlara gelebileceği hatta dördüncü bir anlam olarak 'evleri' derken akuzatif, yükleme hâli eki anlamında olabileceği de vurgulanır (Bonelli & Iasigian, s. 4). Bu düşüncelere benzer olarak CLT'de '*evlerinde*' kelimesinin; senin evlerinde, onun evlerinde, onların evlerinde (ev tekil), onların evlerinde (ev çoğul) olacak şekilde dört farklı anlamda olabileceği, bundan dolayı kelimenin anlamının tam olarak bağlamdan çıkarılabileceği belirtilir (D'Amora, 2012, s. 53).

Eklerin sıralanması ile ilgili olarak CLT'de çoğul ekinin iyelik ekinden önce geldiğini, iyelik ekinin de hâl eklerinden önce geldiği belirtilir.

Ev -ler -im -de 'nelle mie case'

Kitap -lar -ınız -da 'nei vostri libri'

Yine CLT'de günlük konuşma dilinde bu sıranın değişebildiği belirtilirken, neden değiştiği ile ilgili bilgi verilmemiştir: *teyzemler, kardeşimler, annemler* . 'Türkçenin ek diziminden farklı olarak Çuvaşçada çokluk eki +*sem* iyelik eklerinden önce gelmektedir' (Kürüm, 2015, s. 93).

CLT ve MLT'de iyelik ekinin eklenmesi sırasında ünsüz yumuşamasının olduğu durumlarla ilgili örneklerle de yer verilir:

<i>Kitap</i>	<i>kitabım</i>	<i>kitabımız</i>
	<i>kitabın</i>	<i>kitabınız</i>
	<i>kitabı</i>	<i>kitapları</i>
<i>kilit</i>	<i>kilidim</i>	<i>kilidimiz</i>
	<i>kilidin</i>	<i>kilidiniz</i>
	<i>kilidi</i>	<i>kilitleri</i>
<i>ağaç</i>	<i>ağacım</i>	<i>ağacımız</i>
	<i>ağacın</i>	<i>ağacınız</i>
	<i>ağacı</i>	<i>ağaçları</i>

Rossi, isimle eş anlamlı olan *at* kelimesinin *adım, adın, adı, adımız, adınız, atları ve adları* biçiminde yazıldığını söylerken; hayvan olan *at* kelimesinin ünsüz yumuşaması olmadan *atım, atın, atı, atımız, atınız, atları* biçiminde yazıldığını not eder.

Rossi yine *su* kelimesine ünlü ile başlayan iyelik eki getirildiği zaman kelimenin gövdesinin *suy* imiş gibi varsayıldığından *suyum, suyun, suyu, suyumuz, suyunuz, suları* şekillerinin kullanıldığını söyler. *su* kelimesinin çokluk şekillerine getirilen iyelik eklerinin de *sularım, suların, suları, sularımız, sularınız, suları* olduğunu belirtir. CLT’de bu durum istisna bir durum olarak verilir. Zira CLT’de, ünlüyle biten kelimelere 3. Teklik iyelik eki getirildiğinde ‘s’nin eklendiği belirtilmiştir: *odası, enstitüsü* (D’Amora, 2012, s.52)

İkinci hecesinde dar ünlü bulunduran ünsüzle biten iki heceli kelimelere ünlüyle başlayan iyelik eki getirildiği zaman kelimenin ikinci hecesindeki ünlünün düştüğünü bu vesileyle hatırlatır.

<i>Oğul</i>	<i>oğlum</i>	<i>oğlumuz</i>
	<i>Oğlun</i>	<i>oğlunuz</i>
	<i>Oğlu</i>	<i>oğulları</i>
<i>İsim</i>	<i>ismim</i>	<i>ismimiz</i>
	<i>İsmin</i>	<i>isminiz</i>
	<i>İsmi</i>	<i>isimleri</i>

Rossi, iyelik eklerinin isimlere eklenip *var* ile beraber kullanılmasıyla İtalyanca ‘avere’ fiilinin kullanımının elde edildiğinden de bahseder: *Kitabım var (ho il libro), bir evim var (ho una casa)*. Benzer şekilde *yok* ile kullanılmasıyla İtalyanca ‘non avere’ fiili kullanımı elde edilir: *parası yok (non ha denaro), niyetimiz yok (non abbiamo l’intenzione)* (Rossi, 1939, s. 24).

TP’de iyelik ekleri ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

1.Tekil şahıs (1^a pers. sing.) **im**

2.Tekil şahıs (2^a) **in**

3.Tekil şahıs (3^a) **i**

1.Çokluk şahıs (1^a pl.) **imiz**

2.Çokluk şahıs (2^a) **iniz**

3.Çokluk şahıs (3^a) **leri**

ev-im la mia casa

ev-in

ev-i

ev-imiz

ev-iniz

ev-leri

ev-ler-im (le mie case)

ev-ler-in

ev-ler-i

ev-ler-imiz

ev-ler-iniz

ev-ler-i(ev-ler-leri nin yerine)

süd-üm

süd-ün

süd-ü

süd-ümüz

süd-ünüz

süd-leri

qyz

qyz-ym

qyz-yn

qyz-y

Ekin ünlüyle biten kelimelere getirildiğinde nasıl kullanılacağı ile ilgili ayrıca örnek verilmiştir:

bağçe-m

bağçe-n

bağçe-si

bağçe-miz

bağçe-niz

bağçe-leri

qapu-m

qapu-n

qapu-su

qapu-muz

qapu-nuz

qapu-ları

İyelik eki çekime girdiğinde,

ev-im-in

ev-im-e (alla mia casa)

ev-im-i

ev-im-de

ev-im-den

ev-ler-im-in

ev-ler-im-e

ev-ler-im-i

ev-ler-im-de

ev-ler-im-den

Sadece teklik ve çokluk 3. Şahısta iyelik eki ve hâl ekleri arasına **n** eklenir.

ev-i-n-in

ev-i-n-e (alla sua c.)

ev-i-n-i

ev-i-n-de

ev-i-n-den

ev-leri-n-in (dele sue (loro) case)

ev-leri-n-e

ev-leri-n-i

ev-leri-n-de

ev-leri-n-den

bağçe-si-n-in

bağçe-si-n-e

qapu-su-n-un

qapu-su-n-a

qapu-su-n-a

TP'deki bu son örnekler Türkiye Türkçesinde iyelik ekiyle ilgili tartışmaların daha çok 3. Tekil şahıs iyelik eki ve *zamir n'si* konusunda yoğunlaştığını bir kez daha akla getirmektedir.

İsim tamlaması.

Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitaplarında isim tamlaması ile ilgili çalışmasında Demir (2007), 'eski dil bilgisi kitaplarında isim tamlamasının tanımı ve tasnifi konusunda önemli sorun bulunmuyordu.' diyerek 1932'den sonraki dönemlerde tanımlama ve tasnifleme konusunda birlik sağlanamadığını belirtir.

Ele aldığımız üç kitaptan tarih olarak en önce yazılan TP'de *rapporto di annesione*' ifadesinde geçen '*annesione*'nin 'izafet' ile ilgili olması bizim eski dil bilgisi kitaplarında geçen terimlerin bu kitapta etkili olduğu söylenebilir. Daha sonra yazılan MLT'de Rossi hem '*rapporto di annesione*' ifadesini kullanırken hem de '*Stato costruito*' ifadesini kullanır. CLT'de ise '*stato costruito*'nun geçtiği görülmektedir. '*Stato costruito*' ifadesinde bizdeki gibi birebir 'isim' kelimesinin geçmediği görülmektedir. İtalyanca terminoloji içinde, Arapçanın İtalyanlara öğretimi konusunda, Arapça terkipleri açıklamak için daha çok kullanıldığı söylenebilir. Türkçenin İtalyanlara yönelik öğretiminde bu ifadenin kullanımı yaygın değildir. Bu ifadeden ziyade 'ilgi hâli' (genitivo) nin ve iyelik ekinin bir arada olacak şekilde, açıklamalarda daha çok kullanıldığı görülmektedir. Buradan, isim tamlamasının 'söz dizimsel ve anlamsal özellikleri' (Demir, 2007b) açısından ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

İyelik ekinin kullanımı ile ilgili olarak CLT ve MLT'de isim tamlaması konusunun işlendiği görülmektedir. Bu konu, CLT'de belirtili ve belirtisiz olarak ele alınmaktadır.

Belirtili isim tamlaması CLT'de *lo stato costruito completo* ifadesi kullanılarak ayrı bir başlık altında ele alınmıştır (D'Amora, 2012, s. 105-106). Türkçedeki bu yapının,

İtalyanca'da kullanılan yapının tersinin çevrilmesi gibi olduğunu belirtir. İtalyancada tamlanan unsur önce tamlayan unsur sonra gelir. 'la casa di Maria' Türkçede, *Maria'nın evi* biçiminde çevrilir. *Maria'nın evi* tamlamasında birinci unsur ilgi hâli ekini alırken, ikinci unsur iyelik ekini almıştır.

Ali'nin arabası 'la macchina di Ali'

Hakan'ın annesi 'la mamma di Hakan'

Caminin minaresi 'il minaretto della moschea'

Öğrencilerin üçte ikisi 'due terzi degli studenti' (s. 106)

CLT'de belirtili isim tamlamasının cümle içinde diğer çekim ekleriyle farklı anlamları vermek için kullanılabileceği belirtilirken, bu yapı cümlede özne veya yüklem görevinde kullanıldığında diğer çekim eklerinin tamlamaya eşlik etmediği vurgulanır:

Gamze'nin ailesi Fransa'da oturuyor.

Ankara, Türkiye'nin başkentidir.

Leyla, Derya'nın ablası.

Diğer durumlarda hâl eklerinin eşlik edebileceği yine de tamlayan unsurun değişmeden ilgi hâli ekiyle kalacağı belirtilir. Yukarıda geçtiği gibi ikinci unsur olan tamlanandaki iyelik ekinden sonra hâl ekleri getirilirken araya 'n' eklenir.

Çocuklar, okulun bahçesinde oynuyorlar.

İstanbul'un trafiğinden nefret ediyoruz.

Yarın arkadaşımın kızına hediye alıyorum.

Cümlede belirsizlik artikeli *bir* kullanıldığında veya iki unsurlu isim tamlamasından bir unsurunu niteleyen sıfat olduğunda bu sıfatlar atıfta bulundukları isimlerden önce gelir:

yeni evin kapısı

evin yeni kapısı

Nilüfer, eski bir arkadaşımın yeni kız arkadaşı.

Belirtisiz isim tamlaması yine CLT'de *lo stato costruito incompleto* başlığı altında ayrı olarak işlenir (D'Amora, 2012, s. 106-109). İki ismin arasında, belirtili isim tamlamasında olduğu gibi gerçek ya da mantıksal bir mülkiyet veya belirtme ilişkisi yoksa, daha çok iki isimden birinin diğerinin özelliklerini veya aitliğini sıfat değerinde gösteren bir ilişki varsa, böyle durumlar Türkçede belirtisiz isim tamlaması aracılığıyla ifade edilir.

İsim tamlamaları ilk önce genitivo ekini almış isim, sonrasında 3. teklik iyelik ekini almış temel öge söylenerek yapılır.

CLT’de belirtisiz tamlama için ikinci unsurun 3. tekil veya çoğul iyelik eki alması gerektiği, birinci unsurun ilgi hâli eki almadan kullanıldığı vurgusu yapılmıştır. Böylesi bir durumda birinci unsurun sıfat değerinde olduğu belirtilir. *Yatak odası* ‘*camera da letto*’ tamlamasında birinci unsurun yani *yatak* kelimesinin *oda* kelimesinin tarif edilmesi anlamında kullanıldığı, bu anlamda diğer odalardan *yemek odası*, *otel odası* odalardan farklı olduğunu belirttiği dolayısıyla sıfatlık değeri taşıdığı açıklanmıştır. Benzer şekilde

diş fırçası

güneş gözlüğü

el bagajı

şiiir kitabı

oda müziği

parmak izi

bu tamlamaya örnek verilmiştir.

Bu tamlamanın özel olarak kullanıldığı durumlarla ilgili şu bilgiler vardır:

Millî, etnik veya değişik tipteki sosyal kavramları belirten isimlerle

Osmanlı İmparatorluğu ‘*l’impero ottomano*’

Türkiye Cumhuriyeti ‘*la Republica turca*’

Türk dili ‘*la lingua turca*’

Sokak, meydan, kurum, anıt, gazete, otel, restoran kelimelerin özel isimle bir arada kullanılması durumlarında:

İstiklâl Caddesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Galata Kulesi

Çemberlitaş Hamamı

Cumhuriyet gazetesi

Pera Palas oteli

Karadeniz Lokantası

Yer gösteren bazı isimlerde iyelik ekinin düştüğü ayrıca ifade edilir:

Topkapı (aslının ‘*top kapısı*’ olduğu belirtilmiştir)

Kadıköy (aslının ‘*Kadı köyü*’ olduğu belirtilmiştir.)

Benzer şekilde günümüzde iyelik ekinin *sokak* içeren ifadelerde kullanılmamasının yaygınlaştığına da değinilmiştir: *Çiçek sokak* (*Çiçek Sokağı*) . Diğer taraftan; *cadde*, *meydan*, *çıkma*, *yokuş* isimlerini içeren ifadelerde bu iyelik ekinin kullanımına devam edildiği de belirtilmiştir.

Belirtisiz isim tamlaması; haftanın günlerini ifade ederken, yılın aylarını belirtirken ve de tarih belirtmek için de kullanılır:

Cuma günü

Nisan ayında

2010 yılında/senesinde

Çoğunun bitki ve hayvanı belirttiği birleşik isimlerin oluşmasında. Bu durumda genellikle bir ismin diğerine bitişik yazıldığına dikkat edilmeli.

elma ağacı

ayçiçeği

hamamböceği

kılıçbalığı

samanyolu

buzdolabı

tarihöncesi

acemi şansı

Ayakkabı, *cumartesi*; *onbaşı*, *yüzbaşı*, *binbaşı* gibi bu tamlama yoluyla elde edilen isimler bağımsız isimler olduğundan bu kelimelere getirilecek hâl eklerinden önce ‘n’ ünsüzüne gerek kalmadığı ayrıca not edilir.

Gümüş şamdan, *taş köprü*, *kurşun asker* gibi nesnenin neden yapıldığını gösteren tamlamalarda isim tamlaması yoktur. Böylesi durumlarda nesneyi gösteren isim yalın hâlde olduğu gibi nesnenin neden/hangi maddeden yapıldığını gösteren kelime sıfatlık değerindedir.

Belirtisiz isim tamlaması ve belirtili isim tamlaması arasındaki farkın daha iyi anlaşılması için eserde başka örneklere ve açıklamalara da yer verilir. Örneğin;

Çocuğun kitabı

Çocuk kitabı

ifadelerinin farklı olduğu, birincisinde kitabın çocuğa ait olduğu ikincisinde ise çocuklar için yazılan kitaptan bahsedildiği açıklamalarına yer verilir. Yine;

kadının çantası

kadın çantası

ifadelerinin farklı olduğu, birincisinde kadına ait çantadan ikincisinde model olarak kadınların kullanımına uygun çantadan bahsedildiği açıklanır.

Belirtili isim tamlamasının aksine, belirtisiz isim tamlamasının yapı hâlini oluşturan iki isim bölünemezdir ve başka herhangi bir unsur onlara müdahâle edemez. Herhangi bir sıfat böylelikle belirsiz sıfat olan *bir*, yapının bütünlüğü genelinde düşünülmelidir.

Çok ilginç bir çocuk kitabı

Ünlü bir Türk Edebiyatı Profesörü

Belirtili isim tamlamasında olduğu gibi belirtisiz isim tamlamasında da yapının yalın hâlde veya hâl eklerinin getirilmesi ile farklı kombinasyonlarda kullanılabileceğini belirten D'Amora, bu durumda 'n' ünsüzünün hâl ekinden önce getirilmesi gerektiğini bir kez daha hatırlatır:

Evime yakın bir otobüs durağı var.

Yolcular, İzmir uçağına biniyorlar.

Bu akşam Emek Sineması'nda güzel bir film var.

Belirtisiz isim tamlamasına başka bir iyelik eki getirildiğinde iki iyelik ekinin yanyana olamayacağından 3. tekil veya çoğul iyelik eki dahil edilmez, atlanır.

Yatak odam

Diş doktorumuz

Benzer şekilde '-li' yapım eki getirildiğinde de 3. tekil veya çoğul iyelik eki atlanır.

Deniz manzaralı bir oda

Üç yatak odalı bir ev

Belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması bazen diğer belirtili veya belirtisiz isim tamlamalarıyla zincirleme tamlama yaparak değişik kombinasyonlara girebilirler.

Esra'nın güneş gözlüğü masada duruyor.

Bu evde misafir yatak odası yok.

Bu sabah arkadaşının eşinin ofisine gidiyorum.

MLT'de isim tamlaması *stato costruito* veya *rapporto di annessione* gibi terimlerle ele alınmıştır. 'Stato' kelimesinin; durum, devlet, hâl gibi anlamları olduğu gibi 'costruito' kelimesinin inşaat, yapı gibi anlamları vardır. Dilbilgisel açıdan *yapılan, tertip edilen durum* olarak tercüme edilebilir. Rossi, Türk gramercilerinin *terkip* veya *izafet terkibi* biçiminde tanımladıklarını da belirtir. 'Annessione' kelimesinin; ilhak, katma, ekleme gibi anlamları

düşünüldüğünde *rapporto di annessione* ifadesinin de hem mülkiyet noktasında alındığı hem de belirtme görevinin düşünüldüğü söylenebilir. Zira Rossi, sadece iyelik noktasında değil tamlamayı belirtme ilgisi açısından da değerlendirmiştir. Burdan hareketle İtalyancada *la porta della casa* ‘evin kapısı’, *i giorni della settimana* ‘haftanın günleri’ gibi ifadelerin Türkçede özgün bir yapının kullanılmasıyla elde edildiğini belirtir. Bu yapının, İtalyancadaki yapının tersi yönde olduğunu ifade eder. İtalyancadaki ikinci unsurun *della casa* Türkçede ilgi hâli ekini almış birinci unsur olduğunu, İtalyancadaki ilk unsurun *la porta* Türkçede iyelik eki almış ikinci unsur olduğunu söyler.

Daha açık ifadeyle *evin kapısı* ifadesi İtalyancaya birebir çevrildiğinde ‘*della casa la sua porta*’ ifadesinin elde edildiğini söyler. Yine *haftanın günleri* ‘*della settimana i suoi giorni*’ biçiminde birebir çevirisi yapılır.

Rossi, ilk unsurun ilgi hâli ekinde değişmez kaldığını söylerken ikinci unsurun metne göre değişik hâl eklerini alabileceğini not eder. Bu durumda iyelik ekinden sonra zamir ‘n’ sinin sonrasında hâl eklerinin gelmesi gerektiğini hatırlatır. CLT’de bu zamir ‘n’ sinden bahsedilmemiş, ‘n’ ünsüzü olarak belirtilmiştir.

Evin kapısından (kapı+sı+n+dan)

Haftanın günlerinde (gün+ler+i+n+de)

Yukarıdaki örneklerden hareketle Rossi, bu yapının; iki terim veya unsurun arasında gerçekten ya da mantıksal bir mülkiyet ve ya belirtme ilişkisi olduğunda gözlemlendiğini belirtir. Bu ilişkinin olmadığı, bunu yerine sıfat yapısında, niteleyici, tanımlayıcı bir ilişki olduğunda birinci unsurun ilgi hâli eki almadığını ikinci unsurun ise 3. Şahıs iyelik eki aldığını belirtir.

Şiir kitabı ‘libro di poesia’ ifadesinin hemen hemen *libro poetico* [şiirsel kitap] değerinde olduğunu,

Devlet bankası ‘Banca di Stato’ nun hemen hemen *banca statale* [millî banka] anlamında olduğu

İtalya devleti ‘lo Stato d’Italia’ nin hemen hemen *lo Stato Italiano* [İtalyan devlet] anlamında olduğu

Çoban evi ‘casa da pastore’ nin hemen hemen *casa pastorale* biçiminde sıfat değerinde olduğu ama ilgi hâli eki almış olarak *çobanın evi* dendiğinde ‘*la casa del pastore*’ anlamında olduğunu ifade eder.

Türkçedeki bu yapının İtalyancadaki ‘di’ edatının kullanımı gibi olduğunu belirtir. ‘di’ edatının birleşik olarak diğer edatlarla kullanımı gibi olmadığını önemle vurgular. ‘del, degli ’

Türkçedeki bu yapıya *Stato costruito incompleto* [eksik yapı durumu] adını veren Rossi, bu yapının İtalyancada ikinci unsurunun sıfat veya niteleyici özelliği taşıyan kullanımına denk geldiğini belirtir.

l’anno 1930, ‘1930 senesi’ biçiminde tercüme edilir. *l’Impero Ottomano*, ‘Osmanlı İmparatorluğu’ biçiminde, *l’esercito turco*, ‘Türk ordusu’ biçiminde tercüme edilir.

Rossi, belirsiz tamlamada iyelik ilişkisinin var olduğunu, ikinci unsorda iyelik ekinin olmasının ötesinde isim çekim eklerinden önce zamir n’sinin gelmesini de gösterge olarak kabul etmektedir.

Devlet reisi ‘il Capo dello Stato’ tamlamasına yönelme eki geldiğinde *Devlet reisine* şeklinin elde edildiğini; *Sarayburnu* ‘Punta del Serraglio’ tamlamasına bulunma hâli eki getirildiğinde *Sarayburnunda* yapısının elde edildiğini örnek olarak verir.

‘Ustabaşı’ gibi belirtisiz tamlamalarla oluşturulan bazı birleşik kelimelerde iyelik ilişkisinin olduğu bu kelimelerin sık kullanılmasından dolayı unutulduğunu söyleyen Rossi, sonuçta bu kelimelerin bağımsız bir şekilde kullanılır olduğunu ifade eder. *Ustabaşı* kelimesinin çoğulunun *ustabaşılar* olduğunu, *ustabaşları* kullanımının olmadığını da not eder.

Bazı belirtisiz isim tamlamalarında unutulmuş gibi olan iyelik ilişkisinin bu kelimelere isim hâl ekleri getirildiğinde tekrar ortaya çıktığı ayrıca belirtilir. *Kadiköy* ifadesinin aslında *Kadiköyü* biçiminde olduğu, bulunma hâli eki getirildiğinde *Kadiköyünde* şeklinin elde edildiğini bu duruma örnek gösterir.

Altın saat, *salkım söyüt* gibi birinci unsuru hemen hemen sıfat değerinde olan yapıların gerçek bir belirtisiz tamlama olmadığını belirtten Rossi, böylesi yapılarda ne birinci unsurun ilgi hâli eki aldığını ne de ikinci unsurun iyelik eki aldığını ifade eder.

İtalyanca *di* ile yapılan bazı ifadelerin Türkçede belirsiz tamlama yapısıyla karşılanmadığını belirten Rossi, örnek olarak ‘*un pugno di sabbia*’ ‘bir avuç kum’; ‘*un pezzo di pane*’ ‘bir lokma ekmek’ yapıların verir.

Son günlerde gazetelerde sık görülen ‘*Deniz Bank*’ gibi ifadelerinin kurallı olmadığı, bunun yerine ‘*Deniz Bankası*’ ifadesinin kurallı olduğunu söyleyen Rossi diğer taraftan birbirini izleyen tamlamalarda bazı ilgi hâli eklerinin atlanması alışkanlığı görüldüğünü de ekler.

Türkiye Cumhuriyeti Reisi (Türkiye Cumhuriyetinin Reisi).

TP’de tamlama ile ilgili olarak birinci unsurun ilgi hâli ekini aldığını ikinci unsur olan temel unsurun da 3. şahıs iyelik ekini aldığı bilgisi vardır. Eserde isim tamlaması anlaşılır olsun diye tamlamaların İtalyanca karşılığı birebir verilmiştir.

oda-nyn penceresi (della camera la sua finestra).

dağ-yn tepe-si (del monte la sua sommità)

sa’at-yn qordon-u (dell’orologio la sua catena).

Eğer iki isim arasındaki ilişki belirsizse ilgi hâli eki yerine özne hali (nominativo) şeklinin kullanıldığı ayrıca not edilmiştir. (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 5)

ev qapu-su (porta di casa)

Türkçe ek fiil/İtalyanca ‘essere’ fiili .

Türkçede ek fiilin kullanımı İtalyancadakinden farklıdır. İtalyancada ‘essere’ fiili diğer fiiller gibi çekimlenebilmektedir. Yani fiildir. Ele alınan kitaplarda Türkçedeki kullanım bilindiği için yazarlar bu konuyu ayrı başlık altında konu edinmişlerdir. Özellikle Türkçe fiil sunumlarından, fiil çekimlerinden önce bu konuya değinmişlerdir. Türkçedeki birleşik çekimli fiilerin elde edilmesi için ek fiil kullanımının açıklamasını yapan yazarların bu eğilimden hareketle çalışmanın bu bölümünde *ek fiili* kitapların nasıl işlediğine değinilecektir.

CLT’de ‘essere’ fiili 1. ünite (s. 24) işlenir. İtalyanca ‘essere’ fiiline karşılık gelecek bir fiilin günümüz Türkçesinde olmadığı belirtilir. Eski Türkçede ‘er-’ fiiline tanıklık edildiği bu fiilin zamanla ‘r’ nin düşmesi ve ‘e’ nin ‘i’ ye dönüşmesiyle ‘i-’ hâlini aldığını, bu şeklin de günümüzde bazı şekillerde ayrı olarak veya eklerde yaşadığını yazar bizlere söylemektedir.

Essere fiilinin Türkçede şimdiki zaman şeklinin 1. tip denilen şahıs ekleriyle elde edildiğini belirten yazar bu eklerin ayrıca fiillerin zaman ve kip olarak diğer çekimlerinde de şahsı göstermek için kullanıldığını ilave eder.

Böyle ekler yüklem hâline gelmesi için isimlere, olumsuz cümlelere *-değil* olumsuz şekline- soru cümlelerine soru zarflarına, *mi* soru edatına eklenebileceği ayrıca açıklanmıştır.

A: Nasılsın? Come stai?

B: Ben iyiyim. Sto bene.

Tablo 52. CLT’de Ünlü Uyumuna Örnekler

<i>öğretmen</i>	<i>İtalyan</i>	<i>Türk</i>	<i>doktor</i>
<i>Ben öğretmenim</i>	<i>Italianum</i>	<i>Türküm</i>	<i>doktorum</i>
<i>Sen öğretmensin</i>	<i>Italyansın</i>	<i>Türksün</i>	<i>doktorsun</i>
<i>O öğretmen (dir)</i>	<i>İtalyan (dır)</i>	<i>Türk(tür)</i>	<i>doktor(dur)</i>

<i>Biz öğretmeniz</i>	<i>İtalyanız</i>	<i>Türküz</i>	<i>doktoruz</i>
<i>Siz öğretmensiniz</i>	<i>İtalyansınız</i>	<i>Türksünüz</i>	<i>doktorsunuz</i>
<i>Onlar öğretmen (dir) ler</i>	<i>İtalyan(dır)lar</i>	<i>Türk(tür)ler</i>	<i>doktor(dur)lar</i>

Ünlüyle biten kelimelere, yukarıdaki eklerden ünlüyle başlayan ekler getirilmek istenirse ikisinin arasına ‘y’ sesinin girdiğini belirten yazar, Türkçe kelimelerde iki ünlünün bir arada bulunmadığını, Türkçeye yabancı dillerden geçen kelimelerde var olduğunu ayrıca not eder.

Öğrenciyim.

Hastayız.

Bazı durumlar hariç *p, ç, t, k* ünsüzleriyle biten kelimelere yine bu eklerden ünlüyle başlayan ekler getirildiği zaman bahsedilen ünsüzlerin değişeceği *b, c, d, ğ* ye dönüşeceği belirtilmiştir.

Gencim. (genç-im)

Çocuğuz. (çocuk-uz)

Türküm. (Türk-üm)

Rahatız. (rahat-ız)

‘-dir’ ekinin; *p, t, k, ç, s, ş, f, h* ünsüzleriyle biten kelimelere getirildiğinde değiştiğini, ‘t’ ye dönüştüğünü şu örneklerde görüyoruz:

Kapı açıktır.

Çocuk zayıftır.

Ahmet gençtir.

Kutu boştur.

Bildirme eki ‘-dir’ hem tekil hem de çoğul şahıslarda kullanılmayabilir, bu durumlarda ekin var olduğu anlaşılır, sezilir.

Ayşe güzel(dir).

Özne 3. Çoğul şahıs eki almışsa, -dir ekinden öte -ler çoğul eki de yüklemde gösterilmeyebilir.

Evler büyük.

Öğrenciler akıllı.

Arabalar yeni.

Çocüğüm. (Sono un bambino.)

Çocuğum (il mio bambino), Çocuğum. (Sono un bambino.) örneklerinin birincisinde iyelik eki kullanılmışken, ikincisinde şahıs eki kullanılmıştır. Yazar, iki ekin benzer şekilde kullanımından anlam karışıklıkları çıkabileceği notunu eklerken konuşma dilinde yukarıda gösterilen şekilde vurguların farklı yerde olması dolayısıyla anlamın ayırt edilebileceğini ekler.

MLT’de 15. derste (s. 54); Rossi, ‘essere’ fiilinin Türkçede eksikli/noksan olarak *imek* fiiliyle temsil edildiğini belirtir. CLT’de söylendiği gibi bu fiilin, ayrı olarak bazı yapılarda veya eklerde canlı olduğunu ifade eder. Fiilin bütün çekimlerini sırasıyla şu şekilde verir:

1. Şimdiki zaman (presente)

-[y]im ‘sono’

-sin ‘sei’

-dir ‘è’

-[y]iz ‘siamo’

-siniz ‘siete’

-(dirler) ‘sono’

Bu eklerin, ünlü ve ünsüz uyumlarına uyarak eklendiğini belirtir.

Çocuğum, çocuksun, çocuktur

3. şahısta kullanılan *-dir* ekinin *imek* fiilinden gelmediğini, *durmak* fiilinin geniş zamanda 3. Şahıs çekimi olan *durur* kelimesinin kısaltılmış hâli olduğunu, ek hâline geldiğini not olarak verir.

2. Görülen Geçmiş Zaman (Passato Determinato)

İdim ‘ero, fui’

İdin ‘eri, fosti’

İdi ‘era, fu’

İdik ‘eravamo, fummo’

İdiniz ‘eravate, foste’

İdiler ‘erano, furono’

Bu şeklin yükleme birleşik veya yüklemden ayrı yazılabileceğini, söylenebileceğini ifade eden Rossi, bitişik yazıldığında ünlü uyumuna uyduğunu, ayrı yazılırsa, şayet yüklem ünlüyle bitiyorsa ekin başlangıcındaki ‘i’ nin ‘y’ ye dönüşeceğini söyler.

Memnun idim veya memnundum

Büyük idim veya büyüktüm

İyi idim veya iyiydim

Hasta idim veya hastaydım

3. Öğrenilen Geçmiş Zaman (Passato Indeterminato)

İmişim 'ero, fui'

İmişsin 'eri, fosti'

İmiş 'era, fu'

İmişiz 'eravamo, fummo'

İmişsiniz 'eravate, foste'

İmişler 'erano, furono'

Bu yapının kullanımı bir önceki bölümde geçen kullanıma benzerdir.

Memnun imişim veya memnunmuşum

Büyük imişim veya büyükmüşüm

İyi imişim veya iyiymişim

Hasta imişim veya hastaymışım

İki zaman arasındaki anlam farkı ile ilgili olarak görülen geçmiş zamanın kesin olarak görülen, meydana gelen durumlar için kullanıldığını, öğrenilen geçmiş zamanın şüpheli, muhtemel durumlar için kullanıldığını belirten Rossi, yine de bu farkın çok da belirgin olmadığını söyler.

4. Şart Kipi (Geniş zaman) Condizionale Presente

İsem 'se sono o fossi'

İsen 'se sei o fosti'

İse 'se fu o fosse'

İsek 'se siamo o fossimo'

İseniz 'se siete o foste'

İseler 'se sono o fossero'

Memnun isem veya memnunsam

İyi isem veya iyiysem

Hasta isem veya hastaysam

Son örneklerde görüldüğü gibi bu şeklin kullanımı da önceki iki şekle benzerlik gösterir.

2. Şart Kipi (Geçmiş Zaman) Condizionale Passato

İse idim (iseydim) 'se io fossi stato'

İse idin (iseydin) 'se tu fossi stato'
İse idi (iseydi) 'se egli fosse stato'
İse idik (iseydik) 'se fossimo stati'
İse idiniz (iseydiniz) 'se foste stati'
İse idiler (iseydiler) 'se fossero stati'

Koşullu yan cümlecikle ilgili olarak;

Yarın hava iyi olursa, geliriz (gerçekleşmesi mümkün)

Mümkün olsaydı, yapardım (gerçekleşmesi mümkün değil) gibi örnekler kısaca verilerek ileri de ele alınacağı belirtilir.

3. Zarf fiil (Gerundio)

İken 'essendo'

Fikrin böyle iken 'cosi essendo la tua idea'

'essere' fiilinin olumsuz şeklinin *değil* kelimesine yukarıda geçen eklerin uyarlanmasıyla elde edildiğini belirten Rossi, örnek olarak;

değilim 'non sono'

değil idim veya değildim

değil imiş veya değilmiş

değil isem veya değilsem

değil isedim

değil iken

değil kelimesinin *deyil* biçiminde söylenişinin belki *tükel* veya *düyel* belirsiz zamirinden meydana geldiğini yazar düşünmektedir. Eski Türkçede bu kelimenin iyelik ekiyle kullanımına rastlandığını belirtir: *tükeli (tutto); bu түkeli sözler* (Rossi, 1939, s. 56)

Diğer kipler için *olmak* fiilinin olumsuzun kullanıldığını söyler.

Son olarak İtalyanca *c'è*, var olma, mevcut olma;

Var veya vardır

Var idi veya vardı

Var imiş veya varmış

Var ise veya varsa

Var ise idi veya varsaydı

Var iken veya varken

Biçiminde ifade edilirken, mevcut olmama

Yok veya yoktur

Yok idi veya yoktu

Yok imiş veya yokmuş

Yok ise veya yoksa

Yok ise idi veya yoksaydı

Yok iken veya yokken

ifadeleri ile verildiği belirtilir (s. 56).

TP’de

25. Madde (s. 13) ‘essere’ fiili ve çekimi ile ilgilidir:

TP’de ek fiili Rossi’de olduğu gibi eksikli/noksan tanımlarıyla ele alınır. Ek fiilin şimdiki zaman çekimi ile ilgili aşağıdaki örnekleri verir:

im sono

sin sei

dir è

iz siamo

siniz siete

dirlər sono

görülen geçmiş zaman

idim ero

idin eri

idi era

idik eravamo

idiniz eravate

idiler erano

şart kipi

isem se io sono

isen se tu sei

ise se egli, essa è

isek se noi siamo

iseniz se voi siete

iseler se essi (esse) sono

imış sıfat eki üstteki zamanlara birleştirilerek üç zaman da elde edilir.

Öğrenilen geçmiş zaman

imış-im sono stato, ero;

imış-sin sei stato, eri;

imış-dir veya imış è stato, era;

imışsiz siamo stati, eravamo;

imışsiniz siete stati, eravate;

imış-dirler veya imış-ler sonost., erano

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

İmiş-idim ero [stato]

imış- idin eri [stato]

imış-idi era

imış-idik

imış-idiniz

imış-idiler

öğrenilen geçmiş zamanın şartı

imış-isem se sono stato

imış-isen se tu sei stato

Fiilimsiler;

idik: essere stato

zarf fiil: iken essendo

bu fiilden önce zarf olan değil getirilerek olumsuz şekil elde edilebilir.

Deil-im (io)non sono

deil isek sen on siamo

Fiillerin sunumu.

Üç kitapta da fiillerin tanımı yapılmamıştır. Master (infinito) konusunda yazarların ortak terim kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda görüleceği gibi yazarlar *radice (kök)*, *radicale (köken)*, *base (temel, taban)*, gibi terimleri fiil konusunda kullanmışlardır.

Radice, kelimesine sözlük bölümünde ‘kök’ (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 237) karşılığının verildiği TP’de yapım eklerinin eklenmesiyle *radicale form* dan türemiş biçimlerin elde edildiği belirtilir (s. 9). Burada *kök (radice)* terimi değil *radicale* terimi kullanılmıştır. Dilâçar, *kök (radice)* ile *köken (radicale)* ayrımının yapılması gerektiğini

belirtir (Dilâçar, 1971, s. 103). Yine TP’de sözlük bölümünde *base (temel)* biçiminde yer aldığı, ancak fiil konusunda bu terim kullanılmadığı görülmektedir.

Base kelimesi Banguoğlu’nun çalışmasının son bölümünde *taban* karşılığı olarak verilmektedir (Banguoğlu, 2011, s. 610). Dilâçar da *base* terimi için *taban* ifadesini kullanır. *Taban* ve *gövde*’nin anlamdaş olarak kullanılamayacağını belirtir (Dilâçar, 1971, s. 193). MLT’de *base* kelimesinin karşılığı eserin sözlük bölümünde verilmemiştir. *Kök* teriminin karşılığı *radice* olarak verilmiştir. ‘-mek, -mak son takılarının kaldırılmasıyla fiil tabanının, (veya kök) elde edileceğini belirtir, ‘veya kök’ ifadesini parantez içine alır (Rossi, 1939, s. 73).

MLT’de ise mastar eki, fiile gelen diğer çekim ekleri ile ilgili açıklamalarda *base* ifadesi kullanılmıştır. Terimlerle ilgili bu açıklamalardan sonra kitaplarda fiil konusunun nasıl sunulduğuna sonraki paragraftan itibaren değinilecektir.

Mastar (L’infinito).

Ele aldığımız üç çalışmada da fiillerin tanımlarının yapılmadığını, fiillerin, öncelikle sözlük bilimini ilgilendiren yönleriyle ele alındığını görmekteyiz. D’Amora ve Rossi, sözlüklerde fiillerin -mek (-mak) ekiyle biten mastar şekilleriyle verildiğini bildirerek bu konuya başlar: *sevmek(amare)*, *olmak (divenire, essere)*. TP’de fiillerin sözlüklerde nasıl geçtiğine değinmeden bütün fiillerin -mek veya -mak mastar ekiyle bittiği belirtilir (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 9). CLT’de, fiil çekimlerinin anlatılmasında mastar ekini atlama alışkanlığında bulunulduğuna değinilip fiil tabanının *bil-*, *oku-*, *öğren-* örneklerinde olduğu gibi tanıtıldığı görülür (D’Amora, 2012, s. 69). MLT’de ise Rossi, ‘-mek, -mak son takılarının kaldırılmasıyla fiilin, fiil tabanı veya fiil kökünün elde edildiğine ikinci olarak değinir (Rossi, 1939, s. 73):

Söylemek (dire) nin fiil tabanı *söyle*

Vermek(dare) nin fiil tabanı *ver*

Ölmek (morire) nin fiil tabanı *öl*

Olmak (essere) nin fiil tabanı *ol*

Almak (prendere) nin fiil tabanı *al* biçiminde verilmiştir.

İtalyancada mastar (infinito) ifadesiyle karşılanmaktadır. Mastar konusu iki dil açısından çoğu noktada benzerlik gösterirken İtalyancada mastarların ortadan kalkmasıyla kök durumunda olan fiil anlam ifade etmezken Türkçede mastarın silinmesiyle kök hâlinde kalan fiilin ‘emir’ anlamında kullanıldığını burada belirtmek gerekir. Diğer yandan İtalya’da özellikle günlük yaşamda uyarı anlamında mesela tabelalarda fiilin mastar hâlinde çekimlenmeden kullanılmaktadır. Ayrıca İtalyancada 2. Şahıs için olumsuz emir anlamının

non+mastar hâlinde fiil yapısıyla çekimsiz olarak verilmesi kayda değerdir: non andare (gitme), non venire (gelme).

Fiil çatısı.

Üç kitapta da *fiil çatısı* diye ayrı bir başlık yoktur. TP ve MLT’de mastar konusu ele alındıktan sonra fiillerin kullanımında belirli eklerden bahsedilir. Fiil Çatısı başlığı altında bu konuyu ele alan Banguoğlu, fiil tabanının fiil çekiminden önce aldığı bu değişik biçimlerden her birine *görünüş (aspect)* denildiğini belirtir. Fiil tabanının bu türlü çeşitlenmesine *fiilin çatısı (voix)* adının verildiğini belirterek dilimizde bu çatının 6 görünüşten meydana geldiğini ifade eder:

1. Yalın Görünüş	<i>döv-mek</i>
2. Olumsuz Görünüş	<i>döv-me-mek</i>
3. Edilen görünüş	<i>döv-ül-mek</i>
4. Dönüşlü Görünüş	<i>döv-ün-mek</i>
5. Karşılıklı görünüş	<i>döv-üş-mek</i>
6. Ettiren Görünüşü	<i>döv-dür-mek</i> (Banguoğlu, 2011, s. 411)

Görünüş terimi yer almadan kitapların ikisinde, TP ve MLT’de bu kullanımlar ele alınır. Bu kullanımlar yukarıdakine benzer biçimde kitaplarda yer almıştır. Banguoğlu’nun şablonunda bulunan *edilen* görünüş TP ve MLT’de ayrıca ele alınmıştır. TP ve MLT’de görülen *yeterlilik* görünüşü ise Banguoğlu’nun şablonunda yer almamaktadır. Rossi, fiil köküne/tabanına yalnızca, belirli/özel eklerin eklenmesiyle aşağıdaki kullanımların elde edildiğini belirtir:

1. *-(i)n* ekiyle *dönüşlü (riflessivo)*:

Görmek (vedere), görünmek (sembrare)

Sevmek (amare), sevinmek (rallegrarsi)

Geçmek (passare), geçinmek (passarsela)

Bulmak (trovare), bulunmak (trovarsi).

Bu ekin, passif şekil elde edilmesi için de kullanıldığını ayrıca belirtir.

2. *-(i)ş* ekiyle *karşılıklı/işteş (reciproco)*:

Sevmek (amare), sevişmek (amarsi a vicenda) [birbirimizi sevmek]

Vurmak (battere), vuruşmak (combattersi)

3. -dir ekiyle nedensel/ettirgen (causativo):

sevmek (amare), sevdirmek (far amare)

yapmak (fare), yaptırmak (far fare)

Rossi, bazı fiil tabanlarında özellikle ünlüyle bitenlerde ek -t olmak zorundadır, der: *okumak(leggere), okutmak (far leggere)*

Öğrenmek (imparare), öğretmek (far imparare, insegnare).

Bazı fiillerin ise -it, -ir, -er ekleriyle nedensel/ettirgen olduğu belirtilir. Hatta ettirgen fiilin ettirgenliğinin de [ettirgenlik derecesinin artırılması] -dir+ek -t yapısıyla elde edilebileceğini söyler: *sevmek (amare), sevdirmek (far amare), sevdirtmek (far fare amare)*

Causativo terimi Banguoğlu ve Dilâçar'da *olduran* terimi ile ele alınır. Banguoğlu *olduran görünüşü (apsect causatif), ettiren görünüşü (aspect factitif)* ifadelerini kullanır. TP ve MLT'de yukarıdaki örneklerde *causativo* teriminin kullanıldığı görülmektedir.

4. -me ekiyle olumsuzluk:

Sevmek (amare), sevmemek (non amare)

Olmak (essere), olmamak (non essere)

5. -[y]eme ekiyle yetersizlik (impotenziale) veya imkansızlık:

Sevmek (amare), sevememek (non potere amare)

Söylemek (dire), söyleyememek (non poter dire)

Olmak (essere), olamamak (non poter essere)

Okumak (leggere), non poter leggere)

Rossi bu 5 yapının, basit biçimiyle toplamda 6 yapının birbirleriyle her zaman olmasa da birleşebileceğini söyler:

Yalın/temel (semplice), sevmek

Nedensel, ettirgen (causativo), sevdirmek

Dönüşlü (riflessivo), sevinmek

Dönüşlü ettirgen/nedensel (riflessivo causativo), sevindirmek

İşteş (reciproco), sevişmek

İşteş ettirgen/nedensel (reciproco), seviştirmek

Bunların, olumsuz ve yetersizlik yapılarıyla teorik olarak toplamda 18 çekim şeklinin oluşturulabileceğini de ekler. Türkçe literatürde fiil çatısı olarak bilinen yukarıdaki yapılardan sonra edilgen fiil ile ilgili aşağıdaki bilgileri verir.

l eki ile edilgen (passivo):

sevmek (amare), sevmek (essere amato)

dire (söylemek), söylenmek (essere detto)

bilmek (sapere), bilinmek (essere saputo)

demek (dire), denmek (essere detto)

etmek (fare), edilmek (essere fatto)

Fiil tabanı ünlüyle bittiği hâlde *tanımak* fiilinin *-(i)l* eki alarak *tanılmak* biçiminde olduğu ama *tanınmak* şeklinin söylemenin daha iyi olduğu not edilir.

Diğer taraftan edilgen ve dönüşlü anlamlarının karıştırılmaması için ünlüyle biten fiil tabanına edilgen yapı elde etmek için *-nil* ekinin kullanıldığı hatırlatılır:

Demek (dire); denmek; denilmek

Yemek (mangiare); yenmek; yenilmek

Rossi'ye benzer şekilde TP'de de fiillerin önce mastar ekiyle kullanılmasına, sonrasında fiil köküne yapım ekleri getirilerek *dönüşlü, karşılıklı/işteş, ettirgen, olumsuzluk, yetersizlik* yapılardan bahsedilerek *olumlu, olumsuz, yetersizlik* yapıları başlığı altında yukarıdaki 6 formun toplamda 18 çekimini örneklendirilir:

TP 21. maddede: Bütün fiillerin *mek* veya *maq* mastarıyla çıktığı belirtilir: *Sev-mek amare, çek-mek tirare, jaz-maq scrivere* örnekleri verildikten sonra fiile getirilen yapım eklerinden bahsedilir.

Fiil köküne yapım eklerin eklenmesiyle türemiş fiiller elde edilebilir. Bu ekler:

-in(ünlüden sonra *-n*) dönüşlü şekil elde etmek için :

Çek-in-mek ritrarsi, tedirginlik anlamında

Sev-in-mek amarsi sevinmek, memnun olmak anlamında

Jyqanmaq lavarsi

-iş(ünlüden sonra *-ş*) işteşlik şekli elde etmek için

Öp-üş-mek baciarsi l'un l'altro

Söjleşmek parlare con qd. Di una cosa

-dir (bazen *ir*, ünlüden veya *r* den sonra genellikle *t*) ettirgenlik şekil için

Sev-dir-mek far amare, sojdurmak(far spogliare), qaçyrmaq (far fuggire), söy-le-t-mek (far dire)

Dönüşlü ve işteş fillerin nedenselliği için sev-in-dir-mek (fare che uno si rallegrì), öp-üş-dür-mek (fare che si bacino l'un l'altro)

-me olumsuzluk için

Jaz-ma-maq(non scrivere), çek-in-me-mek (non aver soggezione).

-me den önce e (ünlüden sonra je) gelirse yeterlilik fiilin olumsuzu elde edilir.

Çek-eme-mek(non poter soffrire), söy-le-jeme-mek (non poter dire), sev-in-eme-mek (non potersi rallegrare)

TP'de de Rossi gibi aşağıda da görüleceği üzere toplam 18 çekimin elde edildiği ifade edilmektedir.

Sonraki maddede: Değişik kullanımlarının daha açık olması için kısaltılmış tablo şu şekilde verilir:

Sev-mek amare

Olumlu (affermativa)

Temel kullanım sev-mek amare

Ettirgen şekil sev-dir-mek

Esas dönüşlü şekil sev-in-mek amarsi, rallegrarsi

Ettirgen dönüşlü şekil sev-in-dir-mek fare che uno si rallegrì

Temel işteş şekil sev-iş-mek amarsi l'un l'altro

Ettirgen işteşlik sev-iş-dir-mek fare che si amino l'un l'altro

Olumsuzluk

Temel şekil sev-me-mek non amare

Ettirgen şekil sev-dir-me-mek non fare amare

Temel dönüşlü şekil sev-in-me-mek non rallegrarsi

Ettirgen dönüşlü şekil sev-in-dir-me-mek non rallegrare

İşteş şekil non amarsi

Ettirgen işteş non fare che si amino l'un l'altro

Yeterlilik (olumsuz)

Temel şekil sev-eme-mek non poter amare

Ettirgen şekil sev-dir-eme-mek non p. Farsi a.

Dönüşlü sev-in-eme-mek non poter rallegrarsi

Ettirgen dönüşlü sev-in-dir-eme-mek non p. Rallegrare

Karşılıklı sev-iş-eme-mek non p. Amarsi l'un l'altro

Ettirgen karşılıklı sev-iş-dir eme-mek (s. 11-12)

TP’de geçen imkansızlık anlamını veren fiil ekiyle ilgili olarak Rossi, -[y]eme ekinin çok muhtemel bir şekilde umak fiilinin olumsuz biçiminden türemiş olduğunu Jean Deny’den nakleder. *umak* “*poter*”, *uma-mak* “*non potere*” (Rossi, s. 74)

Bu imkansızlık fiiliyle ilgili olarak doğu ve kuzey bölgelerinde bazı Türk dillerinin imkansızlık anlamı için almak fiilinin olumsuz şeklini birleşik yapılarda kullandıklarını ayrıca not eder.

TP’de 22. Maddede yukarıda şekilleri gösterilen 18 formun her biri –il yapım ekinin getirilmesiyle (ünlüden sonra –n, bazen –nil, l den sonra-in) edilgen yapılabileceği örnekleri verilir:

Sev-il-mek essere amato,
jaz-yl-maq essere scritto,
qaç-y-yl-maq essere trafugato,
söjle-n-mek essere detto,
bul-un-maq venir trovato
sev-dir-il-me-mek non essere fatto amare
qaç-yr-yl-ama-maq non poter essere trafugato

Geçişsiz, dönüşlü ve işteş fiillerin pasif şekli öznenin belirsizliğini gösterir.

Geç-mek passare, geç-il-ir si passa

Sev-in-mek, sev-in-il-ir ci si rallegra, (Fr. on se rejouit.) (s. 12-13).

Basit, türemiş, etken, edilgen bütün fiiller için tek bir çekim vardır, bilgisi verildikten sonra ek fiilin çekimi verilir.

Türkçede ‘çatı’ kavramına birebir karşılık olarak bir kullanımın, açıklamanın olmadığı yukarıdaki iki eserde, ekler yapım eki olması açısından ele alınmıştır. CLT’de de benzer kullanım görülmektedir. ‘basi verbali modificate’ ifadesiyle fiil köklerinin değişimi, değişime uğraması noktasında değerlendirilmiştir. Basit, temel olan fiil köklerine bazı ekler getirtilerek basit kökteki anlamından farklı anlamlar elde edilebildiği bu kullanımların; Edilgen (il passivo), dönüşlü (riflessivo), işteş (reciproco), ettirgen (causativo) olduğu belirtilirken ifade edilen başlık sırasında her birinin farklı ünitelerde konu edinildiğine değinilmiştir. Bu açıklamalardan sonra ilk olarak edilgen (passivo) şekli işlenmiştir:

Edilgenlik ekinin fiil tabanına göre değişiklik gösterdiği ünsüzle biten fiil köklerine ‘l’ ekinin genel olarak kullanılmasından farklı olarak ‘-il’ ekinin kullanıldığı bilgisi verilmiştir.

Sev- 'amare' **sevil-** 'essere amato'

Et- 'fare' **edil-** 'essere fatto'

Yaz- 'scrivere' **yazıl-** 'essere scritto'

Duy- 'sentire' **duyul-** 'essere sentito'

Gör- 'vedere' **görül-** 'essere visto'

'I' ünsüzü ile biten fiil köklerine de '-in' eki getirildiği belirtilir:

Bil- (sapere) **bilin-** 'essere saputo'

Al- (prendere) **alın-** 'essere trovato'

Bul- (trovare) **bulun-** 'essere trovato'

Son olarak, ünlüyle biten fiil köküne '-n' ekinin getirildiği söylenir:

Ara- 'cercare' **aran-** 'essere cercato'

Oku- 'leggere' **okun-** 'essere letto'

Ye- 'mangiare' **yen-** 'essere mangiato'

Tanı- 'conoscere' **tanın-** 'essere conosciuto'

Dönüştü fiil ile ilgili olarak CLT'de fiil köklerine '(i)n' eki getirilerek yapıldığı, fiilin bildirdiği eylemin yapana doğru yöneldiği başka kişiye veya nesneye yönelmediği belirtilir. Anlam tarafından yüklenilen sınırlamalar göz önünde bulundurulduğunda dönüştülük ekinin yalnızca bazı fiiller ile kullanıldığı bu nedenle üretken olmadığı diğer taraftan ifade edilir.

Giy- 'indossare' **giyin-** 'vestirsi'

Soy- 'svestire' **soyun-** 'svestirsi'

Dönüştülük eki göz önüne alındığında bazı fiillerin; fiilin bildirdiği eylemi yapana doğru yönelmesini değil de o kişi için veya o kişiden yana yapıldığını gösterdiği ifade edilir. Böylesi durumlarda bazen dönüştü yapıların fiillerin asıl anlamına her zaman kolay atfedilemeyen anlam kazandıkları belirtilir:

Dinle- 'ascoltare' **dinlen-** 'riposarsi'

Söyle- 'dire' **söylen-** 'brontolare', 'borbottare'

Sev- 'amare' **sevin-** 'rallegrarsi'

Gör- 'vedere' **görün-** 'sembrare', 'apparire'

Et- 'fare' **edin-** 'acquisire', 'ottenere'

Al- 'prendere' **alın-** 'prendersela', 'offendersi'

Tasviri fiiller/birleşik fiiller/kurallı birleşik fiiller.

Rossi, fiil çekimine geçmeden önce son olarak bazı fiillerin birleşmesinden oluşan *birleşik fiillerin* kullanımı ile ilgili şu şekilleri verir:

a. *Yeterlik/İhtimal (possibilità)*

fiil tabanı + ek olan ‘-[y]e’ + bilmek (sapere) yapısıyla

sevmek (amare), sevebilmek (potere amare)

söylemek (dire), söyleyebilmek (potere dire)

Bazı doğu ve kuzey Türk dillerinde ihtimal şeklinin elde edilmesi için *almak* fiilinin kökü olan ‘*al-*’ in kullanıldığı buraya not olarak verilir.

b. *Süreklilik; tekrar (ripetizione), alışkanlık (abitudine), sıklık (frequenza)*

fiil tabanı + ek olan ‘-[y]e’ + gelmek (venire) yapısıyla:

olmak (divenire), olagelmek (essere di solito)

etmek (fare), edegelmek (soler fare)

dire (söylemek), söyleyegelmek (esser solito a dire)

c. *Yaklaşma (imminenza)*

fiil tabanı + ek olan ‘-[y]e’ + yazmak yapısıyla:

düşmek (cadere), düşeyazmak (essere sul punto di cadere)

d. *Tezlik (rapidità)*

fiil tabanı + ek olan ‘-[y]i’ + vermek yapısıyla

almak (prendere), alıvermek (prendere in fretta)

görmek (vedere), görüvermek (veder subito)

okumak (leggere), okuyuvermek (leggere in fretta) (Rossi, 1939, s. 75-77)

Rossi, *bilmek, gelmek, vermek, yazmak* fiillerine uyarlanabilen *-[y]e, -[y]i* eklerinin *zarf fiil eki* olduklarını da hatırlatır.

Çoğu fiilin çoğunlukla Arapça olan isimlerle birleşerek oluştuğunu söyleyen Rossi, bu yapıda birinci unsurun değişmez kaldığını, tek heceliyse de ikinci unsura bitişik yazıldığı bu kısımda not edilir:

Emretmek, tahsil etmek

Rossi, fiillerle ilgili ön bilgileri, iyi sözlüklerin *mastar, ettirgen, işteş, dönüşlü* şekillerinde fiilleri verdiklerini söyleyerek, fiile getirilen ek sıralamasının da nasıl olduğunu ifade eder.

İşteş veya dönüşlülük ekinin ettirgenlik ekinden önce geldiğini, bütün bunların da olumsuzluk veya imkansızlıktan önce geldiğini belirtir.

Fiil çekimi.

TP ve MLT’de fiillerle ilgili temel bilgiler verildikten sonra fiil çekimleri konusu işlenmiştir. TP’de çekimlere geçmeden önce *ek fiil/olmak (essere)* nin şahıslara göre bütün zamanlarda çekimi verilmiş sonrasında aşağıdaki sırayla kip/zaman ve ekler gösterilmiştir:

1. Geniş Zaman (modo aoristo) *-er(sadece tek heceliler için): sev-er, jaz-ar*
-ir (ünlüden sonra -r) soj-un-ur; söy-le-r
2. Şimdiki zaman (modo definito) *-iyor (ünlüden sonra -jor) sev-ijor, jaz-yjor; söy-le-jor*
3. Öğrenilen G. zaman, hikaye (passato narrativo veya indeterminato) *-miş*
Sev-miş, jaz-myş, soj-un-muş
4. Gelecek zaman (Futuro) *-eğek (ünlüden sonra -jeğek) sev-eğek; söy-le-jeğek*
5. Dilek kipi (congiuntivo veya ottativo) *-e (ünlüden sonra -je) sev-e, jaz-a, söy-le-je*
6. Gereklilik (Necessitativo) *-meli sev-meli, jaz-maly*

Fiil çekimlerinin bu biçimde verilmesinden sonra basit, birleşik bütün çekimleri içeren şablonlar oluşturulmuştur. Aşağıda geçen diğer zamanlarla ilgili şablonlar oluşturulmamıştır.

Diğer Zamanlar

7. Görülen geçmiş zaman (perfetto determinato: *sev-dim, sev-din, sev-di*
8. Varsayım (suppositivo semplice): *sev-sem, sev-sen, sev-se*
9. Emir: *sev, sev-sin, sev-elim, sev-iniz*

MLT’de ise *emir kipi (L'imperativo)* konusu işlendikten sonra 8 zaman/kip ekleriyle toplu gösterilerek sonrasında şahıs ekleri konusu ele alınmıştır. Şahıs eklerinin ele alınmasından sonra toplu olarak gösterilen 8 zaman/kip önce basit zaman biçiminde sonra birleşik çekimler biçiminde ele alınmıştır. Emir kipinin ve diğer 8 zaman/kip’in basit ve birleşik çekimleri bir tablo olarak kitabın sonuna eklenmiştir. CLT’de ise fiil çekimi ünitelere dağıtılarak ele alınmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde kitaplardaki fiil çekimi ile ilgili bulgular şahıs ekleri, zaman/kip ekleri, fiilimsiler bağlamında ele alınmıştır.

Fiil çekim ekleri.

Şahıs ekleri.

Tablo 53. 1. *Tip Şahıs Ekleri*

TP: -

MLT:

-[y]im
-sin
-dir (sıklıkla değil)
-[y]iz
-sınız
-ler (-dirler)

s. 79.

CLT:

Ben -(y)im
Sen -sin
O -
Biz -(y)iz
Siz -sınız
Onlar -(ler)

s. 70.

Tablo 54. 2. Tip Şahıs Ekleri

TP: -

MLT:

-m

-n

-

-k

-niz

-ler

s. 79.

CLT:

Ben

-m

Sen

-n

O

-

Biz

-k

Siz

-niz

Onlar

-(ler) s. 119.

Tablo 55. Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri

TP:

sev

sevsin

sev-elim

sev-iniz

MLT:

ol

olsun

olunuz

olsunlar

CLT:

gel

gelsin

gelin/geliniz

gelsinler

Fiillerle ilgili yukarıdaki temel bilgileri verdikten sonra Rossi sekiz zaman-kip (ilerde bahsedilecek) unsurlarından önce ve ayrı olarak başka bir başlıkta Emir kipini konu edinir.

Sev

Sevsin

Seviniz

Sevsinler

Biçiminde özetelenebilecek emir çekiminin olumsuzu için

Sevme

Sevmesin

Sevmeyiniz

Sevmesinler

Çekimlerini veren Rossi, etken olma neden olma anlamında da “sevdir” ifadesinin kullanıldığını belirtir. XVI. yüzyılın sonlarına kadar, ikinci tekil şahıs için kullanılan –gil ekine Eski Türkçede rastlanıldığını ayrıca not eder. *Bilgil* “*sappi*”

Fiil şekil ve zaman ekleri.

Rossi fiil çekimiyle ilgili sekiz kipten veya zamandan bahseder:

1. Şimdiki Zaman Presente (suffisso –(i)yor
2. Aoristo Geniş zaman(suffisso—(i)r veya –(er)
3. Belirli/görülen geçmiş zamanPassato determinato (suffisso –di)
4. Belirsiz/öğrenilen geçmiş zamanPassato indeterminato (suffisso –miş)
5. İstek Ottativo (suffisso –[y]e)
6. Gereklilik Necessitativo (suffisso –meli)
7. Gelecek zaman Futuro (suffisso –[y] ecek)
8. Şart Condizionale (suffisso –se)

Rossi, bu sekiz zaman veya kipin diğer dillerde olduğu gibi birbirlerinden ayırıldılar olmadığını, birbirlerine girişik olduğunu bundan dolayı zamansal-kipsel bir formdan konuşmanın daha doğru olacağını belirtir. (s. 79)

Sekiz ekin eklenmesi zaman veya kipin anlamlarının verilmesine yarayarak fiil kökünü değiştirdiğini söyleyen Rossi, eylemi yapan kişiye atıf elde edilmesi için şahıs eklerinin de eklenmesi gerektiğini söyler. Şahıs eklerini iki sınıfa ayırır:

I.

1^a pers. sing. –[y]im

2^a –sin

3^a –dir (non sempre “daima değil”)

1^a pers. plurale –[y]iz

2^a –sınız

3^a –ler (-dirler)

Rossi’ye göre, bu ekler Şimdiki zaman, Geniş zaman, Belirsiz geçmiş zaman, Gelecek zaman, İstek, Gereklilik zaman-kip’lerine uygulanır. Yine, 3. Tekil şahıs eki –dir şimdiki

zamanda, geniş zamanda ve istek'te kullanılmaz. Bu –dir ekinin bazen 1. Tekil şahıs ekinden sonra da bulunur. (örnek yapacağımıdır).

II.

1^a pers. sing. -m

2^a -n

3^a --

1^a pers. plurale -k

2^a -niz

3^a -ler

Bu eklerin de Belirli geçmiş zaman ve Şart'ta kullanıldığını belirtir.

Rossi fiil çekimi ile ilgili örnek bir sıralamanın nasıl olacağı ile ilgili olarak şu formülü verir:

Fiil kökü “base verbale”+fiil kökünü değiştiren, şekillendiren ekler “suffissi che modificano la base verbale”+zaman-kip eki “suffisso temporale-modale”+şahıs eki “desinenza personale”. *Yap+ı+ş+tır+ıl+ama+mış+tır+ “non potè essere fatto attaccare”* (s. 80)

TP’de fiil çekiminden önce eksik yapı olarak belirtilen *ek fiil* in çekimi verilmiştir.

Şekil ve zaman eklerinin toplu olarak gösterilmesi.

TP: 1. Geniş Zaman (modo aoristo) -*er*(sadece tek heceliler için): *sev-er, jaz-ar*

-*ir* (ünlüden sonra -*r*) *soj-un-ur; söy-le-r*

2. Şimdiki zaman (modo definito) -*iyor* (ünlüden sonra -*jor*) *sev-iyor, jaz-yor; söy-le-jor*

3. Öğrenilen G. zaman, hikaye (passato narrativo veya indeterminato) -*miş*

Sev-miş, jaz-myş, soj-un-muş

4. Gelecek zaman (Futuro) -*eğek* (ünlüden sonra -*jeğek*) *sev-eğek; söy-le-jeğek*

5. Dilek kipi (congiuntivo veya ottativo) -*e* (ünlüden sonra -*je*) *sev-e, jaz-a, söy-le-je*

6. Gereklilik (Necessitativo) -*meli* *sev-meli, jaz-maly*

Diğer Zamanlar

7. Görülen geçmiş zaman (perfetto determinato: *sev-dim, sev-din, sev-di*

8. Varsayım (suppositivo semplice): *sev-sem, sev-sen, sev-se*

9. Emir: *sev, sev-sin, sev-elim, sev-iniz*

MLT:

1. Şimdiki Zaman (Presente) *–(i)yor.*
2. Geniş Zaman (Aoristo) *–(i)r* veya *–(e)r*
3. Görülen Geçmiş Zaman (Passato determinato) *–di*
4. Öğrenilen Geçmiş Zaman (Passato indeterminato) *–miş*
5. İstek (Ottativo) *–[y]e*
6. Gereklilik (Necessitativo) *–meli*
7. Gelecek (Futuro) *–[y]ecek*
8. Şart (Condizionale) *–se* s. 78.

CLT: Fiil çekimleri sayfa 321, 322’de tablo olarak verilmiştir.

La coniugazione dei verbi

		-(y)di Passato	-(y)miş Passato indetermin.	-(y)se Condizionale
-(i)yor Presente	seviyorum seviyorsun seviyor seviyoruz seviyorsunuz seviyorlar	seviyordum seviyordun seviyordu seviyorduk seviyordunuz seviyordular (seviyorlardı)	seviyormuşum seviyormuşsun seviyormuş seviyormuşuz seviyormuşsunuz seviyormuşlar (seviyorlarmış)	seviyorsam seviyorsan seviyorsa seviyorsak seviyorsanız seviyorsalar (seviyorlarsa)
-(y)ecek Futuro	seveceğim seveceksin sevecek seveceğiz seveceksiniz sevecekler	sevecektim sevecektin sevecekti sevecektik sevecektiniz sevecektiler (seveceklerdi)	sevecekmışım sevecekmışsin sevecekmış sevecekmışiz sevecekmışsiniz sevecekmışler (seveceklermiş)	seveceksem seveceksen sevecekse seveceksek sevecekseniz sevecekseler (seveceklerse)
-(e/i)r Aoristo	severim seversin sever severiz seversiniz severler	severdim severdin severdi severdik severdiniz severdiler (severlerdi)	severmişim severmişsin severmiş severmişiz severmişsiniz severmişler (severlermiş)	seversem seversen severse seversek severseniz severseler (severlerse)
-di Passato	sevdim sevdin sevdi sevдик sevdiniz sevdiler	sevdiydım sevdiydin sevdiydi sevdiydik sevdiydiniz sevdiydiler (sevdilerdi)		sevdiysem sevdiysen sevdiyse sevdiysek sevdiyseniz sevdiyseler (sevdilerse)
-miş Passato indeterm.	sevmişim sevmişsin sevmiş sevmişiz sevmişsiniz sevmişler	sevmiştim sevmiştin sevmişti sevmiştik sevmiştiniz sevmiştiler (sevmişlerdi)	sevmişmişim sevmişmişsin sevmişmiş sevmişmişiz sevmişmişsiniz sevmişmişler (sevmişlermiş)	sevmişsem sevmişsen sevmişse sevmişsek sevmişseniz sevmişseler (sevmişlerse)

321

Şekil 18. CLT'de Fiil Çekimleri

A1 La coniugazione dei verbi				
		-(y)di Passato	-(y)miş Passato indetermin.	-(y)se Condizionale
-(y)e Ottativo	seveyim sevesin seve sevelim sevesiniz seveler	seveydim seveydin seveydi seveydik seveydiniz seveydiler (sevelerdi)	seveymişim seveymişsin seveymiş seveymişiz seveymişsiniz seveymişler (sevelermiş)	
-se Condizionale	sevsem sevsen sevse sevsek sevseniz sevseler	sevseydim sevseydin sevseydi sevseydik sevseydiniz sevseydiler (sevselerdi)	sevseymişim sevseymişsin sevseymiş sevseymişiz sevseymişsiniz sevseymişler (sevselermiş)	
-meli Necessitativo	sevmeliyim sevmelisin sevmeli sevmeliyiz sevmelisiniz sevmeliler	sevmeliydim sevmeliydin sevmeliydi sevmeliydik sevmeliydiniz sevmeliydiler (sevmelilerdi)	sevmeliymişim sevmeliymişsin sevmeliymiş sevmeliymişiz sevmeliymişsiniz sevmeliymişler (sevmelilermiş)	sevmeliysem sevmeliysen sevmeliyse sevmeliysek sevmeliyseniz sevmeliyseler (sevmelilerse)
perativo	— sev sevsin — sevin/seviniz sevsinler			

Şekil 19. CLT'de fiil çekimleri devamı.

CLT'de fiil çekimlerini toplu olarak gördüğümüz tabloya benzer bir tablo Rossi de kitabının sonuna koymuştur. TP'de de fiillerin çekimleri tablolar biçiminde verilmiştir. Terim açısından baktığımızda üç kitapta İtalyanca, Latince açısından birlik olmasına rağmen çekimler ele alınırken Türkçede kullanılan terimlere, fiil çekimlerine karşılık gelecek Türkçe

adlandırmalara yer vermemişlerdir. CLT’de, Türkçe zaman-kip eklerinin isimleri kullanılarak adlandırma yapıldığı görülmektedir.

Zaman-kip kavramları için Meninski, Carbognano da kitaplarında Türkçe karşılıklar kullanmamışlardır. Daha yakın dönemde Scandino (*Scandino, 1932*), kitabında zaman-kip kavramları için Türkçe olmasa da Arapça ifadeler kullanmıştır. Şimdiki zaman için *hâl*, geniş zaman için *muzari*, görülen geçmiş zaman için *şuhudî mazi*, öğrenilen geçmiş zaman için *naklî mazi*, gelecek zaman için *istikbal*, emir kipi için *emir*, şart için *şartiye vb.*

CLT’de fiil çekim eklerinin günümüzde Türkiye Türkçesi öğretiminde genel olarak kullanılan, verilen şablona göre oluşturulduğu görülmektedir. Aşağıda görüleceği gibi bu çalışmada da böyle bir şablon kullanılmıştır. Rossi’nin kitabında *emir* kipi ayrı tutularak sev-fiili *şahıs* ekinin kullanıldığı veya kullanılmadığı (mastar, sıfat fiil, zarf fiil) itibariyle temelde iki biçime ayrılarak şahıs ekinin kullanıldığı çekimler basit ve birleşik gruplarına ayrılarak gösterilmiştir. Rossi tabloda yaptığı gibi fiil çekimlerini işlerken önce basit biçimleri sonra birleşik biçimleri ele almıştır. Örneğin şimdiki zaman konusunda önce bu fiilin basit zamanlı çekimin vermiş sonrasında aynı fiilin birleşik çekimlerini göstermiştir.

TP’de de emir kipi ayrı ele alınarak sev- fiilin çekimleri yapılmıştır. Fiil çekimlerinde TP’de *basit, birleşik biçim* gibi ifadelerle yer verilmemiştir. Dilek/istek kipleri de; dilek/istek, gereklilik kipi biçiminde ayrı ayrı ele alınmıştır.

CLT’de yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi *emir* kipi dilek/istek gruplarında yer alacak biçimde işlenmiştir. Tabloda basit ve birleşik biçimlerinin beraber verildiği görülmektedir. CLT’de diğer iki kitaptan farklı olarak fiil çekimleri işlenirken basit biçimlerin ardından birleşik biçimler ele alınmamıştır. Birleşik biçimler işlevsel olarak ele alınmış, İtalyancada bu kullanımların karşılığının ne olduğunu açıklama açısından ele alınmıştır.

Bildirme/haber kipleri.

Şimdiki zaman.

Tablo 56. *Şimdiki Zaman*

TP (-iyor, -yor)	MLT -(i)yor	CLT -(i)yor
sev-iyor-um	seviyorum(sev-i-yor-um)(io amo)	Ben geliyorum
sev-iyor-sun	seviyorsun (sev-i-yor-sun)(tu ami)	Sen geliyorsun
sev-iyor-	seviyor (sev-i-yor) (egli/essa ama)	O geliyor
sev-iyor-uz	seviyoruz (sev-i-yor-uz) (noi amiamo)	Biz geliyoruz
sev-iyor-sunuz	seviyorsunuz (sev-i-yor-sunuz) (voi amate)	Siz geliyorsunuz
sev-iyor-lar	seviyorlar (sev-i-yor-lar) (essi/esse amano)	Onlar geliyor (lar)

Rossi, basit ve birleşik olarak sınıflandırdığı fiil çekimlerin ilkinde *şimdiki zaman (presente)*ı ele alır (Rossi, 1939, s. 81-85).

Basit *şimdiki zaman*ın kök hâlinde veya yapım eki almış hâlde bulunan fiile *-(i)yor* ekinin sonrasında ise 1. sınıfta yer alan şahıs eklerinin getirilmesiyle elde edildiğini belirtir.

Sevmek

ayrıca

Seviyorsun (sev-i-yor-sun) (tu ami)

Seviyor (sev-i-yor) (egli/essa ama)

Seviyoruz (sev-i-yor-uz) (noi amiamo)

Seviyorsunuz (sev-i-yor-sunuz) (voi amate)

Seviyorlar (sev-i-yor-lar) (essi/esse amano)

Söylemek

Söyliyorum ayrıca söylüyorum (io dico)

Söyliyorsun ayrıca söylüyorsun

Söylüyor ayrıca söylüyor

Söylüyoruz ayrıca söylüyoruz

Söylüyorsunuz ayrıca söylüyorsunuz

Söyliyorlar ayrıca söylüyorlar

Şimdiki zamanın olumsuzluğu: sevmiyorum (non amo)

Şimdiki zamanın olabilirlik şekli için: sevebiliyorum (posso amare)

Şimdiki zamanın imkansızlık şekli için: sevemiyorum (non posso amare)

Şimdiki zamanın edilgen şekli için : seviliyorum (sono amato). Örnekleri verilmiştir.

Yardımcı ünlü olarak belirttiği (i) ünlüsünün ünsüzle biten fiil tabanlarına getirildiğinde ünlü uyumunun etkili olduğunu söyleyen Rossi şu örnekleri verir:

Olmak, oluyor

Vermek, veriyor

Görmek, görüyor

Düşmek, düşüyor

Almak, alıyor

Bunlara benzer şekilde *-yor* ekinden önce gelen olumsuzluk eki *me/ma* nın da ünlü uyumundan etkilendiği belirtilir:

Vermek, vermiyor

Görmek, görmüyor

Olmak, olmuyor

-yor ekinin nereden geldiği ile ilgili olarak Rossi, bu ekin; *yorımak* veya *yürümek* veya *yürmek* fiilinin aoristo (geniş zaman) çekimi olan *yorur* veya *yurur* veya *yürür* biçiminden türemiş olduğunu not eder. *Yazmak* ve *yorımak* şekillerinden *yazıyorur* zamanla *yazıyor* şekline dönüştüğünü örnek verir.

Rossi, ünlüyle biten fiil tabanındaki ünlünün değişmez durumunun her zaman gerçekleşmediğini not eder.

Başlamak fiilinin *başlıyor* şeklini aldığını ama daha sık olarak *başlıyor* formunun kullanıldığını; yine *istemek* fiilinin *isteyor* olacağını ama bu fiilin de sıklıkla *istiyor* biçiminde kullanıldığını not eder. *Söylemek* fiilinin de *söyleyor* biçiminde olduğunu yine sıklıkla *söylüyor* ve *söylüyor* biçiminde kullanıldığını belirtir.

Söylemek fiilliyle ilgili olarak benzeşmeden dolayı *söylüyor* şeklinin kullanımının İstanbul'a ait olduğunu *söyleyor* kullanımının ise Anadolu'da örneğin Konya'da yaygın olduğunu belirtir.

Rossi, yukarıda belirttiği 8 zaman/kip basit şekillerinin *olmak* (*essere*) fiilinin, *görülen geçmiş zaman*, *öğrenilen geçmiş zaman*, *şart* şekilleriyle ayrıca birleşik zamanlara da sahip olduğunu ifade eder.

Bütün bu üç zamanın bahsedilen 8 zamanla kombinasyon oluşturabileceğinin her zaman mümkün olmadığını söyleyen Rossi, görülen geçmiş zamanın birleşik şekillerinin öğrenilen geçmiş zamanla, istek kipinin *şart* kipiyle, *şart* kipinin *şart* kipiyle kullanımının olmadığını belirtir. Teorik olarak 8 basit zaman/kip ve 21 birleşik zaman elde edildiğini not eder.

Basit ve birleşik fiillerin arasındaki bu kombinasyon zenginliği sayesinde Rossi, aynı fiil tabanından türeyebilen muazzam sayıda fiil girdisinin elde edilebileceğini belirtir.

Şimdiki zaman izlekenden elde edilen birleşik zamanlar/çekimler:

a. Şimdiki Zamanın Hikayesi (Imperfetto Determinato)

-*idi* daha sıklıkla da -*di* ekinin ve 2. Sınıf şahıs eklerinin eklenmesiyle oluşur:

Seviyordum (*io amavo*)

Seviyordun

Seviyordu (ayrıca *seviyor idi*)

Seviyorduk (ayrıca *seviyor idik*)

Seviyordunuz

Seviyordular (ayrıca seviyorlardı)

b. Şimdiki Zamanın Rivayeti (Imperfetto Indeterminato) (imiş)

Seviyormuşum (pare, dicono: söylüyorlar)

Seviyormuşsun

Seviyormuş

Seviyormuşuz

Seviyormuşsunuz

Seviyormuşlar (seviyorlarmış)

Rossi, daha önce söylediği gibi Şimdiki zamanın rivayetin, hikayede olduğu gibi belirli, sabit bir eylemi ifade etmez derken yinede kullanışta bu iki zamanın arasındaki farkın çok da belirgin olmadığını belirtir.

c. Şimdiki Zamanın Şartı (Presente Condizionale) (ise)

Seviyorsam (se io amo)

Seviyorsan

Seviyorsa

Seviyorsak

Seviyorsanız

Seviyorsalar (veya seviyorlarsa)

Rossi, -(i)yor ekli şimdiki zamana eş değer olarak, mastar eki -mek, bulunma hâli eki ve 2. sınıfta bulunan şahıs ekinin eklenmesiyle oluşan başka bir yapıyı örnek gösteriyor:

Sevmekteyim (sto amando)

Sevmektesin

Sevmekte

Sevmekteyiz

Sevmektesiniz

Sevmekteler

İtalyancada *presente progressivo* ifadesiyle karşılığını bulduğu bu durum aslında iki dil için de aynı anlamı vermekte. Konuşma anında o an yapılan işin bildirilmesi için kullanılır. İtalyancada *stare+gerundio* yapısı kullanılır.

Rossi, Türkçe bu yapının birleşik zamanlarla da kullanıldığını ifade eder:

Yazmaktaydı (scriveva, stava scrivendo)

Yazmaktaymış

Yazmaktaysa

CLT’de şimdiki zaman konusu ‘Ne İş Yapıyorsunuz?’ isimli 4. Ünite de ele alınmıştır. Kitapta bu kategori zaman ve kip kavramlarının aynı anda zikredildiği bir yapı içerisinde ifade edilmiştir. Yani başlı başına zaman veya kip olarak sunulmamıştır. Pek çok açıdan İtalyanca geniş zamana ‘Presente Indicativo’ya karşılık geldiği belirtilerek fiil köklerine ‘-(i)yor’ ekinin getirilmesiyle oluşturulduğu belirtilir. Ekin vurgusuz olduğu, kendinden hemen önce gelen ünlü üzerine vurgunun düştüğü belirtilir. -yor ekinin *yorı-* fiilinin geniş zaman çekimi olan *yorır* biçiminden geldiğini Rossi’de olduğu gibi ifade eder.

‘-(i)’ nin ünsüzle biten fiil köküyle -yor ekine tavassut ettiği, fiil kökü yüksek ünlüyle biterse (ı, i, u, ü) ekin doğrudan eklendiği örneklerle verilir:

Sev- (amare) seviyor (ama)

Bak-, bakıyor

Gül-, gülüyor

Koş-, koşuyor

Sert ünsüzlerle; *p, t, ç, k* ile biten fiil köklerine getirilen ‘-(i)’ nin şu kelimelerde yumuşadığı *b, d, c, ğ* ünsüzlerine dönüştüğü not olarak verilir:

Et-, ediyor; git-, gidiyor; tat-, tadıyor; güt-, güdüyor; dit-, diyor.

Bu fiillerin dışındaki fiillerde bu ses olayının olmadığı ayrıca belirtiliyor.

Eri-, eriyor

Tanı-, tanıyor

Yürü-, yürüyor

Oku-, okuyor

‘a’ veya ‘e’ ünlüsüyle biten fiil kökünün -yor ekiyle karşılaşması sırasında, hem konuşmada hem de yazıda yüksek ünlülerin ünlü uyumuna göre bu a veya e sesinin yerini aldığı belirtilir.

İste-, istiyor

Söyle-, söylüyor

Anla-, anlıyor

Topla-, topluyor

Bahsedilen kuralın tek heceli *de-* ve *ye-* fiilinde de geçerli olduğu da not ediliyor: *diyor, yiyor.*

Örneklerden hareketle 3. Tekil şahıs çekiminin -yor ekinin fiil köküne eklenmesiyle elde edildiğini belirten yazar diğer şahısları göstermek için ek fiilin geniş zamanda kullanılan eklerine başvurmak gerektiğini belirtir. Böylelikle şimdiki zamanda kullanılan şahıs eklerinin 1. Tip şahıs eklerine dahil olan ekler olduğunu vurgular:

Ben –(y)im

Sen-sin

o-

biz –(y)iz

siz -siniz

onlar –(ler)

Örnek çekim olarak;

Ben geliyorum

Sen geliyorsun

O geliyor

Biz geliyoruz

Siz geliyorsunuz

Onlar geliyor (lar) örneklerini verir.

Şahıs eklerinin -yor ekindeki ‘o’ünlüsünden dolayı; -um, -sun, -uz, -sunuz, biçiminde uyuma girdiklerini belirtir.

Olumsuz çekimi ile ilgili olarak, olumsuzluk eki -me’nin fiil kökünden sonra geldiğini, sonrasında -yor ekinin, en sonunda da şahıs eklerinin geldiğini belirtir. Daha önce görüldüğü gibi olumsuzluk ekinde de ‘e’ünlüsü yerine yüksek ünlülerden biri önceki hecedeki ünlüye göre yani uyuma göre kullanılır.

Git-, gitmiyor

Bak-, bakmıyor

Gör-, görmüyor

Oku-, okumuyor

-yor ekinin vurgusuz olduğu gibi -me olumsuzluk ekinin de vurgusuz olduğu dolayısıyla vurgunun -me ekinden önceki heceye düştüğü de not edilir.

gélmiyor, okúmuyor, álmıyor

Soru şeklinin *mi* soru edatı/takısı/parçacığı’nın -yor ekinden sonra getirilmesiyle oluşturulduğu şu örneklerle verilir:

Ben geliyor muyum?

Sen geliyor musun?

O geliyor mu?

Biz geliyor muyuz?

Siz geliyor musunuz?

Onlar geliyorlar mı?

Mi soru edatının ayrı yazılması gerektiğini belirten yazar, edatın kendinden sonraki şahıs ekiyle bitişik yazıldığına, 3. çoğul şahısta farklı bir kullanımın çıktığına, edatın şahıs ekinden sonra geldiğine değinir. Yine bu edatın ünlü uyumuna uyduğunu 3. şahısta bu duruma aykırı bir kullanımın olduğunu belirtir. Ünlüyle başlayan şahıs eklerinden önce geldiği zaman kendisi ile şahıs eki arasına ‘y’ sesinin girdiğini belirtir.

Olumsuz soru şeklinin *gelmiyor muyum? vb.* biçiminde kullanıldığını belirten yazar son olarak *mi* soru edatının diğer soru anlamı veren soru zarfları, soru zamirleri ve soru sıfatları ile beraber kullanılamıyacağı uyarısını verir.

Tiyatroya geliyor musun?

*Tiyatroya **kim** geliyor?*

Şimdiki zamanın hangi eylemleri ifade ettiği ile ilgili olarak;

Eylemin ifade edildiği zamanda yapılıyor olduğuna;

Türkçe öğreniyorum.

Şu anda Mehmet kahvaltı yapmıyor.

Nerede yaşıyorsun?

İstanbul’da yaşıyorum.

Bir eylemin gelecekte yapılacağı planlandığında veya belirlendiğinde, böyle durumlarda genellikle geleceğe atıf yapan, zaman bildiren zarflar veya ifadeler kullanıldığına değinilir:

*Sibel ve Nihat **yarın evleniyorlar.***

***Bir ay sonra** tatile çıkıyoruz.*

Alışkanlık açısından tekrar eden bir eylem ifade etmek istendiğinde veya bir eylemin belirli sıklıkla yapıldığını ifade etmek için;

Her gün erken uyanıyorum.

Buket, genellikle Antalya’ya otobüsle gidiyor.

kullanıldığı ifade edilmektedir.

Geniş zaman.

Tablo 57. *Geniş Zaman*

TP	<i>sev-er -im, -sin, (-dir), -iz, -sınız, (-dir)ler io amo(amerò, amerei), tu ami(amerai, amersti)</i>
MLT	Fiil tabanına <i>-(e)r</i> veya <i>-(i)r</i> eklerinden biri getirilerek oluşturulur. Ünlü uyumu dikkate alınır.
CLT	CLT’de geniş zamanın çekim şekilleri Rossi’deki gibidir. Kullanılan ek ‘ <i>-(e/i)r</i> ’ biçiminde verilirken şahıs ekleri için birinci tip şahıs ekleri kategorisine girenler verilmiştir.

TP’de ‘sev-mez-im’ olumsuzluk kullanımının yerine ‘sev-mem’ şeklinin; ‘sev-mez-iz’ olumsuzluk kullanımının yerine de ‘sev-mejiz’ şeklinin kullanıldığı bilgisi verilir.

Geniş Zaman (Aoristo)

MLT’de geniş zaman konusu *aoristo* başlığı altında 23. Derste ele alınmıştır (Rossi, 1939, s. 86-89). MLT’de fiil tabanına *-(e)r* veya *-(i)r* eklerinden biri getirilerek oluşturulan geniş zamanda iki ekten hangisinin getirilmesi ile ilgili şu bilgileri verilir:

a. Ünlü ile biten fiil tabanlarına *-r alır*.

Söylemek, söyler

Anlamak, anlar

Yemek, yer

Okumak, okur

b. Sonu ünsüzle biten çok heceleri fiil tabanları *-(i)r* alır:

Öğrenmek, öğrenir

Okutmak, okutur

c. Sonu ünsüzle biten tek heceli fiil tabanları çoğunlukla *-(e)r* alır:

Etmek, eder

Sevmek, sever

Gitmek, gider

Gülmek, güler

Sonu ünlüyle biten bazı tek heceli fiil tabanları *-(i)r*

Olmak, olur

Ölmek, ölür

Görmek, görür

Almak, alır

Bilmek, bilir

Vermek, verir

Rossi, yukarıdaki şekilde oluşturulan geniş zaman izleğine 1. tip şahıs eklerinin getirildiğini belirtir:

Severim (sev-er-im) (io amo)

Seversin (sev-er-sin)

Sever (sev-er)

Severiz (sev-er-iz)

Seversiniz (sev-er-siniz)

Severler (sev-er-ler)

Böylelikle;

Olurum; söylerim; alırım şekillerinin yanı sıra ihtimal anlamında *sevebilirim*; edilgen olarak *sevilirim* şekilleri diğer çekimlere örnek verilir.

Geniş zamanın özellikleri ile ilgili Rossi, bu zamanın basit anlamda bir fiilin *sıklıkla, daima, doğal olarak* anlamlarını işaret ettiğini söyler. Bu zamanın İtalyanca karşılığı olarak *presente* biçiminde çevrilmesinin uygun olduğunu belirtir. Alışkanlık ve masal ifadeleri kip/zamanı olarak da ifade eder. Bazen de gelecek zaman anlamında kullanıldığını not eder.

io amo ifadesi Türkçede hem ‘*Seni seviyorum.*’ hem de ‘*Seni severim.*’ gibi şekil olarak farklı iki zamanda da karşılık bulmaktadır. Rossi, ‘*Seni seviyorum.*’ Derken, *şu anda, şimdi vb.* anlamları belirtilirken; ‘*Seni severim.*’ Derken de ‘*genelde, günümüzde olduğu gibi geçmişte ve gelecekte*’ anlamının hakim olduğunu bildirir.

Genel ifadelerde, tebrik ve selam bildirimlerinde de genellikle geniş zaman (aoristo)ın kullanıldığı örnekler:

Teşekkür ederim. (ringrazio)

Sakla samanı gelir zamanı. (metti in serbo la paglia, verrà il suo tempo.)

Geniş zamanın olumsuzunun *-r yerine -z* ile yapıldığını söyleyen Rossi bu *-z'nin* 1. tekil ve çoğul şahıslarda düştüğünü ekler.

Sevmem (sevmez-im için) (io non amao)

Sevmezsin

Sevmez

Sevmeyiz (sevmez-iz için)

Sevmezsınız

Sevmezler

Aynı durumun imkansızlık için de geçerli olduğunu not eder:

Sevemem

Sevemezsin

Ancak olumsuz soruda hem 1. tekil hem de 1. çoğul şahısta korunduğunu bildirir.

Sevmez miyim?

Sevmez miyiz?

Geniş Zamanın Birleşik Zamanlarda Kullanımı

a. Geniş Zamanın Hikayesi (Aoristo Passato Determinato)

Severdim (io amavo) (avrei amato)

...

b. Geniş Zamanın Rivayeti

Severmişim (io amavo) (pare, dicono söylüyorlar)

...

c. Geniş Zamanın Şartı

Seversem (se io ama)

...

Geniş zamanın olumsuz çekimlerinde de -z nin bütün şahıslarda kullanıldığı belirtilir:

Sevmezdim; sevmezmişim; sevmezsem

Rossi, geniş zamanın farazi ifadelerde nasıl kullanıldığına örnek olarak ileriki konuları salık verir.

CLT’de geniş zaman ile ilgili bilgiler 13. Ünite de işlenmiştir. CLT’de geniş zamanın çekim şekilleri Rossi’deki gibidir. Kullanılan ek ‘-(e/i)r’ biçiminde verilirken şahıs ekleri için birinci tip şahıs ekleri kategorisine girenler verilmiştir. Bu zamanın kullanımı için şu tespitler yapılmıştır:

Bu zamanın önemli karakteristik özelliği belirli bir zamanı veya süreyi göstermeyen eyleme atıf yapması olarak verilmiştir. Genellikle İtalyancaki geniş zamanla (presente), bazen gelecek zamanla (futuro) veya şart kipiyle (condizionale) çevirisinin yapılabileceği söylenir.

a. Alışkanlıkla yapılan veya tekrar eden eylemleri ifade etmek için

Her akşam yatmadan önce kitap okurum.

Çayı şekersiz içerim.

Vejetaryenim, asla et yemem.

Günümüzde, günlük yaşamda bu zamanın yerine şimdiki zamanın kullanıldığı notu ayrıca verilmiştir.

Şimdiki zaman ve geniş zaman arasındaki anlam farkını vermek için kitapta ‘Murat sigara içmez.’ ile ‘Murat sigara içmiyor.’ örneklerinden hareket edilmiştir. Birinci cümlede Murat’ın sigara içici olmadığı, dolayısıyla hiç sigara içmediği için geniş zaman kullanıldığı belirtilirken, ikinci cümlede Murat’ın sigara içici olduğu ama bulunduğu an itibarıyla sigara içmediğinin düşünülebileceği belirtiliyor.

b. Değişmeyen durumları belirtmek ve her zaman geçerli olan savları veya belirli bir grubun, nesnenin, hayvanın genel karakteristik özelliklerini belirtmek için:

Dünya, hem kendi çevresinde hem Güneş’in çevresinde döner.

İki, iki daha dört eder.

Almanlar birayı çok sever.

Kediler süt içer.

c. Gerçekleştirilmek istenen niyeti veya isteği ifade etmek için ve söz vermek durumunda:

Yarın sana telefon ederim.

Bunu kimseye söylemem.

d. Gerçekleşmesi istenilen bir eylemle ilgili düşünce, ihtimal/yeterlilik ve ümit belirtmek için:

Merak etme, belki biraz sonra gelir.

Bence bu hafta sonu hava güzel olur.

Geç kalmayalım, yoksa annem çok kızar.

e. Nazik istekler için veya birşeyler sunmak, ısmarlamak için

Kapıyı açar mısınız?

Tatlı ister misin?

Ne içersin?

f. ‘Teşekkür ederim’, ‘rica ederim’, ‘tebrik ederim’, ‘özür dilerim’, ‘görüştürüz’, ‘affedersiniz’, ‘fark etmez’, ‘olur’, ‘olmaz’ gibi ifadelerde.

Şimdiki zaman ve geniş zaman kavramı, kullanımı

“Seni seviyorum.” ifadesi “odaksıl şimdiki zaman” (Aydemir, 2011) noktasında dinleyen için çok anlamlı gelebileceği gibi “genel şimdiki zaman” (Aydemir, 2011) açısından sorun oluşturabilir. Sevdiğimiz kişiye ‘seni severim’ tarzında bir anlam geniş manada belirsiz gelebilir. İtalyancada şu anda seni seviyorum tarzında ‘Ti sto amando’ ifadesi kullanılmamaktadır. Genel olarak ‘Ti amo.’ denir ki bu da yapı olarak ‘seni severim’ in karşılığıdır. Vurgu olarak şu an ‘seni seviyorum’ çok kullanılmamaktadır. Buna karşın diğer fiiller ‘odaksıl şimdiki zaman’ yapısında (presente progressivo) kullanılabilir. ‘Sto pensando’ (düşünmekteyim/düşünüyorum) gibi.

İtalyancadaki geniş zamanın kullanımı Türkçede (şimdiki zaman) olarak karşılığını bulmaktadır. Türkçenin eski dönemlerinde geniş zaman eki, şimdiki zaman için de kullanılıyor olduğu (Aydemir, 2011) bilgisi bu anlamda Türkçe öğrenenler ve öğretenler için yerli yerini bulacaktır. Zira Türkçede böyle bir kullanımın olduğu ders kitaplarında geçmemektedir. Benzer şekilde İtalyanca öğrenen Türkler için de anlamlı olacaktır. Diğer şekilde bire bir yapısal karşılığının aranması işi zorlaştıracaktır. Aslında iki dil arasında yapısal anlamda da benzerlik vardır. Presente progressivo yapısı ‘stare (to be)+ gerundio’ kullanımı Türkçedeki birleşik yapıyı kullanımları hatırlatmaktadır.

Görülen geçmiş zaman.

Tablo 58. *Görülen Geçmiş Zaman*

TP	MLT -di	CLT -di
sev-dim	sevdim (io ho amato, amai)	ben gittim
sev-din	sevdin (tu hai amato, amasti)	sen gittin
sev-di	sevdi (egli, essa ha amato, amò)	o gitti
sev-dik	sevdik (noi abbiamo amato, amammo)	biz gittik
sev-diniz	sevdiniz (voi avete amato, amaste)	siz gittiniz
sev-diler	sevdiler (essi, esse hanno amato, amarono) s. 91.	onlar gittiler

Görülen Geçmiş Zaman

Sevdim

...

Çekimlerinde görüldüğü gibi basit veya türemiş fiil köküne *-di* eki ve 2. sınıfta yer alan şahıs eklerinin getirilmesiyle elde edildiğini söyleyen Rossi; olumsuz şeklinin *sevmedim*, imkansız şeklinin *sevemedim*, soru şeklinin *sevdim mi?*, edilgen şeklinin *sevildim* olduğunu belirtir.

Görülen geçmiş zamanın iki tür birleşik zamanı olduğunu ifade eden Rossi, şu örnekleri verir:

a. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi (Trapassato Determinato) (idi)

Sevdiydim (io avevo amato)

...

b. Görülen Geçmiş Zaman Şartı

Sevdiysem (se io ho amato, amai) ayrıca sevdimse

...

CLT’de ‘belirli geçmiş zaman (passato determinato)’ ifadesiyle yer alan bu yapıyla ilgili olarak zamansal-kipsel terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bir çok açıdan İtalyancadaki *passato prossimo (yakın geçmiş)* ve *passato remoto (uzak geçmiş)* yapılarına karşılık geldiği belirtilerek kullanılan ekin *-di* olduğu bilgisi verilmiştir. 2. tip şahıs eklerinin kullanıldığı ayrıca belirtilmiştir.

Belirsiz geçmiş zamanın geçmişte yapılan bir eylemin konuşan veya yazan kişi tarafından bizzat gözlemlenmesi durumunda kullanıldığını belirten yazar, Türkçede bir de *belirsiz geçmiş zaman (passato indeterminato)*’ın olduğu bu *belirsiz geçmiş zamanın* geçmişte yapılan bir eylemle ilgili konuşanın veya yazanın dolaylı olarak bilgi sahibi olduğunda kullanıldığını not etmektedir. Böylelikle iki zaman arasındaki anlam farkına dikkat çekmiştir.

Belirsiz geçmiş zaman yapısının özellikle geçmişte tamamlanmış, şimdiyle herhangi bir bağı kalmamış eylemlere atıf yapmak amacıyla kullanıldığı belirtilir. Böyle durumlarda genel olarak eylemin tamamlandığı zamanı belirten ifadelerin *-dün, geçen hafta-* de yer aldığı belirtilir.

1975’te Bursa’da doğdum.

Geçen hafta sinemaya gitmedik.

Hiç Hindistan’a gittin mi?

Türkçedeki bu yapının İtalyancaya tercüme edilmesi konusunda eylemin yakın zamanda gerçekleşmesi durumunda *passato prossimo*'nun, eylemin uzak geçmişte gerçekleşmesi durumunda ise *passato remoto*'nun kullanıldığını ayrıca belirtir.

İlginç bir şekilde bu yapının; direk olarak kaydedilmeyen olayların yer aldığı anlatımlarda da kullanıldığı belirtilir. Böyle durumlarda kesin, belirli tarihi bilgilerin kişisel gözlem ürününe benzetilmiş olarak sunulduğu dikkati çekmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk 1881 yılında, Selanik'te doğdu.

Kanuni Sultan Süleyman 1566'da vefat etti.

Antonio Meucci telefonu icat etti.

Bu yapının her ne kadar geçmişte tamamlanmış eylemleri ifade etmek için kullanıldığı belirtilse de geçmişte yaşanan bir durumun mevcut zamandaki sonuçlarını ifade etmek amacıyla da kullanıldığını ifade edilir. *Susadım* ifadesini bu duruma örnek olarak gösterilir. Bu ifade de her ne kadar *-di* eki kullanılsa da mevcut zamanı ilgilendiren yönünün de olduğu anlaşılmaktadır. İtalyanca *Ho sete (I am thirsty.)* ifadesine karşılık gelebilecek bu örneğe benzer olarak *acıktım, yoruldum, bıktım, geç kaldım* örnekleri de verilmiştir.

İtalyancada birleşik fiiller çekiminde yardımcı fiil olarak kullanılan 'avere' ve 'essere' fiillerinden hangisinin geçmiş zaman için kullanılacağı tartışmalı konudur. Genelde geçişli fiiller için 'avere', geçişsiz fiiller için ise 'essere' yardımcı fiili kullanılmaktadır. Her iki yardımcı fiilin kullanılabileceği fiiller de vardır. Bu anlamda 'avere' fiilin geçmişte süreklilik arzeden durumlar için kullanıldığı örneklerini de veren 'avere' ve 'essere' fiillerini ele alan bir tartışmayı burada belirtmek gerekecektir (Petkanov, 1985).

Öğrenilen geçmiş zaman.

Tablo 59. Öğrenilen Geçmiş Zaman

TP	MLT	CLT
sev-miş-im	sevmişim (io ho amato, amai (dicono, pare)	Ben gitmişim
sev-miş-sin	sevmişsin (tu hai amato, amasti)	Sen gitmişsin
sev-miş-	sevmiş(tir) (egli, essa ha amato, amò)	O gitmiş
sev-miş-iz	sevmişiz (noi abbiamo amato, amammo)	Biz gitmişiz
sev-miş-siniz	sevmişsiniz (voi avete amato, amaste)	Siz gitmişsiniz
sev-miş-ler	sevmişler (essi, esse hanno amato, amarono)	Onlar gitmişler

Rossi;

Öğrenilen Geçmiş Zaman (-miş)

Sevmişim (io ho amato, amai) pare, dicono

...

Öğrenilen Geçmiş Zaman Birleşik Çekimleri

a. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Sevmiştim (io avevo amato)

...

b. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti (Trapassato Indeterminato Dubitativo)

Sevmişmişim (io avevo amato) pare, dicono

...

c. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Sevmişsem (se io avevo (avessi) amato)

Sevmişsen

Yapısal olarak Rossi'ye benzer şekilde CLT'de belirsiz geçmiş zaman ifadesiyle ele alınan bu kategorinin kullanımı ile ilgili olarak geçmişte gerçekleşmiş olan eylemlerle ilgili konuşan veya yazan kişinin doğrudan bilgisi olmadığı durumlarda kullanıldığı belirtilir. Türkçede bu yapının sıklıkla kullanıldığını belirten yazar İtalyancada bir kişinin anlattığı olay hakkında doğrudan bilgi sahibi olmadığı bağlamdan veya konuşmacı, yazar tarafından belirtilen açık ifadelerden çıkartıldığını vurgular. İtalyancada bu yapıya birebir karşılık gelen bir şeklin, kullanımın; fiil yapısının olmadığını söyler. 'görünüyorki' (*sembra*), *gözüküyor ki* (*pare*), 'deniyor ki' (*si dice*), *duydum ki* (*ho sentito*) gibi ifadelerin geçmiş zamanda kullanılmasıyla anlamın verildiği ifade edilir.

Daha belirgin olarak öğrenilen geçmiş zaman;

a. Başka birinden öğrenilen olaylar için

*Sibel İtalya'dan Pazar günü dön**miş**. 'Sibel è tornato dall'Italia domenica. (L'ho saputo da suo marito. Kocasından öğrendim.)*

b. Başka kaynaklardan edinilen/öğrenilen durumlar için

*Elif Şafak'ın kitapları yirmi üç dile çevril**miş**. I libri di Elif Şafak sono stati tradotti in 23 lingue. (Ho letto questa notizia su un giornale. Bu haberi gazetede okudum.)*

*Başbakan Londra'ya git**miş**.*

c. Konuşanda veya yazanda gerçekleşen ama farkına varılmayan olaylar için

Telefon çalmış ama duymamışım.

Dün gözlüğümü ofiste unutmuşum.

d. Bizzat hazır bulunulmayan fakat sonucundan çıkarım yapılabilen olaylar için

Babam eve dönmüş. (Evin dışında parkedilen arabasından gördüm, anladım.)

e. ‘olmuş’ içeren tebrikler için

Yemek çok güzel olmuş, ellerinize sağlık.’

f. Anlatılarda özellikle de masallarda

Uzak ülkelerin birinde çok fakir bir adam, kralın kızına âşık olmuş.

Yukarıda belirsiz geçmiş zaman kullanımından farklı olarak başka bir -(y)miş ekinin olduğundan bahseder. Doğrudan gözlemlenmeyen veya tecrübe edilmeyen/yaşanmayan olayları ifade etmek için kullanılan bu ekin belirsiz geçmiş zamandan farklılaştığı noktalar ile ilgili şunlar belirtilir:

Bu -(y)miş ekinin isimler ve sıfatlarla bir arada kullanıldığı belirtilir. Zaman-kip ekini almış fiillere de getirilebildiği belirtilirken belirsiz geçmiş zamandaki -miş ekinin sadece fiil köklerine getirilebilceği ifade edilir.

-(y)miş eki bünyesinde herhangi bir zaman anlamı içermezken -miş eki her zaman geçmişte yaşanmış bir eylemi ifade eder.

-(y)miş ekinin vurgusuz olduğu dolayısıyla vurgunun kendinden önceki heceye düştüğü belirtilirken *güzélmış*; -miş ekinin vurgulu olduğu not edilir: *gitmiş*.

Gelecek zaman.

Tablo 60. Gelecek Zaman

TP	MLT	CLT
sev-eğək-im	seveceğim (io amerò)	ben geleceğim
sev-eğək-sin	seveceksin (tu amerai)	sen geleceksin
sev-eğək- [-dir]	sevecek (egli, essa amerà) (o sevecektir)	o gelecek
sev-eğək-iz	seveceğiz (noi ameremo)	biz geleceğiz
sev-eğək-siniz	seveceksiniz (voi amerete)	siz geleceksiniz
sev-eğəkler	sevecekler (essi, esse ameranno) (o seveceklerdir)	onlar gelecekler

Gelecek Zaman (Futuro) ‘-(y)ecek’

Seveceğim (io amerò)

...

2. sınıf şahıs eklerinin kullanıldığı bu zamanla ilgili olarak alt başlık altında Rossi, birleşik zaman kullanımlarını da şu şekilde gösterir:

a. Gelecek Zamanın Hikayesi (Futuro Anteriore Determinato)

sevecektim io avrei amato

...

b. Gelecek Zamanın Rivayeti

sevecekmişim (io avrei amato) pare, dicono; nadir olarak sevecek imişim

...

c. Gelecek Zamanın Şartı (Futuro Condizionale)

seveceksem se io amerò

...

Gelecek zamanın kullanımındaki anlamların tam olarak ne olduğu ile ilgili alıştırma kısmındaki örneklerle bakılmasını söyleyen Rossi, bağlamın anlam konusundaki etkisine böylelikle bir kez daha değinmiştir. Örneğin *yapacakmış* ifadesinin ihtimal veya belirsizlik bildirebileceğini söylediği gibi *yapacaktım* ifadesinde de yaklaşma anlamının olduğunu belirtir. Diğer taraftan *yapacakmış* şekline *Futuro Passato Indeterminato* adını verirken, *yapacaktı* şekline *Futuro Passato Determinato* adını vermiş. Oysa ki yukarıda birleşik zaman konusunda bu şekilleri farklı tanımlamıştı.

CLT’de gelecek zaman yapısının emir değerinde kullanıldığına da değinilir. Özellikle otorite ve güç içinde bulunan birinin bir eylemin diğerleri tarafından tamamlanması isteğini belirtmek amacıyla kullanıldığı belirtilir.

Şimdi beni iyi dinleyin. Eve gideceksiniz ve ödevlerinizi bitireceksiniz.

Onunla bir daha konuşmayacaksınız anladınız mı?

‘i-’ (*essere*) fiilinin gelecek zamanını karşılayan bir yapının olmadığı ‘olmak’ fiili aracıyla anlamın verildiği ayrıca not edilir.

Mayıs’ta İstanbul’da olacağım.

Bu hafta sonu hava çok güzel olmayacak.

Bu gün boş vaktin olacak mı?

CLT’de *‘futuro passato’* ifadesiyle Türkçede gelecek zaman ekinin görülen geçmiş zaman ekiyle kullanılması kast edilir ki bunun da yine İtalyancada şartın geçmişi veya ‘stavo per’ takip eden mastar yapısına karşılığına geldiği belirtilir.

Gelecektim

Gelecektin

Gelecekti

Gelecektik

Gelecektiniz

Gelecektiler

Tasarlama/dilek kipleri.

Dilek/istek kipi.

Tablo 61. *Dilek/İstek Kipi*

TP: Congiuntivo Ottativo	veya	MLT: Ottativo	CLT: ottativo
sev-e-jim		seveyim (ch’io ami)	Ben geleyim
sev-e-sin (daha yaygın olarak sev-sin)		sevesin (che tu ami)	Sen gelesin
sev-e		seve (che egli, essa ami)	O gele
sev-e-jiz (sev-elim)		sevelim (che noi amiamo)	Biz gelelim
sev-e-siniz		sevesiniz (che voi amiate)	Siz gelesiniz
sev-e-ler		seveler (che essi, esse amino)	Onlar geleler

İstek kipi (Ottativo) ‘-(y)e’

Seveyim (che io ami)

...

1. Sınıfa dahil şahıs ekleriyle çekimlendiği söyleyen Rossi, 1. Çoğul şahıs ekinin *-lim* biçiminde oluşuna dikkat çekerken, diğer taraftan 1. Şahıs kullanımının *emir* anlamında olduğunu hatta 2. ve 3. Şahıs çekimlerinde sıklıkla *emir* şekillerinin kullanıldığını, bundan hareketle *çıkarmayınız* ile *çıkarmayasınız* ifadelerinin aynı anlamda olduğunu belirtir.

Bu kipin birleşik zamanlarıyla ilgili olarak da

a. İstek Kipini Hikayesi/İstek Kipinin Belirli Geçmiş Zamanı (Ottativo Passato Determinato) ‘-ydi’

Seveydim che io abbia amato; avessi io amato!

...

b. İstek Kipinin Rivayeti/İstek Kipinin Belirsiz Geçmiş Zamanı(Ottativo Passato Indeterminato) ‘-ymiş’

Seveymişim che io abbia amato (nadiren seveyimmiş)

...

Bu kipin daha çok ‘*kâşki* nadiren *keşki* ifadesiyle kullanıldığını bildiren yazar, sıfat fiil eki olan *-miş* le de kullanıldığını ekler:

Sevmiş olaydım (avessi io amato)

Gereklilik kipi.

Tablo 62. *Gereklilik (Necessitativo)*

TP	MLT	CLT
sev-meli-jim	sevmeliyim (io devo amare)	ben gelmeliyim
sev-meli-sin	sevmelisin (tu devi amare)	Sen gelmelisin
sev-meli- [-dir]	sevmeli (dir) (egli, essa deve amare)	O gelmeli
sev-meli-jiz	sevmeliyiz (noi dobbiamo amare)	Biz gelmeliyiz
sev-meli-siniz	sevmelisiniz (voi dovete amare)	Siz gelmelisiniz
sev-meli-dirler	sevmeliler (essi, esse devono amare)	Onlar gelmeliler

Şart kipi

Tablo 63. *Şart (Condizionale)*

TP: Tasarlama (Suppositivo)	MLT: Condizionale	CLT: Condizionale
Sev-sem	Sevsem (se io amassi)	Ben gitsem
Sev-sen	Sevsen (se tu amassi)	Sen gitse
Sev-se	Sevse (se egli, essa amasse)	O gitse
Sev-sek	Sevsek (se noi amassimo)	Biz gitsek
Sev-seniz	Sevseniz (se voi amaste)	Siz gitse
Sev-seler	Sevseler (se essi, esse amassero)	Onlar gitse

Birleşik çekimler.

Birleşik çekim ifadesine karşılık olarak kitaplarda *tempo composto* (birleşik zaman), *forme composte* (birleşik biçimler) ifadeleri kullanılmaktadır. Yazarlar *eksik/eksiltili* olarak tanımladıkları *i-* fiilinin bu yapılarda kullanıldığını belirtirler. Yazarlar; Türkçede *görülen/belirli geçmiş zaman* bağlamında *belirli/determinato* terimi kullanırken *öğrenilen/belirsiz geçmiş zaman* için *indeterminato/belirsiz* terimi kullanmışlardır. Yine Türkçede genel olarak kullanılan *şart kipi* ifadesine karşılık olarak *şartlı/koşullu condizionale* terimleri kullanılmıştır. TP’de bu kip için *varsayım suppositivo* terimi kullanılmıştır (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 19).

Hikaye birleşik çekimi.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi

Tablo 64. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi/Öykülenmesi

TP:	MLT:Trapassato Indeterminato	CLT:Trapassato Prossimo
sev-miş-idim (avevo amato)	sevmiştim (io avevo amato)	ben gitmiştim
sev-miş-idin (avevi amato) vb.	sevmiştin (tu avevi amato)	sen gitmiştin
	sevmişti (egli aveva amato)	o gitmişti
	sevmiştik (noi avevamo amato)	biz gitmiştik
	sevmiştiniz (voi avevate amato)	siz gitmiştiniz
	sevmiştiler (essi avevano amato) (ayrıca <i>sevmişlerdi</i>) s. 92-93.	onlar gitmişlerdi

Görülen geçmiş zamanın hikayesi

Tablo 65. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

TP:	MLT:Trapassato Determinato	CLT
sev-dim idi (veya sev-di idim) (avevo amato)	sevdiydin (io avevo amato) (ayrıca - sevdimdi)	-
sev-din idi (veya sev-di idin) (avevi amato)	sevdiydin (tu avevi amato)	
	sevdiydi (egli, essa aveva amato)	
	sevdiydik (noi avevamo amato)	
	sevdiydiniz (voi avevate amato)	
	sevdiydiler (essi, esse avevano amato) (ayrıca sevdilerdi)	

Şimdiki zamanın hikayesi

Tablo 66. *Şimdiki Zamanın Hikayesi*

TP:	MLT: Imperfetto	CLT: L'imperfetto –
	Determinato	(i)yordu
Sev-ijor-[u]dum (amavo) ayrıca - <i>idim</i>	Seviyordum (io mavo)	ben geliyordum
Sev-ijor-[u]dun (amavi) ayrıca - <i>idin</i>	Seviyordun (tu amavi)	sen geliyordun
Sev-ijor-[u]du	Seviyordu (egli, essa amava) (ayrıca <i>seviyor idi</i>)	o geliyordu
Sev-ijor-[u]duk	Seviyorduk (noi amavamo) (ayrıca <i>seviyor idik</i>)	biz geliyorduk
Sev-ijor-[u]dunuz	Seviyordunuz (voi amavate)	siz geliyordunuz
Sev-ijor-[u]dular	Seviyordular (essi, esse amavano) (ayrıca seviyorlardı) s. 83.	onlar geliyorlardı

Geniş zamanın hikayesi

Tablo 67. *Geniş Zamanın Hikayesi*

TP	MLT: Aoristo	Passato	CLT: Aoristo Passato
	Determinato		
sev-er-idim (io amavo) (‘ameresti’ yazılmış [amerei] olacak, avrei amato)	severdim (io amavo) veya (avrei amato)		Ben giderdim
Sev-er-idin (tu amavi) (‘ameresti’ yazılmış [ameresti] olacak, avresti amato)	severdin (tu amavi)		Sen giderdin
Sev-er-idi	severdi (egli, essa amava)		O giderdi
Sev-er-idik	severdik (noi amavamo)		Biz giderdik
Sev-er-idiniz	severdiniz (voi amavate)		Siz giderdiniz
Sev-er-idiler	severdiler (essi, esse amavano)		Onlar giderlerdi

Gelecek zamanın hikayesi

Tablo 68. *Gelecek Zamanın Hikayesi*

TP:	MLT:Futuro Anteriore Determinato	CLT:Futuro Passato
sev-eğek-idim	Sevecektim (io avrei amato, ero per amare)	Ben gelecektim
Sev-eğek-idin	Sevecektin (tu avresti amato, eri per amare)	Sen gelecektin
Sev-eğek-idi	Sevecekti (egli, essa avrebbe amato, era per amare)	O gelecekti
Sev-eğek-idik	Sevecektik (noi avremmo amato, eravamo per amare)	Biz gelecektik
Sev-eğek-idiniz	Sevecektiniz (voi avreste amato, eravate per amare)	Siz gelecektiniz
Sev-eğek-idiler	Sevecektiler(essi, esse avrebbero amato, erano per amare)(veya seveceklerdi)	Onlar geleceklerdi

Şart kipinin hikayesi

Tablo 69. Şart Kipinin Hikayesi

TP:	MLT: Condizionale Passato Determinato	CLT
sev-sem idi veya sev-se idim (se io avessi amato)	Sevseydim (se io avessi amato) (ayrıca <i>sevsemdi</i>)	ben gitseydim
Sev-sen idi veya sev-sen idi (se tu avessi amato) vb.	Sevseydin (se tu avessi amato)	sen gitseydin
MLT:	Sevseydi (se egli, essa avesse amato)	o gitseydi
	Sevseydik (se noi avessimo amato)	biz gitseydik
	Sevseydiniz (se voi aveste amato)	siz gitseydiniz
	Sevseydiler (se essi, esse avessero amato) (ayrıca <i>sevselerdi</i>)	onlar gitselerdi

Gereklilik kipinin hikayesi

Tablo 70. Gereklilik Kipinin Hikayesi

TP:	MLT	CLT: Il Necessitativo Passato
sev-meli-idim ‘dovevo (avrei dovuto) amare’	sevmeliydim ‘io dovevo (avrei dovuto) amare’	Ben gelmeliydim
Sev-meli-idin ‘dovevi (avresti dovuto) amare’ s. 18	Sevmeliydin ‘tu dovevi (avresti dovuto) amare’	Sen gelmeliydin
	Sevmeliydi ‘egli, essa doveva (avrebbe dovuto) amare’	O gelmeliydi
	Sevmeliydik ‘noi dovevamo (avremmo dovuto) amare’	Biz gelmeliydik
	Sevmeliydiniz ‘voi dovevate (avreste dovuto) amare’	Siz gelmeliydiniz
	Sevmeliydiler ‘essi, esse dovevano (avrebbero dovuto) amare (ayrıca <i>sevmelilerdi</i>).	Onlar gelmelilerdi

İstek-Dilek Kipinin Hikayesi

Tablo 71. İstek-Dilek Kipinin Hikayesi

TP:	MLT	CLT: Ottativo Passato
sev-e-idim ‘ [che] io abbia (avessi) amato, se io avessi amato	seveydim ‘ che io abbia amato, avessi io amato!’	Ben geleydim
sev-e-idin ‘ [che] tu abbia (avessi) amato, se tu avessi amato	seveydin ‘che tu abbia amato, avessi tu amato!’	Sen geleydin
sev-e-idi	seveydi ‘che egli, essa avesse amato, avesse egli amato!’	O geleydi
sev-e-idik	seveydik ‘che noi avessimo amato, avessimo noi amato!’	Biz geleydik
sev-e-idiniz	seveydiniz ‘che voi aveste amato, avessimo noi amato!’	Siz geleydiniz
sev-e-idiler	seveydiler ‘che essi, esse avessero amato, avessero essi amato!’	Onlar geleylerdi

Rivayet birleşik çekimi.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti/Söylentisi

Tablo 72. *Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti/Söylentisi*

TP:	MLT:Trapassato Indeterminato Dubitativo	CLT
sev-miş-imişim amato (a quanto si dice)'	sevmişmişim amato (dicono, pare)'	Babam Roma'ya gitmişmiş. (Sembra che mio padre fosse andato a Roma.' s. 252.
sev-miş-imişsin amato)	sevmişmişsin amato)	
MLT:	sevmişmiş (egli aveva amato)	
	sevmişmişiz (noi avevamo amato)	
	sevmişmişsiniz (voi avevate amato)	
	sevmişmişler (essi avevano amato) (ayrıca <i>sevmişlemiş</i>) s. 93.	

Görülen Geçmiş Zamanın Rivayeti (-)

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti/Söylentisi

Tablo 73. *Şimdiki Zamanın Rivayeti*

TP:	MLT:Imperfetto Determinato	CLT
Sev-ijor-umuşum amavo (a quanto si dice)'	Seviyormuşum (io amavo) (pare, dicono)	geliyormuş
Sev-ijor-umuşsun (amavi)	Seviyormuşsun (tu amavi)	
Sev-ijor-umuş	Seviyormuş (egli, essa amava) (ayrıca <i>seviyor idi</i>)	
Sev-ijor-umuşuz	Seviyormuşuz (noi amavamo) (ayrıca <i>seviyor idik</i>)	
Sev-ijor-umuşsunuz	Seviyormuşsunuz (voi amavate)	
Sev-ijor-umuşlar	Seviyormuşlar (essi, esse amavano) (ayrıca <i>seviyorlardı</i>) s. 83.	

Geniş Zamanın Rivayeti

Tablo 74. Geniş Zamanın Rivayeti

TP:	MLT: Aoristo Passato indeterminato	CLT
sev-er-imişim 'io amavo (a quanto si dice)'	severmişim 'io amavo (pare, dicono)'	gelirmiş
Sev-er-imişsin (tu amavi)	severmişsin (tu amavi)	
Sev-er-imiş	severmiş (egli, essa amava)	
Sev-er-imişiz	severmişiz (noi amavamo)	
Sev-er-imişsiniz	severmişsiniz (voi amavate)	
Sev-er-imişler	severmişler (essi, esse amavano)	

Gelecek zamanın rivayeti

Tablo 75. Gelecek Zamanın Rivayeti

TP:	MLT: Futuro Anteriore Indeterminato	CLT
sev-eğek-imişim 'stavo per amare (a quanto si dice)'	Sevecekmişim 'io avrei amato (dicono, pare)	gelecekmiş s. 251.
Sev-eğek-imişsin 'stavi per amare (a quanto si dice)	Sevecekmişsin (tu avresti amato)	
	Sevecekmiş (egli, essa avrebbe amato)	
	Sevecekmişiz (noi avremmo amato)	
	Sevecekmişsiniz (voi avreste amato)	
	Sevecekmişler (essi, esse avrebbero amato, erano per amare)(veya seveceklermiş)	

Şart kipinin rivayeti

Tablo 76. Şart Kipinin Rivayeti

TP	MLT: Condizionale Indeterminato	Passato	CLT
-	Sevseymişim (se io avessi amato) (nadiren <i>sevsemmiş</i>)		ben gitseymişim
	Sevseymişsin (se tu avessi amato)		sen gitseymişsin
	Sevseymiş (se egli, essa avesse amato)		o gitseymiş
	Sevseymişiz (se noi avessimo amato)		biz gitseymişiz
	Sevseymişsiniz (se voi aveste amato)		siz gitseymişsiniz
	Sevseymişler (se essi, esse avessero amato) (ayrıca <i>sevselerdi</i>)		onlar gitseymişler

Gereklilik kipinin rivayeti

Tablo 77. *Gereklilik Kipinin Rivayeti*

TP:	MLT	CLT
sev-meli-imişim ‘dovevo (avrei dovuto) amare’	sevmeliymişim ‘io dovevo (avrei dovuto) amare’	gelmeliymiş
Sev-meli-imişsin ‘dovevi (avresti dovuto) amare’ s. 18	Sevmeliymişsin ‘tu dovevi (avresti dovuto) amare’ Sevmelimiş ‘egli, essa doveva (avrebbe dovuto) amare’ Sevmeliymişiz ‘noi dovevamo (avremmo dovuto) amare’ Sevmeliymişsiniz ‘voi dovevate (avreste dovuto) amare’ Sevmeliymişler ‘essi, esse dovevano (avrebbero dovuto) amare (ayrıca <i>sevmelilermiş</i> .	

İstek-dilek kipinin rivayeti

Tablo 78. *İstek-Dilek Kipinin Rivayeti*

TP:	MLT	CLT
-	seveymişim (che io abbia amato; avessi io amato!) (nadiren <i>seveyimmiş</i>) seveymişsin (che tu abbia amato; avessi tu amato!) seveymiş (che egli, essa abbia amato; avessi egli, essa amato!) seveymişiz (che noi avessimo amato; avessimo noi amato!) seveymişsiniz (che voi aveste amato; aveste voi amato!) seveymişler (che essi, esse avessero amato; avessero essi, esse amato!) s. 99	geleymiş

şart birleşik zaman çekimi.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Tablo 79. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

TP:	MLT: Passato Indeterminato Condizionale	CLT
sev-miş-istem (se ho amato)	sevmişsem (se io avevo amato)	
sev-miş-isen (se hai amato)	sevmişsen (se tu avevi amato)	
	sevmişse (se egli aveva amato)	gelmişse
	sevmişsek (se noi avevamo amato)	
	sevmişseniz (se voi avevate amato)	
	sevmişse (se essi avevano amato) 93.	

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Tablo 80. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

TP:	MLT: Passato Determinato Condizionale	CLT
sev-dim ise (veya sev-di isem) (se amai)	sevdiysem (se io ho amato, amai) (ayrıca sevdimse)	
sev-din ise (veya sev-di isen) (se amasti)	sevdiysen (se tu hai amato, amasti)	
	sevdiyse (egli, essa ha amato, amò)	geldiyse
	sevdiysek (se noi abbiamo amato, amammo)	
	sevdiyseniz (se voi avete amato, amaste)	
	sevdiyseler (se essi, esse hanno amato) (ayrıca sevdilerse)	

Şimdiki Zamanın Şartı

Tablo 81. Şimdiki Zamanın Şartı

TP:	MLT Presente Condizionale	CLT
Sev-ijor-[u]sam (amavo) ayrıca -istem	Seviyorsam (se io amo)	
Sev-ijor-[u]san (amavi) ayrıca -isen	Seviyorsan	
Sev-ijor-[u]sa	Seviyorsa (o seviyor ise)	geliyorsa
Sev-ijor-[u]saq	Seviyorsaq	
Sev-ijor-[u]sanyz	Seviyorsanız	
Sev-ijor-[u]salar	Seviyorsalar (seviyorlarsa) s. 84.	

Geniş Zamanın Şartı

Tablo 82. Geniş Zamanın Şartı

TP:	MLT: Aoristo Condizionale	CLT
sev-er-isem (se amo) (amerò)	seversem (se io amo)	
Sev-er-isen (se ami)	seversen (se tu ami)	
Sev-er-ise	severse (se egli, essa ama)	gelirse
Sev-er-isek	seversek (se noi amiamo)	
Sev-er-iseniz	severseniz (se voi amate)	
Sev-er-iseler	severseler (se essi, esse amavo) (veya severlerse)	

Gelecek Zamanın Şartı

Tablo 83. Gelecek Zamanın Şartı

TP:	MLT: Futuro Condizionale	CLT
sev-eğek-isem (se stop er amare)	Seveceksem (se io amerò) (nadir olarak sevecek isem)	
Sev-eğek-isen (se stai per amare)	Seveceksen (se tu amerai)	
	Sevecekse (se egli, essa amerà)	gelecekse
	Seveceksek (se noi ameremo)	
	Sevecekseniz (se voi amerete)	
	Sevecekseler (se essi, esse ameranno) (veya seveceklerse)	

Dilek-Şart kipinin hikayesi şartı

-

İstek kipinin şartı

-

Gereklilik Kipinin Şartı

Tablo 84. Gereklilik Kipinin Şartı

TP:	MLT: Necessitativo Condizionale	CLT
sev-meli-isem	sevmeliysem ‘se io devo amare’	
Sev-meli-isen s. 18	sevmeliysen ‘se tu devi amare’	
	sevmeliyse ‘se egli, essa deve amare’	gelmeliyse
	sevmeliysek ‘se noi dobbiamo amare’	
	sevmeliyseniz ‘se voi dovete amare’	
	sevmeliyseler ‘se essi, esse devono amare (ayrıca sevmelilerse)’	

Basit çekimlerde görülen kip, zaman ifadelerinin tam olarak ne ifade ettiği meselesi birleşik çekimli fiiller konusunda da kendini göstermektedir. ‘zaman ve anlam’ açısından bu çekimler çeşitlilikler göstermektedir (Şahin H. , 2003/1). “Türkçede birleşik çekim eklerinin hepsi zaman kavramı taşımaz. -sA ekinin fiile zaman kavramı yüklemesi hiçbir zaman söz konusu değildir. -mIş eki bazan, -DI eki her zaman basit çekimli fiili geçmiş zamana götürür” (Şahin H. , 2003/1).

Fiilimsiler.

İncelenen üç kitapta Türkçede *fiilimsi* kelimesine tam karşılık gelebilecek bir tanım, terim kullanılmamıştır. Rossi, kitapta 28. Derste *fiilin isimlik formları forme nominali del verbo* konusunu ele alırken önce *fiil ismi infinito* sonrasında *-dik, -ecek* eklerini alan fiillerin *isim biçiminde* kullanımına değinir. İsim fiilleri işledikten sonraki derslerde *sıfat fiil participio, zarf fiil gerundio* konularını işler. Derslerde *participio, gerundio* terimlerini kullanırken kitabın sonundaki çizelgesinde, *kişisiz fiil biçimleri forme verbali non personali* başlığı altında *forme infinitive, forme participiali, forme gerundive* terimlerini kullanmaktadır.

Kitabın sonundaki çizelgede Rossi’nin *infinito, participio, gerundio* terimlerinin yerine *infinitive, participiali, gerundive* terimlerini seçmesi Dilâçar’ın *isim* ile *isimlik, sıfat* ile *sıfatlık, zarf* ile *zarflık* kullanımlarındaki ayrıma dikkat edilmesi gerektiği ifadesini düşündürmektedir. *Gezmekten hoşlanırım* cümlesindeki *gezmekten* ifadesinin *isim* değil *isimlik, okuduğum kitap*’ta *okuduğum sıfat* değil *sıfatlık, ağılıyarak koştu*’da *ağılıyarak* *zarf* değil *zarflık* olduğunu örneklerini veren Dilâçar, terimlerin karıştırılmaması gerektiğini vurgular (Dilâçar, 1971, s. 93).

Rossi’nin *kişisiz fiil biçimleri (forme verbali non personali)* ifadesi gibi Deny fiilimsileri, *kişisiz fiil kipleri (çekimsiz fiiller)* (Deny, 2012, s. 396) başlığı altında ele alır. Benzer şekilde Banguoğlu da kişiye göre bir çekime tabi olmadıkları için *çekimsiz fiil (verbe non-conjugué)* biçiminde adlandırılacaklarını belirterek bu fiillere işleyişleri bakımından *yatık fiiller (verbe statique)* demenin mümkün olduğunu da ifade eder (Banguoğlu, 2011, s. 410). Türkçede fiilimsiler üç biçimde ele alınmaktadır: *isim fiiller, sıfat fiiller, zarf fiiller*.

Eylem adları (Mastarlar).

-mA.

Tablo 85. *-mA Eki*

TP:	-me, -ma sev-me, jaz-ma s. 23
MLT:	-me sevme (<i>l'atto di amare</i>) sevmenin (<i>dell'amare</i>) sevmem (<i>il fatto che io amo</i>) onun sevmesi (<i>il fatto che egli ama</i>) s. 107
CLT:	-me kitap okumanın önemi (<i>l'importanza di leggere libri</i>) bu kitabı okumam (<i>il mio leggere questo libro</i>) s. 220

-mAk.

Tablo 86. *-mAk Eki*

TP:	-mek, -maq sev-mek (<i>amare</i>),öp-mek (<i>baciare</i>), söy-le-mek (<i>dire</i>), jaz-maq (<i>scrivere</i>), s. 9. qaç-maq (<i>fuggire</i>), soj-maq (<i>spogliare</i>), bul-maq (<i>trovare</i>), jyjqa-maq (<i>lavare</i>)
MLT:	-mek sevmek (<i>amare</i>), sevmeğe (<i>ad amare</i>) tilki bunu öğrenmeyi istiyordu (<i>la volpe voleva imparare questo</i>) s. 107.
CLT:	-mek bilmek (<i>sapere</i>), okumak (<i>leggere</i>), öğrenmek (<i>imparare</i>), anlamak s. 69. (<i>capire</i>)

-Iş.

Tablo 87. *-Iş*

TP:	-
MLT:	-
CLT:	-(y)ış Yürüyüş (<i>camminata</i>), bakış (<i>sguardo</i>), yazış (<i>scrittura</i>), geliş (<i>venuta</i>) s. 221.

TP’de -mek veya –maq hâlindeki mastarlara çekim ekleri getirilebileceği belirtilir. Bu tür mastarların ilgi hâli ve çoğul durumlarının bulunmadığı da eklenir (s. 22).

Jaz-mağ-a başla-dy, seni gör-mej-e arzula-jor-um desidero di vederti

Çyq-mağ-a ne hacet? Che bisogno [c’è] di salire

Gel-mej-e çalyş-acağ-ym cercherò di venire

Ben jürü-mej-i çok sev-er-im io amo molto camminare

Bekle-mek-de-jim sto aspettando (propriam.: sono nell’aspettare)

Bana ver-mek-den ise baba-m-a ver invece di dar[lo] a me da[llo] a mio padre

Bin-mek jürü-mek-den ejidir cavalcare è meglio che camminare

Mastar hâlindeki başka ek almamış fiile –sizin eki gelirse İtalyanca senza anlamı elde edileceği belirtilir.

33. maddede (s. 23) mek ekindeki k sesinin düşmesinden –me, -ma şekillerinin elde edilebileceği, yine mastar ekine yapım eki getirilerek bu ekin genişletilebileceği söylenir: mek-lik veya –maq-lyq. Geçmiş ve gelecek zaman –dik ve –ecek ekleriyle sıfat fiil durumuna gelebilecekleri ayrıca belirtilir. Mastarların bu hâlleri gerçek fiil veya fiilimsi özelliği taşıdıklarından dolayı mastarların iyelik eklerini alabilecekleri ve çekimlenebilecekleri not edilir.

Geç qal-ma-m-yn(veya qal-maq-lyğ-ym-yn) sebab-i budur questa è la causa del mio ritardo (ltt. . del mio rimanere tardi la sua causa questa è)

Rossi 28. Derste (s. 106) *fiillerin isimsel formları ve mastar/fiilin adı* başlığında mastar konusunu işler. Mastar “infinito” konusunda Rossi öncelikle olarak bu formun isim niteliğinde değer taşıdığını söyler. İsimler gibi çekimlenebileceğini, hepsi olmamakla birlikte iyelik eklerini alabileceğini belirtir. Mastarın üç şekilde olduğunu söyler:

a) –mek ekiyle. Bu ekin çekime girebileceğini ama iyelik eklerini alamadığını belirtir.

sevmek “amare”; sevmeğe “ad amare”

Bu ekin bulunma hâli eki, ek fiil ekiyle yüklem gibi kullanıldığını not düşer. Bu durumda şimdiki zaman ve birleşik zaman kullanımları elde edilebilir.

Gelmektedir “sta venendo, viene”; gazeteler yazmaktadır “i giornali scrivono”; kitabı okumakta idim “stavo leggendo il libro”

b) –me ekiyle. Bu ek çekime girebilir ve iyelik eklerini alabilir.

Sevme “l’atto di amare”; sevmenin “dell’amare”; sevmem “il fatto che io amo”; onun sevmesi “il fatto che egli ama”

Bu ekle sıfat ve isim kullanımları elde edilebilir.

Eskiden kalma bir şey “una cosa rimasta da (tempo) antico” burada sıfat değerindeyken,

Onun kalması “il suo restare” burada isim anlamında veya isim fiil anlamındadır.

c)-meklik ekiyle, bu ekin az kullanıldığını belirten Rossi, ekin, çekimlenebileceğini, iyelik eklerini de alabileceğini söyler. (s. 108)

sevmeklik “l’amare”; sevmekliğim “il fatto che io amo”; gitmekliğim “la mia azione di andare”

CLT’de mastar konusu 13. ünite (s. 219) ele alınmıştır. Mastarın fiil köklerine -mek eki getirilerek elde edildiği belirtildikten sonra mastarın cümle içinde değişik işlevler gösterebileceği ifade edilir. Her ne kadar iyelik eki alamazsa da isim çekim eklerinin tümüyle, ilgi hâli hariç, kullanılabileceği tabloyla verilir:

özne durumu/nominativo	sevmek	okumak
ilgi/durumugenerativo	-	-
dativo/yönelme durumu	sevmeye	okumaya
yükleme durumu/accusativo	sevmeyi	okumayı
bulunma durumu/locativo	sevmekte	okumakta
çıkma durumu/ablativo	sevmekten	okumaktan

Yönelme ve yükleme durumundaki kullanımın -meğe/-mağa; -meği/-mağı biçiminden ziyade günümüz Türkçesinde artık sıklıkla -meye/-maya; -meyi/-mayı biçimlerinin kullanıldığı not olarak belirtilir.

Ekin kullanım ile ilgili olarak;

-mek eki cümlede özne olarak veya özne durumunu gerekli kılan diğer durumlarda görev aldığı hiçbir ek almadığı örneklendirilir:

Yeni bir dil öğrenmek yeni bir kültür öğrenmektir.

Sigara içmek yasaktır.

En kısa zamanda tekrar görüşmek umuduyla vedalaştık.

-mek ekinin diğer durumlarda hangi durum ekini alıp almayacağı cümledeki yapıya bağlı olduğunu belirten yazar örneğin eğer fiil belirli bir çekim ekini gerekli kılıyorsa -mek ekinin de ona göre durum eki alabileceğini ifade eder.

Yarın Melek yeni okula gitmeye başlıyor.

Yeni bir dili konuşmak, o dili anlamaktan daha zordur.

Yüzmekten başka spor yapıyor musun?

Türkçe konuşmayı annemden öğrendim.

Ankara'ya uçakla gitmekte ısrar ettim.

Hep aynı şeyleri konuşmaktan bıkmadın mı?

Babam her zaman çok dakik olmakla övünür.

CLT'de -mek ekinden başka kısa mastar olarak tanımlanan -me eki de konu edilir (s. 220). -mek eki gibi fiil köklerine getirilerek elde edildiğinden bahsedildikten sonra bu ekin -mek ekinden farklı olarak ilgi durumu ve iyelik ekleri ile kullanılabileceği bilgisi verilir:

kitap okumanın önemi

bu kitabı okumam 'il mio leggere questo libro'

Öznenin ifade edilmesine bu şekilde iyelik ekiyle kullanılan -me nin izin verdiğini belirten yazar, bu kullanımda öznenin; genellikle iyelik eki almış -me ve ilgi ekini almış bir ismin veya zamirin beraber kullanılmasıyla ortaya çıkan bir tamlama aracılığıyla ifade edildiğini belirtir.

Kitap okumak çok önemli.

(Bizim) Kitap okumamız çok önemli

Ayşe'nin kitap okuması çok önemli.

Bundan başka iyelik ekini almış -me'nin fiile getirilmesiyle kullanılabileceğini belirten yazar bu durumda fiilin gerekli kıldığı durum ekini aldığını belirtir.

Senin bana kızmanı anlamıyorum.

Annem, benim eve geç gelmeme çok kızardı.

Ceylan'ın bana yalan söylemesinden hiç hoşlanmıyorum.

Son olarak *iste-* fiiliyle bu ekin kullanımında istemek fiili yükleme ekini gerekli kıldığından iyelik ekini almış *-me*'nin belirtili isim tamlaması yapısında cümlede kullanıldığı örneklendirilir:

Ailem **benim** tek başıma Londra'ya gitmemi istemiyor.

Çocuğumun iyi ve cömert bir insan olmasını istiyorum.

Annem, kardeşimin piyano çalmayı öğrenmesini istiyor.

Sıfat fiiller.

Geçmiş zaman kavramı taşıyan sıfat fiiller.

-Dİk

Tablo 88. *-Dİk Eki*

TP: <i>-dik</i>	MLT: <i>-dik</i>	CLT
Sev-dij-im óguq (il ragazzo che io amai)	görülmedik bir şey (cosa mai veduta)	okuduğum kitap
Söjle-dij-in söz (la paralo che tu hai detto) s. 20	bunu bilmedik kimse kalmadı s. 113	Dün yolda gördüğüm arkadaş s. 284

-mİş

Tablo 89. *-mİş Eki*

TP: <i>-miş</i>	MLT: <i>-miş</i>	CLT: <i>-miş</i>
Sev-miş che ha amato s. 20	Sevmiş (che amò, che ha amato)	İyi pişmiş eti tercih ederim. (Preferisco la carne ben cotta.)
	Okumuş (che ha letto)	Okunmuş bir kitabı bazen yeniden okumak lazım. (A volte è necessario rileggereun libro [che è stato già] letto. s. 286)

Geniş zaman kavramı taşıyan sıfat fiiller.

-An

Tablo 90. *-An Eki*

TP: <i>-en</i>	MLT: <i>-[y]en</i>	CLT: <i>-(y)en</i>
sev-en [colui] che ama	seven (che ama, amante)	Oynayan çocuk (il bambino che gioca)
giden (che è andato)	yazan (che scrive, scrivente)	Giden otobüs (l'autobus che va)
bil-en (colui che sa) s.20	söyleyen (che dice, dicente)	Yürüyen kişiler (le persone che camminano) s. 283
	olan (che è, essente)	
	olmıyan (che non è, non essente)	

okuyan (che legge, leggente)
okuyamıyan (che non può leggere) s. 112

-r, -Ar

Tablo 91. -r, -Ar Eki

TP: -er, -ir, -r (ünlüden sonra)	MLT: -(e)r veya -(i)r	CLT
sev-er (che ama) s. 20	sever (che ama)	güler (che ride)
	yazar (che scrive)	yazar (scrittore)
	söyler (che dice)	okur (lettore) s.287
	okur yazar (l'uomo che legge (e) scrive)	
	yapar (che fa)	

-mAz

Tablo 92. -mAz Eki

TP:	MLT	CLT
-	okunmaz (che non si legge, illeggibile) s. 112	değişmez yazgı (destino immutabile)
		İnanılmaz (incredibile)
		bitmez, tükenmez (infinito) s. 287

Gelecek zaman kavramı taşıyan sıfat fiiller.

-AcAk

Tablo 93. -AcAk Eki

TP: -eğek	MLT:-[y]ecek	CLT:-(y)ecek
jaz-ağag-ym mektüb (la lettera che io scriverò)	sevecek (che amerà)	Yıkanacak çamaşırlar
ğid-eğej-in jer (il luogo al quale (ove) tu andrai) s. 20	sevilecek (che sarà amato)	Trende oturacak bir yer
	gelecek sene (l'anno	Unutulmayacak bir tatil s. 287

Sıfat fiil ekleri ile ilgil değerlendirme

TP’de Geniş zaman için –*er* veya *ir* (*ünlüden sonra –r*)

Geçmiş zaman için –*ecek* (*ünlüden sonra –jecek*)

Sev-ecek che sta per amare

biçiminde kullanılabileceği örneklendirilir. Bazen bu ekin İtalyanca infinitonun takip ettiği *di* ve *da* prepozisyonlarıyla tercüme edildiği ayrıca belirtilir. Sıfat anlamında kullanımına şu örnekler verilir:

Otur-acaq jer luogo a sedere

Söjle-jecek vaqyt tempo di parlare

-dik ve –ecek sıfat fiil ekleri genellikle iyelik ekini aldığı, bu durumun İtalyancada ilgi zamirinin zorunluluk arz ettiği zamanlarda kullanılan ilgi propozisyonlarının kullanımı gibi olduğu söylenir:

Sev-dij-im çocuq il ragazzo che io amai (od amo)

Söjle-dij-in söz la parola che tu hai detto (o dici)

Öp-dij-ün qyz la ragazza che hai baciato

Jaz-dyğ-y mektüb la lettera che egli(essa) ha scritto

Otur-duğ-unuz ev la casa in cui abitate

Simit verdikleri çocuq il ragazzo al quale diedero la ciambella

Bahs et-dij-imiz mesele la questione di cui parliamo

İtalyancada ilgi zamiri ilgi hâliyle kullanıldığı zaman Türkçede sıfat fiilin kullanımı durumunun ortaya çıktığı örneklendirilir:

L’uomo il cui viso è nero, il suo viso nero essente uomo jüz-ü qara ol-an adam

Il mercante nella cui bottega non si trovano merci, nella sua bottega merci non trovantesi mercante dükjan-y-n-da mal bul-un-ma-jan tüccar

La casa di cui siete salito al terzo piano, al suo terzo piano la vostra salita casa üç-üncü qat-y-n-a çyq-dyğ-yny ev

Rossi ise sıfatlarla aynı olarak sıfat fiil eki almış kelimelerin de isim gibi kullanılabileceğini, dolayısıyla çoğul eki, isim hâl eki, iyelik eki gibi ekler alabileceğini söyler: (s. 112)

Reşat Nuri romancılarımızın şüphesiz en meşhur olanıdır.

Allah âlemlerin yaradanıdır.

Bileniniz bilmiyeninize öğretsin.

Yazık ki siz bu pitoresk âlemi sevmiyorsunuz!- Sevenlerimiz de var!- Siz sevenlerden misiniz? (Gizli Mabet)

Ne mutlu Türküm diyene.

Birçok sıfat fiil biçiminin şüphesiz isim biçimine geçtiğini not eden Rossi, bu bağlamda

geçecek (geçit)

yiyecek (yenilecek şey)

çıkar (menfaat)

örneklerini verir.

Rossi, sıfat fiil eklerini şöyle sınıflandırır:

1. Şimdiki Zaman Participio Presente

fiil kökü+ek olan –[y]en: Seven “che ama, amante”; yazar “che scrive, scrivente”; olan “che è, essente”; olmıyan “che non è, non essente”

Bazen bu ekle biten kelime geçmiş zaman anlamını verebilir. Geçen sene “l’anno passato”

2. Geniş zaman Participio Aoristo

fiil kökü+ ek olan –(e)r veya –(i)r: sever “che ama”; yazar “che scrive”; söyler “che dice”

Bu sıfat fiil ekinin zaman-kip bağlamında geniş zamanla aynı olduğunu söyleyen Rossi, geçmiş zamana, şimdiki zamana, gelecek zamana atıf yapabilecek şekilde kullanılabileceğini, ihtimal anlamını, olumsuzluk ve pasiflik anlamını da verebileceğini belirtir: *okunur “si legge, leggibile”; okunmaz “non si legge, illegibile”*

3. Gelecek Zaman Participio Futuro

fiil kökü+ ek olan –[y]ecek.

Sevecek “che amerà”; sevilecek “che sara amato”

3. tekil şahıs gelecek zaman şekliyle aynı olan bu sıfat fiile “olan” eklendiği zaman daha belirli bir anlam elde edileceğini Rossi not olarak düşer.

4. Geçmiş Zaman Participio Passato

Fiil kökü+ek olan –miş

Sevmiş “che amò, che ha amato”; okumuş “che ha letto”; yazılmış “che è stato scritto”

5. Geçmiş Zaman Pariticipio Passato

Fiil kökü+ek olan –dik

Nadir kullanıldığını hatta olumsuz şeklinin daha çok kullanıldığını düşünen Rossi örnek olarak, görülmedik bir şey “cosa mai veduta”; bunu bilmedik kimse kalmadı “non è rimasto alcuno che non sappia questo” ifadelerini verir. “bildik bir adam (uomo noto)” ifadesindeki bu sıfat fiilin edilgen değerde olduğunu ekler.

Rossi bu eklerden başka eski bir sıfat fiil ekinin de var olduğunu belirtmektedir. –[y]esi olan bu ek –[y]ecek ekine benzer, genellikle lanet/küfür anlamında kullanımdadır.

Kör olası “che merita di diventare (cui si augura di diventare) cieco”

Adı batası herif “un individuo, il cui nome merita di affondare” (s. 113)

-dik ve -ecek biçiminde olanların sıfat değerinde/gibi kullanıldığını belirten Rossi, diğer sıfat fiillerden iyelik ekleri alması, farklı anlama sahip olması dolayısıyla ayrıldığını belirtir:

Bulunduğum yer

Bulunacağımız yer

Mektebe gittiğiniz gün

Okuduğu kitap

Atatürkün doğduğu ev

Çantamı verdiğim hamal

Başvekilin irad edeceği nutuk

Benim yapacağım bir işim vardır

Bir kere aldanışta kabahat aldatanın, iki kere aldanışta kabahat aldananın.

Rossi, -dik ve -[y] ecek formundaki sıfat fiillerin İtalyancadaki ilgi cümlecığının kurulmasına yaradığını şu örneklerle verir:

Babasını seven çocuk “il ragazzo che ama suo padre”

Evi olmıyan adam “l’uomo che non ha casa”

Muahedenin imza edildiği saray “il palazzo in cui fu firmato il trattato”

Düşenin dostu olmaz.

Çok koşan yorulur.

Ağlamadık kimse kalmadı.

Fare çıktığı deliği bilir.

Elin geçtiği köprüden sen de geç.

-dik ve -ecek biçimindeki sıfat fiillerin kural olarak gelişigüzel bir biçimde kullanılmadığını belirten Rossi

Bu meyvaları yetiştiren bağ

örneğinde olduğu gibi sıfat fiil biçimi, ilgi cümlesinin öznesi durumundayken

Bu meyvaların yetiştiiği bağ

örneğinde -dik ve -ecek biçimindeki sıfat fiil biçimi, ilgi cümlesinde bahsedilen öznenen farklı bir özneyi elde etmek için kullanıldığını açıklar. Bu durumu İtalyanca ilgi cümle yapısıyla açıklar.

Yine de böyle bir ayrımın mutlak olmadığı durumlarda rastlanıldığını şu örneklerle verir:

Zavallı genç, kaymakla baldan yenen ayların ne kadar uzak kaldığını düşünmüyor muydu?

Bu cümlede ‘yenen’ kelimesinin yerine ‘yendiği’ kelimesinin beklenebilir olduğunu belirtir.

İçine bir harf bile girmiyen kafasında şimdi koskoca bir şiş vardı.

Bu cümlede de ‘girmiyen’ ifadesi yerine ‘girmediiği’ ifadesinin beklenebilir olduğunu belirtir.

Hakikatler söylenen bir yerde korkuya ve imaya mahal kalmaz.

Bu cümlede ise ‘söylenen’ kelimesinin yerine ‘söylendiği’ kelimesinin beklenebilir olduğu belirtilir.

Sıfat fiilin kullanımı ile ilgili olarak belirsiz isim tamlaması konusunu hatırlatan Rossi

Polisler ve halk katili yakaladıkları zaman

örneğinde, belirtisiz isim tamlaması yapısında olduğu gibi, ilgi ekinin eksik olabileceğini örneklendirir.

CLT’de sıfat fiil konusu 17. ünite de İtalyancada bulunan *frasi relative* yapıları açısından ele alınmıştır. Türkçe *ilgi cümlesi*, *ilgi cümlecigi*, *ilgi yan cümlesi*, *ilgileme cümlesi* gibi ifadeler karşılık gelebilecek bu cümlelerin İtalyanca ilgi zamirleri *il quale*, *la quale*, *i quali*, *le quali*, *che*, *chi* ve *dove* ile belirtilen ikincil cümleler olduğunu ifade edilir. Bu cümlelerin/cümleciklerin sıfatların işlevlerine benzer olduğu daha doğrusu atıfta bulunan kişinin veya şeyin nitelik, karakter özelliklerini belirttikleri üzerinde durulur. Türkçede bu yapıların tamamen değişik bir yolla elde edildiğini belirten yazar İtalyancada olduğu gibi ilgi zamirleri yoluyla değil –(y)en, –diği, –(y)eceği gibi eklerin ilgi cümlesinin fiiline eklenmesi yoluyla oluşturulduğunu belirtir. Dahası, bu ekleri alan fiillerin atıf edilen kelimedenden önce gelerek sıfat gibi davrandıklarını ifade eder. Kullanılacak ekin seçiminin ilgi cümlesindeki fiil ile atıf yapılan isim arasındaki ilişkiye bağlı olduğu eklenir. Bu durumu açıklamak için şu örnekler verilir:

–(y)en →	<i>Ayşe’yi seven adam</i>	<i>l’uomo che ama Ayşe</i>
–diği →	<i>Ayşe’nin sevdiği adam</i>	<i>L’uomo che Ayşe ama</i>
–(y)eceği →	<i>Ayşe’nin seveceği adam</i>	<i>l’uomo che Ayşe amerà</i> (D’Amora, 2012, s. 282)

Yazar birinci cümlede, ilgi cümlesinin atıf yaptığı isimle *adam* ilgi cümlesindeki fiili gerçekleştiren kişinin aynı isim *adam* olduğu; ikinci cümlede ise yine ilgi cümlesinin atıf yaptığı ismin *adam* olduğu ancak ilgi cümlesindeki fiili gerçekleştiren kişinin farklı, *Ayşe*, olduğunu açıklar. Birinci durumda –(y)en geniş zaman sıfat fiil ekinin, ikinci durumda ise –diği ekinin veya gelecek zaman anlamı varsa –(y)eceği ekinin kullanıldığını belirten yazar bu eklerin kullanımı ile ilgili olarak ayrıntıları sonraki kısımlarda ele alır.

Geniş zaman sıfat fiil eki –(y)en ile kullanılan ilgi cümleleri (s. 283);

Bu eki alna fiilin sıfat gibi davrandığı şu örneklerle verilir:

<i>oynayan çocuk</i>	<i>il bambino che gioca</i>
<i>giden otobüs</i>	<i>l’autobus che va</i>

yürüyen kişiler le persone che camminano

İlgi cümlesine tümleç/nesne veya zarflar eşlik ederse fiilden önce konulurlar;

oğlumla oynayan çocuk

Ankara'ya giden otobüs

Yavaş yürüyen kişiler

Bu ekin yeterli eki -(y)ebil, olumsuzluk eki -me, edilgenlik eki -il/-in almış fiil tabanlarına da eklenebileceği söylenir:

hiç kimseyle konuşmayan bir adam

bu sınavı geçebilen öğrenciler

herkesi sevindiren bir haber

-(y)en ekinin daha çok şimdiki/geniş veya geçmiş zamanda gerçekleşen eylemlere atıf yapıldığında kullanıldığını belirten yazar hangi anlamda/zamanda kullanıldığını anlamak için bütün cümlelerin dikkate alınması gerektiğini vurgular:

İki saattir istasyonda bekleyen adam İzmir'e gidiyor.

Dün istasyonda bekleyen adam İzmir'e gidiyordu.

Bazen, özellikle daha az resmi kayıtlarda, bu ekin gelecek zamana atıf yapar şekilde kullanıldığını söyleyen yazar böylesi durumlarda gelecek zamanı belirten zaman ifadelerinin bulunduğunu veya birincil cümlelerin fiilinin gelecek zamanda olduğunu ekler.

Yarın çıkan gazetedeki bütün iş ilanlarına bakacağım.

Atıf yapılan isim belli değilse/imalıysa bu ekin kullanılabileceğini belirten yazar bu ekin isimlere getirilebilen tüm eklerle kullanılabileceğini de not eder:

Türkçe öğrenenleri tanıyor musunuz?

Çay isteyen var mı?

Hep dedikodu yapanlardan bıktım.

-diği ve -(y)eceği ekleriyle kullanılan ilgi cümleleri ikinci olarak ele alınmıştır (D'Amora, 2012, s. 284). Bu ekleri alan fiilin sıfat gibi davrandığı bilgisi verildikten sonra bu yapının aşağıdaki şekilde iyelik ekleriyle beraber kullanıldığı belirtilir.

ben→ sevdiğim seveceğim

sen→ sevdiğin seveceğin

<i>o</i> →	<i>sevdiği</i>	<i>seveceği</i>
<i>biz</i> →	<i>sevdiğimiz</i>	<i>seveceğimiz</i>
<i>siz</i> →	<i>sevdiğiniz</i>	<i>seveceğiniz</i>
<i>onlar</i> →	<i>sevdikleri</i>	<i>sevecekleri</i>

Bu eklerin nasıl bir ilişki/ilgiyle kullanıldığı ile ilgili şu bilgilere yer verilir:

Nesne/düz tümleç/dolaysız bağlamında;

okuduğum kitap

dün yolda gördüğüm arkadaş

bu akşam yiyeceğim yemekler

seyredeceğimiz film

Dolaylı tümleç bağlamında;

gittiğim restoran

güvendiğin arkadaşlar

geldiğimiz şehir

dün konuştuğunuz kız

oturacağım ev

CLT’de sıfat fiiler yukarıdaki biçimde ele alındıktan sonra ayrı başlıklar altında sırasıyla geçmiş zaman sıfat fiili (Il participio passato), gelecek zaman sıfat fiili (Il participio futuro), geniş zaman sıfat fiili (Il participio aoristo) konularına yer verilmiştir (s. 286-287).

Sıfat fiil ile ilgili olarak; fiile -miş ekinin getirilmesiyle elde edildiği söylendikten sonra bu ekin *belirsiz geçmiş zaman* da kullanılan ek olduğu belirtilir. Böylesi sıfat fiilin, birincil cümlelerin fiilinden önce gerçekleşen eylemlere atıf yapmak için kullanıldığı bilgisi verilir.

İyi pişmiş eti tercih ederim

Okunmuş kitabı bazen yeniden okumak lazım.

Masaya bırakılmış bir gazetede ilginç bir iş ilanı gördüm.

Bu ekin sık sık *olan* geniş zaman sıfat fiiliyle beraber kullanıldığı ayrıca belirtilir. Bu durumda ilgi cümlesinde atıf yapılan ismin belirli olduğu eklenir.

Geçen hafta İstanbul’a gelmiş olan İtalyan arkadaşım Türkçe bilmiyor.

cümlesi ile

Geçen hafta İstanbul'a gelmiş öğrenciler.

cümlesindeki farka işaret edilir.

Gelecek zaman sıfat fiilinde de –(y)ecek ekinin fiile geldiği, bu sıfat fiilin söylenme zamanından sonra gerçekleşen olaylara atıf yapmak veya birincil cümlede geçen zamandan sonraki zamanda gerçekleşecek olaylara atıf yapmak için kullanıldığı bilgisi verilir.

Yıkanacak çamaşırları nereye koyabilirim?

Trende oturacak bir yer yok.

Bu sıfat fiilin de *olan* sıfat fiiliyle beraber kullanıldığı;

Haftaya İstanbul'a gelecek olan İtalyan arkadaşım Türkçe bilmiyor.

örneğiyle verilir.

Geniş zaman sıfat fiilinin ise *geniş zaman* ın 3. tekil şahıs olumlu veya olumsuz çekimine karşılık geldiği belirtilir.

güler che ride

değişmez che non cambia

Bu sıfat fiilin herhangi bir zaman atfı içermediği atıf edilen ismin nitelik ve karakteristik özelliklerini belirtmek için kullanıldığı ayrıca belirtilir.

Bununla beraber bu sıfat fiilin bütün fiillerle özellikle –(y)en geniş zaman tarafından kullanılan fiillerde kullanılmadığı, bazı isimler açısından kullanıldığı belirtilir:

yazar, okur, çıkar, uçar, inanılmaz, bitmez tükenmez

Zarf fiiller.

Türkçede *zarf fiiller* kavramı üç kitapta *gerundi* ifadesiyle yer almaktadır. TP'de 35. Maddede zarf fiillerle ilgili bilgi verilirken, MLT'de 30. derste ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. CLT'de ise zarf fiiller toplu bir şekilde değil ünitelere dağıtılmıştır.

TP'de zarf fiil ekleri; *-ip, -e, -erek, -eli, -ince, -cesine, -dikçe* şeklinde verilip *iken* ifadesinin sıfat fiillerle beraber kullanımında zarf fiil değeri taşıdığı da belirtilmiştir (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 26). TP'de zarf fiil eklerinin kullanımı ile ilgili şu bilgiler yer alır:

–ip (ünlüden sonra –jip) veya daha sık –up veya –jup fiil çekiminin yerini alır ve aynı kip veya zamanda kullanılan iki fiil arasında kullanılır.

Al-yp (veya al-up) sat-dym comprando vendetti(comprai e vendetti)

Gid-ip (veya gid-up) gel-ir andando viene (va e viene)

Gel-up gel-me-jecej-i-ni-i bil-me-jor-um venendo il suo non star per venire (accus.) non so (non so il suo venire e il su non star per venire= non sos e verrà o no)

-e (ünlüden sonra –je fiilin tekrarlama sıklığı bilgisini ifade eder. Gid-e gel-e jor-ul-dum mi satancai a furia di andare e venire

Tekrarlanarak da kullanılır. Ara-ja ara-ja cercando cercando, sevin-e sevin-e (rallegrandosi=volentieri)

-erek (ünlüden sonra –jerek)

Gül-erek qonuş-araq ridendo [e] discorrendo

Olaraq essendo genellikle zarf değerinde kullanılır:

Mükjafat olaraq come premio

-ince (ünlüden sonra –jince)

Beni gör-ünce qac-dy non appena mi vede fuggì

Doj-unca je-dim mangiai fino a saziarmi

Sen jaz-ma-jynca ben de jaz-mam fichè tu non scrivi neppure io scrivo

Bir çare bul-unca [-ja dek, opp. –ja qadar] çalyş-dym cercai fin [tanto]che trovai un mezzo

-cesine (geniş zaman ve şimdiki zaman ekinden sonra) ‘come se’ değerinde

Uju-r casyna come se dormisse

Jer-e düş-ijorcasyna come se stesse cadendo

-dikçe ‘quante volte’ veya ‘man mano che’ anlamında

‘iken’ bir sıfat ile beraber kullanıldığında zarf fiil değeri taşır:

sev-er iken

sev-il-ir iken

ben söylememiş iken

Rossi, Türkçedeki zarf-fiil biçimlerinin fazla ve çok kullanılır olduğunu belirttikten sonra bağlaçların eksikliğinde ve yoksunluğunda kullanıldıklarını söyler. Zaman durumunu, eylemin biçimini ve sebebini veya fiilin ifade ettiği durumları ifade etmeye yaradıklarını

belirterek en çok kullanılan zarf fiil biçimlerini şu başlıklar altında toplar (Rossi, 1939, s. 118-124):

a) Fiil köklerine getirilen eklerle türetilen zarf fiiller:

-[y]ip, -[y]erek, -[y]e, -[y]eli, -[y]ince

-[y]ip ekiyle oluşturulan zarf fiillerin düzen/sıralama, ardıllık veya zaman veya nedensellik açısından sonucu belirtir. Hareket geniş zamanda (formunda) geçmiş zamana atıf yapar.

Onu görüp sevindi “vedendolo (avendolo veduto) si rallegro”

İşini bitirip gitti “avendo terminato il suo lavoro, se ne andò”

Akşam olup balıkçı denize çıkar “allorchè è sera, il pescatore esce sul mare”

Rossi Eski Türkçede durmak fiilinin Geniş zaman çekiminin -[y]ip ekini takip etmesinin geçmiş zamanın tamamlanmış yapısına denk geldiğini not eder.

bilüp-tür “ha saputo”, sepe

-[y]erek ekiyle elde edilen zarf fiill eklerinin -[y]ip ekiyle elde edilen anlamlara benzediğini söyleyen Rossi şu örnekleri verir:

severek “amando”, “avendo amato”

olarak “divenendo, essendo” zarf fiil şeklinin İtalyancaya genellikle zarf anlamı verecek şekilde çevirildiğini not eder. İlk defa olarak “per la prima volta” ifadesinin birebir çevirisinin “essendo la prima volta” olduğunu belirtir.

okuyarak “leggendo”, “avendo letto”

-[y]e

Genellikle tekrarlanarak kullanılan bu ek “a forza di veya a furia di” gibi kullanımlarının verdiği anlamlara benzer anlamlar verebilir. Sıklıkla yapılma anlamı, anlama kuvvet kazandırmak için aynı veya zıt kelimelerin kullanımı, zorluk anlamı, vasıta anlamı vb.

Bağıra bağıra “a furia di gridare”; güle güle “ridendo”

Sora sora Mekke bulunur. “a furia di chiedere(= chiedi chiedi) si trova la Mecca”

Çocuk düşe kalka büyür. “il ragazzo, a furia di cadere e alzarsi, cresce”

İstemiye istemiye yürümeğe mecbur kalmıştır. “contro voglia fu costretto a camminare”

-[y]eli

Ben İstanbul'a geleli tam bir senedir. "è un anno preciso da quando io sono venuto a İstanbul."

-[y]ince

Eş zamanlılık, neden, devam süresini gösterir.

Onu görünce çok sevindi. "si rallegrò molto al vederlo"

Can çıkmayınca huy çıkmaz. "fin che non esçe la vita, non esçe l'indole"

b) Mastar biçiminden türetilen zarf fiiler:

-meksizin, mektense (-mekten ise), -meden

-meksizin yoksunluğu, ihmali gösterir.

Selam söylemeksizin gitti. "se ne andò senza salutare"

-mektense "invece di anzichè"

Eğlenmektense, çalışmayı tercih ederim. "invece di divertirmi preferisco lavorare"

Köle olarak yaşamaktansa özgün olarak ölmek daha iyidir. "è meglio morire da liberi che vivere da schiavi"

-meden "prima di...", "senza di..."

Oraya gitmeden evvel "prima di andare colà"

Eski Türkçede –medin şekli vardı.

Yiyecek yemedin "prima di mangiare"

b) –dik ekinin olduğu yapılardan türetilen zarf fiiler: -dikten, -dikte, -dikçe

-dikten "dopo"

Onu bildikten sonra "dopo aver saputo ciò"

-dikte "quando, allorchè". Sıklıkla iyelik ekiyle kullanılır.

eve geldiğinde "allorchè egli viene a casa, al suo venire a casa"

-dikçe

İnsan çalıştıkça istifade eder. "l'uomo quanto più lavora tanto più trae profitto"

ç) –[y]ecek ekinin olduğu yapılardan türetilenler

Bu ek iyelik ve yönelme hâli ekiyle "yerine" anlamı kazanır.

Böyle oturup duracağına işine git. "invece di startene seduto, va al tuo lavoro"

Camii tamir edip sağlamlaştıracasına bilâkis camii harap etmiş. “invece di consolidare, restaurando, la mosschea, al contrario la rovinò”

c) Geniş zaman, belirsiz geçmiş zaman ve gelecek zaman yapılarından türetilenler:

-ken ekiyle eş zamanlılık, sebep anlamlarını ifade eder.

Böyle olurken “così essendo (le cose)”

Oradan geçerken “passando di là, mentre passava di là”

İçtima 22 mayısta olacakken tehir edildi “mentre la riunione avrebbe dovuto avvenire il 22 maggio, fu ritardata”

Zarflarla ilgili yukarıdaki bilgileri de içerecek şemalar aşağıda üç eser açısından gösterilmiştir. Eker zarf-fiilleri iki başlık altında sınıflandırmıştır: Tarz ve bağ anlamı açısından, ikinci olarak zaman kavramı açısından (Eker, 2015, s. 299). Bu çalışmada da bu sınıflamaya göre zarf-fiille ilgili bulgular aşağıdaki şekildedir:

1. Tarz ve bağ anlamı taşıyan zarf fiiller.

-A...-A.

TP: -e, (ünlüden sonra -je)

ğid-e ğel-e jor-ul-dum (mi stancai a furia di andare e venire)

ara-ja ara-ja (cercando cercando)

sevin-e sevin-e (rallegrandosi = volentieri) (s. 25)

MLT: -[y]e

Bağıra bağıra (a furia di gridare)

Güle güle (ridendo)

Sora sora Mekke bulunur. (a furia chiedere= chiedi chiedi si trova la Mecca)

s. 119.

CLT: -(y)...-(y)e

Türkçeyi hata yapa yapa öğrendim. (A forza di commettere errori ho imparato il turco.)

Yasemin bana seve seve yardım etti. (Yasemin mi ha aiutato con piacere)

Görüşmeye görüşmeye birbirimizden uzaklaştık. (A furia din on vederci ci siamo allontanati) (s. 203).

-mAktAnsA.

TP: -

MLT: mektense (-mekten ise) (invece di, anzichè)

Eğlenmektense, çalışmayı tercih ederim. (invece di divertimi preferisco lavorare.)

Köle olarak yaşamaktansa özgün olarak ölmek daha iyidir. (è meglio morire da liberi che vivere da schiavi). (s. 120).

CLT: -mektense

Efe tek başına evde kalmaktansa arkadaşlarının yanına gitmeye karar verdi. (Efe, piuttosto che starsene a casa da solo, ha deciso di andare dai suoi amici.)

Kardeşim okula gitmektense plaja gitmeyi tercih ediyor. (Mio fratello invece di andare a scuola preferisce andare al mare.)(s. 288).

-ArAk.

TP: -erek (ünlüden sonra -jerek)

ğül-erek qonuş-araq (ridendo [e] discorrendo

ol-araq (essendo) (s. 25).

MLT: -[y]erek

Severek (amando)

Okuyarak (leggendo), avendo letto (s. 119)

CLT: -(y)erek

Her gün çalışarak Türkçe öğrendi. (Ha imparato il turco studiando tutti i giorni.)

Üniversiteye yürüyerek gittim. (Sono andato a piedi (camminando) all'università.

Bunu bilerek mi yaptın? (Lo hai fatto intenzionalmente (sapendolo). s. 202.

Ip.

TP: -ip (ünlüden sonra -jip)

Al-yp (veya al-up) sat-dym (comprando vendetti)

ġid-ip (veya gid-up) ġel-ir (andando viene= va e viene) (s. 25).

MLT: -[y]ip (Aynı mod ve zamandaki fiilleri birleştirir.)

Onu görüp sevindi. (vedendolo si rallegrò)

İşini bitirip gitti. (avendo terminato il suo lavoro, se ne andò) (s. 118).

2. Zaman anlamı taşıyan zarf fiiller.

-DiğIndA.

TP: *ev-e ġir-dij-im-de (nel mio entrare (=quando entro, entrai, enterò) in casa*
s. 23.

MLT: -dikte

Eve geldiğinde (allorchè egli viene a casa, al suo venire a casa) (s. 121).

CLT: *Ben eve geldiğim zaman/geldiğimde kimse yoktu. (Quando sono tornato a casa non c'era nessuno.)* s. 301.

-(i)ken.

TP: iken

sev-er iken (s. 26)

MLT: -ken

Böyle olurken (così essendo (le cose)

Oradan geçerken (passando di là, mentre passava dil à)

İçtima 22 mayısta olacakken tehir edildi. (mentre la riunione avrebbe dovuto il 22 maggio, fu ritardata) s. 122.

Söylemişken (avendo detto)

CLT: -(y)ken

Çocukken çok zayıftım. (Da bambina ero molto magra)

Evdeyken ne yapıyorsun? (Quando sei a casa cosa fai?) (s. 151).

-All.

TP: -eli (ünlüden sonra -jeli) [den beru]

Ben seni gör-eli [den beru] (da quando io ti vidi) (s. 25).

MLT: -[y]eli

Ben İstanbula geledi tam bir senedir. (è un anno preciso da quando sono venuto a İstanbul.) (s. 120).

CLT: -(y)eli

Çınar okula başlayalı sabahları çok erken kalkıyor. (Da quando ha iniziato la scuola, Çınar la mattina si alza molto presto.)

Nur kocasından ayrılalı çok değişti. (Da quando si è separata dal marito, Nur è molto cambiato.) (s. 236).

-IncA.

TP: -inçe

ben-i gör-ünçe kaç-dy (non appena mi vide fuggì)

doj-unğa je-dim (mangiai fino saziarmi)

sen jaz-ma-jynğa ben-de jaz-mam (finchè tu non scrivi neppure io scrivo)

bir çare bul-unğa[-ja dek veya -ja qadar] çalyş-dym (cercai fin [tanto] che trovai un mezzo) (s. 26).

MLT: -[y]ince

Onu görünce çok sevindi (si rallegrò molto ad vederlo)

Can çıkmayınca huy çıkmaz (fin che non esce la vita, non esce l'indole) (s. 120).

CLT: -(y)ince

İstanbul'a gelince bize uğrayın. (Quando venite a İstanbul passateci a trovare.)

Onu görmeyince çok üzüldüm. (Quando non l'ho visto mi sono dispiaciuto molto.)

Hasta olunca hemen doktora gitmelisiniz. (Quando vi ammalate dovete andare subito dal dottore.) (s. 235).

DİkçA.

TP: -dikçe (s.26)

MLT: -dikçe

İnsan çalıştıkça istifade eder. (l'uomo quanto più lavora tanto più trae profitto) s.

121.

CLT: -dikçe

Yaz tatili yaklaştıkça uçak bilet fiyatları artıyor. (Più si avvicinano le vacanze estive e più i prezzi dei biglietti aerei aumentano.)

Sinirlendikçe yiyorum, yedikçe şişmanlıyorum. (Più mi innervosisco e più mangio, più mangio e più ingrasso.) (s. 287).

-DIktA.

TP: -

MLT: -dikte

Eve geldiğinde (s. 121).

CLT: -

-mAdAn.

TP: -

MLT: -meden

Oraya gitmeden evvel (prima di andare colà)

-medin (Eski Türkçede).

Yiyecek yemedin (prima di mangiare) (s. 121).

CLT: -meden

Babam bu sabah kahvaltı yapmadan işe gitti. (Mio padre questa mattina è andato al lavoro senza fare colazione.)

Soruyu anlamadan cevap vermiyorum. (Non rispondo senza capire la domanda.)

Niçin bizi beklemeden sinemaya gittiniz? (Perché siete andati al cinema senza aspettarci?) (s. 152).

-mAksIzIn.

TP: gör-mek-sizin (senza vedere) (s. 23).

MLT: -meksizin

Selam söylemeksizin gitti. (se ne andò senza salutare) (s. 120).

CLT: -

Zarf-fiil eklerinin daha önceki yüzyıllarda neler olduğu ile ilgili olarak Yağmur (2013, s. 617-619) taradığı metinlerden hareketle aşağıdaki tabloyu vermektedir:

16. Yüzyıl

-ince, -ünce, -ınca, -unce

-ken

17. Yüzyıl

-alı, alü, -elü, -dan çıkma haliyle -al(ı)dan "alaldan", -el(i)den "idilden"

-dugunde (-dük sıfat-fiili, iyelik ve -de bulunma eki)

-dükçe (-dük sıfat-fiili ve -çe eşitlik)

-dukte, -dükde, -tükte (-dük sıfat-fiili ve -de bulunma eki)

?-ecek, -acak "*-icek, *-ıcak"

-erek

-icek, -ıcak

-ince, -ınce, -ınca

-ken

-madin, -madan, -mazdan, -mezden -ub, -üb, -üp

18. Yüzyıl

-dıkda, -dikde, -dukda, -dukte, -dikte, -dikda (-dik sıfat-fiili ve -de bulunma eki)

-diklerinde, -duklarında (-dik sıfat-fiili, iyelik ve -de bulunma eki)

-diyinde (-dik sıfat-fiili, iyelik ve -de bulunma eki)

-dukca, -dukçe (-duk sıfat-fiili ve -çe eşitlik)

-eli

-erek, -arak

-ib, -ıb, -ub, -ip, -ıp, -up, -üp

-icek

-ince, -ınca, -unca

-ken

-meden, -medan, -madan, -medin, -mezden, -mazdan

19. Yüzyıl

-dikce (-dik sıfat-fiili ve -ce eşitlik)

-dikde (-dik sıfat-fiili ve -de bulunma eki)

-erek

-icak

-ince, -ınca

-ken

-megin "-medin"

-ub, -up, -üp

Yine 19. yüzyılda, Pianzola, İtalyanca *do* lu yapılarda *amando* gibi zarf-fiillerin değişmeyen/sabit olma özelliklerinden bahsederek *amando* fiilinin Türkçe karşılığı olarak *sevériken* yapısını vermektedir (Pianzola, 1801, s. 40).

20. yüzyılda yazılmış Scandino'nun kitabında da *Rabıt Sigaları* ifadesiyle verilen zarf-fiiler 10 farklı biçimde ele alınmıştır (Scandino, 1932, s. 107-108):

1. *İp, ıp, up, üp : Mihran sokaktan geçen [dondurmacıyı] çağır-ıp (çağırdı anlamında), iki tabak dondurmacıyı [dondurma olmalı] aldı.*

2. *Erek: Arabaya bine-rek gittim. Nihat gül-erek geldi.*

3. *Sizin: Sizi görmek-sizin geçmişim.*

4. *Ken: Yazı yaz-arken pek neşeliyim.*

5. *Eli, eliden: Bize gel-eli bir ay oluyor.*

Eliden beri: Sokağa çıka-liden beri ağzımı açmadım.

6. *İnce: Ahmet beni gör-ünce pek sevindi.*

7. *İnceye kadar: Siz geli-nceye kadar ben işlerini bitiririm.*

8. *Dikçe: Antonyoyu gördükçe kardaşı hatırıma geliyor.*

9. *Meden evvel- mezden evvel: Turgut mektebe git-meden evel ezberledi.*

10. Dikten sonra: *Selçuk derslerini hazırl-adıktan sonra yatağına yattı.*

Yazar, iki isim-fiil veya zarf-fiil biribirinin izleyecek şekilde kullanıldığında birincisinin değişip sonunun *up* biçimi aldığını ayrıca not eder (s. 112).

Andare e venire, (andata e ritorno) – (Gidup gelmek)

Un uomo, leggendo e scrivendo, impara nuove cose. –(Okuyup yazdıkça bir adam yeni şeyler öğrenir.

L'uomo è stato creato per conoscere ed amare Dio.- (İnsan Allahı tanıyup sevmek için yaratıldı.

Tanış, zarf-fiillerin İtalyancada olduğu gibi Türkçede de ekler aracılığıyla elde edildiği bilgisini verir (Tanış, 1975, s. 327). Yine İtalyancada olduğu gibi zarf fiillerin fiil ve isim çekim eklerini almadığı ayrıca belirtilir. Zarf-fiil eklerini ilk olarak üç şekilde verir:

1. $-(y)i^4nce^2$ (olumsuz: $-me^2yi^2nce^2$) bu ekin genel olarak İtalyanca *quando* [*ne zaman/zaman/dığı zaman*] zarfına karşılık geldiğini belirten yazar duruma göre başka karşılığının da olabileceğini ekler.

Ben konuşunca (quando io parlo/parlerò/ho parlato/avro parlato vb.)

2. $-(y)e^2re^2k$ (olumsuz: $-me^2ye^2re^2k$) İtalyancada zarf-fiil eki e^2ndo ile elde edilebileceğini belirten yazar her zaman böyle olmadığını da söyler.

Ben zor bir dersi yazarak öğrenirim. (io imparo una lezione difficile scrivendo/la)

3. $-(y)i^4p$ (olumsuz: $-me^2yi^2p$) Türkçede bağlaç yokluğunda kullanılan bu ekin iki veya daha fazla fiilin çekimlenmesi zorluğundan kurtulmak için de kullanıldığı belirten yazar yine İtalyanca $-e^2ndo$ zarf-fiil ekine karşılık geldiği bilgisini verir. Her zaman olmamak kaydını burada da düşer.

Halıyı pahalı bulup almadı. (trovando caro/costoso/il tappeto, non lo comprò)

Kitapta diğer zarf-fiil ekleri olarak şunlar yer almaktadır:

$d^2i^4kçe^2$ (*finchè...*, *a furia di...*, *...endo/ando*, *quanto più..* anlamlarında)

$...(\frac{e}{t})r...me^2z$ (*appena...*, *non appena...*)

...diye (...dicendo, pensando che..., credendo che...come..)

$...(y)e^2...(y)e^2$ (*a furia di...*, *...endo/ando*)

$...(y)e^2li^2$ (*da quando...*) (Tanış, 1975, s. 491-493).

Diğer Konular

Sıfat dereceleri.

Sıfat konusu CLT’de ayrı bir başlık *L’aggettivo* altında isimlerle ilgili cins, sayı, çokluk ekleri konularından sonra ele alınır (D'Amora, 2012, s. 23). Sıfatların Türkçede hem sayı hem cins bakımından değişmez olduğunu, kural olarak da atıfta bulundukları isimden önce kullanıldıklarını belirten yazar şu örnekleri verir:

küçük ev

küçük evler

kıskanç koca

Türk öğrenciler

güzel ve akıllı kız

bazen sıfatlardan önce miktar anlamı veren zarfların gelebileceği;

çok uzun yol

oldukça ilginç bir haber

biraz zor bir ders

örnekleri verilirken sıfatların *isim* gibi kullanılabileceği, bu durumda isime gelen çekim eklerini alabilecekleri de belirtilir:

gençler ve yaşlılar

Sıfatlarla ilgili bu temel bilgiler verildikten sonra Türkçede sıfatların yeri, durumu ile ilgili ayrı bir başlık altında sıfatların nasıl kullanıldıkları ile ilgili bilgiler verilir. Fransızca *kare*, *küp* gibi sıfatların ölçü bildiren birliklerden sonra kullanıldığı;

bir kilometre kare

bir metre küp

örnekleri verilir.

Diğer bütün durumlarda sıfatın, isimlerden sonra gelmesi durumunda isim yüklemi işlevine sahip olduğu belirtilir.

büyük ev (la casa grande)

Ev büyük. (La casa è grande.)

güzel kız (la ragazza bella)

Kız güzel. (La ragazza è bella.)

boş kutular (le scatole vuote)

Kutular boş. (Le scatole sono vuote.)

iyi Mehmet (il buon Mehmet)

Mehmet iyi. (Mehmet è bono.)

Sıfatın isim yüklemi görevinde kullanıldığı durumlarda *-dir* bildirme ekinin genellikle sezdirimsel olarak yer aldığını berlierten yazar bu kullanımın, konuşma dilinde *-dir* ekiyle kullanılan *Ev büyüktür, Kız güzeldir, Kutular boştur* biçimlerindeki kullanımlarına eşit olduğunu belirtir. *-dir* in kullanımıyla ilgili ayrıntılı bilgiler için 18. Ünite, 8. Maddeye bakılmasını salık verir.

Türkçedeki sıfatın yeri ile ilgili *bir* kelimesinin kullanımı da işleyen yazar, isim ile sıfat arasındaa veya sıfattan önce *bir* in kullanılabileceğini şu örnekle verir:

büyük bir ev

bir büyük ev

Bir in kullanımıyla ilgili daha ayrıntılı olarak her iki şeklin İtalyanca tek biçimde verildiğini *bir akıllı çocuk* ve *akıllı bir çocuk* (İt. *un ragazzo intelligente*), yine de Türkçede nitelleyen unsurun nitelenen unsurdan önce geldiği varsayımından hareketle *bir akıllı çocuk* ifadesindeki vurgunun ‘akıllı çocuk’ sınıflandırılması/genellemesi ile ilgili olduğu, *akıllı bir çocuk* ifadesindeki vurgunun ise ‘çocuk’ sınıflandırılmasıyla/genellemesiyle ilgili olduğu belirtilir (s. 24).

Diğer yandan *bir* in sayı belirtir şekilde kullanıldığı zaman kural olarak isimden önce geldiği

bir eski masa ve iki yeni sandalye

sıfattan önce zarf geldiği zamanda ise *bir* in sıfattan sonra geldiği not edilir.

çok büyük bir ev

MLT’de sıfatla ilgili bilgiler yukarıdakiler gibidir. Bundan başka kitaplarda ayrı olarak sıfat dereceleri işlenmiştir.

Sıfat dereceleri veya derecelendirmesi konusu bir başlık altında Türkçe dil bilgisi kitaplarında ele alınmamıştır. Sıfatlarda pekiştirme konusu, daha çok işlenen konudur ki pekiştirmenin, derecelendirmeden farklı olup olmadığı konusu üzerinde de çok fazla durulmamıştır. Derecelendirmede karşılaştırma, yakınlık ve benzerlik ilgisi esas olurken, pekiştirmede karşılaştırma veya benzerlik ilgisine dayanmayan bir anlayışın temel alındığını belirtilir (Karagöz, 2015).

İtalyancada, genel olarak ‘ i gradi dell’aggettivo’ (sıfat dereceleri) başlığı altında nitelik sıfatlarının derecelendirilmesi ele alınır. Comparativo (karşılaştırma) başlığı altında *büyüklik/çokluk/çoğunluk, küçüklük/azlık/azınlık, eşitlik* bakımından derecelendirme ele

alınırken, Superlativo (üstünlük/en üstünlük) başlığı altında bağımlı üstünlük ve mutlak üstünlük derecelendirmeleri ele alınır. Karagöz ‘pekiştirme, en üstünlük anlamı veren derecelendirmelerle örtüşür’ derken ‘derecelendirme ve pekiştirme arasında ince ayrımı kabul etmekle beraber anlamı pekiştiren yapıları da genel olarak çoğalma yönünde derecelendirmelere dahil edebiliriz.’ düşüncesini daha ileride belirtmektedir.

CLT’de 10. ünite de sıfat derecelendirmeleri ele alınmıştır (D’Amora, 2012, s. 167). Derecelendirmeler bakımından ilk olarak çoğunluk karşılaştırması ele alınır. Böylesi bir durumda ‘*daha*’ zarfının kullanıldığı belirtilir. ‘*daha*’ kelimesinin sıfattan önce geldiğini belirten yazar, bu kelimenin miktarını belirtmek için kelimedenden önce ‘*çok, biraz*’ zarflarının kullanılabileceğini belirtir.

*İtalyanca kolay, Türkçe **daha zor**.*

*İtalyanca kolay, Türkçe **biraz daha zor**.*

Karşılaştırmada ikinci unsur açık bir şekilde ifade edilirse bu unsur ablativo ekiyle/tarafından işaret edilir.

*Türkçe, İtalyancadan **daha zor**.*

*Latin alfabesi, Arap alfabesinden **daha kolaydı** ve Türkçeye **daha uygundu**.*

*Bu ev, köşedeki evden **daha büyük**.*

İkinci unsurun açık bir şekilde ablativoyla kullanıldığı yukarıdaki cümlelerde *daha* kelimesinin kullanılmayabileceği de ayrıca ifade edilmiştir.

*Türkçe, İtalyancadan **zor**.*

Azlık bildiren karşılaştırmalarda ‘daha az’ ifadesine gerek duyulduğu diğer taraftan ikinci unsurun hep çıkma hâli eki aldığı vurgulanmıştır.

*Ben, senden **daha az** açım.*

Mutlak ve göreceli en üstünlük ifadelerinin ‘*en*’ zarfının sıfatlardan önce getirilerek elde edildiğini belirten yazar, mutlak üstünlükte mukayeseye konu olan ikinci unsurun örtülü şekilde yer aldığı, açık şekilde ifade edilmediği;

*Sen, benim **en iyi** arkadaşımsın.*

***En soğuk** ay ocak.*

Bağımlı/göreceli en üstünlük mukayesinde ise ikinci unsurun bulunma hâli ekiyle ifade edildiğini, bu durumda ise ‘*-ki*’ ekinin kullanılabileceği veya kullanılamıyacağını ifade eder. Belirtili isim tamlaması da kullanılabilir.

***Dünyadaki en büyük** hayvan mavi balinadır.*

Hayvanlar arasında en büyük hayvan mavi balinadır.

Hayvanların en büyüğü mavi balinadır.

MLT’de 10. ders (Rossi, 1939, s. 34) sıfat dereceleri konusuna ayrılmıştır. Rossi, sıfat dereceleri (gradi dell’aggettivo) adlı başlık altında sıfatın derecelendirilmesi ile ilgili ilk olarak karşılaştırmanın ismin hâl eklerinden olan ablativ ekinin kullanımıyla yapıldığını söyler. Böylesi durumda sıfat değişmez olarak kalır.

Güneş aydan büyüktür “il sole è più grande della luna”.

Anlamı güçlendirmek için daha veya ziyade kelimelerinin kullanıldığını ifade eder.

Ahmet Aliden daha çalışkandır. “Ahmet è più diligente di Ali”

Azlık anlamında karşılaştırmaların az kelimesi ile yapıldığını belirtir. kitabım kitabından az pahalıdır. “il mio libro è meno caro del tuo libro”. Azlık/alçaltma derecelendirmesinin ablativ eki kullanılarak yapıldığını da not eder. Kitabım kitabından ucuzdur.

Eski Türkçede –rek ekinin karşılaştırma anlamında kullanıldığını, bugünkü Türkçede bu ekin az kelimeye var olduğunu, karşılaştırma anlamını da yitirdiğini ayrıca not eder. (Rossi, s. 34)

Sıfatlarda eşitlik derecelerinin kadar, gibi, raddesinde, derecesinde kelimeleriyle yapıldığını belirten Rossi tek örnek olarak Ahmet Ali kadar iyidir. “Ahmet è buono quanto Ali.” Cümlesini verir.

Bağıl üstünlük derecesinin (superlativo relativo) en zarfıyla yapıldığını söyleyen Rossi, karşılaştırmanın ilgisinin tam olarak nasıl yapıldığını belirtmek için ilgi hâli ekiyle sıfatın (isim olarak kullanılan sıfatın) tamlama biçiminde kullanılması gerektiğini belirtir. Dante en büyük şairdir. “Dante è il piu grande poeta” ifadesine karşılık Dante è il piu grande dei poeti. “Dante, şairlerin en büyüğüdür.” demek istiyorsak ilgi hâliyle sıfatın tamlama biçiminde kullanılması gerekir. Bazen gönderme yaptığımız ifade açıkça söylenmeyebilir. Talebelerim otuzdur; en iyisi Mehmettir. “i miei scolari sono trenta; il migliore (di loro) è Mehmet.” Bu örnekte ‘onların’ ifadesi açıkça söylenmemiştir, ima edilmiştir.

En üstünlük derecesinin (superlativo assoluto) çok, gayet, son derece, nihayet, pek, ziyade, fevkalâde sıfatlarının zarf olarak bir sıfattan önce gelerek kullanılmasıyla yapıldığını veya m, s, p, r harflerinin sıfatların ilk hecesine veya onun kısmına eklenerek yapıldığını belirtir. (Rossi, s. 35)

açık “aperto” apaçık “del tutto apeto, spalancato, chiarissimo”

bütün “tutto, tutti” büsbütün “proprio tutto, tutti”

<i>mavi</i>	<i>masmavi</i>
<i>yeni</i>	<i>yepyeni</i>
<i>kırmızı</i>	<i>kıpkırmızı</i>
<i>kara</i>	<i>kapkara</i>
<i>sarı</i>	<i>sapsarı</i>
<i>boş</i>	<i>bomboş</i>
<i>siyah</i>	<i>simsiyah</i>
<i>beyaz</i>	<i>bembeyaz</i>
<i>yeşil</i>	<i>yemyeşil</i>
<i>dik</i>	<i>dimdik</i>
<i>yalnız</i>	<i>yapyalnız</i>
<i>koca</i>	<i>koskoca</i>
<i>çabuk</i>	<i>çarçabuk</i>
<i>temiz</i>	<i>tertemiz</i>
<i>dolu</i>	<i>dopdolu</i>
<i>sağlam</i>	<i>sapasağlam</i>
<i>parça</i>	<i>paramparça</i>
<i>karışık</i>	<i>karmakarışık</i>
<i>çıplak</i>	<i>çırçıplak, çırılçıplak</i>

‘yoğun üstünlük’ ifadesi ile ele aldığı bu ifadelerin daha çok renklerle ilgili olduğunu, iyi sözlüklerde bunların sırasının yapıldığını belirten Rossi, bunların daha çok zarf değerinde olduğunu da not eder.

‘*M, p, r, s*’ seslerinden hangisinin kullanılacağı ile ilgili belirli bir kuralın olmadığını söyleyen D’Amora, ünlüyle başlayan sıfatlarda ‘*p*’ nin kullanıldığını ifade eder:

<i>Açık</i>	<i>a+p+açık</i>	<i>apaçık</i>
<i>Uzun</i>	<i>u+p+uzun</i>	<i>upuzun</i>
<i>İnce</i>	<i>i+p+ince</i>	<i>ipince</i>
<i>Eski</i>	<i>e+p+eski</i>	<i>epeski</i>

D’Amora, bazen ilk heceye eklenen ünsüzden sonra *e* veya *a* ünlüsünün bu ünsüze eklendiğini söyler:

<i>Sağlam</i>	<i>sa+p+a+sağlam</i>	<i>sapasağlam</i>
<i>Gündüz</i>	<i>gü+p+e+gündüz</i>	<i>güpegündüz</i>

Yalnız *ya+p+a+yalnız* *yapayalnız* ayrıca *yapyalnız*

‘r’ pekiştirmede yer aldığı durumlarda ise ‘il’ veya ‘am’ hecelerinin *r* sesinden sonra getirildiği belirtilir:

Parça *pa+r+am+parça* *paramparça*

Çıplka *çı+r+ıl+çıplak* *çırılçıplak*

Bu sonki örneklerde vurgu ‘il ve am’ heceleri üzerine düşerken *parámparça*; önceki örneklerde vurgu ilk hece üzerindedir: *yépyeni*, *kípkırmızı*, *úpuzun*.

Pekiştirme eklerinin her sıfatta kullanılmadığını belirten D’Amora hangi sıfatlarda (genelde renklerde olduğunu söyler) kullanıldığı ile ilgili bir listeyi ek olarak kitabın sonunda vermiştir:

Başka ***bambaşka***

Bayağı ***basbayağı***

Bedava ***besbedeva***

Belli ***besbelli***

Beyaz ***bembeyaz***

Boş ***bomboş***

Bütün ***büsbütün***

Canlı ***capcanlı***

Çabuk ***çarçabuk***

Çıplak ***çırçıplak***

Dar ***dapdar***

Daracık ***dapdaracık***

Dik ***dimdik***

Doğru ***dosdoğru***

Dolu ***dopdolu***

Düz ***dümdüz, düpedüz***

Genç ***gepgenç, gepegenç***

Gündüz ***güpegündüz***

Kara ***kapkara***

Karanlık ***kapkaranlık***

Katı ***kaskatı***

Kırmızı ***kıpkırmızı***

Kızıl ***kıpkızıl***

Koca ***koskoca***

Kocaman **koskocaman**

Koyu **kopkoyu**

Kuru **kupkuru**

Mavi **masmavi**

Mor **mosmor**

Parça **paramparça**

Pembe **pespembe**

Sağlam **sapasağlam**

Sarı **sapsarı**

Sıcak **sımsıcak**

Soğuk **sopsoğuk**

Sıkı **sımsıkı**

Sivri **sipsivri**

Siyah **simsiyah**

Şirin **şipşirin**

Tamam **tastamam**

Taze **taptaze**

Temiz **tertemiz**

Yalnız **yapyalnız, yapayalnız**

Yassı **yamyassı**

Yeni **yepyeni**

Yeşil **yemyeşil**

Yuvarlak **yusyuvarlak**

TP’de 9. Madde (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 5) karşılaştırmalarla ilgilidir.

“Üstünlük bildiren karşılaştırmalar daha ile yapılır. Daha kelimesinden önce ablativo durumunda karşılaştırılan isim gelir. Genelde daha kelimesi söylenmez” (s. 5).

Qar-dan [daha] bejaz (più bianco della neve)

Eşitlik bildiren karşılaştırmalarda gibi kullanılır. Mukayese edilen isim yalın hâldedir veya zamirle ilgi hâlinde.

Buz gibi souq (freddo come il ghiaccio)’

Benim gibi (come me) (Bonelli & Iasigian, s. 5)

Kitaplarda yukarıdaki biçimlerde bilgi verilen sıfat dereceleri ile ilgili, daha önceki dönemlerde benzer ifadelerin olduğu görülmektedir. Carbognano Türkçede karşılaştırma ve

en üstünlük için birebir yapının, sözcüğün olmadığını söyleyerek *daha* veya *çok* sözcüğünün karşılaştırma; *pek*, *ziade*, *ziadesi ile*, *ifrat*, *gayet* kelimelerinin en üstünlük anlamı oluşturmada kullanıldığını belirtir (Carbognano, 1794, s. 26).

İtalyancada yoğunluk katmak için kullanılan *tutto* (*herşey*, *bütün herşey*) sıfatının zarflardan önce zarf niteliğinde kullanıldığı anlamına benzer anlamın Türkçede devam eden biçimlerde kullanıldığını örnekler: *ben-beyaz*, *kap kara*, *sim siyah*, *jem yeşil*, *jam yaş*, *bös böyük*, *bom boş*, *tas tamam*, *jam jassı vb.* (Carbognano, 1794, s. 27). Carbognano'nun bu örneklerle sıfatlarda pekiştirme konusuna değindiği görülmektedir. Yapıların nasıl oluştuğu konusunda bir açıklama yapmamıştır.

Sıfat derecelerini; *olumlu*, *karşılaştırmalı* (*göreceli*), *en üstünlük* biçiminde üçe ayıran Scandino *eyi ekmek* ifadesinin olumlu olduğunu belirterek karşılaştırma açısından sıfatların; üstünlük (*rüçhan*), azlık (*duniyet*), eşitlik (*müsavat*) biçiminde üç şeklinin olduğunu söyler:

Üstünlük karşılaştırmalarının sıfata *daha*, *daha ziyade*, *daha çok* gibi zarfların getirilmesiyle elde edildiğini; azlık karşılaştırmalarının sıfata *az*, *daha az vb* zarfların getirilmesiyle elde edildiğini; eşitlik karşılaştırmalarının *kadar*, *gibi*, *derecesinde*, *raddesinde* kelimelerinin kullanılmasıyla elde edildiği bilgisini verir.

En üstünlük derecelerinin ise *en*, *fevkalade*, *pek*, *son derece* ifadeleriyle elde edildiğini *mutlak veya bağımlı* üstünlük biçiminde kullanılabileceğini bu konunun sonunda verir (Scandino, 1932, s. 17).

Sayılar, sayı adları, sayı sistemi.

“Dilin doğal yapısından kaynaklanan bilişsel özelliklerin ana dili eğitimindeki işlevleri üzerinde durmak gerektiği” (Onan, s.91, 2009) vurgusundan hareketle Türkçedeki sayıların/sayı sisteminin bütün bir Türkçe içerisinde yerli yerine oturtulup oturtulmadığı, bütün bir yapıyla ilişkilendirilip ilişkilendirilmediğini sormak gerekecektir. Özellikle eklemeli dil olan Türkçedeki bütün eklerin kendi sayı sistemiyle ilişkisinin tam olarak ne olduğunun belirtilmesi gerekecektir. Türkçenin matematiksel bir yapısının olduğu genel olarak kabul görülmüş bu alanda çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Gemalmaz Türkçede sayı sisteminin derin yapısı konusunda bir makale yazmıştır (Gemalmaz, [1989] 1985). ‘Türkçenin Kurallı Cümle Yapısının Graf Teori ile Gösterilmesi’ (Mete & Ceylan, 2015) adlı çalışma, öğretim materyali olarak sunulmuş. Çalışmada ‘Türkçenin matematiksel yapısı kullanılarak olası kurallı cümleler, bilginin organize edildiği ve kavramların ilişkilendirildiği görsel bir hâle getirilmiş ve bir graf çizimi ile gösterilmiş bulunmaktadır.’ (Mete & Ceylan, s. 967, 2015).

CLT’de sayılar konusu 3. Ünite ele alınmıştır (s. 56). İlk önce asıl sayılar konusu ele alınır.

0: sıfır

1: bir

2: iki

3: üç

4: dört

5: beş

6: altı

7: yedi

8: sekiz

9: dokuz

10: on

20: yirmi

30: otuz

40: kırk

50: elli

60: altmış

70: yetmiş

80: seksen

90: doksan

100: yüz

1000: bin

1.000.000: bir milyon

1. 000.000.000: bir milyar

11’den 99’a kadar olan sayıları oluşturmak için onluğu gösteren sayının birliği gösteren sayıdan önce getirilmesinin yeterli olduğunu söyleyen yazar, iki sayının basit anlamda yanyana getirilmesiyle birleştirildiğini belirtir. Bu durum yazıda sayıların ayrı yazılması biçiminde olduğunu ekler.

11: on bir

12: on iki

13: on üç

14: on dört

15: on beş

16: *on altı*
17: *on yedi*
18: *on sekiz*
19: *on dokuz*
24: *yirmi dört*
53: *elli üç*
88: *seksen sekiz*

Yüksek sayıların oluşumunda her bir yüzlüğün, milyonun, milyarın belirtilmesi gerektiği ifade edilir.

200: *iki yüz*
568: *beş yüz altmış sekiz*
7411: *yedi bin dört yüz on bir*
53.253: *elli üç bin iki yüz elli üç*
2.500.000: *iki milyon beş yüz bin*

Yüz (100), bin (1000) sayılarından önce İtalyancada olduğu gibi *1(bir)* ifadesi getirilmezken, *milyon(1.000.000)* ve *milyar(1.000.000.000)* sayılarından önce *bir (1)* ifadesinin getirilmesi gerektiği üzerinde durulur.

Kullanılan asıl sayı ifadelerinin Türkçe olduğunu belirten yazar; milyon ve milyar ifadelerinin Fransızcadan alındığını, ‘sıfır’ ifadesinin de Arapçadan alındığı söyler. Ayrıca ilginç bir şekilde 60’tan 90’a kadar olan onluk ifadelerinin birlik sistemindeki sayı denklikleriyle etimolojik olarak benzeştiğini not eder.

Asıl sayıların genellikle sıfat gibi kullanıldığı, bu durumlarda ise kural olarak isimden önce geldiği söylenir. Önüne geldiği ismin tekil şekilde kullanıldığı bilgisi verilir:

On *kedi*
Kırk *öğrenci*
Beş *yüz tl*
Bin bir *gece*

Bu sayıların ayrıca isim niteliğinde de kullanılabildikleri, böylelikle isimlere getirilen ekleri alabilecekleri ifade edilir. Birleşik sayılarda ekin en son rakama ekleneceği uyarısında bulunulur.

On beşte
İkimiz
Yüzlerce

Binlerce

Getirilen bu eklerin ünlü uyumuna ve ünsüz benzeşmesine uyum sağladıkları belirtilip bu durumun sayıların sadece rakamla gösterildiği zamanlarda da geçerli olduğu söylenir.

15'te, 10'da, 2'de.

Asıl sayılardan sonra kesirli ifadeler ele alınır.

Kesirli ifadelerde paydanın bulunma hâli eki aldığı sonrasında da payın ifade edildiği üzerinde durulur.

1/3: üçte bir

5/8: sekizde beş

6/10: onda altı

Yüzdelik ifadelerde, payda ilk söylendiği için yüzde işareti (%) sayılardan önce getirilir.

%25: yüzde yirmi beş

%50: yüzde elli

%100: yüzde yüz

İtalyancada 'un quarto', Türkçe *dörtte bir* ifadesi ile denilebilmesine rağmen genellikle 'çeyrek' kelimesi kullanılır.

İki ve bir çeyrek

Üç çeyrek

Tam bir bütünün yarısı için 'yarım' ifadesinin kullanıldığı kitapta, bu ifadenin atıfta bulunduğu isimden önce geldiği belirtilir.

Yarım elma

Yarım saat

Yarım kilo

Yine yarım ifadesi anlamında kullanılan 'buçuk' kelimesinin sayılardan sonra kullanıldığı ifade edilir.

İki buçuk bardak

Üç buçuk kilometre

Bir buçuk litre

Gerek ‘yarım’ gerekse ‘buçuk’ ifadesinin saatlerde de kullanıldığını belirten yazar, saat (sayı) söylendikten sonra bu ifadelerin kullanıldığı bilgisini verir. ‘yarım’ ifadesinin ayrıca gün ortasını veya yarı geceyi belirtmekte de kullanıldığını ekler.

CLT’de asıl sayıların kullanımı ile ilgili ‘tane’ ifadesine ayrı bir yer verilmiş. Bu kelimenin asıl sayılar ile sayılabilen cansız varlıkları gösteren isimlerin arasında sık sık kullanıldığı belirtilir.

*Sekiz **tane** çatal*

*Altı **tane** yumurta*

*İki **tane** ekmek*

‘adet’ ifadesinin isimlerin sayılarını belirten diğer eski bir ifade olduğu şimdilerde çok az kullanıldığını belirten yazar, hayvan sayımında ve bazı sebzelerin sayımında ‘baş’ ifadesinin kullanıldığını belirtir.

*Yüz **baş** koyun*

*Bir **baş** soğan*

*‘iki **diş** sarımsak’ ifadesinde ‘diş’ kelimesinin kullanıldığı ikazı vardır.*

Sayıların kap veya miktarı gösteren ifadelerle kullanımında (*şişe, bardak, fincan, tencere, avuç, fiske, dilim, salkım, demet, kutu, araba*), ölçü birimleriyle kullanımında (*metre, kilo, litre, dakika, yıl*) veya tipolojiyle kullanımında (*takım, grup, cins, nevi, çeşit, tür, tip*) sayının, yukarıda geçen terimlerin, atıfta bulunulan isimlerin birbirini izledikleri bir tamlama takip edilir.

*Bir **bardak** su*

*İki **dilim** ekmek*

*Bir **kutu** çikolata*

*Bir **grup** turist*

Böylesi durumlarda isimlerden önce sıfat da getirilebilir.

*On litre **kurşunsuz** benzin*

Sıra sayı ifadelerinin, asıl sayılara eklenen ‘-(i)nci’ ekiyle elde edildiğini söyleyen D’Amora, ekin *dört* sayısına geldiği zaman ünsüz yumuşamasının meydana geldiğini böylelikle *dördüncü* ifadesinin oluştuğunu diğer yandan *üç* sayısının sert ünsüzle bitmesine rağmen ünsüz yumuşamasının olmadığını böylelikle *üçüncü* ifadesinin oluştuğunu not eder. Ekin kullanımı ile ilgili şu örnekleri verir:

Birinci

İkinci

Üçüncü

Dördüncü

Beşinci

Altıncı

Yedinci

Sekizinci

Dokuzuncu

Onuncu

Yirminci

Yüzüncü

Bininci

Sıra sayılarının yapısının değişmediğini, atıfta bulundukları isimlerden hep önce geldiklerini belirten yazar, bu sayıların isim gibi kullanılması durumlarında çoğul eki, iyelik eki ve hâl eklerini alabileceklerini söyler.

Birinci Dünya Savaşı

İkinci sınıf öğrencisi

*bu **beşinci** ders*

Sıra sayılarının rakamla yazıldığı durumlarda kendilerini ‘.’ (nokta) nın takip ettiğini bilgi olarak verir.

16. Türk Tarih Kongresi

28. İstanbul Kitap Fuarı

14. Luigi

Üleştirme sayılarının asıl sayılara ‘-(ş)er’ ekinin eklenmesiyle elde edildiğini şu örneklerle verir:

birer

İkişer

Üçer

Dörder

Beşer

Altışar

Yedişer

Sekizer

*Dokuz**ar***

*On**ar***

*Kır**kar***

*Yüz**er***

*Bin**er***

Tıpkı sıra sayılarda olduğu gibi, ek *dört* kelimesine eklendiğinde ünsüz değişimi olmuş, *üç* kelimesine eklendiğinde ünsüz değişimi olmamıştır.

Sıra sayılarda olduğu gibi birleşik sayılarda da ekin en son sayıya getirildiğini söyler:

*On bir**er***

*Elli yedi**şer***

*Yetmiş be**şer***

Bununla beraber binin üzerindeki yuvarlak sayılarda ilk sayıya eklenir:

*Yedi**şer** bin*

*On**ar** milyon*

Aynı durum buçuklu ifadelerde de geçerlidir:

*İki**şer** buçuk*

‘yüz’ (100) ün katları için kullanımında ekin, ya ilk sayıya veya son sayıya eklenebileceği söylenir:

*Be**şer** yüz veya be**ş** yüz**er***

Üleştirme sayılarının değişmez olduğu, yani ek almadığı, isimlerden önce kullanıldığı belirtilir. Böylesi bir durumda cümle içinde bir unsurun çoğul hâlde gelmesi gerektiği vurgulanır:

*Anne, çocuklara **birer** hediye verdi.*

*Herkesin tabağında **üçer** balık var.*

*Geçen hafta Fulya’yla Pınar **ikişer** çift ayakkabı aldılar.*

Üleştirme sayılar tekrarlandığında zarf değeri taşıdığını belirten yazar bununla ilgili olarak şu örnekleri verir:

*Fabrikalar **birer birer** kapanıyor.*

*Basamakları **ikişer ikişer** çıktım.*

Ekin, *kaç* (*kaçar*) ve *yarım*(*şar*) kelimelerine eklenebileceği son olarak not edilir. *Yarımşar* biçimindeki düzensizliğe dikkat edilmesi gerektiği vurgulanır. Zira kelime ünsüz harfle bitmesine rağmen ekin ‘ş’ li hâli kullanılmıştır/korunmuştur.

Bu kitaplar kaçar lira?

Dün akşam yarımşar şişe şarap içtik.

MLT’de sayılar konusu 11. Derste işlenir (s. 37). Sayılarla ilgili olarak CLT’de olduğu gibi ilkin asıl sayılar konu edinilir. Kitapta asıl sayıların isimleri CLT’de olduğu gibi verilmiştir. Rossi, yılı belirten ifadelerin tamlama yapılarak kullanıldığını not eder:

l’anno 1908 “bin dokuz yüz sekiz senesi”; nell’anno 1939 “bin dokuz yüz otuz dokuz senesinde”.

Numaralanmış ismin hep tekil kaldığını Rossi de belirtir:

At, iki at, bin at

Yine doğal sayıların isimlerden önce sıfat gibi kullanıldığı durumlarda değişmediğini, ad olarak kullanıldığı durumlarda hâl eklerini, iyelik eklerini, nadiren çoğul ve diğer eklerini alabileceğini belirtir.

biri (veya birisi) “uno (di essi)”

ikisi

birisinden “da uno (di essi)”

yüzlerce

binlerce

MLT’de kesirli ifadeler CLT’deki ‘paydanın bulunma hâli eki aldığı sonrasında da payın ifade edildiği’ gibi ele alınır.

1/5 beşte bir 4/9 dokuzda dört.

‘yarım’ ifadesi kendisinden sonra tam sayı gelmediği zaman kullanılırken, ‘buçuk’ ifadesi, kendisinden sonra tam sayı geldiği zaman kullanıldığını belirten Rossi, tamlamalarda ‘yarı’ ifadesinin yer aldığını söyler.

Yarım saat

Bir buçuk saat

Gece yarısı

‘çeyrek’ kelimesinin karşılığı olarak da ‘un quarto’ ifadesini verir.

Saat ifadelerinde sayıların ‘*saat*’ kelimesinden sonra bulunma hâli ekiyle kullanıldığında ‘*saat kaçta?*’ ifadesine cevap elde edildiğini belirten Rossi, ‘*saat kaçtır?*’ sorusuna cevap verildiğinde de yine sayının saat ifadesinden sonra geldiğini belirtir.

Saat dörtte

Saat beş buçukta

Saat üçte

Saat kaçta?

Saat ikidir.

Sayıların, saat kelimesinden sonra geldiği durumlar ile ilgili örnek olarak:

Köy beş saat uzaktır.

Üç saat bekledi.

cümlelerini verir. Böylesi durumlarda saat kelimesinin teklik durumda olduğunu not eder.

Sayıların miktar anlamında kullanımıyla ilgili olarak ‘*kişi, nefer*’ kelimelerinin asıl sayı ve atıfta bulunan isim arasında kullanılabildiklerini;

Yüz nefer asker

Tane veya para ifadelerinin değişik nesneler için kullanılabildiğini

Üç tane kitap

‘*adet*’ kelimesinin de genel anlamda kullanılabildiğini belirtir.

‘*Bir(iki) el ateş*’ gibi farklı bir ifadeye dikkat çeken Rossi buna benzer başka ifadeler için de tamlama konusunda verdiği örneklere yönlendirir:

Bir lokma ekmek

Bir kaşık un

Bir avuç kum

İki araba odun

Üç parça (üç tane) şeker

Beş bardak su

Üleştirme sayıları ile ilgili olarak Rossi, bu sayıların asıl sayılara ‘-er (ünlüden sonra -şer)’ ekinin getirilmesiyle elde edildiğini söyler.

Birer

İkişer

Onar

Sıra sayılarının da benzer şekilde ‘-(i)nci’ ekinin getirilmesiyle elde edildiği bilgisini verir. Rossi, bir arada olan sayılara –inci eki getirilmek istenirse bu ekin en sondaki sayıya getirtildiğini belirtir.

yüz yirmi dördüncü “124°” (Rossi, 40)

Sıra sayıların isimden önce gelmesi durumunda yapısının değişmediğini belirten Rossi, aynı sayıların isim gibi kullanımı durumunda çoğul eklerini, iyelik ve isim hâl eklerini alabileceğini belirtir.

Birinci kitap

Birincisi

TP’de sayılar konusu 16.-20. Maddeler arası işlenir;

16. maddede doğal sayılar;

Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, on bir, on iki, jirmi, jirmi bir; otuz, qyırq, elli, altmış, yetmiş, seksen, doksan; jüz, iki jüz; bin, milyon

Sayıların, İtalyancadaki sıra gibi söylendiği belirtilir:

bin dokuz jüz qyırq sekiz 1948.

Numaralardan sonra gelen isimler çokluk olmaz, değişmezler.

Dört yolcu

17. Maddede: Sıra sayıların asıl sayılara –**inci**, ünlüyle de bitiyorsa –**nci** eklenerek elde edildiği belirtilir:

1° bir-inci

Bir-inci-si il1^o loro

18. Maddede üleştirme sayıların –er eki, ünlüyle de biterse de –*şer* ekiyle elde edildiği ifade edilir.

Bir-er uno per ciascuno

Tekrarlayaraq birer birer uno a uno

19. Maddede kesir sayılar;

Jarym, üçde bir in 3 uno, dörtde bir in 4 uno

Jüzde jirmi beş il 25 per 100’ biçiminde yer alırken sonraki madde de dört işlem konu edinilir.

20. Maddede: Dört işlem;

$3+5=8$ üç beş daha, sekiz eder 3, 5 ancora, 8 fa

$6-4=2$ altydan 2 çyqdy iki qaldy da 6, 4 uscì, 2 rimase

$4 \times 5=20$ dört kere beşim jirmi 4 volte il mio 5, 20

$12:6=2$ on ikide alty iki kere [var] in 12, 6, 2 volte [c'è] biçiminde işlenir.

Scandino'nun, sayı ve kullanımları ile ilgili aşağıdaki tabloda ne tür ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Tabloda Arapça *asli*, *rütbî*, *tevziî*, *kesrî* gibi sözcüklerin tanımlama açısından kullanılmış olduğu; -nci,-er yapım eklerinin de isimden isim yapma bakımından kullanıldığı görülmektedir.

1 CARDINALI (aslı)	2 ORDINALI (rütbi)	3 DISTRIBUTIVI (tevzi'i)	4 FRAZIONARI (kesri)
1 - bir	<i>Primo</i> - birinci	<i>A uno a uno</i> - birer	—
2 - iki	<i>Secon.</i> - ikinci	<i>A due</i> - ikişer	<i>Metà</i> - yarım
3 - üç	<i>Terzo</i> - üçüncü	<i>A tre</i> - üçer	<i>Un terzo</i> - üçte bir (<i>di treuno</i>)
4 - dört	<i>Quarto</i> - Dör- düncü	<i>A quattro</i> - dörder	<i>ecc.</i> - dörte bir
5 - beş	<i>ecc.</i> - beşinci	<i>ecc.</i> - beşer	beşde bir
6 - altı	altıncı	altışar	altıda bir
7 - yedi	yedinci	yedişer	yedide bir
8 - sekiz	sekizinci	sekizer	sekizde bir
9 - dokuz	dokuzuncu	dokuzar	dokuzda bir
10 - on	onuncu	onar	onda bir
11 - on bir	on birinci	on birer	on birde bir
12 - on iki	on ikinci	on ikişer	on ikide bir
20 - yirmi	yirminci	yirmişer	yirmide bir
30 - otuz	otuzuncu	otuzar	otuzda bir
40 - kırk	kırkinci	kırkar	kırkta bir
50 - elli	ellinci	ellişer	ellide bir
60 - altmış	altmışıncı	altmışar	altmışda bir
70 - yetmiş	yetmişinci	yetmişer	yetmişde bir
80 - seksen	sekseninci	seksener	seksende bir
90 - doksan	doksanıncı	doksanar	doksanda bir
100 - yüz	yüzüncü	yüzer	yüzde bir
1000 - bin	bininci	biner	binde bir
1000000 milyon	milyonuncu	milyonar	milyonda bir

Şekil 20. Scandino'nun sayılarla ilgili tablosu.

Şahıs zamirleri.

Türkçe literatürde, zamirlerin tanımı konusunda Ergin (Ergin, s. 249, 1993), Bilgegil (2014, s. 189), Kocasavaş (2004, s. 29) 'temsil etmek' ifadesini kullanırken; Banguoğlu (2011, s. 356), Gencan (2007, s. 298), Hengirmen (2007, s. 147), Eker (2015, s. 311) 'yerini tutma' ifadelerini kullanmışlardır. 'temsil etme' ve 'yerini tutma' ifadelerinin arasında anlam farkı var mıdır? Börekçi zaminin tanımına yönelik 'zamin, yazılı veya sözlü bir anlatı bağlamında, konuşan ve dinleyen kişi/leri, kendinden söz edilen kişi veya nesne/kavramları ve anlatı içinde gönderimde bulunulan ifade ve ayrıntıları temsil eden sözlük biçimbirimi olarak

tanımlanabilir.’ ifadelerini kullanır (Börekçi, s. 65 , 2009). Buradan hareketle zamirlerle ilgili en önemli konu ‘temsil etmek’le ‘yerini tutmak’, ‘yerine geçmek’ ifadelerinin farklı olduğudur. Bu konuda Börekçi’nin söylediği zamirler isimlerin yerini tutuyorsa ‘Ben geldim.’ İfadesini ‘Resul geldim.’ biçiminde söylemem gerektiğidir ki böyle bir kullanımın olmadığını söyler. Burdan hareketle ‘ben’ kelimesinin ‘Resul’un yerine geçmediğini ‘Resul’u temsil ettiği çıkarımında bulunur. Varlık açısından bakıldığı zaman bir varlığın başka bir varlığın yerine geçemeyeceği gerçektir ancak bir varlık başka bir varlığı temsil edebilir. Yalnız ‘Sen geldin’, ifadesi ‘Resul geldin.’ Biçiminde de söylenememesine rağmen ‘O geldi.’ ifadesi ‘Resul geldi.’ biçiminde söylenebilmektedir. Bu noktada ‘o’ kelimesinin kullanımı farklılık arz etmektedir.

Ele aldığımız üç kitapta da zamirlerle ilgili bir tanım yapılmamıştır. Türkçedeki şahıs zamirleri ile ilgili başlangıç yapılmıştır. Burada daha önce belirtildiği gibi ‘dişilik, erillik’ konusunun İtalyanca zamirler için de geçerli olduğunu tekrar hatırlatmak gerekecektir. 3. Tekil şahıs zamiri ‘lui’ erkekler için kullanılırken ‘lei’ bayanlar için kullanılmaktadır.

CLT’de şahıs zamirleri başlangıçta, 1. ünite (D’Amora, 2012, s. 24) ele alınmıştır.

ben ‘io’

sen ‘tu’

o ‘lui’, ‘lei’, ‘esso’

biz ‘noi’

siz ‘voi’

onlar ‘loro’

biçiminde verilen şahıs zamirlerinin; isimler ve sıfatlar gibi çekimlenebilir olduğu belirtilmiştir.

Özellikle 3. Tekil şahıs olan ‘o’ ve 3. Çokluk şahıs olan ‘onlar’ın herhangi bir cinsiyet belirtmedikleri, bu zamirlerin hem *erkek*, hem *dişi*; hem *hayvanlar* hem de *cansız varlıklar* için kullanılabileceği vurgulanmıştır. Bundan ayrı olarak ‘o’ ve ‘onlar’ ın işaret sıfatı ve işaret zamiri olarak kullanılabileceği de belirtilir. Burada ‘onlar’ ın işaret sıfatı olarak kullanılamayacağını belirtmek gerekecektir. Kitapta genel olarak bu yanlış yer almaktadır.

Türkçede olduğu gibi İtalyancada da ‘biz’ şahıs zamininin *otorite* bağlamında ‘ben’ şahıs zamiri yerine kullanıldığı söylenir. Bu durum, konuşmacının muhataplarına yönelik tevazu davranışını genellikle ortaya koymak için kullanılsa da zaman zaman mizahi veya ironik niyetleri olan bir retorik araç olarak da kullanılabildiği ifade edilir.

‘biz’ ve ‘siz’ zmirinin ‘bizler’, ‘sizler’ biçiminde çoğul eki olarak kullanılabileceği bilgisi de verilir. Daha çok konuşma diline daha uygun olan bu kullanımın birkaç gruba atıfta bulunduğunda, bir grubun her bir üyesi tarafından bir eylemin gerçekleştirildiğini belirtmek istediğimizde veya bir kişi şahsında, özelinde bütün gruba atıfta bulunmak istediğimizde ‘Sizler nasılsınız?’ kullanıldığı belirtilir.

Türkçede 3. Şahıs çoğul eki de saygıyı belirtmek anlamında 3. Tekil şahıs ekinin yerine kullanılabilir: *Hanımefendi geldiler*. Bu kullanım İtalyanca fiil çekimlerinde de görülmektedir. Buna rağmen 3. çoğul şahıs zamiri saygınlık anlamında 3. Tekil şahıs zamiri yerine kullanılamaz. Saygı anlamında İtalyanca 3. Tekil şahıs zamiri ‘lei’ ‘Lei’ biçiminde ‘siz’ anlamında kullanılabilmektedir.

‘Siz’ zmirinin ayrıca bir kişiye resmi olarak hitap edilirken kullanıldığı ifade edilirken, ‘sen’ zmirinin aile, çocuklar ve arkadaşlar gibi kişiler için kullanılabileceği belirtilir. Bununla beraber tanınmayan kişiler için ‘siz’ zmirinin kullanımının her zaman daha iyi olduğu belirtilir. Yine de *sen* ve *siz* arasındaki tercihin sosyal şartlardan, bireyin kendi özelliklerinden hareketle kişiden kişiye farklılık arzedeceği not edilir.

Rossi’de yukarıdaki şahıs zmirlerinden farklı olarak Eski Türkçede kullanılan şahıs zmirinden de bahsedilir. Bu zmir ve onun aldığı hâl ekleriyle ilgili olarak şu örnekleri gösterir:

‘Gen. anın; acc. anı; dat. ana; abl. andan (anden); loc. anda (ande); plurale (çoğul) anler, anleri, anlere, anlerden, anlerde.’ (Rossi, 43)

İlgi hâli ekini almış şahıs zmirlerinin daha çok sahiplik anlamını güçlendirmek amacıyla iyelik eki almış tamlamalarda kullanıldığını ayrıca belirtir.

Benim kitabım

Senin kardeşin

Bizim yurdumuz

Onların vazifeleri

İtalyanca ‘la mia casa’ ifadesinin; *evim*, *benim evim*, *benim ev* biçiminde aralarında ince fark olarak söylenebileceği not edilir.

‘Alla mia età, alla tua età’ ifadeleri için *ben yaşta*, *sen yaşta* şekillerinin *benim yaşımda*, *senin yaşımda* ifadelerinden daha doğru olduğu söylenir.

Kendi zamiri ile ilgili olarak bu zmirin iyelik ekleri ile;

Kendim

Kendin

Kendisi

Kendimiz

Kendiniz

Kendileri

kullanıldığını söylerken 3. Şahıs için *kendi* ifadesi ile kullanılabileceğini belirtir. Bu durumda şahıs zamiri değerinde olduğunu ekler.

Kendi zamirinin hâl eklerini alması ile ilgili örnek olarak

Kendimden kullanımını verir.

Rossi, *kendi* kelimesinin sıfat olarak kullanılabileceği ile ilgili olarak;

Kendi evimde örneğini verir.

Kitabını hazırlarken Jean Deny'nin dil bilgisinden büyük ölçüde faydalandığı söyleyen Rossi'nin bu son örneği Deny'nin eserinde de vardır (Deny, s. 201, 2012). Yine Deny, 'kendi' kelimesinin zamir, sıfat dışında zarf olarak da '*Çocuklar kendi kendinize sandaldan çıkmayınız*' biçiminde tekrar grubu ve yönelme hâli ekiyle kullanıldığını belirtir (Deny, s. 201, 2012). 'kendi' kelimesinin farklı şekilde kullanımda olsa da bu kelimeyle ilgili olarak Arapçadaki kullanımından hareketle önemli bir vurgu yapmak gerekecektir. 'Arapçada zat üzerinden şüphe ve ihtimallerin kaldırılması için muttasıl gizli ve açık merfu zamirler "*nefs*" ve "*ayn*" tevkidleri ile tevkidlenirler (Koç, s. 78, 2006). Her ne kadar Arapça için düşünülse de 'kendi' kelimesi de Türkçede kişi üzerinden ihtimal ve şüpheyi ortadan kaldırmaktadır.

Şahıs zamirlerinin 'ile', 've' ile kullanımı ile ilgili olarak Rossi, '*ben ve sen*' ifadesinin '*benle sen*'; '*biz ve onlar*' ın '*onlarla biz*' biçiminde '*ile*' edatının ek olarak kelimeye eklenmesi biçiminde ancak ünlü uyumu da dikkate alınarak kullanıldığı bilgisini de verir.

TP'de ise 10. Madde (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 6) şahıs zamirlerini konu edinir:

Ben io

Benim di me

Bana a me

Beni me

Bende in me

Benden da me

Sen tu

Senin di te

Sana *a te*

Seni *te*

Sende *in te*

Senden *da te*

O *egli, essa*

Onun *di lui, di essa*

Ona *a lui, a essa*

Onu *lui, essa*

Onda *in lui, in essa*

Ondan *da lui, da essa*

Biz *noi*

bizim *di noi*

bize *a noi*

bizi *noi*

bizde *in noi*

bizden *da noi*

siz *voi*

sizin *di voi*

size *a voi*

sizi *voi*

sizde *in voi*

sizden *da voi*

onlar *essi, esse*

onlaryn *di essi, di esse*

onlara *ad essi, ad esse*

onlary *essi, esse*

onlarda *in essi, in esse*

onlardan *da essi, da esse*

İyelik zamirleri ki nin ilgi veya bulunma hâlindeki şahıs zamirlerine eklenmesiyle elde edilir. *Benim-ki, bende-ki* il mio (fr. le mien), *seninki*

Bu *ki* ile ilgili son olarak ilgi durumu ve bulunma durumu eki almış isimlere ve sıfatlara da eklenebileceği dipnot olarak verilir:

güzel-in-ki, evdeki

Bu şekildeki kelimelerin çekiminin 3. Tekil şahıs eki almış kelimelere benzediği eklenir:

ev-de-ki-n-in

ev-de-ki-n-e

Bu, şu, o işaret sıfatları ve zamirleri.

CLT’de *bu, şu, o* kelimelerinin gerek sıfat gerekse zamir olarak kullanılabilecekleri bilgisi verildikten sonra bu kelimelerin zamir olarak kullanılmak istendiği zaman çoğul eki alabilecekleri belirtilir. Böylesi bir durumda kelime tabanına ‘n’ ekleneceği söylenir:

Bunlar

Onlar

Şunlar (s. 39)

İşaret zamirlerine isim *hâl* ekleri getirileceği zaman, yine aynı zamirlere ‘-ce’ eklendiği zaman veya ‘-siz’ eki getirildiği zaman da ‘n’ sesinin kelime tabanına eklendiği not edilir:

Bunu; bunca; bunsuz

Bu kelimeler arasındaki anlam farkının konuşan kişiye göre nesnelerin veya kişilerin yakınlığına bağlı olduğu belirtilir. Konuşan kişiye yakın olduğu zaman ‘bu’ ifadesinin uzak olduğu zaman ‘o’ ifadesinin kullanıldığı belirtilir.

bu koltuk questa poltrona

o sandalye quella sedia

Diğer taraftan ‘bu’ ve ‘o’ ifadelerinin daha önce bahsedilen nesne veya kişiler için kullanılabileceği söylenirken ‘şu’ ifadesinin ilk defa bahsedilecekler için kullanıldığı belirtilir. ‘şu’ ifadesi kullanılırken konuşan kişinin bedensel olarak el veya bakış olarak işaret edilen şeye yöneldiği de belirtilir.

Şu *bina ne?*

‘şu’ ifadesi ayrıca konuşan kişinin bir doğrulama, sayım, sıralama yapmak üzereyken de kullanılabilir.

Sorun şu: bugün hastayım.

Bence en güzel renkler şu: yeşil, mavi, kırmızı.

Bu, o, şu keliemeri sıfat olarak kullanıldığında değişmez yani ek almaz olarak kaldıkları, atıfta bulundukları isimlerden önce geldikleri söylenir:

Bu kitap

Bu kitaplar

Şu kalemler

O kız

Şayet isimlerden önce başka sıfatlar getirilirse işaret sıfatları bunlardan önce getirilir:

Bu güzel ev

Şu eski bina

O yaşlı adam

Sıfatların yerlerine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanır:

Bu ucuz araba ‘quest’automobile economica

Bu araba ucuz ‘Quest’automobile è economica.

Şu kırmızı palto ‘quel cappotto rosso’

Şu palto kırmızı ‘Quel cappotto è rosso.’

‘bu’ kelimesi diğer taraftan bazı deyimsel ifadelerde isimden sonra getirilebilir:

Çocuk bu.

Hayat bu!

Bu, şu, o kelimelerinin ‘-dir’ haber ekinin dolaylı olarak kullanıldığı yerlerde bazı karışıklıklara yol açabileceği ifade edilir. Örneğin; ‘*Bu kitap*’ ifadesi ‘questo libro’ anlamına gelebileceği gibi ‘Questo è un libro.’ anlamına da gelebilir (s. 40).

MLT’de *bu*, *şu*, *o* işaret sıfatlarının İtalyancada karşılığı CLT’den farklı olarak *şu* için *codesto*, *codesta* da vardır. *questo*, *questa*, *codesto*, *codesta*

Eski Türkçede *işbu* (*questo*), *şol* (*questo*, *codesto*), *ol* (*quello*) kullanımlarının olduğu ek bilgi olarak verilmiştir.

İsimden önce gelen sıfatlarda olduğu gibi değişmez oldukları, isim hâl eklerini almadıkları vurgulanmıştır.

Bu kitap,

bu kitabın

Rossi, isimle sıfat arasına başka sıfatların veya sıfat formunda olan kelime birliklerinin yer alabileceğini belirterek şu örnekleri verir:

Bu güzel ev

O korkunç cenkte

Bu söylediğim şeyler

Bu benim sözüm

Bu, şu, o kelimelerinin zamir olarak kullanılması durumunda bu kelimelerin çoğul eki alabileceği ve isim hâl ekleriyle çekimlenebileceğini belirtir:

Bunun

Bunu

Buna

Bundan

Bunda

Şunun

Şunu

Şuna

Şundan

Şunda

Onun

Onu

Ona

Ondan

Onda

Çoğul şekilleri *bunlar, şunlar, onlar* dır. Bu zamirlerin çekimi ise:

Bunlar, bunların, bunları, bunlara, bunlardan, bunlarda; şunlar, şunların, şunları, şunlara, şunlardan, şunlarda; onlar, onların, onları, onlardan, onlarda dır.

‘bu’ zahirinin yakın, ‘şu’ zahirinin daha uzak, ‘o’ zahirinin uzak şeyleri göstermesine karşın Rossi, ‘bu’ ve ‘şu’ zamiri arasındaki farkın belirgin olmadığını söyler. Ancak konuşma sırasında takip edene işaret edecek şekile ‘şu’nun kullanımının düzenli olduğunu söyler:

Fikrim şudur:...

TP’de 11. Maddede (s. 7) işaret zamirleri ele alınır:

Bu *questo-a*

Bunun *di q.*

Buna *a q.*

Bunu *q.*

Bunda *in q.*
Bundan *da q.*
Şu *codesto-, a*
Şunun *di c.*
Şuna *a c.*
Şunu *c.*
Şunda *in codesto*
Şundan *da codesto*

O *quello,-a*
Onun *di q.*
Ona *a q.*
Onu *q.*
Onda *in quello*
Ondan *da quello*

Bağlama zamiri/ki ile ilgili bulgular.

Rossi, Türkçede gerçek bir bağlama zamirinin olmadığını söyler. Eski Türkçede bir *kim* e rastlandığını belirtir. Bu *kim* bağlaca göre daha az değerli olan bağlama zamiri *kim* dir. Bağlama zamiri olan bu *kim* in kullanımdan düşmüş olduğunu not eder (Rossi, 1939, s. 49).

Bağlama zamiri nadir olarak kullanılır. Rossi, Türk olmayan Türkçe konuşanların ve yabancıların konuşma karakteri olarak algılandığı için Türklerin bağlama zamiri kullanımından kaçındıklarını belirtir. ‘*kitap ki elindedir*’ Türk dili zekasına uymadığını, ‘*elindeki kitap*’ ifadesinin hemencecik söyleneceğini ifade eder.

Bu *ki*’nin bazıları tarafından ilgi zamiri veya bağlaç olan *kim* den türetildiği düşünülse de Rossi, bunun daha kuvvetli ihtimal ile Farsça ilgi, relativ olan *ki* ile ilişkilendirilebileceğini not eder. Türkçenin aşağıdaki şekillerde bu zamir eksikliğini ikmal ettiğini belirtir (s. 49):

1. Sıfat fiillerle

2. Sıfat fiil formlarıyla

3. İlgi hâli eki veya bulunma hâli eki almış isimlere ve zamirlere ‘*-ki*’ nin eklenmesiyle, aynı ekin zarflara ve zarf tümleçlerine eklenmesiyle

Elindeki kitap

Yarınki gazeteler

-ki'nin ünlü uyumuna uymadığını ancak konuşma dilinde ayrıca yazı dilinde de *u, ü* seslerinden sonra *-kü* olduğunu not eden Rossi şu örnekleri verir:

Bugünkü, doktorunkü

-ki' ile oluşturulan yapıların zamir veya isim (yalın hâlde) olarak kullanılabilecekleri ayrıca belirtilir.

Evdekiler

İlgi hâli eki almış şahıs zamirlerine eklenen -ki'nin iyelik zamiri değeri kazandıkları da söylenir.

O şapka Ahmedindir; benimki budur.

'ki' ekini almış isim veya zamir olarak kullanılan kelimelerin çekimde *zamir n'* si alması gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Şapkan yok, kardeşininkini al.

CLT'de '-ki' ek olarak ayrı bir başlık altında ele alınmıştır (s. 153). -ki' nin değişmez olduğunu, Rossi'nin ifadesi gibi ilgi hâli eki veya bulunma hâli eki almış isimlerle veya zarflarla beraber kullanıldığını başlangıç bilgileri olarak görmekteyiz.

Bulunma hâli eki almış isimlerle kullanıldığı zaman sıfat değeri verdiği ifade edilmektedir. Atıfta bulunduğu ismin nerede bulunduğu ile ilgili özelliklerin verilmesine yarar.

*Sokak**taki** adam*

*Almanya '**daki** Türkler*

Köşedeki bina

Oradaki arabalar

Masadaki kitaplar kimin?

*Bursa '**daki** camiler çok güzel.*

Ki'nin atıfta bulunduğu isim, cümlede daha önce geçmişse tekrar söylenmeyebilir.

*Okulun havuzu küçük, park**taki** daha büyük.*

Masadaki bardak kirli, raftaki temiz.

İlgi hâl eki almış isimlerle kullanıldığı zaman sahiplik anlamı veren ki bulunma hâli durumundaki kullanımından farklı olarak zamir değerinde kullanılır yani sıfat değeri yoktur.

*Ev**inki***

*Türkiye '**ninki***

Sibel'inki

Çocuğunki

Serra'nın annesi avukat, Ayça'nunki öğretmen.

Benim yatak odam çok küçük, kardeşiminki büyük.

-ki ekinin şahıs zamirleriyle de kullanılabileceğini (*benimki, seninki, onunki*) belirten yazar, ilgi hâli eki almış *kim* sorusuyla da kullanılabileceğini (*kiminki?*) ifade eder.

Bundan başka -ki ekinin zaman ifade eden kelimelere de gelebileceği belirtilir. Her ne kadar -ki değişmez, sabit olsa da *dün* ve *gün* kelimeleri ile uyumluluk gösterir.

Şimdiki durum

Yarınki gazete

Önceki Sayfa

Bu akşamki maç

Gelecek yılki tatiller

Dünkü randevu

Bugünkü gençler

Dünkü film çok romantikti.

Adana'da dün sabahki kazada bir adam yaralandı.

Zaman belirten ifadelerle kullanımında belirtisiz tamlama varsa tamlamadaki iyelik ekinin düştüğünü yerine -ki ekinin geldiğini şu örnek görüyoruz:

Pazar güünkü partiye niçin gelmediniz?

-ki ekini almış isimlere ve şahıs zamirlerine *çoğul* eki *isim hâl ekleri* getirilebilir.

Sokaktakiler

Pelin'inkiler

Sokaklardakiler ifadesinde ilginç bir şekilde iki çoğul ekinin tek kelime kullanıldığını yazar önemle belirtir.

Sokaktakinden ifadesinde n' sesi araya girerken çoğul kullanımında *sokaktakilerden* n'sesinin kullanılmadığını belirtir.

TP'de bağlama zamininin *ki* olduğu ifade edilir (s. 7).

ki onun

ki onu

ki onda

ki ondan

biçiminde isim çekim ekleriyle ilgisi gösterildikten sonra bu zamirin Türkçede çoğunlukla *sıfat fiil* yapılarıyla elde edildiğini belirterek sıfat fiil ile ilgili başlığa bakılmasını salık verilir.

Erten (2007) “Türkçede ilgi zamiri olmadığını, belirsizlik veya aitlik zamirlerine yanlış olarak ilgi zamiri dendiğini, Fransızcadaki *Pronom Relatif*’ in yanlış algılanması sonucu ortaya çıktığını” ifade eder. TP, MLT’de *pronome relativo* ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. CLT’de ise *-ki* eki olarak tanımlanmıştır.

Mütedair Zamirleri adlandırmasıyla bu konuyu ele alan Scandino, İtalyanca *che, il quale, la quale* bağlama zamirlerinin Türkçede *ki* olduğunu Ör. *ki ona, ki onun* belirtirken *-dik* ve *-en* sıfat fiillerinin bağlama anlamı kattığı durumlarda *ki* nin ortadan kalktığını şu örneklerde gösterir (Scandino, 1932, s. 38).

Gördüğüm çocuk iyi dir. (Il fanciullo che io ho visto é buono)

Gelen adam iyi dir. (L’uomo che viene é buono)

Yukarıda örneklerde *che* bağlama zamirinin Türkçede *sıfat fiil* eklerinin kullanılmasıyla nasıl ifade edildiği gösterilmiştir.

Che, il quale, la quale bağlama zamirlerinin Türkçede *en, jen, an, jan* sıfat fiillerle yapıldığı bilgisi Carbognano’nu kitabında da vardır. Bunun dışında ^{كه} *li* biçimde gösterilen takının/bağlacın kendinden önceki cümleye atıf içeren cümleciklerde de kullanıldığı söylenir. *Benki senin-aghan-ym, benden korkmalysyn (Io che sono il tuo padrone, devi temermi.)* (Carbognano, 1794, s. 50).

Soru sıfatları, zamirleri, zarfları.

Soru sıfatları

Rossi’de soru sıfatları başlığı altında şu sıfatlar verilmiştir:

Ne ‘quale?’

Hangi ‘quale?’

Kaç ‘quanto?’

Soru zamirleri ise;

Kim ‘chi?’

Ne ‘cosa?’

Kim var? ‘chi v’è?’

Kimindir? 'di chi è?'

Ne var ne yok? 'che c'è, che non c'è?'

Hangi ve kaç 3. Şahıs iyelik ekiyle soru zamirleri olarak kullanılabilir bilgisi verilir:

Hangisi? 'quale (di essi)?'

Hangisine verdi 'a quale di essi diede?'

Rossi, *ne* zamirinin *için* edatıyla birlikte '*niçin?*' *perchè?* soru parçasını oluşturduğunu belirtirken yine *ne+ce* yapısıyla 'çok' anlamı veren '*nice*' kelimesinin elde edildiğini söyler.

Bu bahçede nice (nice nice) güller vardır.

Eski Türkçede *nice* kelimesinin '*nasıl?*' sorusu anlamında kullanıldığını da ifade eder.

Yine *ne* ile çeşitli eklerin birleşerek farklı kelimeler oluşturduğunu nıt eder.

Neci? 'di che mestiere?'

Necidir? 'che mestiere fa?'

Nece? 'di che lingua?'

Nereli? 'di che paese?'

Nerelisiniz? 'di che paese siete?'

Neniz var? 'che avete?'

Nesi var? 'che ha?'

Bu konuyla ilgili son olarak Rossi, soru sıfatları ile isimlerin birlikte kullanılmasından soru zarflarının elde edildiği notunu ekler.

Hangi surette? 'in che modo?'

Ne zaman? 'quando?'

Nekadar? 'in che misura, quanto?' (sıfat olarak da kullanılır)

Ne gibi? (Sıfat olarak)

Nasıl? Özellikle zarf olarak kullanılır ancak sıfat gibi de kullanılabilir)

Nasıl adamdır bu? 'che (sorta di) uomo è questo?'

Belirsiz sıfatlar ve zamirleri.

Belirsiz sıfatları Rossi şu şekilde sıralar:

Hep

Bütün

Tekmil, cümle, bilcümle, umum

Haylı

Epey

Çok

Molto

Bazı

Her, herbir

Az poco; biraz un poco; birkaç aşquanto; birtakım alcuni

Hiç, hiçbir

Başka, gayrı, diğer

Sair

Böyle, şöyle

Öyle

O bir, öbür

Filan (falan)

Değme

Rossi, *çok, epey, az* sıfatlarından sonra gelen isimlerin tekil olarak kaldığını belirtir.

Belirsiz zamirler de şöyle sıralanmıştır:

Kimse (olumsuz cümlede hiçkimse anlamında)

Hep (çoğunlukla iyelik ekiyle)

Kimse var mı? V'è forse alcuno?

Kimse yok. Non v'è alcuno.

Hepsi iyidirler. Tutti (loro) sono buoni (oppure in buona salute)

Sıfatlara iyelik eki getirilerek elde edilen belirsiz zamirlerin olduğu şu örneklerle verilir:

Bazısı, bazıları, diğeri, başkası, başkaları, beheri, herbiri, birisi, herbirimiz

Kim soru zamirinin belirsiz zamir olarak kullanılabileceği de belirtilmiştir:

Kimi burada, kimi orada

Kim varsa

Her ne

Herneyse

Fransızcada *on*, Almancada *man* kelimesine benzer olarak Türkçede *kişi* kelimesinin sıklıkla belirsiz zamir değeri taşıdığı ayrıca eklenir.

İnsan uomo, l'uomo

Falan, filan il tale

Kimse ifadesinin *kim* ve *ise* den oluştuğunu söyleyen yazar, Eski Türkçede bulunan *kimesne* veya *kimsene* nin ise *kim+ise+ne* biçiminden elde edildiğini söyler.

Şey kelimesini örnekler arasında veren yazar, Eski Türkçede *nesne* kelimesinin *ne+ise+ne* biçiminde oluştuğunu, *şey* anlamında kullanıldığını not eder.

Türkçede artikelin olmaması belirlilik ve belirsizlik kavramı belirli bir morfemin varlığını zorunlu kılmamaktadır. Türkçede belirliğin nasıl ifade edildiğine cinsiyet, sayı kavramları açısından yukarıda değinilmişti. Belirsizliğin nasıl ifade edildiği ile ilgili olarak Öner (1998), Türkçede belirsizlik için ayrı bir morfemin olmadığını, Türkçede harfitarif (artikel) olmadığı için cümle yapılarıyla belirsizlik kavramı elde edildiğini ifade ederek, semantik yapıda soru ve çokluk kavramlarının belirsizlik kavramını besleyen geçişler yaptığını belirtir.

Zarflar.

Tam anlamıyla zarf denen kelime gruplarının; sıfatların ve fiillerin anlamlarını değiştiren kelimeler olduğu belirtilen Rossi'nin kitabında (Rossi, 1939, s. 64), bu gruptaki zarflar ikiye ayrılır şekilde verilmiştir:

1. Çekimlenemeyen zarflar

a. *En*

Sıfatlarla kullanılarak onlara üstünlük derecesi anlamı veren zarftır. *çok* kelimesi ile kullanılırsa bu zarfa üstünlük anlamı verir.

En çok 'nel massimo grado, maggiormente'

En evvel 'anzitutto'

En sonra 'dopo tutto'

b. *Daha*

Karşılaştırmalarda kullanılır.

2. Çekimlenebilir zarflar

Şimdi

Geç

'-(i)n' ve '-leyin' eklerinin zaman bildiren isimlere eklenmesi sırasında zarf değeri elde edildiğini söyleyen Rossi şu örnekleri verir:

Yaz (estate)

Yazın (di estate)

Sabah (mattino)

Sabahleyin (di mattino)

Geceleyin

Dem (an, nefes)

Demin (poco fa)

Bunların dışında doğal sayı olan bir (1)in zarf anlamı verecek şekilde kullanılabileceğini belirtir.

bir (bir kere anlamında) 'una volta'

bir türlü (olumsuz anlamda) 'in nessun modo'

birle (beraber) 'insieme'

birde (dahi) 'inoltre'

bir an evvel 'al più presto'

Ek almamış, katışıksız olarak kullanılan sıfat ve isimlerden elde edilen veya yönelme, bulunma, çıkma hâli eki almış zarf gibi kullanılabilen kelimelerden elde edilen zarflar da şu şekilde ele alınır:

1. Zaman zarfları

Sabah, bugün, yarın, öbür gün, dün, evvelki gün, ertesi gün, daima, erken, yakında, arasıra, her vakit, bazı kere, seyrek, gündüz, gece, gecede

2. Yer zarfları

Dışarı, dışarıda, içeri, içeride, yokarı, aşağı, ortada, sağda, solda,

3. Miktar ve durum zarfları

Çok, pek, ziyade, fevkalâde, gayet, anide, derhal, çabuk, tez, yavaş, hem, hemen, yalnız, hani, haniya, fazla, son derece, yine veya yine veya gene, hâlâ, zaten, velev, daha, dahi, de, elbette, şüphesiz, artık, henüz, ancak, bile, hattâ, galiba, nihayet, yeniden, mutlaka, ille (illâ), belki, hiç, ihtimal, muhakkak, behemehâl, ta, bedava, meccanen vb.

Sıfatların ve zarfların çıkma hâli ve bulunma hâliyle tekrar edilmesiyle de zarf ifadesinin sağlandığını Rossi şu örneklerle verir:

Doğrudan doğruya

İyiden iyiye

Baştan başa

Buna benzer olarak sıfat veya zarfların tekrar edilmesiyle de zarf anlamı kazandırılabilceği örneklendirilir:

Yavaş yavaş ‘piano piano’

Tatlı tatlı

Derin derin

Rossi, her bir sıfatın, fiilden önce getirilmesi de zarf anlamının oluşturulduğunu da aktarır:

Uzun söyledi

Eklerle ve edatlarla işaret zamirlerinden zaman ve durum zarflarının türetildiğini hatırlatan Rossi bu konuya örnek olarak;

Burada, öyle zarflarını verir.

‘Ne’ soru zamirinden; *nerede, nereye, nereden* zarflarının oluşturulduğu da belirtilmiştir.

‘-ce’ ve ‘-cesine’ eklerinin isimlere eklenmesiyle zarf anlamının elde edilmesi verilen başka bir bilgidir.

Ziyadece, binlerce; körcesine, delicesine, adamcasına

Olumsuzluk eki ‘-sız’ ekinin kullanılmasıyla da zarf elde edildiği belirtilmiştir:

Şüphesiz, parasız

Son olarak Rossi, zarf ifadelerinin bazı zarf fiil yapılarıyla da oluşturulacağını, bu konuyla ilgili kullanımlar için zarf fiil konusu başlığına bakılmasını salık verir.

CLT’de zarf konusu öncelikle zaman zarfları başlığı altında ele alınır. Yazar, zaman zarflarının, bir eylemin yapıldığı zamanı ve sıklığı hakkında bilgi veren kelimeler olduğunu söyledikten sonra en sık kullanılan zaman zarflarını verir (D'Amora, 2012, s. 73):

erken, geç, önce, sonra, daha sonra, bu arada, artık, bir an önce, en kısa zamanda, gene/yine/yeniden, bir daha, hâlâ, henüz, hemen, neredeyse.

Cümle içinde ise;

Önce ders çalışıyorum, **sonra** sinemaya gidiyorum.

Daha sonra görüşmek üzere.

İbrahim **hâlâ** aynı evde oturuyor.

Eşim **daha/henüz** hazır değil.

Kitapta, bazı zaman zarflarının genellikle şimdiki zamanla beraber kullanıldığı ifade edilir.

a. Bu zarflardan bazıları fiil tarafından ifade edilen eylemin; konuşma ve yazma zamanıyla aynı zaman içerisinde gerçekleştiğini gösterir.

Şimdi, şu anda, bugün, bu günlerde, şu günlerde

Şu anda neredesin?

Bugün yeni bir işe başlıyorum.

Bu günlerde çok yorgunuz.

‘Şu anda’ zarfının dışında bu zarfların her zaman konuşma ve yazma zamanıyla aynı zamanı ifade etmedikleri, geniş bir zamana atıf yapabilecekleri, diğer fiil şekilleriyle de kullanılabilecekleri not edilir.

Banu **şimdi** çıkıyor.

Banu **şimdi** çıktı.

Banu **şimdi** çıkacak.

b. Yine zaman zarflarından bazıları fiili tarafından ifade edilen eylemin gelecekte gerçekleşeceğini gösterir.

Yarın, yarın sabah, öbür gün, sabaha, haftaya, seneye, gelecek ay, yakında, biraz sonra, sonra, yakında.

Yarın akşam tiyatroya gelmiyor musunuz?

Gelecek hafta vaktin yok mu?

c. Bu zarflardan bazıları ise fiil tarafından ifade edilen eylemin belirli sıklık derecesini gösterir.

Her gün/sabah/akşam/gece, hep, her zaman, sık sık, çok defa, genellikle, bazen, kimi zaman, kâh...kâh, arada bir, ara sıra, arada sırada, zaman zaman, seyrek, hiç, hiçbir zaman, asla

Hakan Bey **her gün** üniversiteye gidiyor.

Kız kardeşim **hep** geç kalıyor.

Türkler **genellikle** cam bardakta çay içiyor.

Hiç yalan söylemiyorum.

‘kez, defa, kere’ zarflarının kullanımında; atıf yapılan zaman ismine bulunma hâli eki eklendiğini, sonrasında miktarı bildiren sayının geldiği en sonda ise yukarıda söylenen üç kelimedenden birinin getirildiği belirtilir:

Haftada üç kez/defa/kere kursa gidiyorum.

Sibel yılda iki kez/defa/kere Türkiye 'ye gidiyor.

Geçmiş zaman konusunun işlendiği 7. Ünite de ise bu zamanda kullanılan zarfları şöyle sıralar (s. 121):

dün

dün sabah/akşam/gece

evvelsi gün

önceki/evvelki hafta/ay/yıl

geçen gün

geçen hafta/hafta sonu

geçen ay

geçen yıl/sene

geçenlerde

demin

son zamanlarda

eskiden

bir zaman (lar)

...önce

Dün sabah çok geç kalktım.

Geçen hafta sonu ne yaptınız?

Geçenlerde çok ilginç bir rüya gördüm.

Pelin üniversiteyi beş yıl önce bitirdi.

10. ünite de yer-yön zarfları da işlenir (s. 169). *İçeri, dışarı, yukarı, aşağı, ileri, geri* kelimelerinin hem isim hem de zarf görevinde kullanılabileceği belirtildikten sonra isim görevinde kullanılacakları zaman cümle içindeki mantığa uygun olarak isim hâl eklerini ve iyelik eklerini aldıkları vurgulanır:

*Yemekten sonra terasa çıktık ve **dışarıdaki** hava çok hoşumuza gitti.*

*Önce **aşağıdakini** okuyun sonra karar verin.*

*Kitabın ilk bölümü güzel, **gerisi** çok sıkıcı.*

Aynı kelimeler zarf olarak kullanılmak istendiği zaman eksiz veya yönelme hâli eki ile kullanılabildikleri belirtilir:

*Buyurun, **içeri(ye)** girin.*

*Bugün **dışarı(ya)** hiç çıkmadık.*

*Hemen **yukarı(ya)** çık.*

Bu zarfların bulunma hâli eki ve çıkma hâli eki de alabileceği, böylesi bir durumda genellikle de sondaki ünlünün düştüğü ifade edilir:

*Dikkat edin, **içeride (içerde)** köpek var.*

Aşağıdan çok güzel bir müzik sesi geliyor.

*Biraz **ileride (ilerde)** bir çeşme var.*

Son olarak ‘öte’ ve ‘her yer’ ifadelerinin de dativo, locativo ve ablativo ekleriyle zarf değeri kazanabilecekleri not edilmiştir:

*Öğrencinin çantası az **ötede** duruyor.*

*Dün **her yerde** seni aradık.*

TP’de zarflar 43.- 46. Maddeler arasında ele alınmıştır. ‘**AVVERBI**’ başlığı altında ilk önce yer zarfları isimler açısından örneklendirilmiştir (s. 32):

Yer zarfları

Bura questa parte

Şura codesta parte

Ora quella parte

Nere quale parte

‘nere’ kelimesinin *ne ara* kelimelerinden oluştuğunu dipnotta verir.

Bura-ja qui (moto a)

Bura-da qui (satato)

Bura-dan da qui

Şura-ja verso costi

Şura-da costi (stato)

Şura-dan da costi

Ora-ja là

Nere-je dove (moto a)

Nere-de dve(stato)

Nere-den da dove?

Geri (dietro)

İçeri il di dento (dntro)

Joary parte superiore (sopra)

Aşağı parte inferiore (sotto)

Öte il di là (di là)

Beri il di qua (di qua)

Halen;

Hani veya hanja dov'è zarflarının kullanıldığını da not eder.

Zaman zarfları başlığı altında;

Şimdi adesso

Jaryn domani

Geç tardi

Erken presto

Gündüz di giorno

Ne vaqyt quando

Durum ve miktar zarflarını (s. 33);

Nasyl come

Çapuç in fretta

Öjle, söyle, böyle csi

Zijade più

Pek , çoq molto

Eksik meno

Azar azar poco a poco

Niçun perchè

Jalynyz solamente

Belki probabilmente

Bazı 3. tekil şahıs zamiriyle kullanılan Arapça isimlerin bulunma ekini aldıklarında zarf gibi kullanılabileceklerini belirtir (s. 33).

Haqq-y-n-da nel sua riguardo

Zymn-y-n-da nel suo contenuto

Meninski'nin, Scandino'nun, Deny'nin kitabında *avverbio* kelimesi başlığı altında Türkçede *zarf* konusu ele alınmıştır. TP, MLT ve CLT'de bu konu yine aynı şekilde *avverbio* kelimesi noktasında işlenmiştir. Scandino'nun bu kelimeye *zarf* karşılığını vermesine rağmen ele aldığımız üç kitapta bu kelimenin karşılığının ne olduğu verilmemiştir. Kitaplarda TP ve

MLT’de bir başlık altında toplu olarak ele alınan bu konu, CLT’de bir başlık altında toplu ele alınmamıştır. MLT’de zarfın tanımını ve kapsamını belirten açıklamalar varken diğer kitaplarda zarfın tanımı verilmemiş, hangi yapıların veya durumların zarf olduğu örneklendirilmiştir.

Rossi dışında yazarların zarf konusunda tanım yapmamaları, örneklerle zarf konusunu işlemleri Türkçe dil bilgisi kitaplarındaki zarflarla ilgili belirsizlekleri hatırlatmaktadır. Kitaplarda bu anlamda net bir birlik yoktur. Türkçe öğretim sürecinde ve Türkçe dil bilgisi kitaplarında zarfların tanımlanmasında, konumlandırılmasında belirsizliğin görüldüğünü belirten Börekçi, bu anlamda belirsizliğin sözlüksel olanla sözdizimsel olanın karıştırılmasından kaynaklandığını belirtir (Börekçi, 2009, s. 110). Zarf konusunu terim kavramı kapsamı açısından değerlendiren Karahan da zarflarla ilgili tanım, kullanım gibi belirsizliklere değinmiş dil bilim kurallarının Türkçe dil bilgisi anlayışımıza yerleşmesi gerektiği vurgusunu yapmıştır (Karahan, 2014).

Edatlar.

İtalyancada bulunan *di, a, da; del, della, al, alla, dal, degli vb.* ön takıların, edatların Türkçede olmadığını belirten Rossi, isimlerden sonra getirilen son takıların, edatların Türkçede bulunduğunu ifade eder (Rossi, 1939, s. 60). İsim, zamir, isim gibi kullanılan yapılara getirilebileceğini belirten Rossi, isim hâl eklerinin aslında edat-ekleri olarak düşünülebileceğini de kaydeder.

Kullanımında özne hâlinin gerekli olduğu ama şahıs zamirleriyle kullanıldığı zaman ilgi hâlini isteyen edatlara örnek vererek bu konuya başlar:

a. İle (con) (s. 61)

Demir ile

Senin ile veya seninle

Bunun ile veya bununla

Bununla beraber

Gül ile bülbül (ve anlamında)

Ünlülerden sonra;

İtibarile veya itibariyle

Yolile veya yol ile

Vasıtasile veya vasıtasıyla

b. İçin (sebepe, dolayı, şerefine) (s. 61)

vatan için

bunun için

onlar için

c. *gibi*

deniz gibi

sizin gibi

d. *boyunca boy+3. Şahıs iyelik eki+zamir n'si+ce*

nehir boyunca

e. *aşırı*

deniz aşırı

gün aşırı (özel bir zaman kullanımı notuyla verilir)

f. *kadar*

senin kadar

g. *üzere*

öğle üzeri

Rossi yokluk anlamı veren -siz ekini de edat olarak değerlendirir. Şahıs zamirlerine de getirilebileceğini ekler.

İzinsiz

Sensiz

Onsuz (zamir n'si ile birlikte)

Yönelme hâlini gerekli kulan edatlar. (s. 61-62)

a. *kadar*

ölüme kadar

b. *dek (devin)*

akşama dek

c. *karşı*

ona karşı

d. *doğru*

şehire doğru

e. *göre*

bize göre

f. *binaen*

buna binaen

g. *dair*

Türk edebiyatına dair

h. *rağmen*

buna rağmen

Yükleme hâli ekini gerekli kılanlar. (s. 62)

Rossi, bazı Arapça sıfat fiillerin Türkçede bu hâl ekiyle kullanıldığını söyler. En sık kullanılanı: *bunu müteakıp*; pek nadir kullanılanı: *yüzü mutecavız*

Çıkma hâli ekini gerekli kılanlar (s. 62):

a. *evvel*

her şeyden evvel

b. *sonra*

bundan sonra

c. *beri*

üç günden beri

d. *dolayı*

büyükliğünden dolayı

e. *başka*

bundan başka

f. *maada, gayrı*

ondan gayrı

g. *fazla, ziyade*

sekizden fazla

h. *dışarı*

şehirden dışarı

i. *içeri*

kapıdan içeri

j. *yokarı*

bundan yokarı

k. *aşağı*

binden aşağı

l. *ileri*

m. *geri*

n. *öte*

Rossi, -ce ve -cesine eklerinin de ilişki, benzerlik açısından edat değeri taşıdıklarını notlarında verirken, edat ifadelerinin büyük çoğunluğunun isimlere ve zamirlere getirilen ve tamlama oluşturan şekillerden oluştuğunu belirtir.

vatan oğuruna

Türkiye ile İtalya arasında

Evin içinde

Şehir tarafından

Masa altında

Baş üstüne

Bunun hakkında

Evin yanında

Yerin üzerinde

Diğer yandan *taraf* edatının ayrılma anlamında ve sıklıkla edilgen yapılarda eylemi yapanı ifade ettiği belirtilir.

Hükümet tarafından kuruldu

Bu edatların dışında Arapça iki edatın da *leh* ve *aleyh* sıklıkla kullanıldığı son olarak verilir.

Onun aleyhine

Türkiye lehine

CLT’de de edatlar Rossi’de verildiği şekilde, hâl ekleri ile ilişkileri açısından ele alınmıştır. İtalyancada bulunan prepozisyonların görevini Türkçede edat/ilgecin aldığı belirtilir. Rossi gibi edat/ilgeç kelimesine karşılık olarak *posposizione* ifadesini kullanılır. (D’Amora, 2012, s. 76).

Özne durumunu isteyen edatların; *ile*, *için*, *gibi*, *kadar* olduğunu ve bu edatların kullanımı örneklerle verilir.

‘ile’ edatının ayrı ve bitişik yazımını, bu edat kullanıldığında vurgunun bir önceki heceye düştüğünü aşağıdaki şekilde verilir.

tren ile, trenle

vapur ile, vapurla

gemi ile, gemiyle

araba ile, arabayla

Bu edatın:

Canlının eşlik ettiği bir ilişkiyi ilgiyi ifade eder biçimde

Bu yaz Türkiye'ye Ayşe'yle gidiyoruz.

Bir eylemin gerçekleştiği tarzını ifade eder biçimde

Roma'ya her zaman büyük bir istekle geliyorum.

Bir eylemi gerçekleştirmek için kullanılan aracı ifade eder biçimde

Babam, ekmeği büyük bir bıçakla kesiyor.

Bir eylemi gerçekleştirmek için kullanılan vasıta, ulaşım aracını ifade eder biçimde

Ankara'ya otobüsle mi, trenle mi gidiyorsunuz.

Murat ailesiyle telefonla haberleşiyor. Kullanıldığı bilgileri verilir.

için edatı

Bir eylemin; varış, sebep, amaç, süresini belirtmek için kullanıldığı ifade edilir.

Annem için hediye alıyorum.

Bu bilet, Ankara için.

Bazı insanlar sadece para için çalışıyor.

Birkaç gün için Londra'ya gidiyorum.

-(y)e yönelme ekinin 'Bu hediye erkek arkadaşıma.' cümlesindeki kullanımına benzer şekilde 'Bu hediye erkek arkadaşım için.' ifadesinin için edatı ile anlamın verilebileceği ayrıca belirtilir.

Bu edatın; de-, söyle-, düşün- fiilleriyle kullanıldığı zaman hakkında, yaklaşık anlamları yüklenebileceği belirtilir.

Orhan için ne düşünüyorsunuz?

gibi ve kadar edatlarının

Özellikle karşılaştırmalarda kullanıldığı;

Gözlerin deniz gibi mavi.

Çocuk gibi konuşuyorsun.

Didem kadar güzel bir kız tanımıyorum.

Erkek kardeşim, babam kadar yemek yiyor. örnekleriyle verilir.

TP’ de ise edatlarla ilgili ‘İtalyancada kullanılan prepositionlar Türkçede isimlerden sonra getirilen posposizionlarla elde edilir. Dativ eki, yönelme; lokatif eki, bulunma; ablatif eki, çıkma durumlarını bildirir.’ (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 30) bilgisi verildikten sonra örnekler gösterilmiştir.

Salì sopra la sedia sandalja-nyn üst-ü-n-e çyq-dy (della sedia al suo di sopra salì)

Rimase sopra la tavola masa-nyn üst-ü-n-de qal-dy (della tavola nel suo di sopra rimase)

Cadde dal tetto dam-yn üst-ü-n-den düş-dü (del tetto dal su di sopra cadde)

Üzer, ard, orta, ara, iç kelimeleri de benzer şekilde kullanılır.

[i]le’ nin özne halindeki isimle veya mastar fiillere, ilgi hâli almış zamirlere, çoğul eki almamış şartıyla, işaret zamirlerle kullanılabileceği örneklendirilir:

El-im ile colla mia mano

Bizimle con noi

Senin-lecon te,

Sebeb-i –ile colla sua causa (per, a causa di)

İçin, için

Gez-mek için per passeggiare

Bunun için perciò

Gibi

Qurd gibi come lupo

Onun gibi come esso.

Dativ ekinin kullanıldığı, kullanılması gerektiği edatlarla ilgili olarak;

Ev-e doğru verso casa

Qar-şy contro

Göre secondo

İşit-dij-im-e göre secondo quanto ho udito

Dair verildikten sonra

Ablativ ekinin kullanıldığı/gerekli olduğu edatlar ele alınır:

Ben-den evvel prima di me

Bir sa'at-dan sora dopo di un'ora

Başqa

Ma'ada oltre a, all'infuori di.

TP'de edat-ön eki olarak belirttiği -ce veya -çe'den de bahsedilir.

-ce, -çe dev-let-çe per parte dei governo

para-ğa

Son olarak -siz (mastardan sonra -sizin) ekleri de edatlar bölümünde verilmiştir:

para-syz pul-suz

gülmek-sizin

Edatlarla ilgili genel değerlendirme

Edatları; *son takı, son ek, sözcük sonrasına koyma, sonuna ekleme* gibi ifadelerle ele almaları yazarların Türkçenin çekim ekleri işlevlerini göz önünde bulundurdıkları fikrini vermektedir. Edatları, bir bakıma çekim eki görevi taşıyan unsurlar olarak değerlendirmişlerdir. Ele aldığımız üç kitapta da edatların temelde isim çekim ekleri ile ilişkisi üzerinde durulduğu, bazı edatlarının kullanım sahasına çıkmalarında durum eklerinin gerekliliğini ele aldıkları görülmüştür.

Yazarların, edatları ele alırken *locuzione* ifadesine yer vermeleri; bu unsurların tabir, ifade, deyim ile ilgisini göstermektedir. Bu da edatların cümlelerin kuruluşunda çekim boyutunda değer taşıdığını ifade eder. Bu anlamda görev alırlar. Bilindiği gibi Türkçede edatlar tek başlarına kullanılmamaktadır. Edat terimini bugünkü Türk dilciliğinde, çekimlik bağlı birimlerin ekleşmemiş olanlar için kullanıldığını belirten Karaağaç, Osmanlı dilcilik geleneğinde “*bütün yapım ekleri, çekim ekleri ile bugün edat olarak bildiğimiz, çekim, bağlama ve ünlem edatları gibi eklemeli bağlı birimler için kullanılır ve ‘tek başına anlamı ve kullanımı olmayan, ancak söz kök ve gövdelerinden sonra gelerek, yeni sözler türeten veya bu sözlerin bir araya gelişini salayan dil birimi’ diye tanımlanırdı. Bu yüzden de eski çalışmalarda edat, yapımlık ya da çekimlik ve eklemeli ya da eklemesiz olabilirdi*” (Karaağaç, 2009, s. 157) ifadeleri edat teriminin bugünkü ve önceki dönemlerde kapsamını göstermektedir. Ele aldığımız kitapta edatların bu anlamda eklemeli, çekimli olup olmadığı açısından işlendiği görülmektedir. Carbognano'nun ve Scandino'nun da edatları bu kavramlar açısından işlediği görülmektedir.

Carbobgnano; *de* (etde, güneşde, zingirde, gölde, bülbülde vb), *ce* (bülbülce devece, kedice), *dek* (şehiredek, zingiredek, göledek), *ile* (et ile, göl ile, deve ile), *siz* (etsiz, güneşsiz, kedisiz), *gibi*(yağmur gibi, eder gibi) edatları *preposizioni* isimlendirmesi açısından ele alır (Carbognano, 1794, s. 599-602).

Edat adlandırmasını kullanan Scandino, kitabında *Preposizioni* başlığı altında bu konuyu işler (Scandino, 1932, s. 120-123). Bazı edatların kelimeye eklenme, bazı edatların da tamlayıcı, tümleç /kelime den sonra kullanma özelliğinde olduğu belirtir. Kelimeye eklenen edatlara örnek olarak;

da, de (bulunma hali eki) *kitap-ta, ben-de, masa-da*

dan, den (ayrılma hali eki) *ben-den, ev-den*

la, le 3. Çoğul şahıs zamirleri haricinde diğer şahıs zamirlerine getirildiğinde ilgi hali eki gerekli olur Ör. *Benim-le, onlar-la, babam-la*

kullanımında özne halini gerekli kılan *siz, siz* Ör. *At-sız, kol-suz*

göre, gibi anlamlarını veren *ce, ca* Ör. *İtalyanca (İtalyan diline göre), eşek-çe (eşek gibi)*

Çekimlenemeyen, tümleç/kelime sonrasında kullanılan edatların kullanımı ile ilgili olarak;

Özne halini isteyen/gerekli kılan edatlar: ile, ıla, üzre, içre, için, gibi,

Yönelme halini isteyen/gerekli kılan edatlar: göre, karşı, yakın, doğru,

Çıkma halini isteyen/gerekli kılan edatlar: sonra, evel, evvel, başka, öte, dışarı, beri

örnekleri verilir. Scandino son olarak, *ara, alt, art, iç, orta, üzeri, karşı* kelimelerinin yönelme, çıkma, bulunma hal ekleriyle çekimlenebileceği bilgilerini verir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç, Tartışma ve Öneri

Sonuç

İtalyanlara Türkçe öğretimi için İtalyanlar tarafından İtalyanca yazılmış kitaplardaki ses bilgisi ve biçim bilgisinin nasıl verildiğini betimlemek amacıyla yapılan bu çalışmada ele alınan bu eserlerle ilgili bulgulardan elde edilen sonuçlar şu başlıklar altında toplanmıştır:

1. Eserlerin İçerik Özellikleri

Kitaplardaki dil bilgisi unsurlarının ele alınışı ve sıralanışı farklıdır. TP’de ilk olarak temel dil bilgisi kuralları özet olarak verilmiştir. Temel dil bilgisi konularından sonra genel, günlük hayatta kullanılan konuşma örnekleri verilmiş, en sonda da İtalyanca-Türkçe bir sözlük verilmiştir.

MLT üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm ses bilgisi ve yazıma ayrılmış, ikinci bölüm ‘biçim bilgisi ve başlangıç/temel söz dizimsel kurallar, üçüncü bölüm Türkçe-İtalyanca ve İtalyanca-Türkçe Sözlük yer almıştır.

CLT ise Türkçenin genel özelliklerinin verildiği giriş bölümünden sonra 18. Üniteye ayrılmıştır. CLT’de de Türkçe-İtalyanca Sözlük bulunmaktadır.

Eserlerde genel olarak ses bilgisi, biçim bilgisi, sözlük sıralaması gözetilmişse de üç eserde dil bilgisi unsurlarının sıralanması ile ilgili bir standardın olmadığı görülmektedir. TP’de dil bilgisi konuları arka arkaya verildikten sonra yine konuşma metinleri ayrı bir bölümde arka arkaya verilmiştir. Karşılıklı konuşma biçiminde verilen bu metinlerde önce Türkçe ifadeler sonrasında da bu ifadelerin İtalyanca çevirileri verilmiştir. Eserde bu anlamda çeviri yöntemi kullanılmıştır.

MLT’de dil bilgisi konu anlatımlarından sonra alıştırmalar başlığında ilk önce Türkçe metinler veya cümleler sonrasında ise İtalyanca metinler veya cümleler verilmiştir. Alıştırmalarda verilen bu metinlerden hareketle ne yapılacağı tam olarak ifade edilmemiştir. Bir yönlendirme yapılmamıştır.

CLT’de ünite başında metinlerin verildiği görülmektedir. Bu metinler ünite içinde en az 1 en fazla 3’er tane olmak üzere ünitelere göre değişiklikler göstermektedir. Metinlerin çoğunlukla karşılıklı konuşma esasına göre düzenlenmiştir. Metinlerde geçen ifadelerin

İtalyanca çevirileri metinden sonra çeviri yöntemine göre verilmiş, zaman zamanda İtalyanca açıklamalar yapılmıştır.

Hazırlık aşamasında metinler verildikten sonra, dil bilgisi kısmında metinde geçen yapılar ele alınmış, anlatılmıştır. Ünite sonunda ‘Dil Bilgisi Alıştırmaları’ ve ‘Dil Bilgisi Geliştirme alıştırmaları’ başlığı altında iki aşamada dil bilgisi alıştırmaları verilmiştir. Bu alıştırmaların nasıl yapılacağı ile ilgili açıklamalar, yönlendirmeler alıştırmaların öncesinde verilmiştir.

2. Avrupa’daki Türkçe dil bilgisi kitaplarının model alınması

TP’de dil bilgisi verilme sistemiyle ilgili her hangi açık bir bilgi yoktur. Kendisinden önceki yüzyıllarda yazılmış gramer kitaplarına atıfta bulunmamıştır. Bu anlamda Meninski gramerinden bahsetmemiştir. Dil bilgisi konularını nasıl, neye göre sıraladığını belirtmemiştir.

MLT’de Rossi dil bilgisi unsurlarıyla ilgili çoğu bilgiyi Jean Deny’nin kitabından aldığını kendisi belirtmiştir. Bunun dışında Rossi’nin eserindeki konu sırası Meninski’nin grameriyle aynıdır. Rossi’de, Meninski’de geçen Arapça ile ilgili açıklamalar yoktur. Bunda eserin yazıldığı dönemde Arapça’nın alfabe olarak Türkiye’de artık kullanılmadığı etkisi vardır.

CLT, Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı’na göre A1-B1 seviyeleri için hazırlanmış bir kitaptır. Temel dil bilgisi özellikleri verildikten sonra 1. Ünite ilk dil bilgisi konusu olarak *isim*’den başlaması, sonrasında *cinsiyet*, *çokluk* konularına yer vermesi Rossi’nin ve Meninski’nin başlangıç konularıyla aynı olduğunu düşündürmektedir. Kitapta genel olarak dil bilgisi konuları metinler paralelliğinde harmanlanmışsa da zaman zaman Rossi’nin sıralamasını anımsatan kullanımlar vardır. Bu anlamda kitap Latin dil bilgisi sisteminin etkisinde kalmıştır. Kitapta yazarın hangi kaynaklardan faydalandığı bilgisi yoktur.

3. Dil bilgisi terminolojisi

TP’de Latin dil bilgisi terminolojisi ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Örneğin isim hal ekleri: *Genitivo*, *dativo*, *accusativo*, *locativo*, *ablativo* biçiminde verilmiştir.

Latince durum kategorisi; *nominativus/nominativo* (yalın hâl), *genitivus/genitivo* (ilgi hâli), *dativus/dativo* (yönelme hâli), *accusativus/accusativo* (yükleme hâli), *vocativus/vocativo* (seslenme hâli), *ablativus/ablativo* (çıkma hâli) dir. *Locativus/locativo* (bulunma hâli) nin antik olduğu ve sadece *Romae (Roma’da)* kelimesinde kaldığı da söylenir.

TP’de özne hali için bir terim kullanılmamıştır. Buna rağmen Latince’de çok az kullanılan *locativus, locativo (İt.)* TP’de kullanılmıştır. MLT’de bu kategori yer almazken CLT’de de kullanılmaktadır.

Avrupa geleneğine göre yazılmış dil bilgisi kitaplarındaki terminoloji MLT’de de vardır. Fonetica, ortografia gibi aslı Yunanca olan terimleri kullanmıştır. *Lettera* (harf) terimi gibi Latince terimler de vardır. Rossi, ‘*ayn, hamza, mes’ul*, gibi Arapça terimleri de kullanmıştır. TP’de ‘*ayn* kullanılmıştır.

CLT’de Rossi ve TP’deki benzer terimleri kullanıldığı görülmektedir. Üç eser terim açısından birlik gösterir.

Eserlerde Türkçe terminoloji konusunda tam karşılığın bulunmadığı durumlar da vardır: Örneğin *var, yok* ifadelerinin tam karşılığı yoktur. Yine *isim tamlaması* ifadesine MLT, CLT *stato costruito* veya *rapporto di annessione* karşılığını verirler. Fiilimsilere karşılık gelecek bir terim de kullanmamışlardır.

Üç eserde de *geniş zaman* için *aoristo* gibi Yunancadan gelen bir terim kullanır. *Türkçe* takılar için *particella* ifadesi verilmektedir.

4. Türkçe dil bilgisi malzemesi

a. Ses bilgisi ile ilgili malzeme

1. Seslerin tanıtımı/sunumu

20. yy öncesi yazılan gramerlerin çoğu çeviri metin özelliklerini taşıdığı için eserlerde yazarların kendilerine özgü transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Bu anlamda eserlerde bir standart yoktur. TP de çeviri metin özelliklerini taşımaktadır. Harfler tablo halinde Arap alfabesi sırasına göre verilmiştir. TP’de esere özgü transkripsiyon sistemi oluşturulmuştur. Türkçedeki *ı* ’ sesine denk olarak *y* sembolünün kullanılması, Türkçedeki *y* sesine denk olarak *j* sesininin kullanılması, günümüz Türk alfabesinde yer alan *j* harfi için de *j*’ nin denk olarak kullanılması bugünkü Türkçe açısından eser okunduğunda karışıklığa yol açmaktadır.

MLT’de Türkçede 8 ünlü, 21 ünsüz ifadesi kullanılmıştır. Sesler tablo halinde verilmiştir. İlk sütunda harf, ikinci sütunda harfin Türkçe adı bugünkü söylenişe göre *a, be, ce, çe...*, son sütunda İtalyanca söylenişi verilmiştir. Harflerin küçük biçimleri verilmiş, büyük biçimleri verilmemiştir.

CLT’de tablo halinde harflerin yazımı küçük ve büyük biçimleriyle verilmiştir. Sayı olarak 21 ünsüz 8 ünlü vardır ifadesi kullanılmıştır. Harfler bugünkü söylenişe göre verilmiş *ğ* için *yumuşak ge* ifadesi kullanılmıştır. Bu harf için MLT’de *ge* biçimi kullanılmıştır.

2. Ünlü ve ünsüz harflerin verilmesi

Çalışmamızda TP'deki ünlü ve ünsüz harfler başta, ortada, sonda nasıl yer aldıkları belirtilmiştir. Çeviri metin özelliği taşıyan eserlerde genel olarak böyle bir uygulama bulunmaktadır. Jean Deny, kitabında bu konuya yer ayırmıştır. Arap harflerinin başta, ortada, sonda Türkçe kelimelerde nasıl yer aldığını sistemli şekilde vermiştir.

MLT'de ünlülerin özellikleri ünlü uyumundaki kombinasyonlarına göre şematik olarak verilmiştir. Ünsüzlerin özellikleri de şematik olarak gösterilmiştir.

Ses Bilgisi Yöntemi diye anlandırılan yönteme göre; yabancı dil öğretiminde hedef dil, ana dil ses özellikleriyle karşılaştırılarak verilir. Öğretilen ses dilinin özellikleri, ana dildeki seslerle karşılaştırılarak öğrenciye anlatılır. Yöntemde hedef dil ve ana dilin boğumlanması birbirleriyle karşılaştırarak, öğrencinin hedef dildeki sözleyişleri benimsemesi amaçlanır (Ahanov, 2013, s. 222). Ele alınan üç eserde de Türkçe seslerin İtalyanca ses değerleriyle karşılaştırılarak verildiği görülmektedir. Özellikle İtalyancada bulunmayan ı,ü,ö; ünlüleri ile ç, ğ, k, ş ünsüzlerinin söyleniş örneklerle anlatılmıştır. Yine söylenişleri İtalyancadakinden farklı olan c, g, h ünsüzleri için üç kitapta da açıklamalar olduğu görülmektedir. Zira bu sesler İtalyancada çe, ce biçiminde söylenir, h ünsüzü İtalyancada söylenmez sadece yazı da gösterilir. Türkçe harflerin İtalyanca söyleyiş karşılıklarıyla beraber Padre Francesco Da Scandino (Scandino, 1932, s. 1-2) eserinde tablo hâlinde göstermiştir: a (a), b(be), c (ge), ç (ce), d (de), e (e), f (fe), g (ghe, ğe), h (he), ı (ı), i (i), j (je), k (che), l (le), m (me), n(ne), o (o), ö (eu Fr.), p (pe), r (re), s (se), ş (sce), t (te), u (u), ü (ü) Fr. u'nun telaffuzu gibi, v(ve), y (ie), z (ze) (Scandino, 1932, s. 2) Bazı sesleri vermek için anadilden farklı özellikle yakın dillerden karşılaştırmalar yapıldığı görülmektedir. ı' ünlüsünün Fransızcadaki kapalı e'ye benzediği; ü ve ö ünlüsü için bu seslerin Fransızcadaki ve Almancadaki ses değerlerinin verildiği görülmektedir. özellikle ü ünlüsünün Almancada Türkçedeki yazıldığı bilgisinin verilmesi bu sesin benimsenmesini daha da kolaylaştırmaktadır.

İtalyancadaki ünlüler: a, e, i, o, u

Bu ünlüler Türkçedeki gibi söylenir. İtalyancada 'e' ve 'o'nun açık ve kapalı şekilleri vardır. Türkçede kapalı /e/ ünlüsünün varlığı Türkçenin başlangıcından beri sürdüğünü belirten (Erdem & Gül, Güz (2006)) bu sesin ağızlarda farklı şekilde duyulduğunu ve algılandığını belirtir. Gerek Türk alfabesinde gerekse İtalyan alfabesinde bu sese karşılık bir harf yoktur. İtalyancadaki açık e'nin 'ei' ve 'ie' diftonglarında görülmesi Türkçedeki açık ve kapalı e tartışmasında yer alan 'e' ve 'i' seslerini hatırlatmaktadır.

Mazzei'nin (Mazzei & Talip, 1934, s. 1) "İtalyancadaki e ve o harflerinin açık ve kapalı telaffuzları arasındaki fark pek az olduğundan, İtalyada uzun süre bulunanların bile

bunun güçlükle farkına vardıklarını dolayısıyla başlangıçta bu seslerin normal e ve o gibi söylenmesinde sorun olmadığı” düşüncesi Türkçedeki bu seslerin  ğretimi için de geçerli olabilir.

Bir dilde olmayan seslerin yazımı ve söylenişi ile ilgili sıkıntıların yaşanması elbette normaldir. Türkçenin dil bilgisini yazan İtalyanların da bu anlamda sıkıntı yaşadıkları bunun için ayrı bir gayret sarfettikleri söylenebilir. İtalyan  ğrencilerin de İtalyancada bulunmayan seslerin yazımında ve telaffuzunda doğal olarak sıkıntı çekmektedirler. Başka dilleri konuşan öğrenciler için de bu durumdan farklı bir durumun yaşanması beklenemez. Zira değişik ülkelerden öğrencilerin katıldığı bir çalışmada da öğrencilerin kendi dillerinde olmayan seslerin yazımında ve söyleyişinde güçlük çektiği belirlenmiştir (şengül, 2014). Genel olarak ı,  ,  ; c,  , ę, ř sesleri ilgili daha çok sıkıntı yaşandığı söylenebilir ancak hem İtalyanların hem diğer öğrencilerin özellikle ę sesiyle belirgin bir sıkıntı yaşadıklarının vurgusunun yapılması gereklidir. Bunda ‘ę’ sesinin varlığının tam olarak ne olduğu belirsizliği, diğer seslerle beraber belirgenliştiği etkendir (Davutoğlu, 2011).

3.  nl  ve  ns z uyumları

TP’de ünlü uyumundan kısaca bahsedilmiş, diğer eserlerde olduğu gibi * nl  uyumu* için *armonia vocalica* ifadesi kullanılmamıştır. Bu uyum için kullanılan bir terim yoktur. Eser, İstanbul konuşma Türkçesini konu edindiği için ünlü uyumunun göz önünde bulundurulmadığından bahsedilmiştir.  nl  uyumu bu eserde tutarlı değildir. TP’de kelime tabanlarında uyumun olduğu örneklerden bazıları şunlardır: iki, dahy,  yzgy, qajyq, dybyz, bekçi, qurşun, qyrmaq, ana, qadyn qysmy.

Eklerde uyumluluk açısından bazı  rnekler: Gitmek, havlamak, jeri j rd , haddyny, qurmaq, birliji, olduğunuzun, açıq, jığmaq, jyęyn.

 nl  uyumu bulunmayan bazı kelimeler: Tut şdurmaq, deyu, olayım, qoşajım, ilerude, oliyor, , hanci, baqayım.

MLT  nl  uyumu konusunu  n damaksıl ünlülerin (e, i,  ,  ) ve art damaksıl ünlülerin (a, ı, o, u) bir birini takip etmesi açısından ele alınmıştır. Rossi, kalınlık-incelik uyumu terimi yerine bu uyumu  n damak ünlüleri ve art damak ünlüleri ifadesiyle ele alır. Rossi yabancı kelimelerde bu uyumun aranmayacağını, Türkçe bazı eklerin de istisna olarak bu uyumu bozduğunu belirtir.

CLT’de de bu uyum  n damak ve art damak ünlüleri açısından ele alınmıştır. Rossi’de olduğu gibi *armonia vocalica* ifadesi bu için kullanılır. Hatta tam olarak bu uyuma *legge del armonia vocalica ( nl  uyumu kanunu/kuralı)* ifadesi hem MLT’de hem de CLT’de geçer.

4. Ses olayları

Eserlerde ses olayları sistemli bir şekilde ele alınmamıştır. Türkçe dil bilgisi öğretiminde olduğu gibi böyle bir başlık eserlerde yoktur.

b. Biçim bilgisi ile ilgili malzeme

1. Yapım Ekleri

Eserlerde yapım ekleri ile ilgili ayrı başlıklar oluşturulmamıştır. Özellikle fiil konusu işlenirken fiillerin mastar durumunda bulunmasından, bu mastar ekinin kaldırılıp yerine ekler getirilerek yeni sözcükler türetilebileceği üzerinde durulmuştur. Rossi kitabın ikinci cildinde bu anlamda yapım eklerine yer vermiştir. Türkçede bilindik şekliyle dört çeşit yapım ekinin var olduğu düşüncesine yazarların sahip oldukları görülmektedir. Yine de fiil çatı eklerini yapım ekleri bağlamında ele aldıklarını belirtmek gerekecektir.

Fiillerde Çatı

İtalyancada, Türkçede olduğu gibi belirli bir başlık altında ele alınmayıp transitivo (geçişli), intransitivo (geçişsiz); attivo (etken), passivo (edilgen); riflessivo (dönüştü), reciproco (karşılık/işteş) başlıkları altında işlenmektedir. *Forme dei verbi (fiil formları)* ifadesi noktasında ele alınan bu konular, incelediğimiz kitaplarda daha çok yapım ekleri açısından ele alınmıştır. Fiilde çatı “Eyleyen-eylem ilişkisine dayandığı için dili kullanan kişi zengin seçenek listesi sunar” (Börekçi, 2004). Dilbilim açısından ele alınmayıp yüzeysel yapı noktasında ele alınması öğretimi güçleştirebilir.

2. Çekim Ekleri

İsim çekim ekleri

Durum ekleri

TP ve MLT’de özne durumu yerine isim (sostantivo) kullanılmış. CLT’de özne durumu (nominativo) terimi ile kullanılmıştır. Durum kategorilerinin Latince’deki verilmiş sırasına ve sayısına göre genel olarak uyan yazarlar, Latince’de sık kullanılmayan *bulunma durumu (İt.locativo)* na yer vermişlerken Latince’de kullanılan *seslenme durumu (İt.vocativo)* na yer vermemişlerdir.

Latince *locativo (bulunma hâli)* olmamasına rağmen Türkçe hâl kategorisi içinde bu hâl işlenmektedir. ‘yerde bulunma hâli kategorisi ve zamanda bulunma hâli kategorisi’ (Alyılmaz, 2010, s. 120).

Diğer taraftan Latince bulunan *vocativo (seslenme hâli)* TT’de çok fazla işlenmemektedir. Kategorik olarak da çok fazla gösterilmez. Çok az kişinin seslenme hâli

kategorisine yer verdiğini söyleyen Alyılmaz, seslenme hâl kategorisinin ‘cümle’ bahsine geçmeden anılması gerektiğini belirtmektedir (Alyılmaz, 2015).

Bulunma kategorisine yer verilmeyip, seslenme hâli kategorisini yer veren kitaplardan birine Carbognano’nun eseri örnek gösterilebilir (Carbognano, 1794, s. 5):

Sing.Nom. بلبل *Biùlbùl* , il Rosignuolo .

Gen. بلبلك *biùlbùlün-* , del Rosignuolo .

Gen. بلبل *biùlbùl* , di Rosignuolo .

Dat. بلبله *biùlbùlè* , al Rosignuolo .

Acc. بلبلى *biùlbùlù* , il Rosignuolo .

Acc. بلبل *biùlbùl* , Rosignuolo .

Voc. بلبل *biùlbùl* , يا بلبل *ja biùlbùl* , o Rosignuolo .

Abl. بلبلى *biùlbùldèn* , come اعدى *etdèn* &c.

Şekil 21. Hâl ekleri (Carbognano).

Literatürde, kitaplarda ve öğretim sırasında genel olarak isimler başlığı altında ele alınan hâl kategorisinde, hâl eklerinin hangi sırayla öğretileceği noktasında görüş birliği belirlenmemiştir (Melanlioğlu, 2012, s. 2409). Kaldı ki bu konunun öğretiminin ek seviyesinde değil ‘hâl kategorisi’ seviyesinde öğretilmesi gerektiği vurgulanır (Mert, 2013, s. 31).

Ek seviyesinde öğretiminde de sıkıntılar vardır. Örneğin ele aldığımız üç kitabın ikisinde eklerle ilgili durumlardan başlanırken bir kitapta (CLT) *özne hâli* (Nominativo)’nden başlanmıştır. Üstelik bu durumun eksiz olarak kullanıldığı da daha önce yukarıda görülmüştü. İtalyanca ‘caso del soggetto’ (özne hâli) olarak tanımlanan bu durumun hiçbir ek almaması düşünülemez.

Yine *genitivo* (ilgi hâli) en çok özellik/nitelik tamamlayıcısı anlamında kullanılırken, bu kapsamı içerisine çoğunlukla mülkiyet anlamının girdiği de düşünülür (Fucecchi & Graverini, 2014, s. 8). Türkçede bu hâlin varlığının tartışmalı olduğunu söyleyen Karahan, yükleme hâli eki gibi bu ekin de başka kelimelerle münasebet kuran ek olmadığından dolayı hâl kategorisi içinde değil başka kategori içinde işlenmesi gerektiğini belirtir (Karahan, 1996).

İyelik konusunu ‘tamlanan hâli’ başlığı altında ele alan Börekçi, ilgi hâli olarak bilinen durumu ‘tamlanan hâli’ başlığı altında işlevsel olarak değerlendirir. İsimle isim arasındaki ilişki açısından değerlendirilen Börekçi eklerin işlevsel olarak ele alınmasını burada da vurgular.

“Dilin ‘iletişim amacının bir aracı’ olduğu düşünülürse her biri birer amaç olan işlevlerin yine her biri birer amaç olan biçimlerle birlikte irdelenmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir” (Börekçi, 2007, s. 273). Hâl eklerinin işlevsel olarak ele alınması her bir kullanımdan amacın tam olarak ne olduğunun iyi belirlenmesi gerekir. ‘Mi piace.’ İtalyanca ifadesinin Türkçedeki bire bir karşılığı ‘(o) bana hoş gelir.’ dir. Türkçede ‘onu beğeniyorum, onu seviyorum’ ifadeleri ile karşılanan bu yapının dil bilgisel olarak örtüşmediği görülmektedir. Birinde yönelme hâli eki vardır, diğesinde ise nesne hâli eki vardır. Birebir örtüşmenin olmadığı böyle durumlarda işlevsel olarak yapıları ele almak gerekecektir. Örneğin, işlevsel olarak düşünüldüğünde ‘Genelde “yönelme” ifade eden +A bazen “nesneye yönelme” ifade eder. Bu durumda nesne hâli işlevi görür (s. 265)

Türkçedeki hâl kategorisi altında değişik adlandırmaların olması, dahası bu kategorideki durumların sayı olarak Türkçede artması üzerinde durulması gerekli bir konudur. Neden Latince bu sayı belliyken, sabitken Türkçede artmakta?

Bütün bir dil bilgisi içerisinde hâl kategorisinin hangi aşamada verilmesi gerektiği üzerinde durmak gerekecektir. Bu kategorinin isimlerle mi, yoksa fiillerle mi verileceği net değildir. İki unsur arasında geçişken bir özelliğe sahip olduğu üzerinde de düşünmek gerekecektir. Zira hâl kavramı sadece isimlerle değil fiillerle de kullanılır.

Türkçenin biçimsel olarak öğretimi daha doğrusu yapısının biçimsel olarak anlatılması yapıyla ilgili konularda da algı sorunu oluşturur. Türkçedeki eklerin kullanımında sorunların çekim eklerinde görülmesi (Şahin E. Y., 2013) dikkate değerdir. Bilindiği gibi çekim ekleri işletme ekleridir. Bütün bir sözdizimini düzenler. Türkçede bu eklerin çok fazla görünür olması biçimsel olarak Türkçenin öğretimini zorlaştırır. Dil bilgisi öğretiminde yukarıda söylendiği gibi işlevsel olarak bakmak algı sorunları en aza indirir.

Ele aldığımız kitaplarda hâl kategorisi klasik Latince anlayışına göre genel olarak şekilsel ele alınmış işlevsel olarak bu ekler işlenmemiştir.

İyelik ve isim tamlaması

İsim tamlamaları ile ilgili yukarıda TP’de geçen bilgilerden farklı olarak Rossi’de zamir n’sinden (-n- prominale) bahsedildiği görülmektedir. İsim tamlamalarında iyelik

ekinden sonra isim çekim eki getirilcekse bu çekim ekim ekinden önce zamir n'si kullanılır. (Rossi, 30) evin kapısından (kapı+sı+n+dan), haftanın günlerinde (gün+ler+i+n+de).

Gerçek anlamda sahiplik ilişkisi kurulduğunda veya mantık açısından doğru olan, gerçek olan birleştirmelerde yukarıdaki yapının kullanıldığını söyleyen Rossi, ilişkinin sıfat özelliği, açıklayıcı, tamlayıcı özellikler düzleminde kurulması sırasında birinci unsurun ilgi hâli almadan kullanıldığını belirtir. Örneğin, şiir kitabı için “libro di poesia” ifadesinin hemen hemen şiirsel kitap “libro poetico” anlamında olduğunu söyler. Yine devlet bankası tamlaması için “banco di Stato” hemen hemen devlet kelimesinin sıfat anlamında olduğunu “banca statale”, İtalya devleti derken “lo Stato d'Italia ” hemen hemen İtalyan Devleti “lo Stato Italiano” anlamında olduğunu söyler. Çoban evi derken “casa de pastore” hemen hemen pastoral ev “casa pastorale” anlamında olduğunu fakat ilgi hâli ekinin kullanıldığında çobanın evi derken “la casa del pastore” anlamında olduğunu belirtir.

Belirtisiz tamlama “stato costruito incompleto” olarak isimlendiren bu tamlamanın İtalyancada en temel anlamda “di ” prepozisyonun, birleşik olarak del, degli olmadan, kullanımına karşılık geldiğini de ekler. (Rossi, 31)

Genelde hâl konusunun işlevsel olarak ele alınması gerektiğini düşünen Börekçi (Börekçi, 2007)“*tamlanan/belirtilen*” başlığı altında “iyelik hâli”, “belirtilen, nitelenen hâli” alt başlıklarında Türkçedeki iyelik olgusunu da işlevsel olarak ele alır. “Türk milleti” ile “Türk geleneği” ifadelerindeki ‘+i’nin 3. Tekil şahıs iyelik olarak tanımlandığı oysaki iki tamlama arasında farklı ilişkinin olduğunu, birincideki milletin Türk’e ait olmadığını, belirtme olduğunu; ikincide ise geleneğin Türk’e ait olduğunun anlaşılması gerektiğini önemle vurgular (s. 252).

Ele aldığımız üç eserde ‘iyelik’ ifadesi kullanılmaz. Eserlerde ‘ilgi’ açısından isim tamlamasının ele alındığı görülmektedir. Türkçedeki sahiplik anlamı İtalyancada kullanılan ‘avere’ fiili açısından eserlerde ele alınmıştır.

Fiil çekim ekleri

İtalyancada Fiili belirlemek için bilinmesi gerekenler (Öncel, 1935, s. 52):

1. Il modo (kip)
- A. Finito (çekimli kip)
 1. Indicativo (haber kipi)
 2. Congiuntivo (dilek, istek kipi)
 3. Condizionale (şart kipi)
 4. Imperativo (emir kipi)

B. Indefinito (çekimsiz kip)

1. Infinito (isim fiil, yani mastar)

2. Participio (sıfat fiil)

3. Gerundio (bağ fiil)

2. Il tempo (Zaman)

a. Presente (şimdiki zaman) (yapıyorum, yaparım)

b. Futuro (gelecek zaman)

1. Futuro semplice (yapacağım)

2. Futuro anteriore (yapmış olacağım)

c. Passato

1. Imperfetto (yapıyordum, yapardım)

2. Passato prossimo (yaptım, yapmış bulunuyorum) (yakın geçmiş)

3. Passato remoto (yaptım) (uzak geçmişte)

4. Trapassato prossimo (yapmıştım) (imperfetto veya passato remoto da bildirilen bir hareketten önce)

5. Trapassato remoto (geçmişte ve passato remoto da bildirilen hareketten önce)

Temel cümlede asla bulunmaz.

3. La forma (şekil)

a. Transitivo (geçişli)

b. Intransitivo (geçişsiz)

4. La persona Şahıs

a. Prima (birinci)

b. Seconda (ikinci)

c. Terza (üçüncü)

5. Il numero

a. Singolare (tekil)

b. Plurale (çoğul)

Latince de kip (modus)le ilgili olarak: indicativus (gerçeklik ifade tarzı), koniunktiv (tasavvur ifade tarzı), imperativ (emir ifade tarzı) verilirken fiil cinsi olarak: activum (etken), passivum (edilgen) başlıkları verilir (Rohde & Sinanoğlu, 1964, s. 32)

Fiil çekimleriyle ilgili yapılan temel tartışmalar dil bilim alanında özellikle anlam bilimi alanında tartışılmaktadır. Çalışmalar geleneksel olarak kip ve zamanın şekil olarak neleri karşıladığı ile ilgili değil anlam bilimi açısından ne ifade ettiği üzerinedir. Ele aldığımız üç eserde bu konuya anlam bilimi açısından değinen yoktur. Klasik dil bilgisi anlayışıyla bu

konulara yaklaşılmıştır. Zaten genel olarak Türkçe ders kitaplarında dil bilimsel yöntemlerin yansıtılmadığı görülmektedir (Demirel & Kerimoğlu, 2015).

Birleşik çekimler

Basit çekimlerde görülen kip, zaman ifadelerinin tam olarak ne ifade ettiği meselesi birleşik çekimli fiiller konusunda da kendini göstermektedir. ‘zaman ve anlam’ açısından bu çekimler çeşitlilikler göstermektedir (Şahin H. , 2003, s. 1) “Türkçede birleşik çekim eklerinin hepsi zaman kavramı taşımaz. sA ekinin fiile zaman kavramı yüklemesi hiçbir zaman söz konusu değildir. –mİş eki bazan, -DI eki her zaman basit çekimli fiili geçmiş zamana götürür” (s. 1)

Fiilimsiler

İtalyanca fiilimsiler ‘modi indefiniti (belirsiz mod/kip)’ başlığı altında *gerundio (zarffil)*, *participio (sıfat fiil)*, *infinito (isim fiil /mastar)* olarak işlenir. Belirsiz tanımı yapılması bu fiillerdeki şahıs ekinin, çokluğun belirli olmamasındandır. ‘indefinito’ ifadesi kip/zaman açısından belirsizliği ilk bakışta çağrışırsa da böylesi fiillerin İtalyancada presente (şimdiki/geniş zaman), passato (geçmiş zaman) da kullanımları vardır. Daha önce görüldüğü gibi geçmiş zamanda kullanılan *avere, essere* fiilleri yardımcı olarak bu fiillerin geçmiş zamanında da kullanılır. Türkçede ‘fiil gibi’ anlamında kullanılan fiilimsilerin tanımı noktasında tartışmalara değinen Yıkılmaz (2014) *-mak* ekinin zaman bildirir yapıda kullanıldığını çalışmasının sonuç bölümünde ifade etmektedir.

TP’de ‘seni gör-mej-e arzulayorum’ biçiminde kullanımın olduğu görülmektedir (s. 22). Benzer bir sorunu İranlıların da yaşadığını gösteren bir çalışma vardır (Barın & Başar, 2016).

Cümlelerin öğeleri sıralanışı

Latince olduğu gibi Türkçede de öge dizilişinde yüklem cümlelerin sonunda bulunur. Türkçe öge dizilişi genelde özne+nesne+yüklem biçimindedir. TP’de bu konu ‘konuşmanın bölümleri’ ifadesiyle ele alınmıştır. Genellikle; *özne, nesne (oggetto diretto veya oggetto indiretto)*, *fiil (verbo)* biçiminde sıralamasının olduğu bilgisi verilir (s. 22). Rossi ise cümle dizilişini “*sıfat+özne+tümleç tamlayıcıları+tümleç+yüklem (isim veya fiil soylu)*” biçiminde vermektedir (Rossi, 1939, s. 28). İtalyanca da ise özne+yüklem+nesne biçimindedir. D’Amora da öge dizilişinin SOV (Soggetto Oggetto Verbo) *Özne Nesne Fiil* biçiminde verir (D’Amora, s. 1, 2012). Yüklem sona olması cümledeki öge dizilişindeki ihtimalleri belirlemektedir. Türkçenin bu özelliğinden hareketle “*graf teorisiyle*” yüklem bütün olasılıkların son bulduğu yer olarak belirlenmiştir (Mete & Ceylan , 2015).

Bu çalışmada ele alınan kitaplarda Türkçe dil bilgisi konuları arasında yer alan ses bilgisi ve biçim bilgisi unsurlarının temel/başlangıç seviyesinde ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda dil bilgisi malzemesinin Avrupa geleneği özellikle Meninski geleneği açısından düzenlenmiş olduğu görülürken, Türkçenin öğretimi için yazılmış Türkçe dil bilgisi kitaplarındaki anlayışlara paralel olarak da ele alındığı anlaşılmaktadır.

Tartışma

Türkçenin öğretimine nasıl, hangi konudan başlanacaktır? Bu soru genelde Türkçe öğretimi için sorulabileceği gibi özelde yabancılara Türkçe öğretimi alanında, daha da özelde Türkçenin, belirli bir dilin konuşucularına yönelik öğretimi alanında da sorulması gereklidir. Bu çalışmayla ilgili olarak daha somut anlamda Türkçenin İtalyanlara öğretiminde dil bilgisi sırası nasıl olmalı? sorusu sorulabilir.

Türkçenin yabancı dil öğretiminde dil bilgisi sorunu var mıdır? Türkçenin yapısından farklı yapıdaki diller için muhtemel sorunlar nelerdir? Bu anlamda Türkçenin öğretimi ile ilgili bir şablon oluşturulabilir mi?

Kaya (2011) bir dilin yabancı dil olarak öğretiminde kelime hazinesinin ve gramerin paralel gittiğini, gramer öğretiminin klasik gramer kitaplarındaki sıraya göre değil de kolaydan zora doğru gitmesi gerektiği ancak bunda da bir sıranın ve mantığın olduğunu belirterek Türkçenin ana dil olarak öğretimi ile yabancı dil olarak öğretiminin farklılık arz edeceğini, Türkçenin yapı olarak eklemeli bir dil olmasından dolayı yabancılara öğretiminde bir gramer sorunun olduğu dikkate alınarak öncelik-sonralık ve yüzdellik sırası şablonunun hazırlanması gerektiğini ifade eder. Bu konuda ders/kurs kitabı yazacakların bu şablondan yararlanabileceğini ekler. Çocukların anadil olarak Türkçeyi edinmelerindeki süreç ile ilgili gözlemlerin şablon hazırlamada faydalı olabileceğini belirten Kaya, Türkçenin yabancı dil öğretimi açısından Türkçenin öğrenilmesini zor gösteren kuralların başlangıçta değil ileriki safhalara kaydırılarak verilebileceğini önerir (s. 3).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ders kitaplarındaki dilbilgisi konuları ilgili öğretmen ve öğrenci görüşlerini ele alan Fidan (2016) öğrencilerin zorluk çektiği konuların öğretmenler açısından neler olduğunu şu şekilde sınıflandırmıştır (Fidan, 2016, s. 269):

Adlaştırma (Özellikle belirtilen konular -mA ve -Dik)

Ad durum ekleri (Özellikle belirtilen konular belirtme ve yönelme ekleri)

Fiilimsiler (sıfat-fiiler -(y)An, -DIk ve -AcAk; zarf-fiiller (-ken, -mAdAn önce, -DIktAn sonra, Ip, ArAk; isim-fiiller

Birleşik zamanlar (-mIştI, -AcAk olmuş, -AcAktI, -mIş oldum)

İyelik ekleri

Tamlamalar (İsim tamlamaları)

Diğer (Dolaylı anlatım, zamirler, yeterlik, ekfiiller, kipler (emir, istek, şart, bilgisellik), ki eki, bağlaçlar, ses uyumları)

Öğretmenlere göre arka arkaya öğretilmemesi gereken konular ise: çatılar, fiilimseler (özellikle zarf-fiilerin sıfat-fiillerle arka arkaya verilmemesi), zamanlar (temel zamanlardan sonra birleşik zamanların öğretime ket vurduğu), ek olarak aynı anlama gelen yapıların arka arkaya verilmesi biçiminde sıralanmaktadır (Fidan, 2016, s. 270).

Yukarıdaki çalışmalarda Türkçenin yabancılara öğretimi konusunda *zorluk ve sıralılık* kavramlarında yoğunlaşması Türkçe öğretiminde bir standartlaşmanın olmadığını göstermektedir. Gerek Türkçenin ana dil olarak öğretiminde gerekse yabancılara öğretiminde standart modelin olmadığını çalışma yapanlar da vurgulamaktadır (Fidan, 2016). Bu çalışmalarda bu noktada dilbilgisi öğretiminde bir modelin/şablonun hazırlanması gerektiği konusunda önerilerinin ağırlık kazandığı görülmektedir.

Türkçenin genel olarak yabancılara öğretimi konusundaki bu veriler özelde belirli bir dil temel alındığında nasıl kullanılabilir? Dahası Türkçeyi ana dil kullanıcısı/konuşucusu olmadan kendi dillerini/ana dillerini kullanarak öğretenler için ne anlama gelmektedir? Gerek yazma aşamasında gerek ders işleme aşamasında olsun yazısına, konuşmasına, düşünce sistematiğine Türkçeyi katmadan öğretmek isteyen/öğreten kişi Türkçenin zorluk ve sıralılıkla ele alınmasını nasıl, ne ölçüde aşabilir?

Çalışmamızı ilgilendirmesi açısından bu anlamda İtalyanlara, Türkçeyi İtalyanca öğreten/anlatan/ bir İtalyan için bütün bunlar ne anlama gelmektedir? Tarihsel anlamda İtalyanların Türkçe öğretimi konusunda ne tür zorluklar yaşadığı ile ilgili bilgileri verilen eserlerden takip edip somut, birebir örneklerle ulaşmak çok da mümkün değil. Çalışmamıza konu olan üç eserde de ne tür zorluklar yaşandığı bilgisi yok. Bununla beraber ancak uygulama noktasında ortaya çıkabilecek zorluklar konusunda çıkarım yapmak da uzak değil. İki dil arasındaki yapı farklılıklarından öğrencilerin ihtimal dahilinde ne tür yanlışlıklar yapabileceklerini de söylemenin bir sakıncası yok gibi.

Ses bilgisi açısından Türkçe ile İtalyancanın farklı seslere sahip olması, bu seslerin söyleyişinde ve yazımında potansiyel yanlışlıkların yapılabileceği anlamına gelmektedir. Sesler ve harflerle ilgili bulgular yukarıda verildiğinden burada sadece Türkçede olup da İtalyancada olmayan sesler, harfler çok iyi öğretilse bile alışkanlık açısından bu seslerin, harflerin karıştırılabileceğinin ihtimal dahilinde olduğunu belirtmek yeterli olacaktır. Yine İtalyancada büyük ünlü uyumunun olmaması sözcük köklerine getirilen eklerin bu uyumu bozacak şekilde kullanılabileceği öngörüsünü bizlere vermektedir. Türkçenin kendine has bu uyumu uygulamada Türkçenin öğretilmesinde hızlandırıcı bir rol de oynayabilir. Yine de ana dil olarak Türkçenin öğretiminde bu uyumu bozan eklerin tartışılır olduğu İtalyanların da benzer tartışmalar yapabileceği anlamına gelmektedir.

Ünlü-ünsüz uyumu, ünsüz uyumu, yanyana gelebilecek ikili, üçlü ünsüzler, bunların kombinasyonları öğretimi zorlaştırabilir. Ettirgen fiillerin derecesinin artırılmasındaki söyleyiş ve yazım zorluğunun yaşanabileceği muhtemeldir.

Biçimbilgisi açısından muhtemel yanlış kullanımlar olabilir. İtalyancada ad durum eklerini karşılayan biçimbirimlerin Türkçeden farklı oluşu, Türkçede bu biçimbirim türlerinin İtalyanlar tarafından birbirleri yerlerine kullanılabileceği ihtimalini vermektedir. *Sana geliyorum* ifadesi *sanda geliyorum* vb. biçimlerinde kullanılabilir. Yine İtalyancada *yükleme durumu* için belirli bir morfolojik şeklin olmaması, *Ben, sen gördüm.* biçiminde yükleme durum eki olmadan kullanıma çıkabilir. Eklemeli bir dil olan Türkçe ile çekimli bir dil olan İtalyancanın yapı özelliklerinin farklı olması potansiyel anlamda Türkçede olan her bir biçimbirimin öğretilmesini zorlaştırabilir.

Bütün bu yanlışlıkların ve zorlukların yaşanabilir olmasına rağmen Türkçenin İtalyanca bilenlere İtalyanlar tarafından İtalyanca öğretilmesi ile ilgili belirli bir anlayışın tarih içinde oluştuğunu söylemek gerekecektir. 15. yüzyıldan ve daha öncesinden itibaren tarih içerisinde verilmiş eserlerde en başta ses ve alfabe ile ilgili bilgilerin verildiği, sonrasında *isim* ve *fiil* temel ayrımı gözetilerek yapım ve çekim eklerinin bu ayrıma göre verildiği görülmektedir. Meninski'nin eserinde daha belirgin olan bu durum ele aldığımız çalışmalarda TP ve MLT'de Meninski'nin modeliyle, sırasıyla benzerlik gösterirken D'Amora'nın kitabında da bu geleneğin izleri görülmektedir. Ele aldığımız üç eserde de temel anlayış bu şekildedir: Ses bilgisi, isimle ilgili eklerin kullanımı, fiille ilgili eklerin kullanımı.

Dilbilgisi öğretiminin dil öğretim süreçlerinin ve araçlarının vazgeçilmez ögesi olduğunu belirten Uzun (2010, s. 361) bu bağlamda sorunu “hangi dilbilgisel yapıların, nasıl bir içerik, biçim ve sırada dil öğretimine taşınacağıdır” biçiminde ifade eder. Türkçenin yabancı dil olarak İtalyanlara öğretilmesinde de böylesi bir sorunun varlığı önceki

yüzyıllardan itibaren benzer çalışmaların yapılmış, tekrar edilmiş olması gösterge olarak kabul edilebilir. Rossi'nin alışması Meninski'nin çalışmasına benzediği gibi teorik kısımlarını Deny'den almış olduğunu söylemesi yeni bir sıralanışın, modelin oluşturulmadığı ve oluşturulmak istenmediği anlamına gelebilir. Bu anlamda Türkçenin İtalyanlara ğretimi geleneksel olarak Rossi'ye kadar sürdürülmüş denebilir. D'Amora'nın çalışması dilbilgisel yapıların içerik ve biçim açısından Avrupa Dilleri Ortak Metin erevesi gözetilerek verildiği bir eser olarak durmaktadır. Bunun ötesinde yazarın, son yıllarda Türkçenin ikinci dil olarak öğretilmesi üzerine yapılmış çalışmalardan da faydalandığını ifade etmesi, kitabın geleneksek dilbilgisi öğretiminden farklı olarak ele alındığı düşüncesini vermektedir.

Bununla beraber D'Amora'nın kitabı ve sonraki alışmalar Avrupa Dilleri Ortak Metin erevesi'ne göre güncellenmelidir. 2018'de Avrupa Dilleri Ortak Metin erevesi A1 seviyesinden başlayan dil ğretim sürecinin aşamalarına Pre-A1 (A1 ncesi) bir seviye daha eklenerek güncellenmiştir. A2+, B1+, B2+ gibi ara seviyelerin eklenmesi ayrı bir güncellemedir. Pre-A1 seviyesinin Türkçeye uygulanması noktasında herhangi bir çalışma şimdilik yoktur. Belgeden, bu seviyenin A1 seviyesinde olmayan kişilerin günlük, özellikle bireyi ilgilendiren çok basit kullanımları yapabilecek seviyede oldukları anlaşılırken, dilin doğal kullanımı sırasında çok basit emir cümleleri, vücudu kullanma, görsel vb. destekle içinde bulunduğu durumun farkına varabilecek seviyede oldukları görülmektedir. Türkçenin yabancılara, daha özelde İtalyanlara ğretimi konusunda Pre-A1 seviyesinin kitaplara yön vermesi gerekmektedir.

neriler

1. Türkçe ğretimi, yabancılara Türkçe ğretimi, İtalyanlara Türkçe ğretimi

Türkçe ğretiminin hedef kitleye göre belirlenmesi, bu anlamda kapsamının oluşturulması gerekmektedir. Ders kitaplarının yazılmasında, ğretim faaliyetlerinin planlanmasında bu durum göz önünde tutulmalıdır. Günümüzde Türkçe yabancılara ğretimi konusu genel olarak ele alınmaktadır. Bunun ötesinde belirli bir dil ailesine mensup milletlere yönelik Türkçenin ğretimi faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. İtalyanlara Türkçe ğretimi, Araplara Türkçe ğretimi, Ruslara Türkçe ğretimi vb. belirli alanların oluşturulması Türkçenin ğretim faaliyetlerini hızlandıracaktır.

2. Türkçenin nerede ve kiminle ğretilceği konusu

Türkçenin Türkiye'de ve Türkçe konuşulan ülkelerde yabancılara ğretimi ile ana dili farklı olan ülkelerde yabancılara ğretimi tamamen farklıdır. Eğitim faaliyetlerini planlarken bu durumun göz önünde tutulması gerekmektedir. Yabancı ğrenciye Türkiye'de ve başka bir

ülkede Türkçe açısından konuşma ve yazı dili açısından girdiler farklı olacaktır. Hatta yurt dışında bile Türklerin nüfus olarak yoğun yaşadıkları yerler ile yoğun yaşamadıkları ülkeler açısından bile bu girdiler farklı olacaktır. Almanya’da Türk nüfusun fazla olması bu ülkede Türkçe girdiler açısından fazla olacakken İtalya gibi Türk nüfusunun az olduğu yerde konuşma ve yazı dili girdileri az olacaktır. Bu açıdan Türkçenin öğretim sürecinde bu girdilerin dikkate alınması gerekmektedir.

Böylesi bir durumda Türkçenin kim tarafından öğretileceğine karar verilmesi gerekmektedir. Türkçeyi; kim, nerede, kime, ne zaman/hangi sürede öğretecektir? Ana dil kullanıcıları mı? Türkçe öğretimi uzmanları mı? Akademisyenler mi? Türkçe bilen yabancılar mı? Yabancı dil bilen Türkçe uzmanları mı?

3. İtalyanlara Türkçe Öğretiminde Yazılacak/Kullanılacak Kitaplarda Konu Sırası

Türkçenin İtalyanlara veya İtalyanca bilenlere öğretimi/yazımı için oluşturulacak eserlerde nasıl bir konu sırasının izlenmesi gerektiği tablosunun/şemasının oluşturulması gereklidir. Böylesi bir şema hem akademik anlamda yazılan dil bilgisi kitapları için hem de ders kitapları için kullanılabilir. Türk Dil Kurumu bu anlamda bir çalışma yaparak konu sırasının ne olması gerektiği açısından bir kılavuz kitap çıkarabilir. Sözlük, yazım kılavuzu çalışmalarına dil bilgisi konu sırası çalışmaları da eklenebilir.

Hangi konudan başlamak gerektiği meselesi.

Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı’nın üç temel felsefeye -Öğrenen özerkliği, Kendini Değerlendirme, Kültürel Çeşitlilik- dayandırıldığı (Şeylan, 2013, s. 33) dikkate alındığında, özellikle ‘öğrenen özerkliği’ vurgusu, bireyin bütün varlık, oluşum içinde kendi varlığının öncelendiği görülür ki bu noktada, dili öğrenen bireyin özelliklerinin dikkate alınması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Dil öğretim tekniklerinin, Dil-Varlık-Birey düzleminde şekillenmesi gerekir. Bu açıdan dil öğretimine varlıktan, bireyin varlığından başlamak faydalı olacaktır. İlk konu veya başlangıç için, olmak (essere), var olmak yerli yerindedir. ‘Ben Francesco (’yum.)’ ifadesinin başlangıçta öğretilmesi, öğrenen kişinin özerkliğini dikkate aldığı gibi yine öğrenen kişinin kendisini başka dilde tanıtmayı, varlığını başka dilde ifade etmesi hazlarının yaşanmasını da sağlar. Bu hazzı yaşamak, başlangıç için yüksek bir motivasyondur.

‘Ben Francesco(’yum.)’ ifadesi diğer taraftan mevcut zamanın bütün zaman içinde ne kadar ve nasıl anlamlı olduğunu gösterir ki burdan da şimdiki zaman konusunun ilk olarak verilmesi, öğretilmesi zorunluluğu ortaya çıkar. Şimdiki zamanla başlamanın öğretim tekniği bakımından daha önemli olduğunu belirten Şeylan, öğrencilerin, görüp duyduklarının

%80'inini akıllarında tuttuklarının ispatlandığını ifade eder (2013, s. 35). Diğer yandan 2018 yılında güncellenen Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programında yeni getirilen Pre-A1 seviyesi A1 seviyesinde kullanımında olmayan kişilerin selamlama, adını, soyadını vb. bireyle ilgili kullanımları ön hazırlık biçiminde sunması dil-birey-varlık ilişkisinin değerini göstermektedir. Birey dille ilgili çok basit ama temel kullanımları yapabilecek güçtedir.

Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı'na göre A1-B1 seviyeleri için hazırlanan CLT kitabının, 1. Ünitesi, içinde kendini tanıtmaya ifadelerinin olduğu bir diyalogla başlamaktadır.

‘Murat: Merhabalar

Özgür: Merhaba.

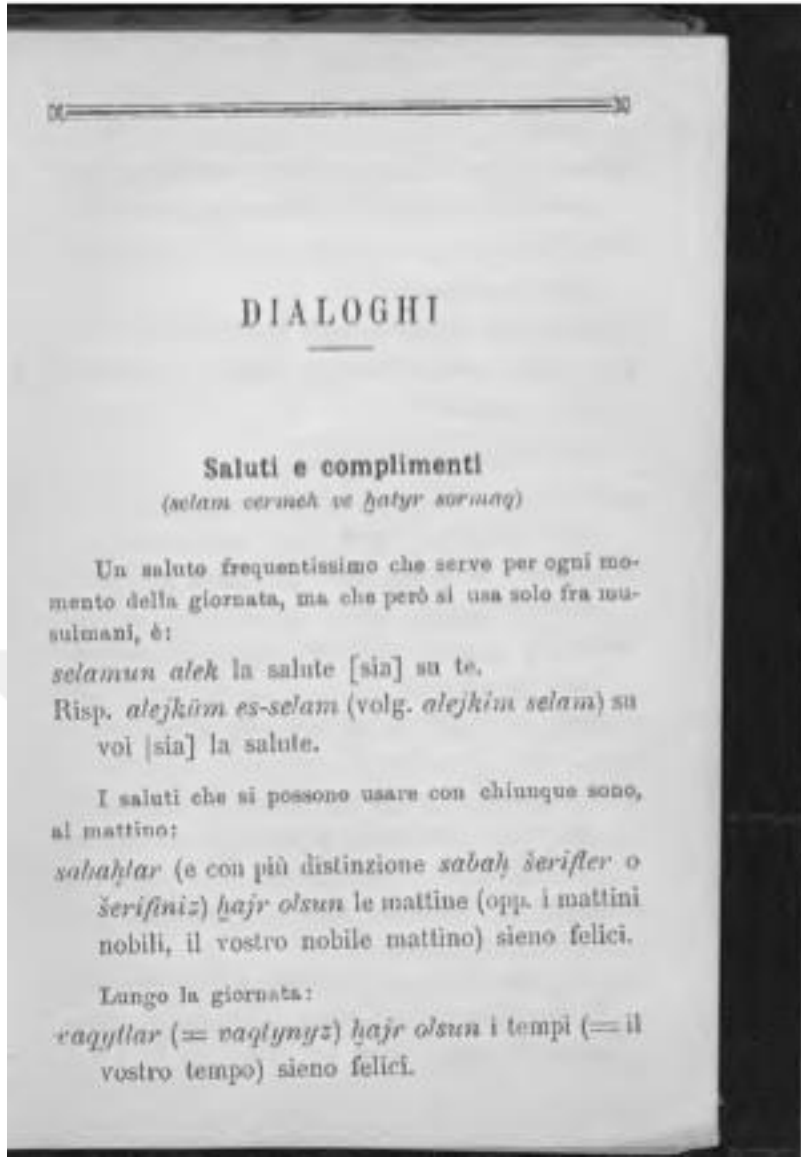
Murat: Ben Murat sizin adınız nedir?

Özgür: Ben Özgür.

Murat: Memnun oldum.

Özgür: Ben de memnun oldum.’

CLT'ye benzer şekilde, TP'de dil bilgisi konularını işleyen bölümden sonra karşılıklı konuşma metinlerinin olduğu bölümde ilk olarak selamlaşma hatır sorma konuşma cümleleri verilir (Bonelli & Iasigian, 1910, s. 37).

Şekil 22. TP'de birinci konuşma metni.

Ses bilgisinin önceliği.

“Ses bilgisi aracılığıyla dil bilimi tam anlamıyla sosyal bilimlerden biri oldu desek, aşırıya gidilmemiş olur.” düşüncesini A. S. Çikobova’nın ‘Vvedenie v yazıkoznanie’ adlı eserinden nakleden Ahanov; ses bilgisinin, hem biçim bilgisi hem de cümle bilgisiyle ilişkili olduğunu belirtir (Ahanov, 2013, s. 221). Bu ilişkileri ses bilgisinin ne kadar önemli olduğu vurgusunu yapar ki bunun da dil bilgisi kitaplarında ses bilgisinin öncelikli olarak, ilk konu olarak yer almasını yine de gerekli kılmaz, açıklamaz. Çünkü bir dilin yapısının incelenmesinin her aşamasında veya seviyesinde ses bilgisinden faydalanılır. Zira dil sese dayalıdır. “Ses değişmelerini ve kurallarını hesaba katmadan söz varlığıyla ilgili unsurların da, dil bilgisiyle ilgili yapıların da kökenini, değişme ve gelişmelerini açıklamak mümkün değildir” (Ahanov, 2013, s. 221).

Başlıca Türkçe dil bilgisi kitaplarında, ‘Türk Dil Bilgisi’ (Ergin, 1993), ‘Türkçenin Dil bilgisi’ (Banguoğlu, 2011) ilk konu olarak ‘ses bilgisi’ işlenmiştir. Ergin, “dil bilgisini bölümlerine ayırmak yerine, dil bütün hâlinde yapı, mânâ ve vazife bakımından ele almak daha doğrudur” (Ergin, 1993, s. 28) ifadesine rağmen ses bilgisinden başlamıştır.

Türkçenin İtalyanlara öğretimi tarihinde yukarıda bahsedilen eserlerin genelinde ilk konu olarak Türkçenin sesleri ve bu seslerin gösterilmesi, nasıl söyleneceği ele alınmıştır. Yetkin bir şekilde Türkçenin dil bilgisini ele alan Jean Deny’nin kitabında da yine ilk konu olarak seslerden bahsedilmiştir.

Ses bilgisinin öncelikle ele alındığı meselesi doğal olarak, kitaplarda sonraki bölümlerde ele alınıp alınmadığı sorusunu akla getirir ki İtalyanca hazırlanan bazı İtalyanca dil bilgisi kitaplarında bu konunun cümle bilgisinden sonra ele alındığı görülmektedir. Yine, Türkçe Dil bilgisi yazar M. Kaya Bilgegil de çalışmasında söz diziminden sonra hatta çalışmasının en sonunda ses bilgisini konu edinmiştir (Bilgegil, 2014). Dil bilgisi kitaplarında konuların bu şekilde sıralanmasında dil bilgisi öğretiminde cümleden başlamak mı gerektiği yoksa küçük birimlerden mi başlamak gerektiği tartışması etkilidir. Kaya Bilgegil’in “ananevi yöntemden farklı olarak bütünden (=külliden) parçaya (=cüz’e) doğru usulü” olarak ifadeleri tartışmanın aslında tündengelim veya tümevarım yaklaşımın tartışması olduğunu gösterir.

17. yy’de Türkçe dil bilgisi kitabını Latince yazar Meninski, 18. yy’de Türkçe dil bilgisini İtalyanca yazar Pianzola, Carbognano, 20. yy’de kitabını İtalyanca yazar Scandino başlangıç olarak ses, harf, alfabe konusu üzerinde durmuşlardır. Meninski, Pianzola, Carbognano, Scandino Türkçenin sesleri, yazımı konusunu, Arapça, Latince/İtalyanca açısından ele alırken, Arap alfabesini, Latin alfabesini konu edinirken; Pianzola Arap alfabesine yer vermemiştir.

CLT, MLT, TP eserlerinde de ilk olarak ses bilgisi konusu ele alınmıştır. Çalışmalarda belirli olarak ses bilgisinin neden öncelikli konu olarak ele alındığı ile ilgili açıklamalar yoktur. Bu önceliği gösteren düşünce sistemi kuramsal olarak ifade edilmemiştir. Bunda önceden beri devam eden geleneksel yöntemin etkisi olduğu gibi, yazarların dil bilgisi öğretim konusunda buna gerek duymadıkları da etkili olabilir. Diğer taraftan yazarların beslendikleri kaynakları da düşünmek gerekecektir. Örneğin Rossi, Deny’nin kitabından oldukça faydalandığını kendisi söyler. Bu anlamda Deny’nin kitabında da bu konuyu yani ses bilgisinin öncelikli olması meselesini başlı başına işleyen, tartışan bir bölüm yoktur.

Genelde yabancılara özelde İtalyanlara Türkçe öğretimi sürecine ilk olarak seslerden başlanması gereklidir. Selamlamayla başlayan bir konuşmada kişinin kendisini tanıtan cümle kurmasının hemen sonrasında veya o an içinde gerçekleşmekte olan eylemin sözle ifadesi

sonrasında Türkçenin kendine ait ses özellikleri ele alınmalıdır. Bu anlamda İtalyanca *essere* (*ol-*, *i-*) eylemlerini içeren veya *-yor*, *-makta* yapılarını içeren cümleleri doğal ortamda oluşturmak, kişinin ne olup bittiğini anlaması bunu da başka dildeki sesler aracılığıyla gerçekleştirdiğini fark etmesi olması gereken bir başlangıçtır.

2. Hangi dil bilgisi modeli?

Yazılacak eserlerde içerik özelliklerinin belirlenmesi açısından nasıl bir model izlenmesi gerektiği belirlenebilir. İtalyanlara Türkçe öğretimi için yazılacak kitaplarda Avrupa, Latin, Grek-Latin modelleri dikkate alınabilir. Böylesi bir tavır Avrupalıların farklı bir gözle, bakışla Türkçeyi gördükleri açısından önemlidir. Bir dile dışardan bir bakış dilin farklı özelliklerini ortaya çıkarabilir. Türkçenin dil bilgisinin yazımı konusunda yabancıların oldukça eser verdiklerini unutmamak gerekir.

Bu çalışmada ele alınan üç eserin temel özelliği İtalyanlar için İtalyanlar tarafından İtalyanca yazılmış olmalarıdır. Eserlerindeki sıralama genel hatlarıyla aynıdır: İsim, fiil.

Dil bilgisi konularının isim ve fiil genelinde olmak üzere ayrıntılı biçimde sıralandırıldığını Meninski'nin eserinde görmekteyiz. Bu şablon daha sonraki dönemlerde de kullanılmıştır. Ele aldığımız eserlerdeki sıralama genel olarak bu şablondaki gibidir.

Meninski modeli İtalyanlara Türkçe öğretimi açısından İtalyanlar tarafından günümüze kadar kullanılmış bir modeldir. Rossi ve D'amora bu model çerçevesinde alıştırmaları da içeren dil bilgisi kitapları yazmışlardır. İtalyanlara Türkçe öğretimi için yeni bir dil bilgisi modelinin oluşturulması farklı değişkenlerle ilgilidir. Bununla beraber yeni bir model önermenin alan açısından herhangi bir zararı da olmayacaktır.

Her şeyden önce dilin doğal yaşanma ortamından soyutlanmaması öğretim açısından dikkat edilmelidir. Sınıf içindeki veya öğretim ortamlarındaki durumlara/uygulamalara paralel bir dil bilgisi kitabı yazılmalıdır. Başlangıçta sınıf içinde faaliyetleri yapma açısından öğrencilerden veya karşıdakinden bir şeyler yapmasını, bir şeyler yapılmasını istemek ifade etmek zorunluluğu olduğu için yani istek, emir, dilek kiplerini ister istemez kullanmak zorunluluğu taşıdığımız için istek/emir kiplerinden başlanmalı. Gel, git, oku, yap, dinle, otur, aç; olumsuzluk yapma, dinleme, konuşma.

Emir kipinden başlanarak eylem ve eylem kökü verilmeli. İlk zamanlarda yoğun emir kipi kullanılabilir. Türkçedeki emir kipinin kök halinde olması, olumsuzluk ekinin de direk gelmesi Türkçede eylemlerin sunumunu kolaylaştıracaktır.

Emir kipinden hareketle şahıs ekleri anlatılmalı. 3. şahıs ekinin olmaması/sıfır biçimbirim olması verildikten sonra diğer şahıs ekleri verilmelidir. 3. şahıstan başlamak diğer kip/zamanların öğretimini de kolaylaştıracaktır.

Emir kipinin verilmesinden sonrasında şimdiki zaman oku-yor, geliyor, yazıyor, dinliyor vb. verilmeli istenilen hareketin o an içinde yapıldığı ifadesinin hangi biçimbirimle verildiği gösterilmelidir. Şimdiki zamandan sonra görülen geçmiş zaman eylemin yapıpı tamamlandığı görüldüğü için verilmeli. Kalan iki zaman; gelecek ve geniş zaman eklerinden de bahsedilmelidir.

Böylesi bir başlangıç yapıldıktan sonra Türkçenin eklemeli bir dil olduğu bilgisi verilip Türkçede yüklem nasıl, hangi eklerle gerçekleştiği belirtilmelidir. Sınıf içi uygulamalarda veya kitaptaki bütün metinlerdeki cümlelerde ilk önce yüklem ne olduğu buldurulmalı, sezdirilmelidir. Dil bilgisi kitaplarında *yüklem* başlığı olmalı, genel olarak yüklem yapı ele alınmalıdır. Özellikle Türkçedeki ek fiilin nasıl oluştuğu anlatılmalıdır. İtalyancada *essere* fiili ile karşılaştırılması yapılmalıdır.

Türkçenin öğretilmesi/yapısı demek ek işletim sistemini bilmek/kullanmak demek olduğundan hareketle eklerin/biçimbirimlerin işlevsel olarak sonraki konularda/derslerde verilmesi/e ele alınması gerekmektedir. Türkçe, bilindiğinin aksine parçalamaktan ziyade artırılarak ele alınması gerekli bir dildir. Türkçe kelimeleri parçalamak yerine yeni eklerin getirilmesi esası, kombinasyonu üzerine incelenmelidir. Sözcükteki ekleri atarak değil, yeni ekler koyarak, alternatifli bir türetimle incelenmesi gereklidir. Geldi, kelimesi di ekinin atılması biçiminde değil, bu ekten sonra hangi ekin getirilebileceği, yerine hangi ekin konulabileceği üzerine işlevsel olarak ele alınmalıdır.

Eklerden köke değil, kökten eklere ulaşılacak bir süreç izlenmelidir. Öncüllük-ardıllık açısından hangi ekin getirilebileceği üzerine düşünülmalıdır. Bu eş zamanlı, ilerlemeci, süreci dikkate alan bir yöntem olması açısından da önemlidir. Yeni sözcükler oluşturan bir dil olmalı, mevcut sözcükleri parçalayan bir dil değil. Ekleri atmaktan ziyade, yerine hangi eklerin getirilebileceği esası gözetilmeli. Sözcükleri parçalama bilgisi değil, sözcüklere işlevsellik katma bilgisi olmalı.

Hangi tür ek vardır değil, “hangi ek hangi ekten sonra gelebilir?” uygulaması, bilgisi verilmelidir.

3. Terminoloji

İtalyanlara yönelik yazılacak kitaplarda bir terminoloji oluşturabilmek amaç/lar içinde yer alabilir. Hatta sadece bu amacı gözetilen dil bilgisi kitapları yazılabilir. Başka bir dilin dil

bilgisi ele alınırken, yazılırken zorluk çekilen temel konulardan biri terimlere diğer dilde karşılık bulmaktır. Örneğin kitaplarda ‘essere’ fiilinin açıklanmasında kullanılan ‘difettivo’ kelimesinin Türkçe anlamı eksikli, kusurlu, hatalı anlamlarındadır. Oysa ki Türkçede ek fiilin kullanımında ‘eksiltili’ ifadesi tercih edilmelidir.

Bu alanda yazılacak kitaplarda İtalyanca/Latince dil bilgisi terimlerinin yanında Türkçe karşılıkları verilebilir. Hatta günümüzdeki kitaplarda yerini alan Arapça terimlere de yer verilebilir. Türkçe yazılmış dil bilgisi kitaplarında kullanımı alışkanlık durumuna gelmiş Arapça terimler oldukça yer alır. Bu kitapları inceleyen bir İtalyan’ın veya İtalyanca bilen anlam açısından işini kolaylaştırmak için Arapça terimler, sık kullanılan Arapça terimler, yeni yazılacak kitaplarda da Türkçe terimlerin yanında yer alabilir. Örneğin verbo/eylem/fiil biçiminde bir kullanım tercih edilebilir. Sadece Türkçe terimlerin yer aldığı bir kitap süreci zorlaştırabilir.

4. Türkçe dil bilgisi malzemesi

İtalyanlara yönelik yazılacak dil bilgisi kitaplarında Türkçe dil bilgisi konularının sırası kadar hangi konuların hangi başlık altında ele alınacağı da belirlenebilir. İtalyanca/Latince öğretimi için yazılmış dil bilgisi kitaplarında bulunup Türkçe öğretmek için yazılmış Türkçe kitaplarında bulunmayan dil bilgisi kategorileri/kullanımları ayrı başlıklar altında ele alınabilir. Benzer şekilde Türkçede bulunup İtalyancada bulunmayan kategoriler için de geçerlidir. Örneğin Türkçede kelime özellikle de fiil yapım eklerindeki zengin kombinasyonların olduğu ayrı başlıklar altında ele alınabilir. Türkçe çekim eklerinin şekilsel olarak kullanımından öte işlevsel olarak nasıl kullanıldıkları örnekleri çokça verilebilir. İtalyancada ‘essere’, ‘avere’ fiillerinin asıl fiil ve yardımcı fiil olarak nasıl kullanıldıkları ayrı başlıklar altında verilebilir. Bu şekilde bir yaklaşım iki dil arasında yapılan olumsuz aktarımları en aza indirebilir.

İki dilin öğrenilmesi sırasında karşılaşılan yaygın hataların neler olabileceği öğretimden ziyade fikir, tavsiye verir nitelikte kitaplarda ele alınabilir. Böylesi bir yaklaşım somut örnekler sunacağı gibi dilin kullanımı sırasında yapılan/yapılabilecek hatalarda yalnız olunmadığı hissini vermesi açısından güdüleyici özellik de gösterebilir.

KAYNAKÇA

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Adamović, M. (2014). *Floransalı Filippo Argenti'nin notlarına göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*. (Çev. A. Merhan) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Çalışmanın orijinali 2001'de yayımlanmıştır.)
- Ahanov, K. (2013). *Dil bilimin esasları*. (Çev. M. Ceritoğlu) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Çalışmanın orijinali 2002'de yayımlanmıştır.)
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim* (Cilt 1, 2, 3). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2010). Türkiye Türkçesinde bulunma hali kategorisi. *Dil Araştırmaları*, 7, 107-123.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 31-50.
- Argunşah, M., & Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aydemir, İ. A. (2011). Tuvacada Şimdiki Zaman. *Bilig*, s. 53-66.
- Aysever, R. L. (2002). Kratylos: Adların doğruluğu ve bilgi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 153-166.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar.
- Başkan, Ö. (2003). *Lengüistik metodu*. İstanbul: Multilingual.
- Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt.
- Bombaci, A. (1938). *La "Regola Del Parlare Turco " dil Filippo Argenti: materiale per la conoscenza del Turco parlato nelle prima metà del XVI secolo*. Napoli: R. Istituto Superiore Orientale.
- Bombaci, A. (1947, Gennai-Marzo). Luigi Bonelli (1865-1947). *Oriente Moderno*, s. 51-56.
- Bonelli, L., & Iasigian, S. (1910). *İtalyanca Mükaleme ve Lugat Kitabı Il Turco Parlato (Lingua Usuale di Costantinopoli)* Milano, İtalya: Ulrico Hoepli.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Börekçi, M. (1994). Atatürk'ün "Nutuk"unda söz sizimi (Yayımlanmamış doktora tezi) Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Börekçi, M. (2007). Türkçede hâl eklerinin işlevsel olarak sınıflandırılması üzerine bir deneme. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* içinde (s. 245-276). İzmir: TDK Yayınları.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Ofset Matbacılık.
- Börekçi, M., & Tercanlıoğlu, L. (1999). Türkçe ve İngilizcede dil ve cins ilişkisi üzerine bir deneme. *Atatürk Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 31-52.
- Bulak, Ş. (2012). Türkiye Türkçesinde düz tümleç (Nesne). *Turkish Studies*, 7(1), 419-438.
- Carbognano, C. C. (1794). *Primi principi della grammatica Turca*. Roma: Propoganda Fide.
- Coşkun, M. V. (2016). *Türkçenin ses bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

- Çoraklı, E. (2006). *Tekhne Grammatike: Gramer sanatı*. (Çev. ve Yor. E. Çoraklı) Ankara: Kabalcı.
- Çotuksöken, Y. (2011). *Yapı ve işlevlerine göre Türkiye Türkçesi'nin ekleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- D'Amora, R. (2012). *Corso di lingua Turca güle güle*. Milano: Hoepli.
- Dağabakan, F. Ö. (2011). Dillerde cinsiyet Almanca ve Türkçede cinsiyet kavramları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 281-300.
- Dardano, M., & Trifone, P. (1997). *la nuova grammatica della lingua italiana*. Milano: Zanichelli.
- Davutoğlu, A. Y. (2010). Standart Türkçedeki ünlülerin akustik analizi ve fonetik altyapı (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Davutoğlu, A. Y. (2011). Ğ ünsüzünün akustik analiz yöntemiyle sorgulanması. *Konservatoryum*, 1, 21-37.
- Demir, C. (2007). Türkiye Türkçesi gramerlerinde isim tamlaması sorunu ve bir tasnif denemesi. *Türk Dünyası İncelemeler Dergisi*, VII(1), s. 27-54.
- Demir, C. (2007). Türkiye Türkçesinde isim tamlamasını oluşturan öğelerin söz dizimsel ve anlamsal özellikleri. *Turkish Studies*, 2(4).
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2011). *Türkçe Ses Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2014). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demircan, Ö. (2005). *Türkiye Türkçesinde kök-ek bileşimleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Demircan, Ö. (2013). *Türkçenin sesdizimi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Demirel, M. V., & Kerimoğlu, C. (2015). Türkçe dilbilgisi öğretiminde kip. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*(4/3), 1268-1289.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında yabancı dil öğretimi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Deny, J. (2012). *Türk dil bilgisi-Osmanlı Türkçesi*. (A. Benzer, D., & Çev. A. U. Elöve,) İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Çalışmanın orijinali 1921'de yayımlanmıştır.)
- Develi, H. (1993). Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde ses benzeşimleri ve uyumlar (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 25837)
- Dilâçar, A. ([1971] 1970). 1612'de Avrupa'da yayımlanan ilk Türkçe gramerin özellikleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 197-210.
- Dilâçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 83-145.
- Dilemre, S. A. (2008). *Genel dil bilgisine giriş (Haz. Muna Yüceol Özezen)*. Adana: Karahan kitabevi.
- Duman, M. (1995). Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre 17. yüzyılda ses değişimleri (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 25503)
- Duman, M. (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişimleri*. Ankara: TDK.

- Duman, M. (1999). Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde i/e meselesine dair. *İlmî Araştırmalar*(7), 65-103.
- Dursunoğlu, H. (2010). *Türkiye Türkçesi yazım bilgisi*. Ankara: Vizyon Yayınevi.
- Dursunoğlu, H. (2017). *Türkiye Türkçesi dil bilgisi I Türkiye Türkçesi ses bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Efendioğlu, S., & İşcan, A. (2010). Türkçe ses bilgisi öğretiminde ses olaylarının sınıflandırılması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 121-143.
- Eker, S. (2007). Türkçenin sesbirimleri ve belirgin altsesbirimleri. *İlmî Araştırmalar*(24), s. 23-42.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2000). Türkiye Türkçesinde yardımcı ses. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi Eylül 2000, 2000/II*(585), s. 219-225.
- Erdem, M. D., & Gül, M. (Güz (2006)). Kapalı e (è) sesi bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu ağızları ilişkisi. *Karadeniz Araştırmaları* (11), s. 111-148.
- Ergenç, İ. (2008). Fonolojik istatistik yoluyla karşılaştırmalı bir üslûp araştırması (Karl Bühler - Grimin Kardeşler). *AÜ Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 31(1-2).
- Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Erkman-Akerson, F. (2007). *Türkçe örneklerle dile genel bakış*. İstanbul: Multilingual.
- Erten, M. (2007). İlgi zamiri ve iyelik zamiri terimleri üzerine. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 221-228.
- Fidan, D. (2002). Türkçede ezgi örüntüleri (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Tez No. 117572)
- Fidan, D. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ders kitaplarındaki dilbilgisi konuları ve öğretmen-öğrenci görüşleri. *Turkish Studies*(Volume 11 Issue 14), s. 257-276.
- Fischer, S. R. (2015). *Dilin tarihi*. (Çev.M. Güvenç) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fucecchi, M., & Graverini, L. (2014). *La lingua Latina fondamenti di morfologia e sintassi con esercizi*. Le Monnier Università Mondadori Education.
- Gemalmaz, E. ([1989] 1985). Türkçede sayı sisteminin derin yapısı 'BİR'in ve 'SIFIR'ın alomorfları olarak /Ø/. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* , 71-84.
- Gemalmaz, E. (1997). Türkçede bağlayıcı (Yardımcı) ses konusu üzerine. *AÜTAED: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 1-5* (7), 1-5.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- González, J. M., & Karaca, C. (2016). İspanyolcada iyelik yapılarının anadili Türkçe olan öğrenciler (D2E) tarafından kullanımı. *Dil Dergisi*, 31-44.
- Gümüşkılıç, M. (2004). Viguier ve elemens de la langue Turque adlı eseri. *İlmî Araştırmalar*(10), 38-64.
- Harsany, J. N. (1672). *Colloquia familiaria Turcico Latina seu status Turcicus loquens*.
- Hengirmen, M. (1993). Almanlara Türkçe öğretimi: Kuram ve Uygulama (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. Ankara. (Tez No.: 25912).

- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hitzel, F. (1995). *Enfants de langue et drogmans dil oğlanları ve tercümanlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horata, O. (2000). Esrar Dede'nin "Lügat-ı Talyan " tercümesi. *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*(1), s. 73-80.
- Huber, E. (2008). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- İşcan, A. (2007). İşlevsel dil bilgisinin Türkçe öğretimindeki yeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9253-258, 253-258.
- İşeri, K. (2002). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilköğretim programına uygunluğunun incelenmesi (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Tez No.: 122396).
- Karaağaç, G. (2009). Edat üzerine bazı düşünceler. *Gazi Türkiyat*(5), s. 157-169.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin ses bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karagöz, İ. (2015). *Tarihi Türk lehçelerinde sıfat ve zarflarda pekiştirme ve derecelendirme*. Samsun, Samsun: Eyazı Yayınları.
- Karahan, L. (1996). Yükleme (accusative) ve ilgi (genitive) hâli ekleri üzerine bazı düşünceler. 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, (s. 605-611). Ankara.
- Karahan, L. (2014). Terimlerde kapsam sorunu: "Zarf " Örneği . *VI.Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bursa, 4-7 Aralık 2013, Bildiri Kitabı*, (s. 931-937). Bursa.
- Karakartal, O. (1994). Başlangıcından günümüze genel bir bakışla İtalya'da Türkoloji çalışmaları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 253-298.
- Karakartal, O. (1996, Mayıs). İtalya'da Türk dili "İtalyanca-Türkçe " ve "Türkçe-İtalyanca " sözlüklere ve gramer kitaplarına dair bir not. *Türk Dili*, 1996/I(533), s. 1241-1245.
- Kartallıoğlu, Y. (2005). Klasik Osmanlı Türkçesinde eklerin ses düzeni (16., 17. ve 18. Yüzyıllar) (Doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartallıoğlu, Y. (2008, Fall). Osmanlı Türkçesindeki ekler dudak uyumuna göre nasıl okunur ?*Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , 3(6), s. 449-470.
- Kartallıoğlu, Y. (2015). *Söz kitabı Türkçe-İtalyanca sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, C. (2011). Türkçenin yabancı dil öğretiminde gramer sırası sorunu. Bışkek: Ankara Üniversitesi Tömer ve Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu.
- Kerimoğlu, C. (2008, Eylül). Türkiye Türkçesinde çokluk ve istek kategorileri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(3), s. 140-155.
- Kerimoğlu, C., & Doğan, G. (2015). Türkçede cinsiyet görünimleri ve çağrışımsal zihniyet. *TÜBAR*, s. 143-178.
- Kılıç, M. A. (2000). Türkiye Türkçesindeki ünlülerin sesbilgisel özellikleri. İstanbul: 10.Uluslararası Türk Dilbilim Kurultayı (ICTL).
- Kocasavaş, Y. (2004). *Türkçede şahıs zamirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, A. (2006). Arapça ve Türkçede Zamirler -Karşıtsal Çözümleme- (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kürüm, M. (2015). Türkçede iyelik eklerinin ele alınışı ve çağdaş lehçelerde kullanılışı. *Mavi Atlas*(4), s. 76-95.
- Lucchetta, F. (1984). Una scuola di lingue orientali a Venezia nel Settecento: il secondo tentativo. *Quaderni di Studi Arabi*, s. 21-61.
- Lucchetta, F. (1985). L'ultimo progetto di una scuola orientalistica a Venezia nel Settecento. s. 1-43.
- Lucchetta, F. (1983). Un progetto per una scuola di lingue orientali a Venezia nel Settecento. *Quaderni di Studi Arabi*, I, 1-28.
- Lucchetta, F. (1989). La scuola dei 'giovani di lingua' Veneti nei Secoli XVI e XVII. s. 19-40.
- Maggio, F.-M. (1670). *Syntagmatōn Linguarum Orientalium Quae In Georgiae Regionibus Audiuntur, Romae*. Roma.
- Malkoç, E. (2001). Adli amaçlı konuşma ve konuşmacı tanımadaki etmenlerden biri olarak Prosody (Bürün) öğeleri. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Malkoç, E. (2009). Türkçe ünlü formant frekans değerleri ve bu değerlere dayalı ünlü dörtgeni. *Dil Dergisi*(146), 71-85.
- Malkoç, E. (2011). Konuşmanın kişiye özgü değişmezleri: Ünlüler üzerine sesbilgisel bir çalışma (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mazzei, P., & Talip, Ş. (1934). *Ameli ve nazari İtalyanca gramer*. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Melanlıoğlu, D. (2012). Yabancılarla Türkçe öğretenlerin hâl eklerinin öğretime ilişkin görüşleri: Nitel Bir Araştırma. *Turkish Studies*, 7(4), s. 2401-2411.
- Mengüşoğlu, T. (2005). *Felsefeye giriş 9. Basım*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Meninski, F. M. (1680). *Linguarum orientalium, Turciace, Arabicae, Persicae instutions seu grammatica Turcica*. Viennae.
- Merhan, A. (2005). Filippo Argenti'nin "Regola Del Parlare Turcho" adlı eserindeki bazı Sözcükler Hakkında. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(18), 115-129.
- Mert, O. (2013). Türkçede hâl kategorisi ve öğretimi. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(21), s. 25-31.
- Mete, F., & Ceylan, İ. (2015). Türkçe kurallı cümle yapısının graf teori ile gösterilmesi. *Turkish Studies*, 10/16, 953-968.
- Molino, G. (1641). *Dittionario della Lingua Italiana Tvrchesca*. Roma.
- Onan, B. (2009). Türkçe dil yapılarının ana dili eğitimindeki işlevleriyle ilgili bazı tespitler. *Gazi Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(4), s. 83-92.
- Öncel, S. (1935). *İtalyan dili grameri*. Ankara: AÜ DTCF İtalyan Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları.
- Öner, M. (1998, Mayıs). Türkçede soru ve belirsizlik. *Türk Dili* (557), s. 401-411.
- Özçam, C. (1997, Ekim). Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmaları -Bibliyografya Denemesi-. *Türk Dünyası Araştırmaları*(110), 121-163.

- Özkan, N., Speelman, R., & Çiçekler, M. (2011). *Osmanlı topraklarında bir İtalyan gezgin Pietro Della Valle'nin Çalışma defteri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parigi, B. d. (1665). *Vocabolario Italiano-Turchesco, I-III*. Roma.
- Pekacar, Ç., & Güner Dilek, F. (2009). Uluslararası fonetik alfabe-I. *Dil Araştırmaları*(4 Bahar), 135-150.
- Pekacar, Ç., & Güner Dilek, F. (2008). Uluslararası fonetik alfabe ve Türkiye'de ağız araştırmaları. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)* (s. 575-586). içinde Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Petkanov, A. (1985). Particolarità nell'uso degli ausiliari essere e avere. *Annali di Ca' Foscari*, 24 (2), s. 129-135.
- Pianzola, B. (1801). *Grammatica, dizionarij e colloqui per le Lingue Italiana, Greca-Volgare, e Turca, e Varie Scienze* (Cilt I). Venezia.
- Platon. (2009). *Diyaloglar Kratylos*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Porzig, P. D. (2011). *Dil denen mucize*. (P. D. Ülkü, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Rocchi, L. (2007). *Ricerche sulla lingua osmanlı del XVI secolo Il corpus lessicale turco del manoscritto fiorentino di Filippo Argenti (1533)*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Rocchi, L. (2011). *Il Dizionario Turco-Ottomano di Arcangelo Carradori (1650), 2011*. Trieste: EUT EDIZIONI UNIVERSITÀ DI TRIESTE.
- Rocchi, L. (2012). *"Il Dittionario della Lingua Turchesca" di Pietro Ferraguto*. Trieste: Edizioni Università di Trieste.
- Rocchi, L. (2015). Bernardo Da Parigi's Vocabolario Italiano-Turchesco (1665): An Ottoman-Turkish Lexicographical Monument Still Neglected. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis*, 139, 263-269.
- Rohde, G., & Sinanoğlu, S. (1964). *Lingua Latina Latince ders kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımeve.
- Rossi, E. (1939). *Manuale di Turca. Vol. 1. Elementare, Esercizi, Vocabolarietti, V I + 159 s. + 1 tablo*. Roma: Istituto Per Oriente.
- Safa, P. (1999). *Osmanlıca Türkçe uydurma*. İstanbul: Ötüken.
- Scandino, P. F. (1932). *Metodo teorico-pratico di Lingua Turca Moderna con Dizionario Turco-Italiano=Italiano-Turco*. Milano: Mauoli Hoepli.
- Selen, N. (1970). Ses dili. *AÜDTCF Dergisi*, 28(1.2), 67-73.
- Şahin, E. Y. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin yazılı anlatımlarındaki ek yanıtları. *Tarih Okulu Dergisi*, s. 433-449.
- Şahin, H. (2003). Birleşik çekimli fiillerin zaman ve anlam açısından gösterdiği çeşitlilikler. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(4), s. 157-168.
- Şen, C. (2015). Dilbilim okulları. *Türk Dili*, CIX(767-768), s. 94-114.
- Şengül, K. (2014). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde alfabe sorunu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*(3/1), 325-339.
- Şeylan, A. (2013). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi: Şimdiki zaman öğretme tekniği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 29-48.
- Taniş, A. (1975). *Corso di Lingua Turca Moderna*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

- Taniş, A. (1989). *Giovanni Molino 'nun İtalyanca-Türkçe sözlüğü ve halk Türkçesi*. Ankara.
- Topbaş, S., & Kopkallı, H. (1994). "Sesbilim" ve "Sesbilgisi" terimleri üzerine. *Dilbilim Araştırmaları Detgisi*, 5, s. 310-322.
- Turan, Z. (2018). Türk dilinin eklerini sınıflandırmanın esasları. *Türkbilig*(35), 97-110.
- Türk, O., Şayli, Ö., Özsoy, A., & Arslan, L. (2004). Türkçede Ünlülerin Formant Analizi.
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim temel kavramlar*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- Uzun, N. E. (2010). Dilbilimsel bulguların Türkçenin öğretimine aktarılması: TÖMER "YENİ HİTİT" Örneğinde Dilbilgisinin Yeri. *Türkçe Öğretiminde Güncel Tartışmalar*, s. 356-363.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul: Multilingual.
- Yağmur, Ö. (2013). Latin harfli çeviri yazılı metinlerde Türkçe söz dizimi (16-19. Yüzyıllar) (Doktora Tezi). İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeter, T. (2014). Tarama sözlüğü verilerine göre Türkçede çokluk bildiren fiiller ve birlikte kullanıldığı isimlerle sayılabilirlik bağlamında görünüşleri. *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*. içinde Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.
- Yıkılmaz, A. (2014). Babürname'de fiilimsiler. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, İ., Uzdu Yıldız, F., & Günay, V. (2014). *Biçimbirimler türetim ve işletim ardıllarının sözlü kullanım sıklığı*. Papatya.
- Yılmaz, Y. (2012). Zamir /n/'si ve /y/ yardımcı ünsüz karışıklığı: "Kırklareli'ne mi, Kırklareli'ye mi?" Demeli. *Turkish Studies, Volume 7/3*, s. 2761-2777.

Özgeçmiş

1978 yılında Erzurum’da doğdu. İlkokul ve ortaokulu Erzurum’da tamamladı. Erzurum Ilıca Yavuz Selim Anadolu Öğretmen Lisesi’ni 1996 yılında bitirdi. Aynı yıl Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimime başladı. 2000 yılında bu bölümden mezun oldu. 2000 yılında Erzurum Pasinler’de Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. 2000-2007 yılları arasında Erzurum’da değişik okullarda öğretmenlik yaptı. 2007 yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Ana Bilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak akademik hayata başladı. 2012 yılında İtalya Venedik Ca’ Foscari Üniversitesi’nde başladığı Türk Dili Okutmanlığı görevini yaklaşık 4 sene sürdürdü. Halen Necatibey Eğitim Fakültesi’nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta.

Yüksek lisans eğitimini 2008 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamladı. 2012 yılında Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde doktora eğitimine başladı. Evli 1 kız 1 erkek çocuğu var.